

**УКРАЇНСЬКА
АКАДЕМІЯ
БАНКІВСЬКОЇ
СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
БАНКУ
УКРАЇНИ**

О.Г. Коренева Н.Г. Слав'янська Н.Г. Євченко
О.В. Карпенко

ОБЛІК І АУДИТ У БАНКАХ

Навчальний посібник

За редакцією О.Г. Кореневої, Н.Г. Слав'янської

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів

Суми

Університетська книга

2007

УДК 657:336.71](075.8)

ББК 65.052

К66

Рецензенти:

А.М. Мороз, д.е.н., проф., засл. діяч науки і техніки, завідувач кафедри банківської справи Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана;

О.В. Васюренко, д.е.н., проф., завідувач кафедри банківської справи Харківського банківського інституту Української академії банківської справи Національного банку України;

Г.О. Крамаренко, д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів і банківської справи Дніпропетровського університету економіки і права

Гриф надано Міністерством освіти і науки України.

Лист № 1.4/18-Г-403 від 04.07.2006 р.

Коренєва О.Г., Слав'янська Н.Г., Євченко Н.Г. та ін.

К66

Облік і аудит у банках: Навчальний посібник / О.Г. Коренєва, Н.Г. Слав'янська, Н.Г. Євченко, О.В. Карпенко; За ред. О.Г. Коренєвої, Н.Г. Слав'янської. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. – 493 с.

ISBN 966-680-303-8

У навчальному посібнику розглядаються теоретичні та практичні основи бухгалтерського обліку в банках, наведена методика обліку господарських операцій: депозитних, кредитних, з готівковими коштами, операцій банку за безготівковими розрахунками, із цінними паперами, в іноземній валюті, а також внутрішньобанківських операцій. Приділено увагу питанням аудиту банківських установ. Теоретичний матеріал ілюструється таблицями та супроводжується практичними завданнями, що сприятиме його поглибленому засвоєнню.

Навчальний посібник підготовлений з урахуванням змін нормативно-правових актів станом на 1 вересня 2006 року і чинного Плану рахунків.

Призначений для студентів, які вивчають дисципліну “Облік і аудит у банках”. Посібник також буде корисним для викладачів та працівників кредитно-фінансових установ, які цікавляться проблемами банківського обліку.

ББК 65.052

© О.Г. Коренєва, Н.Г. Слав'янська, Н.Г. Євченко та ін., 2007

© ТОВ “ВТД “Університетська книга”, 2007

ISBN 966-680-303-8

ЗМІСТ

ВСТУП	9
-------------	---

Розділ 1. Основи організації бухгалтерського обліку в банківських установах України	11
1.1. Міжнародні аспекти організації бухгалтерського обліку в банках України	11
1.2. Принципи організації бухгалтерського обліку в банках	14
1.3. Фінансовий, управлінський та податковий облік: зміст і призначення	16
1.4. Облікова політика банку	18
1.5. План рахунків бухгалтерського обліку банків України	20
1.6. Організація аналітичного обліку в банках	26
1.7. Організація операційної діяльності в банках України	36
1.8. Характеристика та цілі складання бухгалтерської звітності	39

Розділ 2. Облік капіталу банку	62
2.1. Банківський капітал: суть, значення, функції та структура	62
2.2. Система рахунків для обліку операцій з формування капіталу банку	69
2.3. Бухгалтерський облік акцій власної емісії	74
2.4. Облік операцій з формування фондів і резервів банку за рахунок нерозподіленого прибутку	77

Розділ 3. Облік операцій банку за безготівковими розрахунками	82
3.1. Сутність і принципи організації безготівкових розрахунків. Система і законодавча база розрахунків в Україні	82
3.2. Загальні правила документообігу та вимоги до оформлення розрахункових документів	88
3.3. Облік розрахунків із застосуванням платіжних доручень і платіжних вимог-доручень	96
3.4. Облік розрахунків із застосуванням розрахункових чеків	102
3.5. Облік розрахунків за акредитивами	108
3.6. Облік безготівкових розрахунків з використанням банківської платіжної картки	115
3.7. Облік розрахунків платіжними вимогами при здійсненні примусового списання (стягнення) коштів	130

Розділ 4. Облік операцій з готівковими коштами в банках України	139
4.1. Загальна характеристика касових операцій і вимоги до оформлення касових документів	139

4.2. Облік касових операцій з клієнтами банку	143
4.2.1. Облік видаткових касових операцій. Документи на видачу готівки	143
4.2.2. Облік прибуткових касових операцій. Документи на приймання готівки	148
4.3. Облік операцій з підкріплення банків готівкою	151
4.4. Облік операцій з передавання готівки між банками	153
4.5. Облік внутрішньобанківських операцій банків з використанням готівки	154
Розділ 5. Облік вкладних (депозитних) операцій у банках України	162
5.1. Економічний зміст депозитних операцій, їх класифікація та загальна характеристика	162
5.2. Правила бухгалтерського обліку вкладних (депозитних) операцій у банках України	165
5.2.1. Бухгалтерський облік залучених вкладів (депозитів)...	171
5.2.2. Бухгалтерський облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами	175
5.2.3. Бухгалтерський облік розміщених вкладів (депозитів)	178
5.3. Бухгалтерський облік формування і використання спеціальних резервів на покриття можливих втрат за розміщеними вкладками (депозитами)	180
Розділ 6. Облік кредитних операцій банку	186
6.1. Суть, принципи і функції кредиту, його роль в економіці	186
6.2. Організація кредитної роботи в банку	189
6.2.1. Поняття і складові елементи кредитної політики банку	192
6.2.2. Етапи процесу кредитування	196
6.2.3. Поняття і загальна характеристика форм забезпечення банківських кредитів	199
6.3. Облік кредитних операцій	202
6.3.1. Структура відображення кредитних операцій у плані рахунків бухгалтерського обліку	204
6.3.2. Принципи бухгалтерського обліку кредитних операцій	205
6.3.2.1. Відображення в бухгалтерському обліку операцій на дату укладення кредитного договору	206
6.3.2.2. Бухгалтерський облік наданих кредитів	207
6.3.2.3. Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій	208
6.3.2.4. Погашення заборгованості за наданими кредитами	209
6.3.3. Бухгалтерський облік простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості за наданими кредитами	210
6.3.4. Особливості бухгалтерського обліку окремих кредитних операцій	212

6.3.4.1. Бухгалтерський облік кредитів овердрафт	212
6.3.4.2. Бухгалтерський облік операцій репо	214
6.3.4.3. Бухгалтерський облік факторингових операцій ..	214
6.3.4.4. Бухгалтерський облік операцій з урахування векселів	224
6.3.4.5. Бухгалтерський облік фінансового лізингу	228
6.3.4.6. Бухгалтерський облік гарантій, авалів, поручителств	231
6.4. Бухгалтерський облік формування спеціальних резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями	233
6.5. Бухгалтерський облік отриманих кредитів	249

Розділ 7. Облік операцій з цінними паперами в банках

України	255
7.1. Характеристика цінних паперів і банківської діяльності на фондовому ринку	255
7.2. Структура відображення цінних паперів у плані рахунків бухгалтерського обліку	259
7.3. Загальні принципи оцінки та обліку цінних паперів у портфелях банку	264
7.4. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку	267
7.5. Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж	271
7.6. Облік цінних паперів, що утримуються в портфелі банку до погашення	276
7.7. Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії	279
7.8. Облік боргових цінних паперів власної емісії	283
7.9. Облік комісійних операцій банку з цінними паперами	284

Розділ 8. Облік операцій банку в іноземній валюті

8.1. Економічні та організаційні основи здійснення валютних операцій	293
8.1.1. Валютні цінності і валютний ринок	293
8.1.2. Класифікація валютних операцій	297
8.2. Відображення в обліку операцій банку в іноземній валюті	301
8.3. Рахунки, що використовуються для відображення в обліку операцій в іноземній валюті	304
8.4. Бухгалтерський облік операцій з готівкою в іноземній валюті	306
8.5. Відображення в обліку операцій в іноземній валюті на дату операції	310
8.6. Бухгалтерський облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку	311
8.7. Бухгалтерський облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів	313
8.8. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти і банківських металів на міжнародному ринку і на валютному ринку України	314
8.9. Облік переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті і банківських металів	317

Розділ 9. Облік внутрішньобанківських операцій у банках України	322
9.1. Облік основних засобів і нематеріальних активів	322
9.2. Облік запасів матеріальних цінностей	339
9.3. Облік розрахунків з персоналом	346
Розділ 10. Облік доходів і витрат банків України	352
10.1. Визнання доходів і витрат	352
10.2. Класифікація доходів і витрат банку	354
10.3. Основні принципи бухгалтерського обліку доходів і витрат	357
10.4. Порядок застосування ефективної ставки відсотка в обліку доходів і витрат банку	359
10.5. Особливості організації податкового обліку в банках України	361
10.6. Облік податків у фінансовій звітності	372
Розділ 11. Основи організації управлінського обліку в банківських установах України	387
11.1. Сутність і завдання управлінського обліку в банку	387
11.2. Методичні аспекти організації управлінського обліку	393
11.3. Управлінський облік як інструмент оцінки діяльності підрозділів банку	403
Розділ 12. Організація аудиту	409
12.1. Виникнення аудиту, його суть і призначення	409
12.2. Предмет і об'єкти аудиту	416
12.3. Класифікація аудиту	417
12.4. Сертифікація аудиторів банківських установ України	419
12.5. Договір про проведення аудиту і відповідальність аудитора	423
12.6. Суть і структура аудиторських висновків	425
12.7. Поняття внутрішнього аудиту	427
12.8. Організація внутрішнього аудиту в банку	429
12.9. Стандарти внутрішнього аудиту	433
12.10. Контроль НБУ за роботою служб внутрішнього аудиту	436
Список використаної літератури	443
<i>Додаток.</i> План рахунків бухгалтерського обліку банків України	448
Показчик	491

ВСТУП

Упровадження цивілізованих ринкових відносин зумовлює зміну не лише окремих деталей, а й концептуальних і методологічних засад банківської діяльності. Нові умови господарювання спонукають банки до оперативного реагування на інформацію, що надходить із зовнішніх джерел і внутрішніх аналітичних підрозділів. Потреба в розширенні обсягу та змісту інформації значно зростає. Відповідно до цього адекватне відображення господарських операцій у системі бухгалтерського обліку та звітності, правильне визначення їх фінансових результатів, повна і достовірна інформація про прибутки і витрати є неодмінними умовами успішного управління банком, запорукою ефективної його діяльності в конкурентному середовищі. За цих умов великого значення набувають питання суто практичного характеру, зокрема питання бухгалтерського обліку в банках, що обумовлює актуальність дисципліни.

Дисципліна “Облік і аудит у банках” допомагає студентам оволодіти методикою бухгалтерського обліку основних банківських операцій на такому рівні, щоб по закінченні навчання вони змогли якнайкраще орієнтуватися в питаннях облікової політики банку, організації внутрішнього аудиту та вимогах зовнішнього аудиту банківських установ і надалі адаптувати здобуті знання в процесі діяльності за фахом.

Предметом дисципліни є міжнародні і національні стандарти бухгалтерського обліку та звітності, правила і технології обліку банківських операцій, форми і склад бухгалтерської звітності, організаційно-правові основи зовнішнього аудиту банків, а також організація і функції внутрішнього аудиту.

Завдання навчальної дисципліни полягає в тому, щоб донести до студентів економічний зміст фінансово-господарських операцій і навчити їх, користуючись обліковою і аудиторською інформацією, самостійно вирішувати питання організації роботи відповідно до напрямків банківської діяльності; показати, що аудит операцій запобігає порушенню фінансової дисципліни

та дозволяє оперативно виявляти слабкі місця в управлінні банком, а фінансовий облік і внутрішній аудит є інструментами управління банком; вивчити бухгалтерські методи і процедури фінансового обліку базових операцій банку, вимоги користувачів до фінансової звітності банків, методики підготовки та інтерпретації основних фінансових звітів.

Дисципліна “Облік і аудит у банках” тісно пов’язана з іншими економічними дисциплінами, такими, як “Банківські операції”, “Гроші та кредит”, “Аналіз банківської діяльності”, “Банківська статистика”, “Фінансовий менеджмент у банках”, “Валютне регулювання”, “Кредитування і контроль”, “Інформаційні системи і технології в банківській сфері”.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

- **знати:** етапи і план організації бухгалтерського обліку; елементи організації бухгалтерського обліку в банках; значення міжнародних стандартів для банків України; організаційні основи аналітичного і синтетичного обліку в банках; параметри аналітичного обліку; структуру аналітичного рахунку; цикл опрацювання облікової інформації; види внутрішньобанківського контролю; принципи бухгалтерського обліку банківських операцій; основи організації податкового обліку та методику відображення в податковій звітності фінансових результатів; основні концептуальні положення ведення управлінського обліку; склад і зміст бухгалтерської звітності, терміни її подання та оприлюднення; організаційно-правові основи зовнішнього аудиту банків, а також порядок організації та функції внутрішнього аудиту;

- **уміти:** використовувати знання з обліку в банках для ведення обліку операцій і складання фінансової звітності; формувати номери аналітичних рахунків; пояснювати особливості податкового обліку в банках і його взаємозв’язок з фінансовим; розраховувати оподатковуваний прибуток; характеризувати фінансові звіти, які використовуються для донесення інформації до зацікавлених осіб; робити висновки щодо фінансового становища банку та його спроможності працювати в умовах ринку; використовувати аудиторські звіти.

Викладання дисципліни передбачає проведення лекцій, семінарів, практичних занять. Певна частина програмного матеріалу має бути засвоєна студентами в процесі самостійної роботи, виконання тестових та розрахунково-аналітичних завдань.

У тексті посібника широко використано інструкції та положення, опрацьовані й затверджені Національним банком України.

Основи організації бухгалтерського обліку в банківських установах України

1.1. Міжнародні аспекти організації бухгалтерського обліку в банках України

Сучасний розвиток України визначається як перехідний до становлення нової моделі господарювання, за якою сутність підприємництва полягає в умінні оцінити потенційну прибутковість конкретного проекту в поєднанні зі здатністю ефективно використовувати ресурси, що є основним принципом міжнародного бізнесу.

Інтеграційні процеси у світовій економіці та глобалізація фінансових ринків обумовили необхідність однакового розуміння та використання всіма учасниками ділових стосунків фінансової, зокрема бухгалтерської інформації, що вимагало формування єдиних стандартів подання цієї інформації в різних країнах.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) використовуються:

- для опрацювання національних вимог до бухгалтерського обліку згідно з міжнародними підходами;
- при складанні практичної звітності іноземними емітентами для фондових бірж і регулятивних органів;
- при складанні фінансової звітності для Світового банку.

МСБО мають рекомендаційний характер і є міжнародним орієнтиром гармонізації та стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності в усьому світі. Тобто МСБО не домінують над місцевими положеннями, а передбачають, що в разі дотримання їх у всіх важливих аспектах звітність будь-якого суб'єкта буде доступною не лише для внутрішніх, а й для зовнішніх користувачів.

Використання МСБО забезпечує:

- зменшення ризику для кредиторів та інвесторів;
- зниження витрат кожної країни на розробку власних стандартів;
- поглиблення міжнародної кооперації в галузі бухгалтерського обліку;
- однозначне розуміння фінансової звітності і зростання довіри до її показників у всьому світі.

Структурно кожний стандарт включає:

- концепції та положення, які є основою для його розробки;
- перелік питань, які регламентуються;
- короткий глосарій термінів, які використовуються в стандарті;
- критерії застосування;
- методи обліку і способи розкриття інформації.

Співпраця банків України з міжнародними організаціями потребує дотримання загальнозживаних підходів до складання фінансової звітності. Саме тому Національний банк України став ініціатором переходу до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Початком реформи бухгалтерського обліку на рівні НБУ та комерційних банків став Указ Президента України “Про перехід до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики” від 23.05.1992 р., на підставі якого була розроблена концепція реформи бухгалтерського обліку в банківському секторі України, що передбачала такі етапи:

1. Створення нової ідеології обліку, що базується на загальнозживаних міжнародних принципах.
2. Упровадження нового плану рахунків.
3. Поділ бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський;
4. Перехід від звітності за формами до звітності за економічними показниками.
5. Запровадження таких інструментів, як метод нарахування, метод переоцінки, метод резервів.

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – це нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, які не суперечать міжнародним стандартам.

Таблиця 1.1-1. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку

№ пор.	Назва НП(С)БО	Кореспондуючий МСБО	Термін затвердження	Термін запровадження
1	Загальні вимоги до фінансової звітності	1	31.03.1999	01.01.2000
2	Баланс	1	31.03.1999	01.01.2000
3	Звіт про прибутки і збитки	1,33	31.03.1999	01.01.2000
4	Звіт про рух грошових коштів	7	31.03.1999	01.01.2000
5	Звіт про власний капітал	1,32,20	31.03.1999	01.01.2000
6	Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах	8,10	25.05.1999	01.01.2000
7	Основні засоби	16	27.04.2000	01.07.2000
8	Нематеріальні активи	4,38	18.10.1999	01.01.2000
9	Запаси	2	20.10.1999	01.01.2000
10	Дебітори	1,32	08.10.1999	01.01.2000
11	Зобов'язання	1,32,20,37	31.01.2000	01.07.2000
12	Інвестиції	25,27,28,31	26.04.2000	01.07.2000
13	Фінансові інструменти	32	30.11.2001	01.01.2002
14	Оренда	17	28.07.2000	01.10.2000
15	Дохід	18	29.11.1999	01.01.2000
16	Витрати	1,9,19,23	31.12.1999	01.01.2000
17	Податок на прибуток	12	28.12.2000	01.01.2001
18	Будівельні контракти	11	28.04.2001	01.01.2002
19	Об'єднання підприємств	22	07.07.1999	01.01.2000
20	Консолідовані фінансові звіти	27	30.07.1999	01.01.2000
21	Вплив змін валютних курсів	21	10.08.2000	01.01.2001
22	Вплив інфляції	15,29	28.02.2002	01.04.2002
23	Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін	14,24	18.06.2001	01.01.2002
24	Прибуток на акцію	1,33	16.07.2001	01.01.2002
25	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва		25.02.2000	01.04.2000
26	Виплати працівникам	19	28.10.2003	01.01.2004
27	Діяльність, що припиняється	35	07.11.2003	01.12.2003
28	Зменшення корисності активів	36	24.12.2004	01.02.2005
29	Фінансова звітність за сегментами	14	19.05.2005	01.07.2005
30	Біологічні активи		18.11.2005	01.01.2007
31	Фінансові витрати	23	28.04.2006	01.01.2007

НП(С)БО охоплюють усі чинні МСБО, але не копіюють їх. Деякі національні стандарти об'єднують положення кількох МСБО, а в певних випадках вони не мають аналогічного міжнародного стандарту. Однак усі національні стандарти базуються на МСБО і не суперечать їм.

Якщо правила обліку операцій для підприємств визначені П(С)БО та затверджені Міністерством фінансів України, то для банків вони передбачені чинними нормативними документами Національного банку України. Відмінності стосуються тільки конкретних особливостей ведення банківських операцій. Загальні ж підходи не суперечать МСБО і не відходять від національних положень (стандартів) (табл. 1.1-1).

1.2. Принципи організації бухгалтерського обліку в банках

Принципи обліку – це загальні, концептуальні основи, на яких будеться фінансовий облік і на базі яких складається фінансова звітність.

Бухгалтерський облік та фінансова звітність у банках України ґрунтуються на таких принципах:

1. *Всебічне висвітлення.* Усі банківські операції підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків. Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій банку, яка може впливати на рішення, що приймаються згідно з нею.
2. *Превалювання сутності над формою.* Операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до їх сутності та економічного змісту, а не лише за юридичною формою.
3. *Автономність.* Активи та зобов'язання банку мають бути відокремлені від активів і зобов'язань власників цього банку та інших банків (підприємств), у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності банку.

Активи – ресурси, що виникли в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, зумовить отримання економічних вигод у майбутньому.

Зобов'язання – заборгованість, що виникла внаслідок минулих подій, погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів, що створюють економічні вигоди.

4. *Обачність*. Застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати – не занижуватимуться.
5. *Безперервність*. Оцінка активів банку здійснюється, виходячи з припущення, що його діяльність продовжуватиметься в майбутньому. Якщо банк планує скоротити масштаби своєї діяльності, то це має відобразитися у фінансових звітах.
6. *Нарахування та відповідність доходів і витрат*. Для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Доходи – збільшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками акціонерів.

Витрати – зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або виникнення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу, і не є розподіленням між акціонерами.

Власний капітал – залишкова частина в активах банку після вираховування всіх зобов'язань.

7. *Послідовність*. Постійне (із року в рік) застосування банком обраної облікової політики. Зміна методів обліку можлива лише у випадках, передбачених міжнародними стандартами та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і потребує додаткового обґрунтування і розкриття у фінансових звітах.
8. *Історична (фактична) собівартість*. Активи і пасиви обліковуються пріоритетно, за вартістю їх придбання чи виникнення. Активи та зобов'язання в іноземній валюті, за винятком немонетарних статей, мають переоцінюватися при зміні офіційного валютного курсу на звітну дату.
9. *Принцип єдиного грошового вимірника*.
10. *Принцип періодичності*.

1.3. Фінансовий, управлінський і податковий облік: зміст і призначення

Банки належать до категорії підприємств – фінансових посередників і здійснюють операції на грошовому і кредитному ринках та ринку цінних паперів із використанням різноманітних фінансових інструментів. Водночас бухгалтерський облік у банках за своєю сутністю нічим не відрізняється від бухгалтерського обліку, який здійснюється іншими підприємствами. Отже, **бухгалтерський облік у банках** – це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик і процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про господарську діяльність банку зовнішнім користувачам, а також внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Опрацювання інформації про господарські операції банку здійснюється за допомогою загальноновизнаних інструментів бухгалтерського обліку, а саме: документації, інвентаризації, визнання і оцінки елементів фінансової звітності, системи рахунків, подвійних записів, звітності.

У складі бухгалтерського обліку виокремлюють фінансовий та управлінський облік, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі, але відрізняються формою та періодичністю розрахунку даних. Окремо від фінансового та управлінського обліку банки здійснюють податковий облік.

Кожний із зазначених видів обліку має притаманні йому мету, призначення, коло користувачів облікової інформації та відіграє певну роль в управлінні підприємством, організацією або установою.

У “Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України”, яке затверджене постановою Правління Національного банку України від 30.12.1998 р. № 566, визначено, що **фінансовий облік** забезпечує своєчасне та повне відображення всіх банківських операцій та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни. Тобто фінансовий облік – це сукупність правил і процедур, які забезпечують підготовку і передачу інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та потоки грошових коштів банку згідно з вимогами чинного законодавства для задоволення потреб зовнішніх та внутрішніх користувачів і прийняття ними економічних рішень.

На основі даних фінансового обліку складається фінансова звітність, яка не є комерційною таємницею, регулюється державою, стандартами різних рівнів і відкрита для користування. Інколи фінансовий облік називають зовнішнім. Зміни у фінансовому обліку не впливають на податковий облік.

Управлінський облік здійснюється з метою забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, оцінки, контролю й використання своїх ресурсів.

Управлінський облік у банку ведеться для забезпечення його внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки та особливостей діяльності і структури управління. Банки самостійно обирають метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг (робіт), визначають зміст внутрішньої звітності, а також строки її подання на різні рівні управління. При організації управлінського обліку має забезпечуватися ідентичність інформації та розрахунків, здійснених на основі фінансового обліку.

На відміну від фінансового обліку, який регулюється законом, національними чи міжнародними стандартами, управлінський облік здійснюється суб'єктами господарювання самостійно, виходячи з особливостей діяльності, структури й розмірів підприємства, потреб та вимог управління.

Отже, управлінський облік – це сукупність правил і процедур, які забезпечують підготовку і надання інформації про діяльність банку для задоволення потреб його керівництва під час прийняття управлінських рішень згідно з вимогами внутрішніх нормативних документів банку.

Податковий облік складається з правил ведення обліку, дотримання яких вимагають урядові органи, наділені повноваженнями щодо збору податків.

Податковий облік ведеться з метою накопичення даних про валові доходи і витрати відповідно до чинного законодавства, що використовуються для складання податкової звітності. Форма, правила, порядок і термін подання звітності визначаються Державною податковою адміністрацією. Зміни в податковому обліку не впливають на фінансовий облік.

Бухгалтерський облік ведеться безперервно з моменту реєстрації банку до його ліквідації.

Банки самостійно обирають систему та підсистеми бухгалтерського обліку, виходячи з потреб управління банком, обсягу

банківських операцій і кількості працюючих. Будь-яка система обліку повинна забезпечувати:

- дотримання принципів бухгалтерського обліку;
- єдину методологічну основу;
- взаємозв'язок даних синтетичного і аналітичного обліку;
- хронологічне та систематичне відображення всіх операцій банку в реєстрах бухгалтерського обліку на підставі первинних документів;
- накопичення і систематизацію даних обліку в розрізі показників, необхідних для управління банком, а також складання звітності.

Отже, наявність особливостей у системі бухгалтерського обліку в банках обумовлена сферою їхньої діяльності, специфікою операцій, які вони здійснюють, та роллю в забезпеченні стабільності грошово-кредитної системи.

Повнота і достовірність операцій у сфері обліку залежать від облікової політики та внутрішніх процедур банку, що проводяться відповідно до чинного законодавства і нормативних актів Національного банку України без будь-яких відхилень.

Банк самостійно визначає свою облікову політику, розробляє систему і форми управлінського обліку, внутрішньої звітності і контролю операцій, визначає права працівників на підписання документів, затверджує правила документообігу і технологію обробки облікової інформації, систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

1.4. Облікова політика банку

Облікова політика банку – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової звітності.

Положення про облікову політику банку затверджується наказом до початку нового календарного року. З обліковою політикою ознайомлюють усі філії та підрозділи банку.

Положенням про облікову політику встановлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно з чинним законодавством. У ньому мають у повному обсязі відображатися особливості організації та ведення бухгалтерського обліку банку. Внесення змін до Положення про облікову політику банку протягом року, як правило, не допускається, крім випадків істотних змін у діяльності або правовій базі.

Фактично облікова політика повинна відображати всі особливості обліку конкретного банку.

Структурно положення про облікову політику можна поділити на три взаємоузгоджені частини.

У першій частині дається опис організації системи обліку конкретного банку. Тут наводяться основні підходи до організації фінансового та управлінського обліку і податкових розрахунків. Важливо сформулювати принципи ведення аналітичного обліку та формування аналітичних рахунків, правила оформлення первинних документів за можливими банківськими операціями, робочий план рахунків фінансового та управлінського обліку, а також внутрішній план аналітичних рахунків.

Друга частина Положення містить опис конкретних методик бухгалтерського обліку, що забезпечують відображення змісту операцій, здійснюваних банком. При формуванні облікової політики банк за кожним окремим обліковим об'єктом обирає один варіант методики обліку із дозволених альтернативних, що описані нормативними документами НБУ.

У третій частині Положення описується порядок здійснення внутрішнього банківського контролю як сукупності процедур із забезпечення дотримання положень внутрішніх звітних нормативних документів при здійсненні операцій банку, повноти і достовірності отриманої інформації.

Обов'язково мають бути розроблені та затверджені основні складові облікової політики банку:

- характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків;
- додаткові реєстри аналітичного обліку та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції (крім тих, що визначені в загальному порядку), включаючи форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності;
- правила документообігу і технології опрацювання облікової інформації;
- перелік визначених прав працівників банку на підписування документів;
- перелік операцій, що потребують додаткового контролю;
- порядок проведення інвентаризації та методи оцінки активів та зобов'язань;
- порядок контролю за здійсненими внутрішніми банківськими операціями;
- порядок розрахунків між філіями та іншими структурними підрозділами банку (внутрішньосистемні розрахунки);

- порядок фінансування (бюджетування) структурних підрозділів банку;
- порядок консолідації фінансової звітності асоційованих і дочірніх компаній;
- порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів і витрат, включаючи порядок амортизації активів банку, створення та використання резервів;
- політика банку щодо роботи з цінними паперами, як придбаними, так і емітованими;
- процедури вивіряння та контролю (операцій, звітності тощо);
- порядок реєстрації договорів;
- інші документи та рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

Національний банк України зобов'язав банки:

- визначити облікову політику шляхом опису обліку всіх операцій банку та методів оцінки активів;
- розробити та затвердити форми реєстрів обліку;
- визначити процедури перевірки тотожності даних аналітичного та синтетичного обліку;
- визначити порядок формування та зберігання первинних документів, облікових реєстрів.

Будь-які зміни в обліковій політиці, що мають суттєвий вплив на показники звітного або майбутніх періодів, мають бути описані із зазначенням причин і змін у відповідних статтях.

Зміни в положеннях облікової політики на наступний рік та причини цих змін мають бути відображені в пояснювальній записці до річного звіту банку.

Не вважаються змінами в обліковій політиці:

- нова облікова політика щодо операцій, які не є суттєвими;
- нова облікова політика щодо операцій, які відрізняються по суті від попередніх і не здійснювалися раніше.

Нова облікова політика застосовується до подій та операцій з моменту їх виникнення.

1.5. План рахунків бухгалтерського обліку банків України

План рахунків фінансових банківських установ – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій і забезпечення потреб складання фінансової звітності.

Чинний план рахунків, затверджений постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280, упроваджений у банках з 1 січня 2005 р. Він узгоджений із загальноприйнятими в міжнародній практиці принципами та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і є обов'язковим для всіх установ банків другого рівня.

План рахунків, розроблений окремо для установ Національного банку України, за структурою майже не відрізняється від плану рахунків для комерційних банків, але має деякі особливості за змістом. Це пов'язано з тим, що НБУ виконує операції, властиві тільки центральному банку, а саме: емісійні операції; обслуговування уряду та зовнішнього боргу; регулювання діяльності банківських установ другого рівня та ін.

План рахунків можна поділити на три логічні частини – балансову, частину доходів та витрат, позабалансову (рис. 1.5-1).

Балансова частина містить перші п'ять класів плану рахунків. На підставі цих класів формується балансовий звіт банку.

Частина доходів і витрат об'єднує класи доходів і витрат. На їх підставі складається звіт про прибутки та збитки банку.

Позабалансова частина включає клас позабалансових рахунків. У цьому класі ведеться облік умовних вимог та зобов'язань банку, банківських ризиків та інших позабалансових статей.

Частини плану рахунків перебувають у тісному логічному зв'язку.

До складу рахунків, на яких обліковуються активи банку, відносяться готівкові кошти, кошти в інших банках, надані кредити, цінні папери в портфелі банку, нематеріальні активи

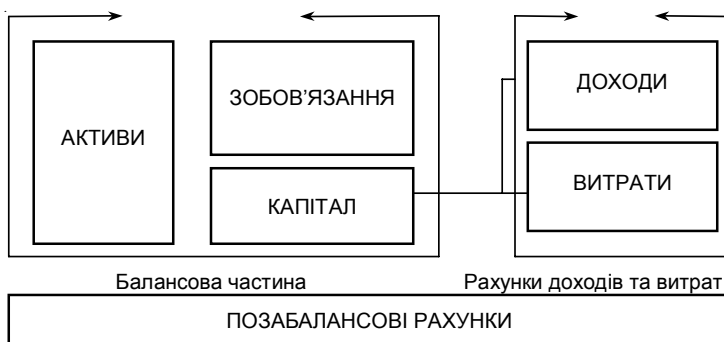

Рис. 1.5-1. Взаємозв'язок між частинами плану рахунків банку

тощо. Рахунки для обліку зобов'язань включають кошти інших банків, кошти клієнтів, субординований борг. Прикладом рахунків капіталу можна назвати статутний капітал банку, резервний капітал банку, прибутки та збитки звітного року.

За характером рахунки для обліку активів є активними і завжди мають дебетове сальдо. Збільшення активів відображається за дебетом, а зменшення – за кредитом. Рахунки для обліку зобов'язань пасивні і можуть мати тільки кредитове сальдо. Збільшення зобов'язань відображається за кредитом, а погашення – за дебетом. Рахунки для обліку капіталу пасивні і також мають кредитове сальдо.

З метою уточнення оцінки окремих видів активів, зобов'язань та джерел власного капіталу до постійних балансових рахунків відкривають *контрарні рахунки* (від лат. *contrarius* – протилежний). За призначенням контрарні рахунки є регулюючими. Вони уточнюють оцінку постійного балансового рахунка в бік зменшення. Тому, якщо постійний балансовий рахунок є активним, контрарний до нього буде пасивним і матиме назву *контрактивний*. Якщо ж постійний балансовий рахунок пасивний, то регулюючий рахунок, що протистоїть йому, буде активним і матиме назву *контрпасивний*.

Рахунки витрат – це активні рахунки, які використовуються для обліку накопичення витрат за їхніми елементами впродовж звітного періоду. *Рахунки доходів* – це пасивні рахунки, які призначені для обліку накопичення доходів за їх видами впродовж звітного періоду.

Позабалансові рахунки поділяються на дві категорії залежно від об'єктів обліку. Рахунки першої категорії призначені для економічних за змістом об'єктів обліку: тверді потенційні зобов'язання та потенційні вимоги банку. Друга категорія позабалансових рахунків використовується з метою забезпечення контролю за правильністю і своєчасністю здійснення операцій за балансовими рахунками.

Балансові рахунки (синтетичний облік) забезпечують інформацію про операції, які виконуються банком, їх відображення у фінансовій звітності та класифікуються за типами контрагентів, характером операцій і ступенем зменшення ліквідності.

Усі рахунки в плані згруповані за класами. Кожний клас розподілений на рахунки:

- II порядку (двозначні – розділ);
- III порядку (тризначні – група);
- IV порядку (чотиризначні – балансовий рахунок).

Такий підхід дає змогу виконувати групування на різних рівнях та формувати звіти з різним ступенем агрегації.

У структурі плану рахунків виділяється дев'ять класів (рис. 1.5-2).

Розглянемо більш детально зміст кожного класу плану рахунків.

У *першому класі* плану рахунків відображаються взаємовідносини між Національним банком України та банками України, між банками України та іноземними банками, у тому числі операції з готівкою, банківськими металами, кредитами, депозитами та цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, тощо.

Рахунки *другого класу* використовуються для обліку операцій за розрахунками з клієнтами (крім банків), які є суб'єктами господарювання, органами державної влади та самоврядування, фізичними особами.

За рахунками *другого класу* обліковуються кредити та аванси, депозити, кошти на транзитних рахунках.

На рахунках *третього класу* обліковуються операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що рефінансуються НБУ, та інвестицій в асоційовані і дочірні компанії), запаси товарно-

Рис. 1.5-2. Структура плану рахунків банку

матеріальних цінностей, сформовані банківські резерви, субординований борг, розрахунки між філіями одного банку, позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами.

У *четвертому класі* відображаються інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії, операції з основними засобами і нематеріальними активами.

П'ятий клас визначає капітал банку як залишковий інтерес банку в активах за вирахуванням зобов'язань. Він включає статутний капітал, емісійні різниці, загальні резерви та інші фонди, створені за рахунок прибутку, результати минулих років і переоцінки.

Усі доходи і витрати банку включаються до *шостого і сьомого* класів незалежно від порядку оподаткування.

Доходи і витрати, які визнані банком з метою відображення їх у фінансовій звітності, слід розглядати як доходи і витрати, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку.

У результаті операційної діяльності в банку виникають такі доходи і витрати: процентні, комісійні, прибутки (збитки) від торговельних операцій, дохід у вигляді дивідендів, витрати на формування спеціальних резервів банку, доходи від повернення раніше списаних активів, інші операційні доходи і витрати, загальні адміністративні витрати, податок на прибуток, непередбачені доходи і витрати.

За результатами інвестиційної діяльності банк визнає: доходи (витрати) за операціями з реалізації (придбання) інвестиційних цінних паперів, у тому числі цінних паперів до погашення; доходи (витрати) за операціями збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні та асоційовані компанії; доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає: доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу; доходи (витрати) за субординованим боргом; дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду; доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу.

Рахунки *восьмого класу* відкриваються банками для ведення управлінського обліку та кореспондують тільки між собою. Залишки за рахунками *восьмого класу* під час складання фінансової звітності банку не враховуються.

На рахунках *дев'ятого класу* обліковуються позабалансові операції. Бухгалтерський облік операцій на позабалансових ра-

хунках ведеться за системою подвійного запису. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою:

- позабалансовий рахунок – активний, якщо при переведенні його на баланс дебетується балансовий рахунок;
- позабалансовий рахунок – пасивний, якщо при переведенні його на баланс кредитується балансовий рахунок.

Рахунки розділів 90–95 використовуються для обліку зобов'язань та вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами, такими, як кредитні лінії, дозволений овердрафт, неоприті безвідкличні акредитиви, різні гарантійні зобов'язання, зобов'язання за цінними паперами, спотові, форвардні контракти і договори з купівлі-продажу іноземної валюти та інших фінансових інструментів.

Рахунки розділів 96–98 використовуються для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків за операціями з приватизації і довірчого управління.

Рахунки розділу 99 – це контррахунки, які використовуються для подвійного запису операцій за рахунками розділів 90–98.

План рахунків забезпечує мультивалютний облік операцій, тобто зміст операцій, розрахунки за якими проводяться в іноземній валюті, відображаються на тих самих рахунках, що і за операціями в національній валюті. Такий підхід засвідчує застосування базового принципу міжнародного обліку – переваги економічного змісту операції над її юридичної формою. Валюта є тільки засобом розрахунку, а економічний зміст операції однаковий.

Зв'язок між операціями в іноземній і національній валютах забезпечують технічні рахунки:

- рахунок валютних позицій;
- рахунок гривневого еквівалента валютних позицій.

Аналітичний облік є складовою системи бухгалтерського обліку, що дає детальну інформацію про кожного контрагента та кожну операцію. Ведення аналітичного обліку забезпечується за допомогою аналітичних рахунків. Відкриття будь-яких аналітичних рахунків передбачає наявність обов'язкових параметрів згідно з вимогами Національного банку України. Додаткова інформація, необхідна для складання звітності та управління банком, забезпечується за допомогою додаткових параметрів, які визначаються банком самостійно.

1.6. Організація аналітичного обліку в банках

Бухгалтерський облік у банку повинен забезпечувати виконання принаймні двох функцій. Перша з них – запис інформації про операції, які виконуються банком, можливість відобразити ці операції в агрегованому вигляді в балансовій і фінансовій звітності для аналізу та управління. Друга функція – запис детальної інформації про контрагентів кожної операції та параметри самих операцій для можливості отримання звітів для внутрішнього користування, надання звітів про діяльність контролюючим органам і для розрахування макроекономічних параметрів грошово-кредитної статистики. Крім того, враховуючи високий ступінь автоматизації ведення бухгалтерського обліку, необхідно передбачити ряд параметрів для автоматизованого виконання завдань, наприклад, для нарахування процентів.

Ведення агрегованого обліку для виконання першої функції забезпечується за допомогою синтетичного обліку, тобто з використанням балансових рахунків. Детальна інформація про кожного контрагента та кожну операцію накопичується на рівні аналітичного обліку, тобто на аналітичних рахунках. Неможливо всю необхідну інформацію відобразити на рівні балансових рахунків, адже це призведе до того, що план рахунків стане громіздким та незручним у роботі. Щоденна детальна інформація про здійснені банком операції відображається в основній формі аналітичного обліку – особовому рахунку.

Особовий рахунок є формою облікового реєстру. Обліковий реєстр – це письмовий документ (бухгалтерська форма), який містить накопичені та систематизовані за певними ознаками дані первинних документів. Особові рахунки ведуться за всіма відкритими в банку аналітичними рахунками. Основним аналітичним реєстром у банку є особовий рахунок.

Для збереження детальної інформації необхідно використовувати параметри аналітичного обліку (рис. 1.6-1).

Кожен об'єкт аналітичного обліку характеризується набором параметрів, необхідних для формування звітності.

Класифікація параметрів, а також вимоги до нумерації рахунків аналітичного обліку викладені в “Правилах ведення аналітичного обліку в банках України”, затверджених постановою Правління Національного банку України від 16.06.2005 р. № 221.

Усі параметри поділяються на дві групи – обов'язкові і необов'язкові. Серед обов'язкових параметрів виділяються загальні і спеціальні.

Рис. 1.6-1. Параметри аналітичного обліку

Обов'язкові параметри вводяться з урахуванням вимог Національного банку України до звітності банків. Вони є обов'язковими для заповнення при внесенні до комп'ютерної системи нового контрагента або при відкритті аналітичного рахунку.

Необов'язкові параметри є рекомендованими для заповнення. Вони можуть використовуватися при організації внутрішнього обліку в банку, а також при наданні звітності іншим органам.

Спеціальні параметри застосовуються до окремих груп аналітичних рахунків залежно від їхнього економічного змісту. Такі параметри використовуються для автоматизованого ведення деяких операцій і надання спеціальної звітності Національному банку України.

При відкритті аналітичного рахунку для обліку операцій з контрагентами або рахунку клієнта банк зобов'язаний вносити в систему такі параметри:

1. *Код контрагента* – ключове поле, яке містить ідентифікатор контрагента в списку контрагентів. Код контрагента має значення порядкового номера контрагента (клієнта) відповідно до реєстру контрагентів, який веде банк. Формат параметра не регламентується.

2. *Ідентифікаційний код/номер* – персональний номер суб'єкта господарювання – резидента відповідно до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (далі – ЄДРПОУ) або фізичної особи – платника податків згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів.

Під час визначення цього параметра для банків-нерезидентів надається код банку-нерезидента. Можливі значення параметра наведені в довіднику банків-нерезидентів, який Національний банк надсилає банкам.

Формат параметра: 8 символів – для юридичної особи відповідно до ЄДРПОУ (при потребі доповнюється до 8 символів нулями зліва); 10 символів – для фізичної особи відповідно до Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів (при потребі доповнюється до 10 символів нулями зліва); 10 символів – для банків-нерезидентів.

3. *Резидентність* – параметр може мати значення “резидент” або “нерезидент”. Формат параметра – 1 символ;

4. *Код власного підрозділу банку* – містить внутрішньобанківський реєстраційний код підрозділу банку, який включається до довідника власних підрозділів банків України відповідно

до вимог Положення про порядок ведення банками реєстраційної кодифікації власних підрозділів, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 18.06.2002 № 221.

Формат параметра – 20 символів;

5. *Код країни* – містить код країни контрагента (клієнта) відповідно до національного стандарту України ДСТУ ISO 3166-1-2000 “Коди назв країн світу”, затвердженого наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 28.01.2000 р. № 73.

Формат параметра – 3 символи.

6. *Ознака інсайдера* – містить інформацію про належність контрагента (клієнта) до інсайдерів банку відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. Цей параметр необхідно заповнювати для контрагентів – суб’єктів господарювання та фізичних осіб.

Формат параметра – 2 символи.

7. *Інституційний сектор економіки* – визначає належність контрагентів банку до секторів економіки. Код інституційного сектору економіки контрагентів банку визначається банком відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України, затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р. № 96.

Цей параметр необхідно заповнювати для контрагентів банку – резидентів та нерезидентів.

Формат параметра – 5 символів.

8. *Форма власності* – визначає розподіл контрагентів банку за формами власності відповідно до Державного класифікатора України ДК 001:2004 “Класифікація форм власності“, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 р. № 97.

Код форми власності надається контрагентам банку органами державної статистики під час включення їх до ЄДРПОУ. Цей параметр має заповнюватися для контрагентів банку – резидентів (органів державної влади, суб’єктів господарювання та фізичних осіб) та контрагентів банку – нерезидентів. Для нерезидентів параметр форми власності має нульове значення.

Формат параметра – 2 символи.

9. *Види економічної діяльності* – параметр визначає розподіл контрагентів банку за видами економічної діяльності відповідно до Державного класифікатора України ДК 009-96 “Класи-

фікація видів економічної діяльності”, затвердженого наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 22.10.96 р. № 441. Код виду економічної діяльності надається контрагентам банку органами державної статистики під час включення їх до ЄДРПОУ. Цей параметр заповнюється для контрагентів банку – резидентів (органів державної влади, суб’єктів господарювання та фізичних осіб) та контрагентів банку – нерезидентів. Банк для заповнення цього параметра застосовує той вид економічної діяльності, який зазначений у довідці про включення до ЄДРПОУ першим, а для фізичних осіб та нерезидентів параметр виду економічної діяльності має нульове значення.

Формат параметра – 5 символів.

10. *Організаційно-правова форма господарювання* – визначає розподіл контрагентів банку відповідно до Державного класифікатора України ДК 002:2004 “Класифікація організаційно-правових форм господарювання”, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 р. №97. Цей параметр заповнюється для контрагентів банку – резидентів (органів державної влади, суб’єктів господарювання та фізичних осіб) та контрагентів банку – нерезидентів. Для фізичних осіб та нерезидентів параметр організаційно-правової форми господарювання має нульове значення.

Формат параметра – 3 символи.

Параметри документів – це стандартизовані реквізити, які необхідно заповнювати в документах під час проведення банком розрахункових або касових операцій. До них належать:

- а) символ касових оборотів (формат параметра – 2 символи);
- б) параметр розподілу суми оборотів за рахунком за визначеним критерієм (формат параметра – 2 символи);
- в) код контрагента (формат параметра не регламентується);
- г) код операції (формат параметра – 4 символи);
- д) код країни платника.

Параметри договорів та аналітичних рахунків деталізують інформацію про операції, які здійснюються банком. Залежно від організації роботи в банку та можливостей програмного забезпечення банк має право самостійно вирішувати, належать параметри до параметрів рахунків, чи до параметрів договорів.

Параметри договорів та аналітичних рахунків розподіляються на загальні обов’язкові параметри та спеціальні обов’язкові параметри.

1. До загальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків належать:

- а) номер аналітичного рахунку – визначає зовнішнє представлення ідентифікатора рахунку в розрахункових документах. Параметр містить номер аналітичного рахунку. Формат параметра – до 14 символів. Перші п'ять символів жорстко регламентовано. Інші (від 0 до 9 символів) банк формує самостійно залежно від можливостей програмного забезпечення та відповідно до власних потреб;
- б) номер балансового (позабалансового) рахунку – визначає відповідність аналітичного рахунку синтетичному рахунку. Параметр містить номер балансового або позабалансового рахунку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280. Параметр включається до номера аналітичного рахунку. Формат параметра – 4 символи;
- в) код контрагента – ключове поле, яке містить ідентифікатор контрагента в списку контрагентів банку. Він має значення порядкового номера контрагента (клієнта) відповідно до реєстру контрагентів, який веде банк. Формат параметра не регламентується;
- г) код валюти або банківського металу – параметр містить код валюти або код банківського металу відповідно до Класифікатора іноземних валют та банківських металів. Параметр може використовуватись як складова номера аналітичного рахунку. Формат параметра – 3 символи;
- д) характеристика аналітичного рахунку – параметр визначає характеристику рахунку відповідно до плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

2. До спеціальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків належать:

- а) процентна ставка – містить інформацію про процентну ставку і встановлюється для всіх аналітичних рахунків, за якими здійснюється нарахування процентів. Формат параметра – 9 символів (4 символи призначені для відображення цілої частини числа, 1 символ – крапка, 4 – для десяткової);
- б) розподіл аналітичного рахунку за визначеним критерієм – параметр містить для рахунків з обліку нарахованих доходів і прострочених нарахованих доходів інформацію щодо рахунку, за яким нарахована сума, для рахунків з обліку прострочених нарахованих доходів – інформацію щодо строку дії кредитного договору (до чи після строку, визначеного догово-

- ром), для рахунків з обліку неамортизованої премії або дисконту за фінансовим інструментом – інформацію щодо рахунку з обліку фінансового інструменту або інформацію щодо розподілу за іншим критерієм. Формат параметра – 1 символ;
- в) додатковий розподіл аналітичного рахунку за визначеним критерієм. Формат параметра – 1 символ.

Для рахунків, за якими обліковуються надані або отримані кредити, банк повинен зазначати такі спеціальні параметри:

1. Початковий строк надання кредиту.

Параметр може мати такі значення:

- на вимогу;
- овернайт (на 1 день);
- від 2 до 7 днів;
- від 8 до 21 дня;
- від 22 до 31 дня;
- від 32 до 92 днів;
- від 93 до 183 днів;
- від 184 до 365 (366) днів;
- понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

2. Строк до повернення кредиту.

Параметр може мати такі значення:

- на вимогу;
- овернайт (на 1 день);
- від 2 до 7 днів;
- від 8 до 21 дня;
- від 22 до 31 дня;
- від 32 до 92 днів;
- від 93 до 183 днів;
- від 184 до 365 (366) днів;
- понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

3. Строк пролонгації.

Параметр може мати такі значення:

- овернайт (на 1 день);
- від 2 до 7 днів;
- від 8 до 21 дня;
- від 22 до 31 дня;
- від 32 до 92 днів;
- від 93 до 183 днів;
- від 184 до 365 (366) днів;
- понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

4. Забезпечення кредиту.

Параметр може мати такі значення:

забезпечений;

незабезпечений;

гарантований Кабінетом Міністрів України.

Формат параметра – 1 символ.

5. Параметр ризику – визначає категорію ризику кредиту відповідно до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279.

Формат параметра – 1 символ.

Для рахунків, за якими обліковуються розміщені або залучені банком депозити, необхідно заповнювати такі спеціальні параметри:

1. Строк розміщення (залучення) депозиту.

Параметр може мати такі значення:

на вимогу;

овернайт (на 1 день);

від 2 до 7 днів;

від 8 до 21 дня;

від 22 до 31 дня;

від 32 до 92 днів;

від 93 до 183 днів;

від 184 до 365 (366) днів;

понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

2. Строк до повернення депозиту.

Параметр може мати такі значення:

на вимогу;

овернайт (на 1 день);

від 2 до 7 днів;

від 8 до 21 дня;

від 22 до 31 дня;

від 32 до 92 днів;

від 93 до 183 днів;

від 184 до 365 (366) днів;

понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

Для *рахунків з обліку цінних паперів* банк повинен заповнювати такі спеціальні параметри:

1. Строк до погашення.

Параметр може мати такі значення:

- 1 день;
- від 2 до 7 днів;
- від 8 до 21 дня;
- від 22 до 31 дня;
- від 32 до 92 днів;
- від 93 до 183 днів;
- від 184 до 365 (366) днів;
- понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

2. Місце емісії цінних паперів.

Параметр може мати такі значення:

- Україна – державний сектор;
- Україна – недержавний сектор;
- країни СНД і Балтії;
- країни Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР);
- інші країни.

Формат параметра – 1 символ.

Для *позабалансових рахунків* розділів 90–93 плану рахунків бухгалтерського обліку банків України повинен зазначатися строк до погашення позабалансових зобов'язань і вимог, наданих та отриманих банком.

Цей параметр може мати такі значення:

- на вимогу;
- овернайт (на 1 день);
- від 2 до 7 днів;
- від 8 до 21 дня;
- від 22 до 31 дня;
- від 32 до 92 днів;
- від 93 до 183 днів;
- від 184 до 365 (366) днів;
- понад 365 (366) днів.

Формат параметра – 1 символ.

Як правило, комплексами автоматизації бухгалтерського обліку в банках використовується два списки – клієнтів і рахунків. Оскільки вони пов'язані ключовим полем, є можливість, з одного боку, бачити усі рахунки клієнта, а з іншого – вибирати підмножину рахунків клієнтів, які мають задану характеристику.

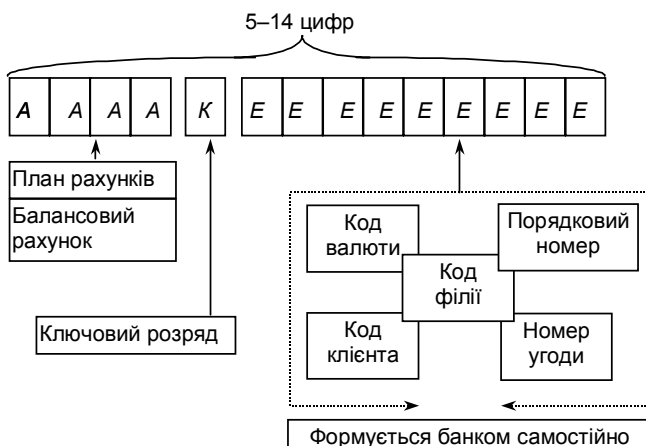

Рис. 1.6.2. Формування номера аналітичного рахунку

Номер аналітичного рахунку вказує на зовнішнє подання ідентифікатора рахунку при розрахунках та в банківських документах. Номер має до 14 цифр. Перші п'ять жорстко регламентовані. Інші (від 0 до 9 цифр) банк формує відповідно до власних можливостей і потреб.

Усі номери рахунків аналітичного обліку формуються за схемою (рис. 1.6.2).

До номера аналітичного рахунку включають лише частину параметрів з усього набору, інші параметри зберігаються поза номером рахунку і можуть використовуватися під час виконання окремих операцій та складання звітності.

Особові рахунки підлягають реєстрації в спеціальній книзі, де для кожного балансового рахунку четвертого порядку відводяться окремі аркуші. У ній реєструються всі особові рахунки клієнтів, а також рахунки, відкриті за внутрішньобанківськими операціями. У разі закриття рахунку в книзі проставляється дата і вказується причина закриття. Книга зберігається в головного бухгалтера. Зміни в реєстраційні записи можуть вноситися тільки з його дозволу. За деякими балансовими рахунками аналітичний облік ведеться на зведених особових рахунках або в операційних журналах, книгах, картках у вигляді хронологічного запису операцій – для забезпечення контролю за використанням коштів за цільовим призначенням.

1.7. Організація операційної діяльності в банках України

Операційна діяльність банку – це сукупність технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, їх реєстрацією у відповідних реєстрах, перевіркам, вивіркам та здійсненням контролю за операційними ризиками.

Операційна діяльність банку має бути організована таким чином, щоб забезпечити:

- розподіл обов'язків та повноважень щодо здійснення операцій;
- належне документування всіх операцій;
- своєчасне, повне та достовірне відображення операцій у реєстрах бухгалтерського обліку;
- накопичення та надання докладної інформації за кожною операцією з обов'язковим зазначенням даних про її учасників, з визначенням балансових і позабалансових вимог та зобов'язань, можливих змін за цими операціями, сум нарахованих, отриманих або сплачених доходів та витрат, а також інших параметрів, що забезпечують складання звітності банку;
- захист активів банку від потенційних збитків та контроль за їх якістю;
- встановлення лімітів на здійснення окремих операцій;
- визначення наявних та можливих операційних ризиків і управління ними;
- адекватну систему внутрішнього контролю;
- надання внутрішніх інструкцій (розпоряджень) щодо здійснення платежів;
- зберігання інформації про всі операції банку;
- конфіденційність інформації про кожну операцію та її контрагентів.

Усі банківські операції оформляються відповідними документами, що засвідчують здійснення операції та підтверджують її законність.

Банківський документ – це письмове розпорядження клієнта чи відповідального працівника банку на проведення грошово-розрахункової або іншої операції в банку. Класифікацію банківських документів наведено на рис. 1.7-1.

Банківська документація – сукупність документів, що використовуються банками і є письмовим підтвердженням виконаних операцій та підставою для відображення в бухгалтерському обліку.

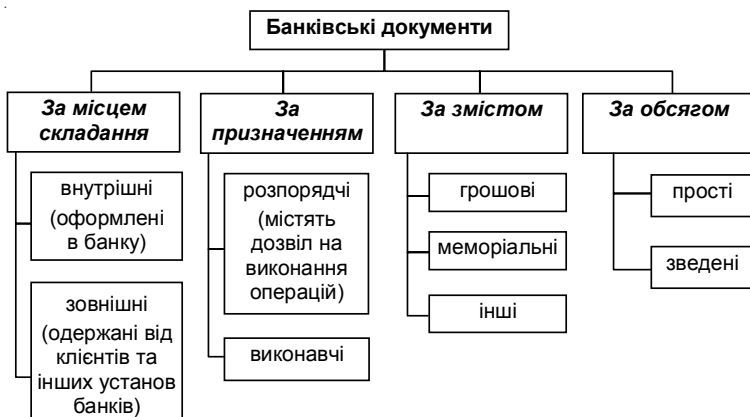

Рис. 1.7-1. Класифікація банківських документів

Основою бухгалтерського обліку операцій банку є первинні документи, які фіксують факти здійснення цих операцій. Первинні документи мають бути складені під час здійснення операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення. Вони можуть складатися в паперовій формі та/або у вигляді електронних записів, тобто у формі, яка доступна для читання та виключає можливість внесення будь-яких змін. При веденні електронних записів має бути забезпечена можливість отримання інформації на паперовому носії. Первинні документи як у паперовій формі, так і у вигляді електронних записів (непаперовій формі) повинні мати такі обов’язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву банку, що склав документ;
- зміст та обсяг операції (короткий зміст операції та підстава для її здійснення), одиниця її виміру;
- посади осіб, відповідальних за здійснення операції та правильність її оформлення;
- особистий підпис (електронний цифровий підпис) та інші дані, що дають можливість ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні операції.

До обов’язкових реквізитів первинних документів, що використовуються для розрахунків (крім зазначених вище), також належать:

- назва одержувача коштів;
- сума операції (цифрами та словами). Сума операції може бути відображена лише цифрами, якщо документ формується за допомогою програмного забезпечення в автоматизованому режимі або якщо це передбачено нормативно-правовими актами Національного банку України;
- номери рахунків;
- назва банку-одержувача та платника коштів.

Первинні документи залежно від виду операції можуть включати, крім обов'язкових, додаткові реквізити, які визначаються банками самостійно.

Первинні документи, які не містять обов'язкових реквізитів, є недійсними і не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку.

Внесення виправлень до первинних документів не допускається, крім випадків, установлених нормативними актами Національного банку України.

Керівник банку вживає всіх необхідних заходів щодо запобігання несанкціонованого та непомітного виправлення записів у первинних облікових документах і реєстрах бухгалтерського обліку.

Первинні документи та облікові реєстри повинні складатися державною мовою або іншою мовою відповідно до Закону України “Про мови в Українській РСР” (8312-11).

Документи на отримання (видачу) готівкових коштів мають бути оформлені згідно з вимогами Національного банку України до ведення касових операцій.

Відповідальність за своєчасне складання первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, а також за правильність відображення операцій в облікових реєстрах несуть особи, які склали і підписали ці документи (реєстри). Відповідальність за прийняття до виконання документів, які суперечать чинному законодавству, несуть особи, які їх ініціювали та підписали. Керівник банку несе відповідальність за проведення документів, які суперечать чинному законодавству і виконані з його дозволу за письмовим зверненням ініціатора.

Банки самостійно визначають порядок формування та зберігання первинних документів, облікових реєстрів і звітів, забезпечуючи їх сувору схоронність. При визначенні термінів зберігання первинних документів, облікових реєстрів і звітів банки повинні керуватися “Переліком документів Національного банку України, установ і організацій його системи, акціонерно-комерційних та комерційних банків України із зазначенням стро-

ків зберігання”, затвердженим постановою Національного банку України від 23.12.1996 р. № 327.

Щоденно документи, на підставі яких банк здійснює господарські операції, групуються та брошуруються в папки з назвою “Документи дня”. Меморіальні документи в них розміщуються в порядку зростання номерів балансових рахунків, які дебетуються. Касові документи розподіляються окремо на прибуткові та видаткові. Такий порядок зберігання документів дає можливість у разі потреби швидко знайти інформацію про операції, здійснені банком.

Вилучення первинних документів, облікових реєстрів та звітів здійснюється тільки за постановою уповноважених державних органів відповідно до чинного законодавства України.

Документообіг за банківськими операціями – це послідовне переміщення розрахунково-грошових документів з моменту їх виписування або надходження ззовні до закінчення операцій за робочий день і здавання в поточний архів.

Обліковий цикл – це сукупність послідовних етапів, що виконуються, починаючи з банківської операції, обробки інформації в обліковій системі до складання фінансової звітності (річної або проміжної).

Тривалість облікового циклу збігається з обліковим періодом. За даними кожного облікового періоду обліковий цикл повторюється. У повному обсязі обліковий цикл виконується за річний звітний період.

Кінцевим результатом системи обліку є фінансові звіти.

1.8. Характеристика та цілі складання бухгалтерської звітності

Інформація про діяльність банку формується в системі бухгалтерського обліку і надається у вигляді бухгалтерської звітності.

В економічній науці існує подвійне трактування поняття звітності. З одного боку, звітність є економічною інформацією про фінансово-господарську діяльність суб’єкта господарювання, з іншого – звітність є елементом методу бухгалтерського обліку. Складанням звітності завершується обліковий цикл бухгалтерського опрацювання даних.

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить сукупність економічних показників, які мають відображати об’єктивну оцінку фінансового стану і фінансового результату,

а також обсяги грошових потоків від діяльності банку та ступінь ризиковості його діяльності.

Систему фінансової звітності банків регулюють такі стандарти:

- МСБО 1 “Подання фінансових звітів”;
- МСБО 30 “Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних установ”;
- МСБО 34 “Проміжна фінансова звітність”.

У МСБО 1 “Подання фінансових звітів” викладені фундаментальні судження загального характеру: правдиве подання і відповідність Міжнародним стандартам бухгалтерського обліку; облікова політика; безперервність діяльності; послідовність подання інформації; ведення обліку на накопичувальній основі.

Специфічна банківська фінансова звітність регулюється МСБО 30 “Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ”. Цей стандарт заохочує подання коментарів стосовно таких аспектів, як управління та контроль ліквідності і ризику.

Отже, фінансові звіти банків складаються згідно з вимогами нормативних документів НБУ, облікової політики банку та Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Звітним періодом для банків вважається період з 01.01 по 31.12 (фінансовий рік). Квартальна звітність є проміжною і складається наростаючим підсумком з початку року.

Компонентами фінансової звітності є баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до звітів.

Фінансові звіти розкривають фінансову інформацію про діяльність банку через застосування елементів. Основними елементами фінансових звітів є активи; зобов’язання; власний капітал; доходи; видатки.

Активи, зобов’язання та власний капітал – це елементи балансу, які відображають фінансовий стан банку. Доходи та видатки – елементи звіту про фінансові результати, за якими здійснюється обчислення фінансового результату від діяльності банку. Звіт про рух грошових коштів відображає складові елементи звіту про фінансові результати, а також зміни в елементах балансу. У свою чергу, звіт про власний капітал відображає зміни у складі елементів капіталу.

Елементи фінансової звітності поділяються на окремі статті (економічні показники). Об’єднання статей (показників) у формах фінансової звітності в окремі групи проводиться, виходячи з певних ознак економічних характеристик.

Для розуміння фінансових звітів розглянемо формат, структуру і зміст показників та призначення кожного звіту.

Метою складання звіту “Баланс” є надання користувачам інформації про фінансовий стан банку (материнського банку) на звітну дату.

У звіті “Баланс” відображаються активи, зобов’язання та власний капітал банку. Звіт “Баланс” дає змогу визначити склад і структуру майна банку, ліквідність банку, наявність власного та запозиченого капіталу, зміну дебіторської та кредиторської заборгованостей тощо. Статті звіту “Баланс” розміщені в порядку зменшення ліквідності.

Облікова формула бухгалтерського балансу банку така:

Активи = Зобов’язання + Капітал.

Структура балансового звіту

Активи

1. Кошти в НБУ та готівкові кошти банку.
2. Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ, і цінні папери, емітовані НБУ.
3. Кошти в інших банках.
4. Цінні папери в торговому портфелі банку.
5. Цінні папери в портфелі банку на продаж.
6. Кредити і заборгованість клієнтів.
7. Цінні папери в портфелі банку до погашення.
8. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.
9. Основні засоби та нематеріальні активи.
10. Нараховані доходи до отримання.
11. Відстрочений податковий актив.
12. Інші активи.
13. **Усього активів.**

Зобов’язання

14. Кошти банків:
 - 14.1. У тому числі кредити, отримані від НБУ.
15. Кошти клієнтів.
16. Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком.
17. Боргові цінні папери, емітовані банком.
18. Нараховані витрати до сплати.
19. Відстрочені податкові зобов’язання.
20. Інші зобов’язання.
21. **Усього зобов’язань.**

Власний капітал

22. Статутний капітал.
23. Капіталізовані дивіденди.

24. Власні акції (частки, паї), викуплені в акціонерів (учасників).
25. Емісійні різниці.
26. Резерви та інші фонди банку.
27. Резерви переоцінки, у тому числі:
 - 27.1. Резерви переоцінки необоротних активів.
 - 27.2. Резерви переоцінки цінних паперів.
28. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) минулих років.
29. Прибуток/збиток звітного року, що очікує затвердження.
30. Усього власного капіталу.
31. Усього пасивів.

Кожна стаття балансу має грошове вираження, яке називається оцінкою статті. Для користувачів звітності особливо важливою є достовірна оцінка статей балансу, яка залежить від методів оцінювання, що застосовуються для вимірювання різних видів активів та зобов'язань. Найчастіше використовують метод оцінювання за історичною (первісною) вартістю. Крім того, використовуються такі види оцінок: поточна (відновлювана) вартість; ринкова вартість; теперішня вартість, справедлива вартість.

Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності банку (материнського банку) за відповідний період.

Прибуток (чи збиток) – економічний показник діяльності банку.

Облікова формула звіту про прибутки та збитки:

Доходи – Витрати = Фінансовий результат (Прибутки чи збитки).

Структура звіту про фінансові результати

1. Чистий процентний дохід:
 - 1.1. Процентний дохід.
 - 1.2. Процентні витрати.
2. Чистий комісійний дохід:
 - 2.1. Комісійний дохід.
 - 2.2. Комісійні витрати.
3. Торговельний дохід.
4. Дохід у вигляді дивідендів.
5. Дохід від участі в капіталі.
6. Інший дохід.
7. Усього доходів.
8. Загальні адміністративні витрати.
9. Витрати на персонал.

10. Втрати від участі в капіталі.
11. Інші витрати.
12. Прибуток від операцій.
13. Чисті витрати на формування резервів.
14. Прибуток до оподаткування.
15. Витрати на податок на прибуток.
16. Прибуток після оподаткування.
17. Чистий прибуток на одну просту акцію (грн).
18. Скоригований чистий прибуток на одну просту акцію (грн).

В основу структури звіту покладені такі принципи: обчислення проміжного фінансового результату за функціональною ознакою; розподіл витрат на прямі і непрямі.

Класифікація діяльності банку за функціональною ознакою ґрунтується на виділенні ключових напрямів діяльності і об'єднанні банківських операцій за видами доходів, які вони генерують, а також за витратами банку на їх здійснення. Згідно з цим принципом виділяють проміжні фінансові результати в такому вигляді: чистий процентний дохід (процентні доходи за вирахуванням процентних витрат); чистий комісійний дохід (комісійні доходи за вирахуванням комісійних витрат); результат від торговельних операцій; дивідендний дохід від інвестицій; дохід від інвестицій банку в дочірні та асоційовані компанії.

Витрати, що безпосередньо враховуються з метою обчислення перелічених показників проміжних фінансових результатів, належать до прямих витрат, тобто до витрат, які прямо можна віднести на певні операції банку. До непрямих витрат відносяться адміністративні витрати і витрати на персонал. Постійні витрати не мають прямого зв'язку з конкретними операціями, які виконує банк, і не залежать від обсягів банківських операцій.

Витрати, пов'язані з відрахуваннями банку в резерви під сумнівні та безнадійні активи, не є грошовими. Тобто для формування вказаних резервів банк не витрачає грошових коштів. Сума відрахувань у резерви на момент їх здійснення не потребує ліквідних коштів і тому не впливає на стан ліквідної позиції банку. Водночас обсяг відрахувань містить інформацію про ризики, на які наражається банк. Сума відрахувань безпосередньо впливає на зменшення прибутку банку.

Податок на прибуток за своїм економічним змістом не належить до витрат банку. Перерахування податку на прибуток є процедурою розподілу прибутку.

Отже, інформація, що розкривається у звіті про фінансові результати, дає можливість користувачам визначати прибутковість ключових напрямів діяльності та їх вплив на кінцевий

фінансовий результат, структуру витрат і ступінь ризику, що характеризують діяльність банку, загальну рентабельність діяльності банку та прибутковість вкладеного засновниками капіталу.

Метою звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансових звітів підстав для оцінки спроможності банку (материнського банку) генерувати грошові кошти, а також його потреби в них. Звіт про рух грошових коштів відображає джерела отриманих банком готівкових та безготівкових коштів і напрям їх використання у звітному періоді, а також рух грошових коштів за звітний період залежно від виду діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова).

Операційні грошові потоки генерують операції із залучення коштів у депозити, з надання кредитів, купівлі та продажу цінних паперів та іноземної валюти.

Інвестиційні грошові потоки свідчать про спрямованість витрат компанії на ресурси, які в очікуваному майбутньому зумовлять збільшення доходів банку і, як наслідок, зростання грошових потоків. Прикладами інвестиційних грошових потоків є витрати банку на придбання сучасних інформаційних і комунікативних технологій, сучасних банківських продуктів, а також корпоративних цінних паперів з наміром отримати доходи у вигляді дивідендів. Формування інвестиційних грошових потоків здійснюється за рахунок надходжень від продажу довгострокових вкладень.

Формування фінансових грошових потоків здійснюється за рахунок надходжень від розміщення власних акцій і облігацій, емітованих банком, а також отримання субординованих кредитів. Використання фінансових грошових потоків пов'язане з операціями викупу власних акцій, погашення власних облігацій та повернення субординованих кредитів, сплатою дивідендів засновникам.

Облікова формула для звіту про рух грошових коштів:

Надходження коштів – Використання коштів = Зміни в сумі грошових коштів (збільшення чи зменшення).

Грошові кошти – це готівкові кошти і депозити до запитання.

Еквіваленти грошових коштів – короткотермінові, високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і мають незначний ризик зміни їхньої вартості.

При формуванні звіту про рух грошових коштів не враховуються негрошові операції, тобто операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів.

Для визначення обсягу руху грошових коштів застосовуються прямий і непрямий методи. Прямий метод передбачає постійне накопичення даних про обороти (надходження і вибуття) грошових коштів за напрямками (статтями), узагальнення потрібних показників в аналітичному обліку. Складання звіту про рух грошових коштів за непрямим методом ґрунтується на максимальному використанні вже підготовлених показників звіту – балансу, звіту про фінансові результати – та мінімальній потребі використання даних безпосередньо з первинних документів, реєстрів і рахунків бухгалтерського обліку.

Основні формули звіту про рух грошових коштів є однаковими для обох методів. Зокрема, чисте збільшення (або зменшення) грошових коштів та їх еквівалентів дорівнює сумі таких статей:

- 1) чистий приплив (відплив) грошових коштів від операційної діяльності;
- 2) чистий відплив грошових коштів від інвестиційної діяльності;
- 3) чистий приплив грошових коштів від фінансової діяльності.

Водночас розмір грошових коштів на кінець року обчислюється по-різному, залежно від того, який метод формування звіту використовується. При формуванні звіту *прямим методом*: грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року = грошові кошти та їх еквіваленти на початок року + чисте збільшення (зменшення) грошових коштів та їх еквівалентів + вплив змін курсів валют. При формуванні звіту *непрямим методом*: грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року = грошові кошти та їх еквіваленти на початок року + чисте збільшення (зменшення) грошових коштів та їх еквівалентів.

Банк самостійно обирає метод складання звіту.

Звіт про власний капітал – це фінансовий звіт, який відображає зміни та рух капіталу за звітний рік.

У звіті про власний капітал подається інформація про розподіл чистого прибутку за напрямками, додаткові внески капіталу засновниками, викуп власних акцій або продаж раніше куплених акцій, доходи (витрати) від дооцінки (уцінки) основних засобів та нематеріальних активів, а також додатковий дохід (витрати) від змін в обліковій політиці.

Звіт про власний капітал містить такі статті:

1. Залишок на 1 січня звітного року.
2. Скоригований залишок на початок року, пов'язаний зі зміною облікової політики та виправленням помилок.
3. Переоцінка необоротних активів.

4. Сума резервів переоцінки необоротних активів у разі їх вибуття.
5. Відстрочені податки за результатами переоцінки основних засобів.
6. Переоцінка інвестицій в асоційовані і дочірні компанії.
7. Сума резервів переоцінки інвестицій в асоційовані і дочірні компанії в разі їх реалізації.
8. Чистий прибуток звітного року.
9. Розподіл прибутку до загальних резервів банку.
10. Розподіл прибутку до резервних фондів.
11. Розподіл прибутку до інших фондів банку.
12. Дивіденди, які були сплачені у звітному році.
13. Дивіденди, які були капіталізовані у звітному році.
14. Сплата до раніше зареєстрованого статутного капіталу.
15. Внески за акціями нового випуску.
16. Викуплені власні акції.
17. Продаж раніше викуплених власних акцій.
18. Анульовані раніше викуплені акції.
19. Залишок за станом на кінець дня 31 грудня звітного року.

Примітка – це додаткова інформація для розкриття та уточнення суми, сутності та класифікації операції, якої вона стосується.

Примітки складаються на підставі даних синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку банку і є невід’ємною складовою фінансової звітності. У примітках до фінансових звітів слід подавати інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, для забезпечення її зрозумілості і доречності. Так, у примітках подається інформація про склад активів і пасивів, доходів і витрат, позабалансових зобов’язань, операцій з довірчого управління, основні принципи і методи облікової політики банку та її зміни протягом звітного періоду, а також інша інформація, розкриття якої зумовлене національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Банківські установи України складають такі примітки до звітів:

1. Облікова політика.
2. Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ, і цінні папери, емітовані НБУ.
3. Кошти в інших банках.
4. Цінні папери в торговому портфелі.
5. Цінні папери в портфелі банку на продаж.
6. Кредити і заборгованість клієнтів.
7. Цінні папери в портфелі банку до погашення.

8. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.
9. Основні засоби та нематеріальні активи.
10. Нараховані доходи до отримання.
11. Інші активи.
12. Кошти клієнтів.
13. Боргові цінні папери, емітовані банком.
14. Нараховані витрати до сплати.
15. Інші зобов'язання.
16. Статутний капітал.
17. Дивіденди за акціями.
18. Процентний дохід.
19. Процентні витрати.
20. Торговельний дохід.
21. Дохід у вигляді дивідендів.
22. Загальні адміністративні витрати.
23. Витрати на персонал.
24. Чисті витрати на формування резервів.
25. Витрати на податок на прибуток.
26. Розрахунок чистого та скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію.
27. Звітні сегменти.
28. Потенційні зобов'язання банку на кінець року.
29. Географічний ризик.
30. Валютний ризик.
31. Ризик ліквідності.
32. Процентний ризик.
33. Операції пов'язаних сторін.

У зв'язку з упровадженням НБУ технології надання звітності, яка базується на економічних показниках, звітна інформація надсилається електронною поштою у вигляді файлів з набором значень економічних показників.

В електронному вигляді фінансову звітність банки подають територіальним управлінням Національного банку України в установлені ними терміни. Територіальні управління після перевірки надсилають її електронною поштою до Департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України в такі строки:

- кварталну – 25-го числа місяця, наступного за звітним кварталом;
- річну – 20 лютого року, наступного за звітним;
- річну консолідовану – 15 квітня року, наступного за звітним;
- річну фінансову звітність з урахуванням впливу інфляції – 20 лютого року, наступного за звітним, замість річної фінансової звітності;

- річну консолідовану фінансову звітність з урахуванням впливу інфляції – 15 квітня року, наступного за звітним, замість річної консолідованої фінансової звітності.

Фінансову звітність на паперових носіях банки подають територіальним управлінням Національного банку України в установлені ними строки, але не пізніше:

- квартальну – 25-го числа місяця, наступного за звітним кварталом;
- річну (або річну фінансову звітність з урахуванням впливу інфляції) – разом з аудиторським висновком 30 квітня року, наступного за звітним;
- річну консолідовану (або річну консолідовану фінансову звітність з урахуванням впливу інфляції) – разом з аудиторським висновком 15 травня року, наступного за звітним.

Банк зобов'язаний публікувати квартальну фінансову звітність у газеті Кабінету Міністрів України “Урядовий кур’єр” чи газеті Верховної Ради України “Голос України” протягом місяця, наступного за звітним кварталом.

Річну фінансову звітність банку та річну консолідовану фінансову звітність, підтверджену аудитором, банк зобов'язаний опублікувати не пізніше 1 червня року, наступного за звітним, у газеті “Урядовий кур’єр” або “Голос України”.

Інформація про банк, яку необхідно розкривати у фінансовій звітності, включає:

- назву, місцезнаходження банку (країну, у якій зареєстрований банк, адресу головної установи банку);
- організаційно-правову форму банку;
- звітний період;
- валюту звітності та одиниці її виміру;
- назву органу управління (назву його материнської компанії);
- облікову політику банку (принципи оцінки та методи обліку окремих статей звітності) та її зміни;
- дані про виявлені помилки минулих років та пов'язані з ними коригування;
- консолідацію фінансових звітів;
- види діяльності, яку здійснює та повинен здійснювати банк;
- стратегічну мету банку;
- спеціалізацію банку, якщо вона є;
- характеристику банківської діяльності;
- результати від банківських та інших операцій;
- опис кожного сегмента контрагентів (банки, небанківські компанії, Кабінет Міністрів України тощо);
- злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення банків;

- управління ризиками (операційним, валютним, процентним, ринковим, ліквідності та кредитним);
- платоспроможність банку (використовуються коефіцієнти, установлені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368;
- припинення окремих видів банківських операцій;
- обмеження щодо володіння активами;
- управління банком;
- відповідальність і функції спостережної ради та правління (ради директорів) банку;
- частку керівництва в акціях;
- істотну участь у банку;
- іноземних інвесторів (компанії та країни) та їхню частку в статутному капіталі (заповнюється банками з іноземним капіталом);
- кількість працівників на кінець звітного періоду порівняне з попереднім роком;
- іншу інформацію, розкриття якої передбачено Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою Постановою Правління НБУ від 07.12.2004 р. № 598.

Управлінська звітність – це звітність про стан і результати діяльності банку, яка використовується керівництвом (правлінням банку) для планування, контролю та прийняття відповідних управлінських і економічних рішень. Метою управлінської звітності є надання можливості керівництву оперативно управляти банківськими ресурсами та оцінювати ризики.

Періодичність і рівень деталізації управлінської інформації залежить від внутрішньої організації банку та вимог менеджменту. Зміст звітів може змінюватися залежно від користувача та їх призначення.

Відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в банківських установах України, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566, рекомендованими є такі форми управлінської звітності:

- звіт про зміни в балансі;
- аналіз змін статей балансу;
- звіт про зміни доходів і витрат;
- аналіз змін доходів і витрат;
- зведений фінансовий звіт;
- звіт про зміни капіталу;
- аналіз процентної дохідності та збитковості;

- звіт про позабалансові ризики;
- звіт про активи, придбані для подальшого продажу;
- звіт про зміни вартості портфеля інвестиційних цінних паперів;
- звіт про позабалансові зобов'язання (у географічному, галузевому або в іншому розрізі);
- звіт про прострочені кредити та інші активи (векселі тощо), розмір відповідних резервів і пояснень щодо їх розрахунку;
- звіт про платоспроможність і ліквідність.

Податкова звітність. Порядок ведення податкового обліку банки визначають самостійно. Цей порядок має бути відокремлений від фінансового обліку і повинен передбачати можливість внесення змін у будь-які операції, визначені Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” та іншими законодавчими актами з питань оподаткування, і не порушувати методу фінансового обліку.

При обліку валових доходів та валових витрат доцільно вести податковий облік, використовуючи восьмий клас плану рахунків бухгалтерського обліку або окрему підсистему з відкриттям рахунків у розрізі статей податкової декларації та додатків до неї.

Порядок складання декларації про прибуток банківської установи та інших форм звітності з питань оподаткування встановлюється Державною податковою адміністрацією України.

Достовірність даних податкової звітності підтверджується підписами керівника банку і головного бухгалтера та засвідчується печаткою.

Законом “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” чітко регламентується відповідальність керівника установи за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення операцій у первинних документах, збереження опрацьованих документів, реєстрів звітності протягом установленого терміну, але не менше трьох років, створення необхідних умов для правильного ведення бухгалтерського обліку.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання:

Завдання 1

Визначити вид і характер наведених бухгалтерських рахунків і відобразити інформацію в таблиці.

Вид рахунку	Активний	Пасивний	Клас плану рахунків

- банкноти і монети в касі банку;
- нарахування працівникам банку за заробітною платою;
- резерв під стандартну заборгованість інших банків;
- основні засоби;
- поточні рахунки суб'єктів господарювання;
- короткострокові депозити фізичних осіб;
- короткострокові кредити суб'єктів господарювання;
- прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, які надані суб'єктам господарювання;
- відрахування в резерв під заборгованість інших банків;
- загальні резерви;
- інші процентні доходи;
- сумнівні гарантії, надані банкам;
- комісійні витрати на кредитне обслуговування;
- надана застава;
- нерозподілені прибутки минулих років;
- непокриті збитки минулих років;
- доходи майбутніх періодів;
- гудвіл;
- інвестиції в дочірні банки.

Завдання 2

Згрупувати рахунки в класи і розділи згідно з планом рахунків:

1. Статутний капітал банку.
2. Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж.
3. Банкноти та монети в касі банку.
4. Субординований борг банку.
5. Банківські метали.
6. Кошти на вимогу в інших банках.
7. Акції в торговому портфелі банку.
8. Кошти в розрахунках фізичних осіб.
9. Кредити, які отримані від інших банків.
10. Господарські матеріали на складі.
11. Гарантії, надані клієнтам.
12. Процентні доходи за кредитами суб'єктам господарювання.
13. Строкові депозити, які розміщені в інших банках.
14. Кошти до запитання суб'єктів господарювання.
15. Процентні доходи за цінними паперами.
16. Основні засоби.
17. Строкові кошти фізичних осіб.
18. Нематеріальні активи.

Завдання 3

Прокласифікувати статті на активи і зобов'язання:

1. Банкноти та монети в касі банку.
2. Кореспондентський рахунок банку в Національному банку.

3. Кредити, отримані від інших банків.
4. Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами.
5. Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання.
6. Запаси матеріальних цінностей.
7. Строкові депозити в Національному банку України.
8. Кредити, надані фізичним особам.
9. Акції в портфелі банку на продаж.
10. Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання.
11. Враховані векселі.
12. Депозити банків-нерезидентів.
13. Вклади населення.
14. Вкладення в асоційовані компанії.
15. Дорожні чеки в дорозі.
16. Поточні рахунки клієнтів.
17. Дебіторська заборгованість за операціями з банками.
18. Обчислювальна техніка.
19. Доходи майбутніх періодів.

Завдання 4

Скласти умовний баланс банку та підрахувати валюту балансу.

Статті	Сума
Банкноти та монети в касі банку	4139
Нараховані дивіденди	100
Статутний капітал	6988
Кореспондентський рахунок банку в НБУ	3906
Депозитні рахунки клієнтів	21 483
Зобов'язання інших банків	32 241
Інші пасиви	413
Цінні папери, емітовані НБУ	964
Цінні папери в торговому портфелі	5453
Нараховані відсотки до сплати, П	958
Кредити надані	46 196
Нараховані відсотки до сплати, А	730
Загальні резерви	15 806
Основні засоби	3925
Інші активи	576
Доходи майбутніх періодів	2082
Короткострокові кредити, отримані від НБУ	3567
Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом	10 308
Поточні рахунки клієнтів	50 456
Зобов'язання перед іншими банками	6585

Завдання 5

Визначити класи плану рахунків.

Клас плану рахунків банків	Вид операції
	<p>Інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії та операції за основними засобами і нематеріальними активами</p> <p>Взаємовідносини між Національним банком України та комерційними банками, а також між комерційними банками</p> <p>Статутний капітал, нерозподілений прибуток, фонди і резерви, створені за рахунок прибутку</p> <p>Операції з клієнтами, зокрема операції за розрахунками, наданими кредитами та залученими депозитами</p> <p>Операції з цінними паперами та операції за іншими розрахунками, зокрема, за господарською діяльністю банку, операціями формування банківських резервів, клірингових і транзитних рахунків, розрахунки між установами одного банку, позиція банку за іноземною валютою</p> <p>Рахунки, деталізація яких визначається банком самостійно. Дані цих рахунків не враховуються у фінансових звітах банку</p> <p>Вимоги та зобов'язання банку, які можуть виникнути в майбутніх періодах та за якими банк зазнає ризику; документи і цінності</p>

Завдання 6

Скласти фундаментальну облікову модель, виходячи із залишків.

Статті	Сума
Депозити інших банків	24 000
Статутний капітал	55 000
Банкноти і монети в касі банку	10 000
Нерозподілений прибуток	4000
Вклади населення	7000
Комп'ютерна техніка	12 000
Кошти на коррахунок банку в НБУ	27 000
Кредити надані	50 000
Депозити в інших банках	17 000
Кошти на рахунках клієнтів	26 000

Завдання 7

Скласти звіт про прибутки і збитки за наведеними даними.

На кінець звітнього періоду фінансові дані банку були такими:

- комісійні доходи – 145 000 грн;
- процентні доходи – 198 000 грн;
- торговельний дохід – 32 500 грн;
- доходи від оперативного лізингу – 15 700 грн;
- заробітна плата – 61 300 грн;
- комісійні витрати – 123 000 грн;
- процентні витрати – 95 000 грн;
- перераховано на соціальне страхування та до відповідних державних фондів – 21 000 грн;
- сплачені орендні платежі – 30 800 грн;
- комунальні платежі – 1 900 грн;
- витрати на рекламу – 5 000 грн.

Банк має обладнання, яке було придбане за 48 000 грн, строк його експлуатації – 10 років.

Завдання 8

Згрупувати рахунки на активи, зобов'язання і капітал. Визначити, за якими класами обліковуються наведені статті. За даними рахунків скласти балансовий звіт.

Короткострокові кредити, надані юридичним особам	3542
Кошти до запитання інших банків	2315
Банкноти та монети в касі банку	5800
Кошти до запитання в НБУ	10 780
Банківські метали	780
Строкові депозити в інших банках	6700
Акції в портфелі банку на продаж	2300
Кредити, отримані від інших банків	18 300
Господарські матеріали на складі	1240
Вкладення в асоційовані компанії	2853
Кошти до запитання підприємств	13 260
Основні засоби	19 100
Нематеріальні активи	1210
Строкові вклади фізичних осіб	2930
Статутний капітал банку	17 500

Завдання 9

Засновниками АКБ “Еталон” є фінансова компанія “Поліс” та виробниче об’єднання “Світанок”, якому належить 55% з 15 000 випущених в обіг звичайних акцій. На кінець липня 200X року фінансові дані банку за місяць були такими:

- комісійні від фінансової діяльності – 126 000 грн;
- дохід від оренди – 14 800 грн;
- видатки на заробітну плату – 68 300 грн;
- комісійні винагороди виплачені – 39 000 грн;
- перераховано на соціальне страхування та до відповідних державних фондів – 2 800 грн;
- сплачені орендні платежі – 1 800 грн;
- комунальні платежі – 970 грн;
- витрати на рекламу – 5 700 грн;
- інші операційні витрати – 800 грн.

АКБ “Еталон” має обладнання, яке було придбане за 14 000 грн, строк його експлуатації – 10 років. Знос обладнання нараховується щороку рівними частинами від початкової вартості.

Необхідно:

1. Скласти звіт про фінансові результати.

Завдання 10

Скласти десять бухгалтерських проведень за операціями та з урахуванням даних пробного балансу підготувати заключний балансовий звіт.

Завдання 11

Відобразити схему формування номера аналітичного рахунку.

Завдання 12

Виходячи з формули номера аналітичного рахунку, скласти номери аналітичних рахунків, відкритих за короткостроковим депозитом, який залучено від банку “Академія”, якщо:

- код банку “Академія” за міжбанківськими розрахунками 322141;
- номер особового рахунку по порядку 017.

Завдання 13

Скласти номери аналітичних рахунків, виходячи з наведеної в таблицях інформації про контрагентів банку та бухгалтерські рахунки. Додати необхідні параметри.

№ пор.	Опис аналітичного рахунку	Номер рахунку
1	Поточний рахунок ТОВ "Прогрес"	
2	Поточний рахунок ТОВ "Прогрес" у доларах США	
3	Короткостроковий кредит у поточну діяльність ТОВ "Прогрес"	
4	Довгостроковий кредит в інвестиційну діяльність ТОВ "Прогрес"	
5	Короткостроковий депозит Петрова О.О.	
6	Нараховані проценти за депозитом Петрова О.О.	
7	Нараховані проценти за кредитом в поточну діяльність ТОВ "Прогрес"	
8	Пролонгована заборгованість за кредитом в інвестиційну діяльність ТОВ "Прогрес"	
9	Кореспондентський рахунок у CityBank у доларах США	
10	Поточний рахунок Петрова О.О.	

Контрагенти банку

№ пор.	Назва	Резидентність	Ідентифікаційний код	Код контрагента
1	Банк CityBank	Нерезидент		
2	ТОВ "Прогрес"	Резидент	00385218	
3	Петров О.О.	Резидент	5512869630	

Завдання 14

Відобразити відкриття поточних рахунків у книзі реєстрації відкритих рахунків банку.

Балансовий рахунок _____

Дата відкриття рахунку	Дата і № договору про відкриття рахунку	Назва контрагента	Код контрагента	Назва рахунку	Номер рахунку	Дата повідомлення податковій адміністрації	Дата закриття рахунку	Примітки

Завдання 15

В АКБ “Академія” за 25 січня 200X року за поточним рахунком ПП “Астор” проведено такі операції:

1. За платіжним дорученням зараховано виручку від реалізації – 5 720 грн.
2. За грошовим чеком видано кошти на виплату зарплати – 2500 грн.
3. За платіжним дорученням перераховано обов’язкові платежі до бюджету – 450 грн.
4. За платіжним дорученням перераховано кошти за канцелярські товари – 250 грн.
5. Зараховано наданий банком кредит – 8 000 грн.

Залишок коштів на початок дня – 350 грн.

Необхідно:

1. Відобразити наведені операції за особовим рахунком.
2. Назвати обов’язкові реквізити особового рахунку.

Завдання 16

Скласти схему класифікації банківських документів.

Завдання 17

Банком “Академія” за звітний період проведені такі операції:

1. Від п. А.П. Петрова прийнято готівкою 550 грн на вклад до запитання.
2. Банком куплено цінні папери на суму 11 000 грн (номінальна вартість).
3. За оголошенням на внесок готівкою прийнято від МП “Люка” за реалізацію товару виторг у сумі 12 000 грн.
4. Куплено в АТ “Квазар” комп’ютер вартістю 5000 грн (АТ “Квазар” обслуговується в іншому банку).
5. Банком відкрито строковий депозит у ПІВ на 23 000 грн.

Необхідно:

1. Виконати письмовий аналіз кожної операції.

Завдання 18

Банк “Фактор” завершує обліковий процес за рік 31 грудня 200X р.

1. Зарплату працівників за грудень у сумі 14 000 грн буде виплачено 4 січня 200X+1 р.
2. Банк здає чотири приміщення в оперативну оренду МП “Ранок” строком на один рік. Орендна плата за місяць становить 800 грн. 01.11.200X р. Сплачено наперед за шість місяців 4 800 грн. Сума була зарахована на рахунок “Доходи майбутніх періодів”.
3. Два приміщення банку орендує ПП “Світязь”. Орендна плата становить 400 грн за місяць. Орендна плата за листопад

і грудень не була сплачена і не зареєстрована. Отримання плати передбачається 10 січня 200X+1 р.

4. Комп'ютерна техніка початковою вартістю 15 000 грн використовувалась банком протягом року. Строк служби – 5 років. Залишкової вартості немає. Знос нараховується рівномірно протягом усього строку служби.
5. Банком 01.11.200X р. прийнято вклад у сумі 10 000 грн на три місяці під 9% річних. Проценти будуть виплачені в кінці строку вкладу.
6. Банком 01.03.200X р. видано кредит у сумі 400 000 грн строком на 1 рік під 22% річних. Проценти за кредит будуть сплачені в кінці строку, тобто 01.03.200X+1 р.

Необхідно:

1. Провести аналіз кожної операції та скласти бухгалтерські проводки.
2. Пояснити застосування принципу нарахування.

Завдання 19

Банком “Мрія” протягом року виконані такі операції:

12.01. Продано акцій акціонерам банку на 400 000 грн, кошти надійшли на коррахунок.

01.03. Куплено обчислювальну техніку на 120 000 грн зі строком служби 5 років. Оплачено постачальнику з коррахунку.

01.05. Прийнято готівкою 20 000 грн на депозити від фізичних осіб строком на 1 рік під 14% річних. Проценти будуть виплачені клієнтам після закінчення строку вкладу.

12.06. Від платників інших банків надійшли платежі на рахунки клієнтів у сумі 120 000 грн.

01.07. Видано короткостроковий кредит у сумі 318 000 грн строком на 1 рік під 20% річних клієнтам – юридичним особам. Проценти будуть сплачуватися один раз на півроку. Кредит погашається після закінчення строку.

02.12. Нараховано і виплачено готівкою зарплату працівникам банку в сумі 12 000 грн.

Необхідно:

1. Виконати аналіз кожної операції.
2. Пояснити вплив кожної операції на статті фінансових звітів.

Завдання 20

Баланс банку “Академія” станом на 31.12.200X р., тис. грн.

Активи	
Банкноти та монети в касі банку	167
Корраунок банку в НБУ	28
Цінні папери в портфелі банку	10
Кредити надані	40
Нараховані проценти	3,5
Необоротні активи	
- первісна вартість	20
- знос	12
- залишкова вартість	8
Всього активів	256,5
Зобов'язання	
Депозити інших банків	30
Вклади населення	57
Кошти на вимогу суб'єктів господарювання	50
Нараховані проценти	6,5
Всього зобов'язань	143,5
Капітал	
Статутний капітал	100
Інший додатковий капітал	10
Нерозподілений прибуток минулих років	3
Всього капіталу	113
Всього зобов'язань і капіталу	256,5

Протягом 200X + 1 року банк “Академія” провів такі операції:
 02.01. Клієнтами банку (юридичними особами) з поточних рахунків погашено кредити на суму 25 000 грн.

Сплачено нарахованих процентів 2500 грн. Проценти нараховувались за ставкою 15% річних.

10.02. Від платників інших банків клієнтам банку надійшла вивідка в сумі 17 000 грн.

01.04. Банк купив два комп'ютери по 5000 грн кожний зі строком служби 5 років. Амортизація нараховується рівномірно. На введені в експлуатацію основні засоби амортизація нараховується з розрахунку 10% річних.

01.08. Банком видано короткостроковий кредит клієнту в сумі 20 000 грн на 6 місяців. Проценти нараховуються з розрахунку 24% річних і сплачуються один раз на три місяці. Нараховану суму процентів клієнт сплатив.

01.09. Прийнято готівкою від фізичної особи на вклад строком на 6 місяців 7000 грн. Проценти нараховуються із розрахунку 12% річних і сплачуються один раз на три місяці.

За результатами звітного року банком отримано прибуток у сумі 1824 грн.

Необхідно:

Скласти баланс станом на 31.12.200X+1 р.

Контрольні питання

1. Назвіть причини і значення реформи бухгалтерського обліку та звітності в банках України.
2. Дайте визначення бухгалтерського обліку.
3. У чому полягає суть фінансового обліку, його основні функції?
4. Розкрийте призначення і суть управлінського обліку.
5. Назвіть основні функції податкового обліку.
6. На яких принципах здійснюється організація бухгалтерського обліку та фінансової звітності в банках України?
7. Розкрийте основні функції служби бухгалтерського обліку.
8. Хто є користувачами облікової інформації?
9. Дайте визначення облікової політики банку.
10. У чому полягає суть внутрішнього банківського контролю? Хто і в якому порядку здійснює первинний контроль у банку?
11. Охарактеризуйте форми фінансової звітності.
12. Дайте визначення балансу банку та його елементів.
13. Дайте визначення звіту про прибутки і збитки та його елементів.
14. Поясніть правила реєстрації банківських операцій у балансі.
15. Поясніть зв'язок між формами фінансових звітів.
16. Розкрийте порядок складання управлінської та податкової звітності.
17. Дайте визначення плану рахунків.
18. За якими ознаками класифікуються бухгалтерські рахунки?
19. Охарактеризуйте структуру плану рахунків.
20. Який метод запису використовується для реєстрації банківських операцій на позабалансових рахунках?
21. Яке призначення контраktivних та контрпассивних рахунків?
22. Для складання якої звітності використовуються рахунки доходів і витрат?
23. Яким чином визначається характер позабалансового рахунку?
24. За якими принципами здійснено групування бухгалтерських рахунків у балансовій частині?
25. На які умовні групи можна поділити рахунки дев'ятого класу плану рахунків комерційних банків України?

26. У чому полягає призначення синтетичного і аналітичного обліку в банках?
27. Як побудована система аналітичного обліку в банках?
28. Визначте параметри аналітичного обліку.
29. Як формується номер особового рахунку?
30. Визначте основні реквізити особового рахунку.
31. Наведіть приклади формування номерів аналітичних рахунків і поясніть їх структуру.
32. Опишіть інформаційну модель організації аналітичного обліку.
33. За якими ознаками класифікують банківські документи?
34. Які касові документи ви знаєте?
35. Які розрахункові документи ви знаєте?
36. Які реквізити документів ви вважаєте обов'язковими?
37. Назвіть основні правила оформлення і зберігання банківських документів.
38. Визначте документообіг за банківськими операціями.
39. Яке місце займає внутрішньобанківський контроль в обліково-операційній роботі?
40. Визначте обліковий цикл, зміст і призначення його етапів.
41. Дайте визначення бухгалтерського процесу.
42. Які етапи облікового циклу ви знаєте? Яке їх призначення?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати посадову інструкцію головного бухгалтера банку.
2. Розглянути положення облікової політики банку за основними розділами.
3. Скласти перелік загальних нормативних документів, що регламентують організацію бухгалтерського обліку в банках.

Облік капіталу банку

2.1. Банківський капітал: суть, значення, функції та структура

Термін “капітал” (фр., англ. – *capital*, лат. – *capitalis* – головний) означає багатство (грошові кошти, цінні папери, майно), яке використовується його власниками для накопичення.

Капітал банку (власний капітал) – спеціально створені фонди і резерви, які призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної і господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і знаходяться у використанні банку протягом усього періоду його функціонування.

У законі “Про банки та банківську діяльність” даються такі визначення банківського капіталу.

Капітал банку – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов’язань.

Капітал підписний – величина капіталу, на яку отримано письмові зобов’язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

Капітал статутний – сплачений та зареєстрований підписний капітал.

Капітал регулятивний (власні кошти) – основний та додатковий капітал, зважений на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами НБУ. Основним призначенням регулятивного капіталу є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності, забезпечення захисту вкладників та фінансової стійкості.

Роль власного капіталу досить значна для забезпечення надійності банку і ефективності його діяльності, тому що він є джерелом початкових ресурсів, засобом страхування інтересів вкладників, дозволяє банку виконувати свої зобов’язання

в екстремальних ситуаціях. Отже, капітал банку в процесі функціонування впливає як на оперативну діяльність, так і на рівень довгострокової життєдіяльності банку, виконуючи захисну, оперативну і регулюючу *функції*.

Захисна функція – захист вкладників і кредиторів на випадок банкрутства; збереження платоспроможності банку за рахунок створення резервів, продовження діяльності банку у випадку несприятливої ситуації і непередбачених витрат. Ні залучені, ні запозичені кошти не можуть бути використані для погашення збитків від поточної діяльності, оскільки вони самі є боргом.

Капітал допомагає підтримувати довіру клієнтів і переконувати кредиторів у фінансовій могутності банку.

Оперативна функція – забезпечення фінансової основи діяльності банку, підтримання обсягу і характеру банківських операцій відповідно до завдань банку. Капітал є основою для створення та організації діяльності банку, а також його діяльності на початкових етапах до моменту накопичення достатнього обсягу залучених і запозичених коштів; для структурного розвитку (розширення діяльності, створення філій); для розробки і впровадження нових послуг; для закупівлі обладнання.

Капітальна складова ресурсів банку бере участь у його оперативній діяльності впродовж усього періоду функціонування й забезпечує формування значної частини прибутку, оскільки не містить витратної частини, тобто капітал можна розглядати як ресурс з умовною нульовою ставкою.

Регулююча функція капіталу банку пов'язана з функціонуванням банків за законами і правилами, що дає можливість НБУ контролювати діяльність комерційних банків.

Регулювання розміру капіталу банку є важливим інструментом запобігання банківським ризикам, що підтримує довіру клієнтів та сприяє фінансовій надійності банків.

Отже, капітал банку в процесі організації банківської діяльності одночасно виконує кілька функцій, що забезпечує найвищий ефект від проведення банківських операцій.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом. Одна його частина, яка призначена для забезпечення банківської діяльності, є найбільш постійною і виступає у формі статутного капіталу, емісійних різниць, переоцінки основних засобів, частково загальних резервів банку та субординованого капіталу. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших

операцій і послуг банку від можливих збитків. Ця частина більш рухома і частково має форму резервного капіталу, резервів на покриття можливих втрат від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак може використовуватись також для забезпечення діяльності та для страхових потреб банку. Розмір цієї частини більш рухомий, і може змінюватися залежно від зміни стратегічних і тактичних цілей самого банку, а також від зміни вимог регулюючих і наглядових органів. Ця частина власного капіталу має у формі нерозподіленого прибутку. Частково для цього можуть залучатися кошти на умовах субординованого боргу.

Власний капітал банку можна класифікувати за різними ознаками.

Залежно від організаційно-правової форми діяльності банку:

- акціонерний;
- пайовий.

Залежно від способу розрахунку:

- балансовий;
- регулятивний.

Залежно від форми власності:

- приватний;
- колективний;
- державний.

Залежно від характеру використання власниками:

- власний капітал, що нагромаджується;
- власний капітал, що споживається.

Залежно від порядку та джерел формування:

- статутний капітал банку;
- резервний капітал та інші спеціальні фонди і резерви;
- нерозподілений прибуток;
- субординований капітал.

Більш детально зупинимося на класифікації власного капіталу залежно від способу розрахунку.

Регулятивний капітал банку складається з основного (першого рівня) та додаткового (другого рівня) капіталу згідно з Базельською угодою. У Законі “Про банки і банківську діяльність” відповідно до міжнародних стандартів зазначається, що капітал банку складається з основного та додаткового. Базельські положення рекомендовані всім банкам світу і можуть відрізня-

тися залежно від національних особливостей. Значний розвиток ринку боргових цінних паперів у розвинених країнах вплинув на методологію включення до додаткового капіталу гібридних боргово-капітальних інструментів (табл. 2.1-1).

Основний капітал вважається майже незмінним, він не підлягає передаванню, перерозподілу та не може використовуватися для покриття поточних збитків. Додатковий капітал має менш постійний характер, його розмір може змінюватися.

До *основного капіталу* – капітал першого рівня – належать:

- а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал. За підсумками року на основі фінансової звітності розмір статутного капіталу коригується на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок і в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, визначеної НБУ;
- б) розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, оприлюднені у фінансовій звітності):
 - дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу;
 - емісійні різниці;
 - резервні фонди, що створюються згідно із законами України;
 - загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій;
 - прибуток минулих років;
 - прибуток звітнього року, який очікує затвердження.

Загальний розмір основного капіталу зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, дебіторською заборгованістю, простроченими понад 30 днів та сумнівними для отримання нарахованими доходами за активними операціями;
- нематеріальних активів за вирахуванням суми зносу;
- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;
- збитків поточного року.

Додатковий капітал – капітал другого рівня – складається з таких елементів:

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;

Таблиця 2.1-1. Характеристика розрахунку регулятивного капіталу банку в Україні та світі

Міжнародна методологія	Українська практика
<p>Згідно з "Міжнародним порядком розрахунку капіталу та нормативів капіталу" до капіталу першого порядку належать:</p> <ul style="list-style-type: none"> • незмінюваний акціонерний капітал, що складається зі звичайних акцій та безстрокових некумулятивних привілейованих акцій; • розкриті резерви, створені за рахунок дивідендів, нерозподілених прибутків та загальних і обов'язкових резервів. У випадку консолідованих рахунків вони також включають частку участі в акціонерному капіталі дочірніх компаній, що не означає права власності <p>Основний капітал не включає резерви переоцінки та кумулятивні привілейовані акції</p> <p>Зменшується на суму гудвілу</p> <p>До капіталу другого порядку належать:</p> <ul style="list-style-type: none"> • нерозкриті резерви, які в деяких країнах дозволено формувати з прибутків після оподаткування, але які не містять прихованих коштів від переоцінки вартості цінних паперів; • резерви переоцінки, які можуть формуватися двома шляхами залежно від практики, установлені центральним банком країни, дозволено переоцінка основних засобів та акцій самим банком або встановлений розмір резервів переоцінки. У випадку переоцінки вартості цінних паперів застосовують 55% між історичною та ринковою вартістю; • загальні резерви та резерви під загальну заборгованість за кредитами, які включають резерви під непередбачувані збитки та не містять резервів "прихованої" вартості певних активів чи зобов'язань. <p style="text-align: center;">–</p>	<p>Згідно з інструкцією НБУ № 368 "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2001 р. до основного капіталу належить:</p> <ul style="list-style-type: none"> • фактично сплачений зареєстрований статутний капітал, скоригований на індекс інфляції; • розкриті резерви, які формуються з резервів та фондів, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, дивіденди, направлені на збільшення статутного капіталу, емісійна різниця, загальні резерви, що створюються під невизначений ризик, резервні фонди та прибуток минулих років, що формується з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання <p>Зменшується на суму недосформованих резервів під можливі збитки за активними операціями банків та збитки минулих років і поточного року</p> <p>До додаткового капіталу належать:</p> <p style="text-align: center;">–</p> <ul style="list-style-type: none"> • резерви переоцінки (основні засоби та статутний капітал). Нереалізована вартість "прихованих" резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання; • резерви під стандартну заборгованість інших банків та клієнтів за кредитними операціями банків <p>Прибуток поточного року</p>

Продовження табл. 2.1.1

Міжнародна методологія	Українська практика
<p>Гібридні капітальні інструменти, що мають характеристики статутного капіталу та боргу, встановлені в даній країні. Мають бути незабезпеченими, повністю сплаченими, без певного строку погашення, можуть брати участь у збитках</p> <p>Субординований борг – звичайні незабезпечені боргові цінні папери зі строком погашення більше п'яти років. Протягом останніх п'яти років до погашення боргового інструменту зниження його розміру на 20 % щороку свідчитиме про зменшення його значення в стабільній діяльності банку. Не бере участі в збитках, тому його розмір обмежений 50 % від розміру основного капіталу</p>	<p>–</p> <p>Субординований борг – звичайні незабезпечені боргові цінні папери, які не можуть бути взяті з банку раніше, ніж через 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. Не може становити більше 50 % основного капіталу з щорічним зменшенням на 20 % від його первинної вартості протягом п'яти років</p>

- результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні;
- прибуток поточного року;
- субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал).

Для визначення розміру регулятивного капіталу загальний розмір капіталу першого та другого рівнів додатково зменшується на балансову вартість таких активів:

- акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж та інвестиції, які випущені банками;
- інвестицій у капітал установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу та в дочірні установи;
- коштів, що вкладені в інші банки на умовах субординованого боргу.

Відповідно до чинного законодавства при розрахунку загальної суми регулятивного капіталу розмір додаткового капіталу не може бути більший ніж 100 відсотків основного капіталу.

Субординований капітал включає кошти, що залучені від юридичних осіб – резидентів і нерезидентів, як у національній, так і в іноземній валюті на умовах субординованого боргу.

Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які відповідно до угоди не можуть бути вилучені в банку раніше, ніж через 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума коштів,

включених до капіталу, не може перевищувати 50 відсотків розміру основного капіталу із щорічним зменшенням на 20 відсотків від його первинної вартості протягом 5 останніх років дії угоди.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, можуть включатися до капіталу банку після отримання дозволу Національного банку України, якщо вони відповідають таким критеріям:

- є незабезпеченими, субординуваними і повністю сплаченими;
- не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- можуть брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги щодо припинення торговельних операцій;
- дають змогу відстрочити обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє банку здійснити такі виплати.

Вимоги щодо залучення коштів на умовах субординованого боргу такі:

- строк діяльності банків-боржників має становити не менше одного року;
- залучення коштів може здійснюватися як шляхом укладення прямих договорів, так і шляхом випуску банком боргових цінних паперів (ощадних/депозитних сертифікатів);
- залучення коштів може здійснюватися у вигляді кредитів і депозитів від банків та небанківських установ.
- мінімальна сума залучених коштів становить 100 тис. грн при емісії сертифікатів.

Угода про залучення коштів на умовах субординованого боргу має відповідати таким критеріям:

1. Залучені кошти повинні мати первинний термін погашення не менше п'яти років. Якщо термін погашення боргу нефіксований, то вони сплачуються лише після повідомлення через п'ять років за умови, що такі кошти не враховуються як субординований капітал.
2. Процентна ставка за субординуваним боргом не може перевищувати розмір облікової ставки Національного банку України, яка була встановлена на дату укладення угоди, за умови залучення коштів у національній валюті.
3. Капіталізація процентів за таким боргом не допускається. Сплата процентів здійснюється не частіше, ніж один раз на квартал.
4. Сплата процентів за субординуваним боргом може бути призупинена, якщо це зазначено в угоді, у разі:
 - погіршення фінансового стану банку-боржника (зниження платоспроможності, ліквідності, достатності капіталу)

- лу, структури активів, дохідності та рентабельності, відсутності позитивного фінансового результату позичальника за відповідний період);
- прийняття банком програми фінансового оздоровлення.
5. Дострокове погашення субординованого боргу може відбуватися з ініціативи банку та за згодою Національного банку України лише за умови збільшення основного капіталу банку в розмірі, визначеному планом капіталізації, але не меншому, ніж розмір коштів, залучених на умовах субординованого боргу, який заплановано повернути інвестору.
 6. Залучені на умовах субординованого боргу кошти включаються в розрахунок капіталу після прийняття комісією Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків рішення про надання дозволу.

Балансовий капітал банку відображається в п'ятому класі плану рахунків бухгалтерського обліку і складається з:

- статутного капіталу банку;
- емісійних різниць;
- загальних резервів та фондів банку;
- результатів минулих років;
- результатів переоцінки;
- результатів звітного року, що очікують затвердження.

2.2. Система рахунків для обліку операцій з формування капіталу банку

Клас 5. Капітал банку

50 “Статутний капітал та інші фонди банку”

500 “Статутний капітал банку”

5000 П “Зареєстрований статутний капітал банку”

Призначення рахунку: облік зареєстрованого статутного капіталу банку. Облік акцій здійснюється за номінальною вартістю.

За кредитом рахунку проводяться суми збільшення статутного капіталу після реєстрації змін згідно із законодавством України.

За дебетом рахунку проводяться: суми зменшення зареєстрованого статутного капіталу; суми несплаченого у встановлений строк зареєстрованого капіталу.

5001 КП “Несплачений зареєстрований статутний капітал банку”

Призначення рахунку: облік сум зареєстрованого, але несплаченого статутного капіталу.

За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого, але несплаченого статутного капіталу в кореспонденції з рахунком 5000.

За кредитом рахунку проводяться суми сплаченого статутного капіталу; суми не сплаченого у встановлений строк зареєстрованого капіталу

5002 КП “Власні акції (частки, паї), викуплені в акціонерів (учасників)”

Призначення рахунку: облік вартості викуплених банком акцій (часток, паїв). Акції обліковуються за номінальною вартістю. Різниця між номінальною вартістю та вартістю викупу списується в межах кредитових залишків спочатку з рахунку 5010, а потім – з рахунку 5022.

За дебетом рахунку проводяться суми викуплених акцій (часток, паїв).

За кредитом рахунку проводяться суми проданих та анульованих акцій (часток, паїв).

5003 “П Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу”

Призначення рахунку: облік суми дивідендів, спрямованих на збільшення статутного капіталу до часу його реєстрації.

За кредитом рахунку проводяться суми дивідендів, спрямованих на збільшення статутного капіталу.

За дебетом рахунку перераховуються суми дивідендів у разі збільшення статутного капіталу на рахунки 5000 та 5010. У разі відмови в реєстрації сплачуються за рішенням загальних зборів банку акціонерам (учасникам) або зараховуються на рахунок 5022.

501 “Емісійні різниці”

5010 П “Емісійні різниці”

Призначення рахунку: облік різниці між номінальною вартістю акції та ціною її розміщення. Під час подальшого викупу власних акцій різниця між номінальною вартістю та ціною викупу акцій списується з цього рахунку в межах залишку.

За кредитом рахунку проводяться суми позитивної різниці в разі первинного та подальшого розміщення акцій.

За дебетом рахунку проводяться суми списання різниці між ціною викупу та номінальною вартістю акцій у межах залишку під час викупу власних акцій.

502 “Загальні резерви та фонди банку”

5020 П “Загальні резерви”

Призначення рахунку: облік загальних резервів, створених за рішенням акціонерів (учасників) під різні ризики.

За кредитом рахунку проводяться суми прибутку, що спрямовані на формування резервів.

За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів.

5021 П “Резервні фонди”

Призначення рахунку: облік резервних фондів банку. Фонди створюються згідно із законодавством України. Резервні фонди банку створюються за рахунок прибутку. Кошти резервних фондів призначені для покриття можливих збитків та інших витрат. Відрахування в резервні фонди здійснюється в розмірах, передбачених законодавством України.

За кредитом рахунку проводяться суми надходжень у резервні фонди.

За дебетом рахунку проводяться суми на покриття збитків та інших витрат, передбачених законодавством України.

5022 П “Інші фонди банку”

Призначення рахунку: облік інших фондів банку, створених за рахунок прибутку.

За кредитом рахунку проводяться суми надходжень в інші фонди банку.

За дебетом рахунку проводяться: суми на покриття збитків звітного та/або минулих років; суми відрахувань до загальних і резервних фондів; суми списань емісійних різниць у разі недостатності коштів на рахунку 5010; суми сплати дивідендів за привілейованими акціями; інші суми відповідно до законодавства України.

503 “Результати минулих років”

5030 П “Нерозподілені прибутки минулих років”

Призначення рахунку: облік прибутків минулих років до їх розподілу.

За кредитом рахунку відображаються: суми підтверджених прибутків минулих років; перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок вартості активів, що раніше були переоцінені, у разі їх вибуття.

За дебетом рахунку відображаються суми розподіленого прибутку згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) відповідно до законодавства України.

5031 А “Непокриті збитки минулих років”

Призначення рахунку: облік сум підтверджених збитків минулих років до їх покриття. За дебетом рахунку відображається облік підтверджених сум непокритих збитків минулих років.

За кредитом рахунку відображаються суми покриття збитків минулих років.

504 “Результати звітнього року, що очікують затвердження”

5040 П “Прибуток звітнього року, що очікує затвердження”

Призначення рахунку: облік прибутку звітнього року до його затвердження загальними зборами акціонерів (учасників).

За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків обліку доходів звітнього року.

За дебетом рахунку проводяться: суми в порядку закриття рахунків витрат звітнього року; суми розподілу прибутку за рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) згідно із законодавством України; суми підтвердженого нерозподіленого прибутку на рахунок 5030 до його розподілу загальними зборами акціонерів (учасників).

5041 А “Збиток звітнього року, що очікує затвердження”

Призначення рахунку: облік збитку звітнього року до його затвердження загальними зборами акціонерів (учасників).

За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітнього року.

За кредитом рахунку проводяться: суми в порядку закриття рахунків обліку доходів звітнього року; суми покриття збитку; суми збитків, підтверджених загальними зборами акціонерів (учасників), на рахунок 5031 до їх покриття.

51 “Результати переоцінки”

510 “Результати переоцінки”

5100 П “Результати переоцінки основних засобів”

Призначення рахунку: облік результатів переоцінки основних засобів.

За кредитом рахунку проводяться: суми дооцінки основних засобів і відновлення їх корисності; суми визнаних відстрочених податків за результатами уцінки основних засобів.

За дебетом рахунку проводяться: суми уцінки основних засобів і втрат від зменшення їх корисності; суми перевищення попередніх дооцінок залишкової вартості об’єктів основних засобів і відновлення їх корисності над сумою попередніх уцінок залишкової вартості та втрат від зменшення їх корисності за кожним об’єктом, що раніше був переоцінений, у разі його вибуття; суми визнаних відстрочених податків за результатами дооцінки основних засобів.

5101 П “Результати переоцінки нематеріальних активів”

Призначення рахунку: облік результатів переоцінки нематеріальних активів.

За кредитом рахунку проводяться суми дооцінки нематеріальних активів і відновлення їх корисності.

За дебетом рахунку проводяться: суми уцінки нематеріальних активів і втрат від зменшення їх корисності; суми перевищення попередніх дооцінок залишкової вартості об'єктів нематеріальних активів і відновлення їх корисності над сумою попередніх уцінок залишкової вартості та втрат від зменшення їх корисності за кожним об'єктом, що раніше був переоцінений, у разі його вибуття.

5102 АП “Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж”

Призначення рахунку: облік результатів переоцінки за справедливою вартістю цінних паперів, що обліковуються в портфелі банку на продаж до часу їх реалізації.

За кредитом рахунку проводяться суми збільшення вартості цінних паперів, що обліковуються в портфелі банку на продаж за справедливою вартістю.

За дебетом рахунку проводяться: суми зменшення вартості цінних паперів, що обліковуються в портфелі банку на продаж за справедливою вартістю; суми дооцінки в разі реалізації.

5103 П “Результати переоцінки інвестицій в асоційовані та дочірні компанії”

Призначення рахунку: облік результатів переоцінки інвестицій в асоційовані та дочірні компанії до часу реалізації інвестицій.

За кредитом рахунку проводяться суми збільшення вартості інвестицій в асоційовані та дочірні компанії на частку інвестора в сумі зміни величини власного капіталу об'єкта інвестування.

За дебетом рахунку проводяться: суми зменшення вартості інвестицій в асоційовані та дочірні компанії на частку інвестора в сумі зміни величини власного капіталу об'єкта інвестування; суми дооцінки в разі реалізації інвестицій.

5104 П “Результати переоцінки за операціями хеджування”

Призначення рахунку: облік результатів переоцінки інструментів хеджування.

За кредитом рахунку проводяться суми збільшення вартості інструменту хеджування.

За дебетом рахунку проводяться суми зменшення вартості інструменту хеджування.

2.3. Бухгалтерський облік акцій власної емісії

Статутний капітал банку формується залежно від форми організації банківської установи. Якщо банк створений як *акціонерне товариство*, то його статутний капітал утворюється за рахунок коштів акціонерів, що надійшли від реалізації акцій. Банк, утворений як *товариство з обмеженою відповідальністю*, формує статутний капітал за рахунок пайових внесків учасників.

Існує кілька видів акціонерного капіталу:

- *номінальний (мінімальний)* – сума засновницького капіталу, яка необхідна для отримання ліцензії на існування банку;
- *зарєєстрований* – сума статутного капіталу, зарєєстрованого в управлінні НБУ. Вона може бути більшою від номінального статутного капіталу;
- *сплачений* – сума статутного капіталу, за якою надійшла оплата від акціонерів;
- *оголошений* – номінальний або заявлений спочатку статутний капітал, збільшений на будь-яку суму.

Акціонерний капітал складається з таких акцій:

- *звичайних (простих)*, які свідчать про участь власників у капіталі банку і приносять їм дохід у формі дивідендів, розмір яких нефіксований і залежить від розміру прибутку банку. Ці акції безстрокові і дають власнику право голосу на зборах акціонерів;
- *привілейованих*, власник яких має певну перевагу перед власниками звичайних акцій:
 - дивіденди заздалегідь фіксовані і не залежать від одержаного банком прибутку;
 - власники цих акцій мають пріоритет при висуванні претензій банку у випадку його банкрутства.

Розмір статутного капіталу, порядок його формування та зміни визначаються статутом банку. Сума статутного капіталу законодавчо не обмежена, але для забезпечення стійкості банків НБУ встановлює мінімальний розмір статутного капіталу.

Облік акцій власної емісії. Прості і привілейовані акції в бухгалтерському обліку відображаються окремо. Незалежно від форми внесеного вкладу вартість акції відображається в гривнях. Перерахування розміру статутного капіталу в гривні здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, визначеним Національним банком України на дату укладення

установчого договору. Після державної реєстрації банку здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- Дебет рахунків: кореспондентський рахунок, поточний рахунок.
- Дебет рахунку: 5001 – на суму зареєстрованого, але не сплаченого акціонерами банку статутного капіталу;
- Кредит рахунку: 5000 – на суму зареєстрованого статутного капіталу банку;
- Кредит рахунку: 5010 – на суму емісійних різниць (при випуску акцій за ціною, вищою від номінальної вартості).

Зареєстрований статутний капітал банку обліковується за балансовим рахунком 5000 П “Зареєстрований статутний капітал банку”. Сальдо на цьому рахунку має відповідати розміру статутного капіталу, зафіксованого в установчих документах банку, і дорівнювати сумарній номінальній вартості випущених акцій. Відображення операцій за рахунками групи 500 “Статутний капітал банку” та 501 “Емісійні різниці” здійснюється на балансі банку – юридичної особи.

Кошти, які отримані філією банку за реалізовані акції, зараховуються на рахунок 3641 П “Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку” і перераховуються банку – юридичній особі через рахунки групи 390 “Розрахунки між філіями банку” для формування статутного капіталу. Банк – юридична особа зараховує кошти за реалізовані філією акції на підставі отриманих від неї документів.

Після реєстрації змін до статуту банку у зв’язку із збільшенням статутного капіталу в бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

- Дебет рахунку: 3630 – на суму попередніх внесків до статутного капіталу;
- Кредит рахунку: 5000;
- Кредит рахунку: 5010 – на суму емісійних різниць.

Одночасно на суму, яку залишається внести протягом року з часу реєстрації змін, здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Дебет рахунку: 5001;
- Кредит рахунку: 5000.

При отриманні внесків за зареєстрованими змінами до статутного капіталу здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Дебет рахунків: кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса;
- Кредит рахунків: 5001, 5010.

Викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка перевищує, номінальну вартість, у бухгалтерському обліку відображається такими проведеннями:

Дебет рахунків: 5002 – за номінальною вартістю.
5010 – на суму, що перевищує номінальну вартість;
5022, 5030 – при недостатності залишку коштів за рахунком 5010;

Кредит рахунків: кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса.

Викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, нижчою від їх номінальної вартості, у бухгалтерському обліку відображається такими проведеннями:

Дебет рахунку: 5002 – за номінальною вартістю;
Кредит рахунку: 5010 – на суму різниці між номінальною вартістю та ціною викупу;

Кредит рахунків: кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса.

Анулювання акцій, які викуплені в акціонерів, у бухгалтерському обліку відображається такими проведеннями:

Дебет рахунку: 5000;
Кредит рахунку: 5002.

Після прийняття рішення про виплату дивідендів у бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет рахунку: 5040;
Кредит рахунку: 3631.

На дату виплати дивідендів у бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет рахунку: 3631;
Кредит рахунків: кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса.

При спрямуванні дивідендів (реінвестиції) на придбання акцій нової емісії в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет рахунку: 5040;
Кредит рахунку: 5003.

При реєстрації збільшення статутного капіталу за рахунок капіталізованих дивідендів здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет рахунку: 5003;
Кредит рахунку: 5000.

2.4. Облік операцій з формування фондів і резервів банку за рахунок нерозподіленого прибутку

Статутом банку передбачаються обов'язкові щорічні відрахування від прибутку в *резервний фонд* не менше 5% до досягнення ним не менше 25% статутного капіталу. З теоретичної точки зору статутні резерви банку – це частина його власного капіталу, сформована за рахунок нерозподіленого прибутку, що залишається в розпорядженні банківської установи, яка може використовуватися на покриття непередбачених збитків та проведення інших платежів, що згідно з вимогами законодавства можуть здійснюватися за рахунок цього фонду (виплата дивідендів за привілейованими акціями при недостатності прибутків минулих років та ін.). Порядок і розміри формування резервних фондів визначає НБУ, а використання здійснюється за рішенням правління банку.

Резервні фонди поряд із статутним капіталом та нерозподіленим прибутком після оподаткування становлять основне джерело капіталу банку і входять до суми основного капіталу. Основна різниця між ними полягає в здатності банку використовувати кошти цих фондів для покриття витрат і збитків. Нерозподілений прибуток, що залишається в розпорядженні банку, може використовуватися практично без обмежень, тоді як кошти резервного фонду можуть бути використані тільки на чітко визначені цілі, а кошти статутного капіталу – тільки при ліквідації банківської установи.

Отже, напрями розподілу прибутку, які затверджені зборами акціонерів, в обліку відображаються таким чином (табл. 2.3-1).

Таблиця 2.3-1. Облік розподілу прибутку звітного року в банку

Дебет	1. Відрахування до резервних фондів	5040
	2. Нарахування дивідендів акціонерам	5040
	3. Капіталізація дивідендів, що спрямовуються на збільшення статутного капіталу	5040
	4. Формування загальних резервів	5040
Кредит	1. Резервні фонди	5021
	2. Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами	3631
	3. Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу	5003
	4. Загальні резерви	5020

Загальний резерв – резерв під можливі збитки від активних операцій, які мають певну ймовірність виникнення, але суму яких не можна оцінити достовірно. Загальний резерв у світовій практиці завжди формується як складова частина капіталу банку.

Загальні резерви створюються на портфельній основі під стандартні активні операції, тоді як сума статутного резерву завжди залежить від розміру статутного капіталу і не враховує обсягів активних операцій.

Слід зазначити, що, як правило, факти використання загального резерву для компенсації реальних збитків банку є досить нечисленними, оскільки в разі справжнього погіршення, наприклад стану кредиту, під нього формується спеціальний резерв і кредитна заборгованість списується.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Дати визначення таких понять:

- 1) балансовий капітал;
- 2) регулятивний капітал;
- 3) статутний капітал;
- 4) резервний фонд;
- 5) загальні резерви.

Завдання 2

Назвати та охарактеризувати складові:

- 1) балансового капіталу;
- 2) регулятивного капіталу.

Охарактеризувати рахунки, які призначені для обліку капіталу банку.

Завдання 3

Скласти бухгалтерські проведення за операціями:

- 1) зареєстровано статутний капітал банку;
- 2) капіталізовано дивіденди;
- 3) банком викуплено власні акції (залишку за рахунком емісійних різниць немає);
- 4) анульовано викуплені акції;
- 5) нараховано дивіденди;
- 6) відраховано на формування резервного фонду;
- 7) продано акції банку за ціною, яка перевищує номінальну вартість;

- 8) продано акції, які попередньо були викуплені в акціонерів;
- 9) внесено кошти засновниками до статутного капіталу після реєстрації;
- 10) внесено кошти засновниками до статутного капіталу до його реєстрації.

Завдання 4

Зареєстрований статутний капітал банку складає 10 млн євро.

05.09.200X р. було внесено 50% від суми статутного капіталу, 100 000 грн з них внесено готівкою.

10.09.200X р. зареєстровано капітал банку.

25.11.200X р. засновниками внесено 15 млн грн.

01.12.200X р. засновниками внесено решту коштів.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5

12.01.200X р. банком зареєстровано статутний капітал у сумі 58 645 тис. грн. На дату реєстрації отримано внесків від юридичних осіб у сумі 29 893 500 грн, від фізичних осіб – 64 500 грн.

25.03.200X р. внесено готівкою фізичними особами 53 000 грн.

12.05.200X р. перераховано акціонерами: фізичними особами – 85 400 грн, юридичними особами – 15 248 000 грн.

09.08.200X р. перераховано з поточних рахунків юридичних осіб 5 850 000 грн, фізичних осіб – 56 000 грн.

25.09.200X р. внесено решту внесків засновниками – юридичними особами.

Скласти бухгалтерські проведення за вищенаведеними операціями.

Завдання 6

Зареєстрований статутний капітал банку становить 33 700 тис. грн (3 370 тис. шт. акцій по 10 грн кожна).

26.07.200X р. банк викупив в акціонерів – юридичних осіб 584 560 шт. акцій по 13 грн кожна та 105 068 шт. акцій по 14 грн – в акціонерів – фізичних осіб.

02.09.200X р. реалізовано 15 845 шт. акцій по 14 грн, які попередньо були викуплені по 13 грн.

15.09.200X р. реалізовано фізичним особам – клієнтам банку 10 345 шт. акцій по 12 грн, які попередньо були викуплені по 13 грн. за акцію.

26.09.200X р. викуплено 25 384 шт. акцій по 11,5 грн. та анульовано.

09.10.200X р. реалізовано 93 548 шт. акцій по 13,5 грн, що були викуплені по 14 грн, з них 34 851 шт. – за готівку фізичним особам.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7

Зареєстрований статутний капітал банку становить 33 700 тис. грн (3370 тис. шт. акцій по 10 грн кожна).

25.05.200X р. розміщено серед акціонерів – юридичних осіб 1 583 768 шт. акцій по 15 грн.

08.06.200X р. розміщено серед акціонерів – фізичних осіб 856 740 шт. акцій по 12 грн, з них за готівку – 56 845 шт.

12.06.200X р. акціонерами, клієнтами інших банків придбано 743 598 шт. акцій по 14 грн. та 185 894 шт. по 15,5 грн за акцію.

Скласти бухгалтерські проведення за вищенаведеними операціями.

Завдання 8

Зареєстрований статутний капітал банку становить 33 700 тис. грн. (3 370 тис. шт. акцій по 10 грн кожна). 67% акцій належать юридичним особам, решта – фізичним особам.

За результатами звітного року банк отримав прибуток у сумі 10 845 тис. грн.

10.02.200X р. було прийняте рішення про сплату дивідендів із розрахунку 2 грн на акцію.

15.03.200X р. сплачено дивіденди акціонерам – фізичним особам, з них 45 350 грн готівкою, решта перераховані на поточні рахунки.

Скласти бухгалтерські проведення за вищенаведеними операціями.

Завдання 9

За результатами звітного року банком було отримано прибуток у сумі 6,7 млн грн. Згідно з установчими документами банк формує загальні резерви в розмірі 2% та резервний фонд у розмірі 5% від суми прибутку звітного року.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 10

Зареєстрований статутний капітал банку становить 45 678 900 грн (номінал акції – 10 грн). 73% акцій належать юридичним особам, 19% – приватним підприємцям, решта – фізичним особам.

За результатами звітного року банк отримав прибуток у сумі 12 345 тис. грн.

17.02.200X р. прийнято рішення про капіталізацію дивідендів із розрахунку 1 грн за акцію.

Банк відраховує в резервний фонд і на формування загальних резервів 5% та 2% прибутку відповідно.

Суму прибутку, яка залишилася після формування фондів і резервів, затверджено як нерозподілений прибуток.

Скласти бухгалтерські проведення.

Контрольні питання

1. Назвіть джерела формування капіталу банку.
2. У чому полягають вимоги МСБО до відображення у фінансовій звітності капіталу банку?
3. Поясніть структуру балансового капіталу банку.
4. Охарактеризуйте систему рахунків для обліку операцій з формування капіталу банку.
5. Як обліковуються внески акціонерів до капіталу банку?
6. Як здійснюється облік зареєстрованого та незареєстрованого статутного капіталу банку?
7. Яким чином відображаються в обліку акції власної емісії?
8. Яким чином відображаються в обліку операції з розміщення акцій банку серед акціонерів?
9. Як обліковуються та відображаються у звітності операції викупу акцій в акціонерів банку?
10. Поясніть облік анулювання акцій.
11. Поясніть порядок обліку нарахування та сплати дивідендів.
12. Яким чином обліковуються капіталізовані дивіденди?
13. Поясніть особливості обліку та відображення у звітності емісійних різниць.
14. Охарактеризуйте облік операцій з формування фондів і резервів банку за рахунок прибутку.

Облік операцій банку за безготівковими розрахунками

3.1. Сутність і принципи організації безготівкових розрахунків. Система і законодавча база розрахунків в Україні

Ефективність функціонування економіки в цілому і кожного суб'єкта господарювання зокрема залежить від організації безготівкових розрахунків у господарському обороті.

Безготівкові розрахунки – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку на рахунки одержувачів коштів.

Безготівкові розрахунки також можна розглядати як систему грошових розрахунків, які здійснюються без участі готівки, тобто перерахуванням банком певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів або заліком взаємних вимог.

Безготівкові розрахунки забезпечують:

- прискорення обігу грошових коштів;
- зменшення потреб у готівці;
- зменшення витрат на проведення касових операцій, збереження грошей;
- сприяння акумуляції тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб на рахунках у банках (кредитні ресурси).

В Україні переважна більшість безготівкових розрахунків здійснюється між юридичними установами і незначна частка – за участю фізичних осіб, а саме: перерахування на вклади заробітної плати, пенсій, гонорару; оплата з поточного рахунку вкладника комунальних послуг; використання кредитних карток.

Безготівкові розрахунки в народному господарстві організовані за певною системою, яка є сукупністю принципів організації безготівкових розрахунків, вимог, що висуваються до їх організації, і визначених конкретними умовами господарювання, форм і способів розрахунків (рис. 3.1-1).

Організація безготівкових розрахунків має відповідати таким вимогам:

- забезпечувати своєчасність оплати за реалізовані товари і послуги;
- створювати умови для взаємного контролю платників і одержувачів коштів за дотриманням розрахункової і договірної дисципліни, а також для банківського контролю за учасниками розрахунків;

Рис. 3.1-1. Система організації безготівкових розрахунків

- сприяти зближенню моментів отримання і оплати товарно-матеріальних цінностей.

Безготівкові розрахунки здійснюються за такими принципами:

- правовий режим проведення розрахунків і платежів;
- здійснення розрахунків тільки через установи банків і під їх контролем;
- обов'язкове зберігання коштів у банках, за винятком залишків готівки в касах клієнтів у межах установлених лімітів;
- самостійний (вільний) вибір форм розрахунків і платіжних інструментів;
- здійснення платежів на підставі укладених договорів про розрахунково-касове обслуговування за дорученням клієнта, за його згодою (акцептом);
- проведення платежів за наявності на поточному рахунку клієнта вільних коштів або коли він має право на одержання кредиту;
- самостійне нарахування платниками пені за несвоєчасно сплачені ними суми податкового боргу.

Нормативно-правовою базою для здійснення розрахунків і платежів в Україні є:

- Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000;
- Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.1991;
- Цивільний кодекс України;
- Арбітражно-процесуальний кодекс України;
- Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22;
- Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492;
- Інструкція про міжбанківський переказ грошей в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 17.03.2004 р. № 110;
- Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України від 08.04.2005 р. № 123.

Виділяють такі способи безготівкових розрахунків:

- шляхом перерахування коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів;
- шляхом зарахування взаємних вимог.

При здійсненні безготівкових розрахунків можуть застосовуватися акредитивна, інкасова, вексельна форми розрахунків, а також форма розрахунків за розрахунковими чеками і з використанням розрахункових документів на паперових носіях та в електронному вигляді.

Для забезпечення учасникам міжгосподарських розрахунків можливості успішно виконувати розрахунки розроблений широкий спектр різних форм платіжних інструментів.

Згідно із Законом України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”, *платіжний інструмент* – це засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, використання якого ініціює переказ грошей з відповідного рахунку платника. До платіжних інструментів належать документи на переказ і спеціальні платіжні засоби.

Платіжні інструменти, які застосовуються при безготівкових розрахунках, базуються переважно на кредитовому переказі грошей.

Дебетові інструменти, такі як вексель і чек, застосовуються в безготівкових розрахунках, однак вони не набули значного поширення.

Безготівкові розрахунки в Україні можуть здійснюватися із застосуванням платіжних інструментів у формі:

- платіжного доручення;
- платіжної вимоги-доручення;
- розрахункового чека;
- заяви на акредитив;
- векселя;
- платіжної вимоги,
- банківських платіжних карток;
- меморіального ордера.

Кожний із платіжних інструментів має свої переваги та недоліки (табл. 3.1-1).

Платіжні інструменти, такі як чек, заява на акредитив, вексель, платіжне доручення, є традиційними формами безготівкових розрахунків у паперовій формі.

Сучасною формою безготівкових розрахунків є електронні платежі за допомогою пластикових карток. Одним із функціональних призначень пластикових карток є здійснення платежів. Пластикові картки відіграють важливу роль при переведенні масових платежів на безготівкову основу. Вони не є грішми і не здійснюють обігу, але підтверджують те, що їх власники мають на своїх рахунках кошти, які можна привести в рух.

Таблиця 3.1-1. Переваги і недоліки форм платіжних інструментів

Платіжний інструмент	Переваги	Недоліки (ризика)
Платіжне доручення	<p>Має універсальний характер. Використовується в розрахунках за різноманітними платежами.</p> <p>Найбільш швидка і проста схема документообігу</p>	<p>Для платника:</p> <ul style="list-style-type: none"> • у разі попередньої оплати товарних операцій немає повної гарантії, що продукція, послуги, роботи будуть поставлені (надані) своєчасно і належної якості <p>Для одержувача коштів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • затримання виписки платником платіжного доручення через відсутність коштів на поточному рахунку
Платіжна вимога-доручення	<p>Має універсальний характер. Використовується в розрахунках за різноманітними платежами.</p> <p>Підвищує відповідальність суб'єктів розрахункових відносин за організацію розрахунків</p>	<p>Швидкість оплати менша у зв'язку з тим, що доручення на списання коштів надає платник.</p> <p>Затримання платником згоди на оплату через відсутність коштів на поточному рахунку</p>
Акредитив	<p>Для покупця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • гарантія того, що кошти на поточний рахунок зарахуються тільки після поставки товару за вказаною в договорі адресою; • продавець матиме змогу використати кошти тільки після відвантаження продукції; • для оформлення договору не вимагається підпис гаранта 	<p>Для покупця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • на певний час гроші вилучаються з обороту <p>Для продавця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кошти неможливо використати до моменту поставки товару
Векселі	<p>Для покупця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • збільшення гарантій оплати за рахунок гаранта; • відповідність дій векселедавців законодавчим нормам; • можливість продажу векселів до терміну їх погашення боржником і одержання необхідних оборотних коштів 	<p>Крім договору поставки, необхідні оформлення векселя відповідно до вимог законодавства та згода надійного поручителя</p>

Продовження табл. 3.1-1

Платіжний інструмент	Переваги	Недоліки (ризики)
Чек	<p>Для постачальника:</p> <ul style="list-style-type: none"> • відносна швидкість розрахунків; • високий ступінь гарантованості; • висока швидкість одержання коштів на рахунок чекодержателя і відповідно прискорення обороту капіталу та зменшення дебіторської заборгованості <p>Для покупця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • високий ступінь гарантованості одержання товару, тому що чек випишується та передається в момент одержання товару 	<p>Для постачальника:</p> <ul style="list-style-type: none"> • неможливість розрахунків чеками при великих сумах платежів; • простота підробок

Меморіальний ордер використовують при списанні коштів з рахунку платника для:

- часткової оплати розрахункових документів;
- документального підтвердження операцій з перерахування з банківських рахунків на користь клієнтів-одержувачів (фізичних та юридичних осіб) внесених у касу банку коштів;
- перерахування коштів, зарахованих на рахунок “Кредитові суми до з’ясування”;
- перерахування банком коштів для вжиття заходів щодо виконання рішення (ухвали) суду, санкціонованої прокурором постанови слідчого, постанови державного виконавця про арешт коштів на рахунок;
- виконання банком платіжних доручень платника в довільній формі;
- перерахування банком коштів при закритті акредитива;
- списання банком коштів з рахунку свого клієнта відповідно до наказу про примусову сплату боргового зобов’язання у разі несвоєчасного погашення ним кредиту або відсотків за користування, якщо це передбачено в кредитному договорі. У реквізиті “Призначення платежу” меморіального ордера, який банк складає для оформлення цієї операції, зазначаються назва, номер і дата наказу банку, номер і дата кредитного договору, за яким видавався кредит, а також назва і стаття закону, який передбачає таке списання;
- здійснення банком-кредитором договірного списання коштів з рахунку свого клієнта на підставі його доручення про таке списання, обумовленого в договорі про розрахунково-касове

обслуговування або в іншому договорі про надання банківських послуг. У реквізиті меморіального ордера “Призначення платежу” банк зазначає номер, дату і пункт договору, яким передбачена можливість застосування договірної списання;

- документального оформлення внутрішньобанківських операцій.

Дата складання меморіального ордера повинна відповідати даті списання коштів з рахунку платника. Меморіальний ордер засвідчується підписами відповідального виконавця банку, який його оформив, і працівника, на якого покладені функції контролера, та відбитком штампа банку.

Використання інших платіжних інструментів буде розглянуто в наступних пунктах теми.

Існує багато форм безготівкових розрахунків. Їх набір у різних країнах визначається як рівнем господарського розвитку, так і традиціями, звичаями і стереотипами, що історично склалися в платіжному обігу.

Так, за результатами досліджень Банку міжнародних розрахунків (м. Базель) у США і Канаді серед форм безготівкових розрахунків переважає чековий обіг, який складає близько 90% усіх господарських угод. Досить великою є частка цієї форми розрахунків у Великобританії, Італії, Франції.

Водночас у Японії, Голландії, Швеції, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії чекова форма розрахунків недостатньо розвинута, там переважають розрахунки за допомогою дебетових і кредитових доручень (авізо).

В Україні 82,2 безготівкових розрахунків припадають на платіжні доручення.

3.2. Загальні правила документообігу та вимоги до оформлення розрахункових документів

Розрахункові документи складаються за встановленою формою і надаються банкам юридичними та фізичними особами з дорученням або з вимогою переказати з їхніх рахунків або зарахувати на їхні рахунки певну суму грошей.

Платіжні інструменти строго уніфіковані, мають єдину форму, визначений набір реквізитів. Усі текстові елементи бланків мають бути виконані українською мовою.

Основні вимоги до оформлення платіжних інструментів визначені в Інструкції “Про безготівкові розрахунки в Україні в

національній валюті”, яка затверджена Постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22.

Розрахункові документи, які подаються клієнтами в банк у паперовій формі, повинні відповідати вимогам установлених стандартів і залежно від форми містити реквізити, наведені в табл. 3.2-1.

Таблиця 3.2-1. Реквізити розрахункових документів

Реквізит	Вимоги до заповнення реквізиту
Назва документа	зазначається назва розрахункового документа або реєстру, передбаченого Інструкцією Національного банку України про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті
Код розрахункового документа	зазначається код розрахункового документа за Державним класифікатором управлінської документації, затвердженим наказом Держстандарту України від 06.11.1996 р. № 472
№	зазначається номер розрахункового документа (реєстру, заяви на відкриття акредитива), який може містити як цифри, так і букви
Дата складання	зазначається дата складання розрахункового документа (реєстру, заяви на відкриття акредитива): число, місяць та рік цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР (крім розрахункових чеків) або число – цифрами ДД, місяць – словом, рік – цифрами РРРР
Дата валютування	зазначається дата, починаючи з якої кошти, переказані платником одержувачу, переходять у власність одержувача
Сума словами	зазначається з великої літери сума розрахункового документа (реєстру, заяви на відкриття акредитива) та слово “гривень” (“гривня”, “гривні” або “грн”), копійки – цифрами та слово “копійка” (“копійки”, “копійок” або “коп.”); якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням обов’язковим є написання слів “нуль гривень” якщо сума платежу виражена в цілих гривнях, то зазначається “00 копійок” або “00 коп.”
Сума	зазначається сума цифрами, гривні від копійок відділяються комою “,”, копійки позначаються двома знаками. Якщо сума розрахункового документа виражена в цілих гривнях, то замість копійок проставляються два нулі “00”
Код платника	зазначається ідентифікаційний код платника за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України, для фізичних осіб – ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов’язкових платежів, якщо він присвоєний органами Державної податкової адміністрації України якщо ідентифікаційний номер юридичній/фізичній особі не присвоєний, то ставлять дев’ять нулів якщо згідно із законодавством України ідентифікаційний код нерезиденту не присвоюється, то ставлять дев’ять нулів

Продовження табл. 3.2-1

Реквізит	Вимоги до заповнення реквізиту
Платник	<p>зазначається назва (скорочена) платника, що збігається з назвою платника, яка заявлена банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки</p> <p>якщо платник – це орган Державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта зі свого рахунку, відкритого в банку, то реквізит може додатково містити номер рахунку клієнта в цьому органі Державного казначейства (фінансовій установі) та його ідентифікаційний код (номер), якщо він присвоєний</p>
Рахунок платника	<p>зазначається номер рахунку платника в банку</p> <p>якщо платником є орган Державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта, то зазначається номер рахунку цього органу Державного казначейства (фінансової установи)</p>
Банк платника	зазначається назва та місцезнаходження (населений пункт) банку платника
Код банку платника	код банку
Банк одержувача	зазначається назва та місцезнаходження (населений пункт) банку одержувача
Код банку одержувача	код банку
Одержувач	<p>зазначається назва (скорочена) одержувача, що збігається з назвою одержувача, яка заявлена в банку одержувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки</p> <p>якщо одержувач – це орган Державного казначейства (фінансова установа), на рахунок якого в банку зараховуються кошти на користь його клієнта, то це поле може додатково містити номер рахунку клієнта в цьому органі Державного казначейства (фінансовій установі) та ідентифікаційний код (номер), якщо він присвоєний</p>
Код одержувача	<p>зазначається ідентифікаційний код одержувача за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України, для фізичних осіб – ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів</p> <p>якщо ідентифікаційний номер юридичній/фізичній особі не присвоєний, то ставляться дев'ять нулів; якщо платник не знає ідентифікаційного номера фізичної особи, ставляться п'ять дев'яток</p> <p>якщо згідно із законодавством України ідентифікаційний код нерезиденту не присвоюється, то ставляться дев'ять нулів</p>
Рахунок одержувача	<p>зазначається номер рахунку одержувача в банку</p> <p>якщо одержувач – це орган Державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта, то зазначається номер рахунку цього органу Державного казначейства (фінансової установи)</p>

Продовження табл. 3.2-1

Реквізит	Вимоги до заповнення реквізиту
Код країни-нерезидента	якщо платник є нерезидентом, проставляється символ "П" і тризначний код країни платника якщо одержувач є нерезидентом, то проставляються символ "О" і тризначний код країни одержувача якщо платник і одержувач є нерезидентами одночасно, то проставляються символ "П" і тризначний код країни платника, далі – символ "О" і тризначний код країни одержувача; під час формування електронного розрахункового документа системи електронних платежів Національного банку України цей реквізит розміщується в полі "Допоміжні реквізити"
Призначення платежу	зазначаються: <ul style="list-style-type: none"> • назва товару, виконаних робіт або наданих послуг; • дата і номер документа, на підставі якого здійснюється операція (договір, рахунок, товарно-транспортна накладна та ін.); • коди бюджетної класифікації та строк настання платежу, встановлений законодавством (у разі перерахування коштів до бюджету); • сума податку на додану вартість (цифрами), за винятком розрахункових документів на сплату податків і зборів, або напис "без податку на додану вартість"; • назва і відповідна стаття закону, якою передбачено примусове стягнення коштів та ін.; замість назви товару може зазначатися його кодове (умовне) значення
М. П.	ставиться печатка, зразок якої заявлений платником банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
Підписи платника	ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб платника, які уповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
Підпис банку	ставляться підписи відповідального виконавця банку, який оформив меморіальний ордер, та працівника, на якого покладені функції контролера
М. П. одержувача	ставиться відбиток печатки одержувача, зразок якої заявлений банку одержувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
Підписи одержувачів	ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб одержувача, які уповноважені розпоряджатися рахунком, зразки підписів яких заявлені банку одержувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
Строк дії чека	строк дії чека зазначається таким чином: дата та рік – цифрами, місяць – словом
Дата надходження	зазначаються число, місяць і рік отримання банком платника розрахункового документа: цифрами – у форматі ДД/ММ/РРРР або число вказується цифрами ДД, місяць – словом, рік – цифрами РРРР

Продовження табл. 3.2-1

Реквізит	Вимоги до заповнення реквізиту
Дата виконання	зазначаються число, місяць і рік списання коштів з рахунку платника цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або число зазначається цифрами ДД, місяць – словами, рік – цифрами РРРР
Дата надходження в банк стягувача/одержувача	зазначається дата прийняття та перевірки банком стягувача платіжної вимоги, яка підлягає надсиланню в банк платника (банком чи безпосередньо стягувачем), або дата прийняття банком одержувача розрахункового документа (реєстру, заяви на відкриття акредитива) для надсилання в банк платника
Рахунок стягувача/одержувача	зазначається номер рахунку стягувача/одержувача (у разі договірного списання коштів) в обслуговуючому банку
Стягувач/ одержувач	зазначається назва (скорочена) стягувача/одержувача, що збігається з назвою стягувача/одержувача, яка заявлена банку стягувача/одержувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки; додатково може зазначатися поштова адреса стягувача
Банк стягувача/одержувача	зазначається назва банку, що обслуговує стягувача/ одержувача (у разі договірного списання коштів), до якого стягував/одержувач подав платіжну вимогу; додатково може зазначатися поштова адреса цього банку
М. П. стягувача/одержувача	ставиться печатка стягувача/одержувача, зразок якої заявлений банку стягувача/одержувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
Підписи стягувача/одержувача	ставляться підписи відповідальних осіб стягувача/ одержувача, зразки яких заявлені банку стягувача/одержувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
Код стягувача/одержувача	зазначається ідентифікаційний код стягувача/одержувача (у разі договірного списання коштів) за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України
Код банку стягувача/одержувача	зазначається код банку стягувача (органу Державного казначейства, якщо він присвоєний) або одержувача (у разі договірного списання коштів), якому стягував/одержувач надав розрахунковий документ

Клієнт, виходячи із своїх технічних можливостей і технічних можливостей банку, у якому він відкрив рахунок, може подавати до банку розрахункові документи на папері, а також у вигляді електронних розрахункових документів (електронних повідомлень) каналами зв'язку. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі про розрахунково-касове обслуговування.

Банк не має права робити виправлення на поданих клієнтом розрахункових документах, за винятком часткового виконання

розрахункового документа (виправляється реквізит “Сума”) та зміни з ініціативи банку платника номера рахунку платника, назви та коду платника у зв’язку з реорганізацією банку, виконанням банком вимог нормативно-правових актів Національного банку України.

Розрахунковий документ, за винятком розрахункового чека, виписується в такій кількості примірників, яка потрібна для всіх учасників безготівкових розрахунків, але не менше ніж у двох.

Кошти списуються з рахунку клієнта тільки на підставі першого примірника розрахункового документа, який залишається на зберіганні в банку платника.

Перший примірник розрахункового документа незалежно від способу його виготовлення повинен містити відбиток печатки, якщо наявність печатки передбачена, та підписи/підпис відповідальних осіб/особи.

Під час підписування розрахункового документа не дозволяється використовувати факсиміле, а також робити виправлення та заповнювати розрахунковий документ.

Приймаючи від клієнта розрахунковий документ до виконання, банк перевіряє наявність усіх передбачених формою реквізитів. Якщо хоча б один із них не заповнений або заповнений неправильно, такий документ до виконання не приймається.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа, у тому числі номерів рахунків і кодів банків, суми податку на додану вартість і кодів бюджетної класифікації, несе особа, яка оформила цей документ і подала його до обслуговуючого банку.

Якщо розрахункові документи, у яких перевірені реквізити, заповнені з порушенням вимог, то банк, що здійснив перевірку, повертає їх без виконання. Також банки повертають без виконання розрахункові документи, якщо:

- у розрахунковому документі не заповнений хоча б один із реквізитів, заповнення якого передбачено формою, крім реквізиту “Дата валютування”;
- немає супровідних документів, надання яких передбачене разом з розрахунковим документом, або закінчився строк дії цих супровідних документів;
- розрахунковий документ поданий до банку з порушенням законодавства України або він не може бути виконаний відповідно до законодавства України.

При недотриманні банками даних вимог відповідальність за шкоду, завдану платникові (одержувачу, стягувачу), покладається на банк, який обслуговує платника (одержувача, стягувача).

Якщо закінчення строку для пред'явлення розрахункового документа в банк припадає на неробочий день, то останнім днем вважається робочий день, наступний за неробочим.

Банки приймають до виконання лише розрахункові документи:

- своїх клієнтів, які подають документи в порядку, передбаченому договорами про розрахунково-касове обслуговування;
- клієнтів інших банків або органів Державного казначейства, якщо документи надсилають безпосередньо інші банки або органи Державного казначейства;
- платіжні вимоги стягувача на примусове списання коштів, на яких є підпис відповідального виконавця та відбиток штампа банку, який обслуговує цього стягувача, якщо він доставляє їх у банк платника самостійно (посильним, рекомендованим або цінним листом тощо).

Розрахункові документи, оформлені своїми клієнтами, банк приймає протягом часу, визначеного в договорах про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів. Розрахункові документи, оформлені клієнтами інших банків або органів державного казначейства, банк приймає протягом операційного дня.

Банк платника на всіх примірниках прийнятих розрахункових документів і на реєстрах обов'язково заповнює реквізити “Дата надходження” і “Дата виконання”, а банк стягувача – “Дата надходження в банк стягувача”, якщо ці реквізити передбачені формою документа, засвідчуючи їх підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку. На документах, прийнятих банком після закінчення операційного часу, також, ставиться штамп “Вечірня”. Якщо дата складання розрахункового документа (реєстру) збігається з датою його виконання (списання банком коштів за цим документом), то реквізит “Дата надходження” може не заповнюватися.

Порядок повернення банком своїм клієнтам оформлених ними розрахункових та супровідних документів визначається в договорах про розрахунково-касове обслуговування. Банк, повертаючи розрахунковий документ у день його надходження, повинен зробити на його зворотній стороні напис про причину повернення документа без виконання з обов'язковим посиленням на статтю закону, відповідно до якої розрахунковий документ не може бути виконаний, або/та главу/пункт нормативно-правового акта Національного банку України, який порушено,

а також зазначити дату його повернення. Це засвідчується підписами відповідального виконавця і працівника, на якого покладені функції контролера, та відбитком штампа банку.

Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, виконуються в день їх надходження. Розрахункові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного робочого дня. Розрахункові документи на списання коштів з рахунків платника, що надійшли до банку після операційного часу, банк може виконувати в день їх надходження, якщо це визначено договором про розрахунково-касове обслуговування. За порушення цих строків банк, який обслуговує платника, несе відповідальність згідно із законодавством України.

Якщо платіжні вимоги на примусове списання коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на момент надходження на рахунку платника немає коштів або їх недостатньо, банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу (поточні надходження). Якщо з урахуванням поточних надходжень для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів, вони виконуються частково. Якщо на рахунку платника коштів немає і протягом операційного часу вони на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу ці платіжні вимоги повертаються без виконання.

Платіжні вимоги, які надійшли до банку після операційного часу, банк незалежно від наявності коштів на рахунку платника на цей час виконує наступного операційного дня.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, вони виконуються в такій черговості:

- у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду щодо вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- у другу чергу списуються кошти на підставі рішення суду про розрахунки з виплат вихідної допомоги та заробітної плати особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплат за авторським договором;

- у третю – списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- у четверту – списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- у п'яту чергу списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх надходження.

Розрахункові документи (платіжні вимоги, розрахункові чеки тощо), надані клієнтом обслуговуючому банку для інкасування, надсилаються цим банком до банку платника в день їх надходження або, якщо документи надійшли після операційного часу, наступного робочого дня. Строки відсилення документів визначаються договором про відкриття акредитива.

Платник має право до списання платежу з рахунку в будь-який час відкликати з банку, який його обслуговує, платіжні доручення в порядку, визначеному внутрішніми правилами цього банку. Платіжні доручення відкликаються лише в повній сумі.

Банк одержувача зобов'язаний зарахувати кошти на рахунки своїх клієнтів за електронними розрахунковими документами в день їх отримання, якщо під час проведення контролю за реквізитами цих документів не виявлено розбіжностей. У разі їх невідповідності банк має право затримати суму переказу на строк до двох робочих днів для встановлення належного одержувача, і зараховує цю суму на рахунок "Кредитові суми до з'ясування".

3.3. Облік розрахунків із застосуванням платіжних доручень і платіжних вимог-доручень

Платіжне доручення (далі – доручення) – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника банкові, який його обслуговує, про списання з його рахунку зазначеної суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача коштів.

Загальна схема здійснення розрахунків з використанням платіжного доручення наведена на рис. 3.3-1 (цифрами позначено черговість операцій).

Постачальник одержує замовлення на товар або послугу і виписує рахунок-фактуру. При надходженні рахунку-фактури покупець проводить перевірку правильності оформлення документа і з дозволу керівника підприємства виписує платіжне доручення у 2–3 примірниках.

Доручення подається клієнтом у банк і оформляється відповідно до вимог. Перший примірник виконує функцію меморіального документа і поміщується в документи дня банку

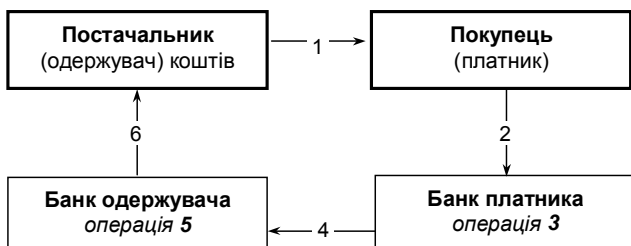

Рис. 3.3-1. Документообіг при розрахунках платіжними дорученнями

платника, другий видається платникові з позначкою банку про одержання та виконання доручення.

Банк платника на основі першого примірника платіжного доручення списує з поточного рахунку свого клієнта кошти і перераховує на коррахунок банку постачальника. Якщо постачальник і платник обслуговуються в одному банку, проводиться списання коштів з поточного рахунку платника і зарахування їх на поточний рахунок одержувача.

Кошти направляються в банк одержувача через електронну систему платежів у день їх списання.

Кошти, які надійшли на коррахунок банку одержувача, зараховуються на поточний рахунок клієнта в день їх надходження.

За підписом працівника банку з поточного рахунку передається виписка про зарахування коштів, до якої додається копія платіжного доручення з позначкою банку платника.

Розрахунки платіжними дорученнями використовуються для здійснення широкого спектра платежів. Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами:

- за фактично відвантаженою продану продукцію (виконані роботи, послуги тощо);
- у порядку попередньої оплати, якщо такий порядок розрахунків установлений законодавством та/або обумовлений у договорі;
- для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств, які складені не пізніше строку, обумовленого в договорі;
- для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії тощо), на їхні рахунки, що відкриті в банках;

- для сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів і державних цільових фондів;
- в інших випадках відповідно до чинного законодавства та/або укладених договорів.

Доручення приймаються до виконання банками протягом десяти календарних днів з дня виписки. День заповнення доручення не враховується.

Доручення оформляється за всіма реквізитами, які передбачені формою бланку, та подається клієнтом до банку, як правило, у двох примірниках. Якщо платник і одержувач коштів обслуговуються в одній установі банку, – у трьох примірниках.

Банки приймають до виконання доручення від платників тільки в межах наявних коштів на їх рахунку. За відсутності або недостатності коштів на рахунку платника платіжні доручення приймаються лише тоді, коли між банком і платником укладено додатковий договір. У разі відсутності коштів на рахунках платіжні доручення обліковуються на позабалансовому рахунку **9803 “Розрахункові документи, не сплачені в строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку клієнта”**, який призначено для обліку несплачених платіжних доручень клієнтів.

За дебетом рахунку проводяться суми несплачених платіжних доручень.

За кредитом рахунку проводяться суми, які сплачені згідно з платіжними дорученнями клієнтів, або суми повернутих клієнтам платіжних доручень.

При надходженні коштів на рахунки здійснюється часткова оплата платіжних доручень, яка оформляється меморіальним ордером за підписом відповідального виконавця, завіреним штампом банку. Перший примірник меморіального ордера поміщується в документи дня банку, другий видається платникові як підтвердження оплати.

В обліку перерахування коштів за платіжним дорученням у межах одного банку сума прийнятого банком до виконання платіжного доручення списується з дебету рахунку платника і зараховується в кредит рахунку одержувача. Якщо рахунок одержувача відкрито в іншому банку, то операції проводяться в порядку міжбанківських розрахунків у день подання платіжного доручення.

Для здійснення розрахунків гарантованим платіжним дорученням платник подає до банку платіжне доручення в трьох примірниках. Перші два примірники доручення мають бути завірені службовими особами підприємства та скріплені відбитком

печатки. Після перевірки правильності оформлення доручення його сума списується з рахунку платника і депонується на рахунок 2602 “*Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання*”.

За кредитом рахунку відображаються кошти, призначені для забезпечення розрахунків.

За дебетом рахунку відображається списання коштів за призначенням.

На перших двох примірниках прийнятого до виконання доручення проставляється дата депонування. Сума невикористаного гарантованого доручення відновлюється на рахунок платника. Для цього перший примірник доручення подається до банку.

Платіжна вимога-доручення – це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин:

- *вимоги постачальника* (одержувача коштів) безпосередньо до покупця (платника) сплатити вартість поставленої йому за договором продукції (виконаних робіт, наданих послуг) – верхня частина;
- *доручення платника* обслуговуючому банку перерахувати зі свого рахунку визначену ним суму коштів та перевести її на рахунок одержувача – нижня частина.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями є не досить поширеною формою розрахунків. Вона застосовується при розрахунках за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги. Схема здійснення розрахунків із використанням платіжних вимог-доручень наведена на рис. 3.3-2 (цифрами позначено порядок здійснення операцій).

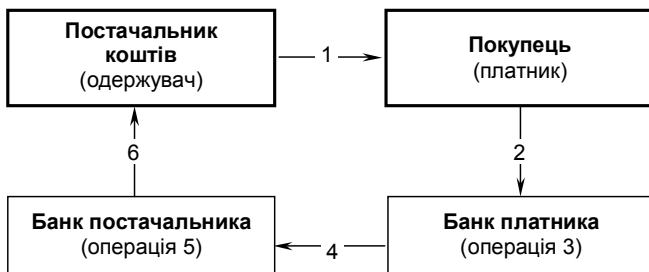

Рис. 3.3-2. Документообіг при розрахунках платіжними вимогами-дорученнями

Вимогу-доручення виписує постачальник, заповнюючи верхню частину, і разом з товаротранспортними документами, які передбачені угодою, направляє покупцеві (платнику). Перший примірник оформляється підписами постачальника і печаткою. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк одержувача через банк платника на договірних умовах.

З метою гарантування прискореної доставки платникам вимог-доручень рекомендується передавати їх у комплекті з розрахунковими та відвантажувальними документами за поставлену згідно з договором (угодою) продукцію (виконані роботи, надані послуги тощо).

У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює нижню частину цього документа і подає до банку, який його обслуговує.

Строк дії вимоги-доручення – протягом 20 календарних днів з дати оформлення її одержувачем. Вимога-доручення подається платником в установу банку у двох примірниках.

Банк платника на основі першого примірника платіжної вимоги-доручення списує кошти з його рахунку. Сума, яку платник погоджується сплатити одержувачу і зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати одержувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення.

Банк платника перераховує кошти в банк постачальника в день їх списання.

Банк постачальника здійснює зарахування коштів на рахунок свого клієнта.

Банк приймає до оплати вимоги-доручення в сумі, яка може бути сплачена в межах наявних коштів на рахунку платника. У разі відмови платника сплатити вимогу-доручення він повідомляє свої мотиви безпосередньо одержувачу коштів у порядку і строки, зазначені в договорі.

Банк платника на основі першого примірника платіжної вимоги-доручення списує кошти з його рахунку і перераховує їх у банк постачальника в день списання. Порівняння обліку розрахунків платіжними вимогами-дорученнями з обліком при розрахунках платіжними дорученнями свідчить, що вони аналогічні (табл. 3.3-1).

При виконанні банком вимоги-доручення в обліку кредитується поточний рахунок одержувача і дебетується рахунок платника, якщо платник та одержувач обслуговуються однією установою банку. Якщо ж вони мають рахунки в різних банках, то,

Таблиця 3.3-1. Облік розрахунків платіжними дорученнями та платіжними вимогами-дорученнями

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
Облік розрахунків платіжними дорученнями, якщо рахунки контрагентів відкриті в одному банку			
1	Сума прийнятого до виконання платіжного доручення списується з рахунку платника і зараховується на рахунок одержувача	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок платника)	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок одержувача)
Облік розрахунків платіжними дорученнями, якщо рахунки контрагентів відкриті в різних банках			
2	Списання суми платіжного доручення з рахунку платника в банку платника	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок платника)	1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"
3	Зарахування коштів на рахунок одержувача в банку одержувача	1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок одержувача)
Облік розрахунків гарантованими платіжними дорученнями			
4	Депонування суми прийнятого до виконання платіжного доручення	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок платника)	2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання" (аналітичний рахунок "Розрахунки гарантованими платіжними дорученнями")
5	Зарахування коштів на рахунок одержувача	2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання" (аналітичний рахунок "Розрахунки гарантованими платіжними дорученнями")	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок одержувача)
6	Сума невикористаного гарантованого платіжного доручення відновлюється на рахунок платника	2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання" (аналітичний рахунок "Розрахунки гарантованими платіжними дорученнями")	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок платника)

виконуючи платіжне доручення, банк списує кошти зі свого кореспондентського рахунку в кореспонденції з дебетом рахунку платника.

3.4. Облік розрахунків із застосуванням розрахункових чеків

Поряд з розрахунками платіжними дорученнями використовуються розрахунки чеками, які можуть застосовуватися для здійснення розрахунків у безготівковій формі між юридичними особами, а також між фізичними та юридичними особами з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунку (чекодавця) банку-емітента, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Суб'єктами розрахункового процесу з використанням чеків є:

- *чекодавець* – юридична або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його;
- *чекодержатель* – особа, яка є одержувачем коштів за чеком;
- *банк-емітент* – банк, який видає розрахунковий чек (чекову книжку) підприємству або фізичній особі.

Розрахункові чеки виготовляються на замовлення Банкотно-монетним двором Національного банку України на спеціальному папері за зразком, затвердженим НБУ, і брошуруються по 10, 20 та 25 аркушів.

Розрахункові чеки, які використовуються фізичними особами при здійсненні разових операцій, виготовляються у формі окремих бланків. Їх облік ведеться окремо від чекових книжок.

Розрахункові чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку, які обліковуються на позабалансовому рахунку **9821 “Бланки суворого обліку”**.

За дебетом рахунку проводяться суми отриманих бланків.

За кредитом рахунку відображаються суми бланків, виданих клієнтам, надісланих іншим банкам, знищених або зіпсованих.

Строк дії чекової книжки – один рік, а розрахункового чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, – три місяці. За погодженням з банком строк дії невикористаної чекової книжки може бути продовжений.

Чек заповнюється від руки (кульковою ручкою, чорнилом) або з використанням технічних засобів. Виправлення в чеках та використання факсиміле замість підпису не допускається.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом десяти календарних днів (день виписки

чека не враховується). Чек приймається чекодержателем в оплату безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого виписаний документ, що підтверджує отримання ним товарів, виконаних робіт і наданих послуг.

За бажанням фізичної особи розрахунковий чек може бути виписаний на ім'я іншої особи, яка в цьому разі стає власником чека. Видача розрахункових чеків на пред'явника не проводиться.

Обмін чека на готівку і отримання здачі готівкою з суми чека юридичним особам не дозволяється, а фізичним особам – не більше ніж 20 відсотків від суми чека.

Чеки з чекової книжки виписуються в момент здійснення платежу і видаються чекодавцем за отримані ним товари та надані послуги.

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або вичерпання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, де вони мають бути погашені. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт.

Схема розрахунків з використанням розрахункових чеків наведена на рис. 3.4-1.

Платник разом із заявою на видачу чекової книжки подає до свого банку платіжне доручення на депонування коштів.

Банк депонує кошти на аналітичному рахунку “Розрахунки чеками”.

Банк-емітент видає чекову книжку тільки своєму клієнту, який має поточний рахунок і кошти на ньому.

Платник видає постачальнику чек, в якому зазначає: найменування постачальника, дату і місце заповнення чека, суму.

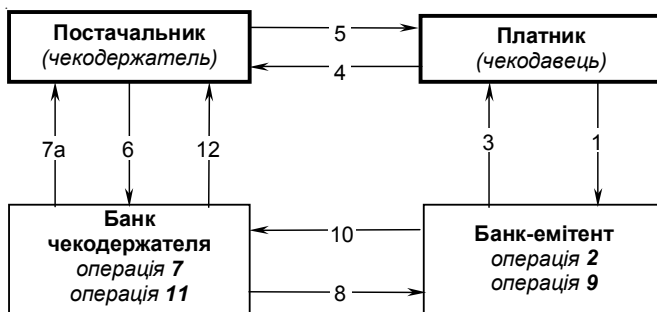

Рис. 3.4-1. Документообіг при розрахунках чеками

Виписуючи чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець випсаного чека і виводить новий залишок ліміту. Чеки підписуються особою, яка має на це право, і повинні мати відбиток печатки чекодавця (крім фізичних осіб).

Приймаючи чек в оплату за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє:

- відповідність чека встановленому зразку;
- правильність заповнення чека;
- відсутність виправлень;
- відповідність суми корінця чека сумі, указаній на самому чеку;
- строк дії чека;
- наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та назви чекодавця (для фізичної особи – дані його паспорта або документа, що його замінює).

Після цього чекодержатель перевіряє особу пред'явника чека за паспортом або документом, що його замінює; приймаючи чек із чекової книжки до оплати, відділяє його від корінця, проставляє на звороті розрахункового чека та корінці календарний штемпель і підписує чек, а також записує у відомість дані паспорта чекодавця або документа, що його замінює.

Постачальник відвантажує покупцеві товар одразу або після зарахування коштів на рахунок.

Чекодержатель здає в банк чеки разом із трьома примірниками реєстрів, якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одній установі банку, і з чотирьма примірниками, якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних установах банків.

Перший примірник реєстру чеків повинен завірятися підписами і відбитком печатки чекодержателя згідно з карткою зразків підписів. Банк чекодержателя повинен перевіряти правильність складання реєстру і реквізитів чеків і своєчасність пред'явлення їх до оплати.

Після перевірки правильності даних і реквізитів чека, якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одній установі банку, сума чека зараховується на рахунок постачальника. При здійсненні клієнтами різних банків розрахунків чеками банк чекодержателя приймає чеки з реєстром чеків і разом з першим і другим примірниками цього реєстру інкасує їх до банку-емітента. У цьому разі кошти на рахунок чекодержателя зараховуються тільки після отримання їх із банку-емітента.

Прийняті на інкасо розрахункові чеки обліковуються на позабалансовому рахунку 9830 “Документи і цінності, прийняті на інкасо”.

За дебетом рахунку проводяться суми прийнятих на інкасо цінностей.

За кредитом рахунку списуються відіслані або повернуті цінності.

Умови інкасування розрахункових чеків зазначаються в договорі про розрахунково-касове обслуговування.

Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателю з позначкою про оплату, якщо клієнти обслуговуються в одній установі банку, або з позначкою про дату прийняття його на інкасо, якщо клієнти обслуговуються в різних банках.

Чеки з першим і другим примірниками реєстру інкасуються спецв'язком у банк-емітент.

Банк-емітент, отримавши розрахунковий чек разом з двома примірниками реєстру чеків, перевіряє: належність чека до цього банку; відповідність підписів і відбитка печатки чекодавця, заявлених банку в картці, із зразками підписів та відбитка печатки; чи не перевищує сума чека граничної суми ліміту чекової книжки; належність номера чека до номерів чеків виданої чекової книжки та дотримання строків дії чекової книжки; відповідність оформлення чека вимогам цього розділу. Зробивши перевірку, банк-емітент списує кошти з аналітичного рахунку “Розрахунки чеками” (табл. 3.4-1).

Банк-емітент може відмовитися від оплати чека в таких випадках:

- чек заповнений з порушеннями або має виправлення і підчистки, факсиміле замість підпису;
- реєстр чеків заповнений з порушеннями або має виправлення і підчистки, факсиміле замість підпису;
- чек виписаний чекодавцем на суму більшу, ніж задепонована на аналітичному рахунку “Розрахунки чеками”.

При відмові банку-емітента сплатити чек чекодержатель має право пред'явити до чекодавця у встановленому порядку претензію, а при його повному або частковому відхиленні – позов. У разі порушення клієнтом порядку розрахунків чеками банк може позбавити його права користуватися цією формою розрахунків, якщо це передбачено умовами договору про розрахунково-касове обслуговування.

Банк-емітент перераховує суму чека банку постачальника в той же день через електронну систему платежів. Оплачений чек

Таблиця 3.4-1. Облік розрахунків чеками

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
Облік розрахунків чеками, якщо рахунки контрагентів відкриті в одному банку			
1	Придбання чекової книжки	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”
2	Списання бланку чекової книжки	9910 “Контррахунок”	9821 “Бланки суворого обліку”
3	Деponування коштів для оплати розрахункових чеків	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок платника)	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”
4	Зарахування коштів на рахунок чекодержателя	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок одержувача)
5	Поповнення ліміту чекової книжки	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок платника)	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”
Облік розрахунків чеками, якщо рахунки контрагентів відкриті в різних банках			
6	Придбання чекової книжки	2600 “ Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”
7	Списання бланку чекової книжки	9910 “Контррахунок”	9821 “Бланки суворого обліку”
8	Деponування коштів для оплати розрахункових чеків	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок платника)	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”
9	Одержання чека на інкасо банком чекодавця	9830 “Документи і цінності, прийняті на інкасо”	9910 “Контррахунок”
10	Інкасування чека спецзв’язком банку чекодавця в банк чекодержателя	9831 “Документи і цінності, відправлені на інкасо”	9910 “Контррахунок”
11	Списання суми чека з позабалансового рахунку 9830 після виставлення його на інкасо	9910 “Контррахунок”	9830 “Документи і цінності, прийняті на інкасо”
12	Перерахування коштів у банк чекодержателя	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”

Продовження табл. 3.4-1

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
13	Зарахування коштів на рахунок чекодержателя	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок одержувача)
14	Списання суми чека з позабалансового рахунку 9831 у банку чекодавця після завершення розрахунків	9910 “Контррахунок”	9831 “Документи і цінності, відправлені на інкасо”
15	Невикористаний залишок чека відновлюється на рахунку чекодавця	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”

разом з примірником реестру залишається в банку-емітенті. На чеку ставиться штамп банку “Проведено”.

Банк чекодержателя зараховує кошти на поточний рахунок постачальника. Сума реестру, врахованого на позабалансовому рахунку “Документи і цінності, відіслані на інкасо”, списується на підставі видаткового позабалансового ордера.

Банк чекодержателя надає постачальнику виписку про зарахування коштів на його поточний рахунок.

Чекодавець повинен періодично перевіряти правильність використання уповноваженими ним особами розрахункових чеків і відповідність оплачених чеків документам постачальників, на сплату яких вони видавалися.

У разі втрати чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента заяву із зазначенням номерів невикористаних чеків. Кошти в сумі невикористаного ліміту чекової книжки повертаються клієнту на підставі його платіжного доручення.

Відповідальність за неправильне використання розрахункових чеків, за збитки, нанесені при передаванні чекової книжки або окремих чеків іншій особі, втрати та зловживання осіб, уповноважених для підписання розрахункових чеків, несе чекодавець, якому видано чекову книжку.

У разі порушення клієнтом порядку розрахунків чеками банк може позбавити його права користуватися цією формою розрахунків, якщо це передбачено умовами договору про розрахунково-касове обслуговування.

3.5. Облік розрахунків за акредитивами

Акредитив (від лат. *accredo* – довіряю) – форма розрахунків, за якої банк-емітент за дорученням свого клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти визначених документів зобов'язаний:

- виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи або надані послуги;
- надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

У здійсненні операцій за акредитивом беруть участь:

- *заявник акредитива* – платник, який звернувся до банку, що його обслуговує, для відкриття акредитива;
- *банк-емітент* – банк платника, який відкриває акредитив своєму клієнту;
- *бенефіціар* – особа, на користь якої відкритий акредитив;
- *виконуючий банк* – банк бенефіціара або інший банк, який за дорученням банку-емітента виконує акредитив.

В операціях з акредитивами всі учасники мають справу з документами, а не з товарами або послугами, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Акредитив за своєю суттю є договором, що відокремлений від договору купівлі-продажу або іншого контракту, на якому він може базуватися. Усі зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами чи іншими видами зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи. Умови та порядок проведення акредитивної форми розрахунків передбачаються в договорі між юридичною особою, на користь якої виставлено акредитив (бенефіціаром), і платником, який звернувся до банку, що його обслуговує, для відкриття акредитива (заявник акредитива).

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

- *покритий* – акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або виконуючому банку;
- *непокритий* – акредитив, оплата за яким у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним, що зазначається на акредитиві. За відсутності такої позначки акредитив вважається безвідкличним.

Відкличний акредитив – акредитив, який може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара, наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банку-емітента від гарантування платежів за акредитивом.

Виконуючий банк не має права приймати розпорядження безпосередньо від заявника акредитива. Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива надаються тільки через банк-емітент.

Виконуючий банк зобов'язаний оплатити документи, які відповідають умовам акредитива, виставлені бенефіціаром і прийняті виконуючим банком, до отримання останнім повідомлення про зміну або анулювання акредитива. При здійсненні виконуючим банком платежу до отримання ним повідомлення про зміну або анулювання акредитива проти документів, які за зовнішніми ознаками відповідають умовам акредитива, банк-емітент зобов'язаний провести відшкодування виконуючому банку, уповноваженому на здійснення платежу.

Безвідкличний акредитив – акредитив, який може бути змінений або анульований тільки за згодою бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банку-емітента.

Безвідкличний акредитив – це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку і строки, визначені умовами акредитива, якщо документи передані до банку, зазначеному в акредитиві, і дотримані строки та умови акредитива.

Кожний акредитив призначається для розрахунків тільки з одним бенефіціаром і не може бути переадресований.

Відносини між банком-емітентом та виконуючим банком регулюються договорами, в яких передбачається розмір комісійних, пов'язаних з відкриттям і виконанням акредитива, відповідальність сторін щодо оплати документів згідно з умовами акредитива тощо.

Розглянемо послідовність розрахунків залежно від того, де депонуються кошти (рис. 3.5-1–3.5-2).

Для відкриття акредитива підприємство подає банку-емітенту заяву, як правило, у чотирьох примірниках, де вказує: назву заявника і бенефіціара; номери їх банківських рахунків та ідентифікаційні коди за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України; назву банку-емітента та банку, який виконує акредитив; місцезнаходження банків та їхні коди; вид акредитива; строк дії акредитива; суму акредитива; дату і номер договору, яким передбачається відкриття акредитива; перелік документів, за наявності яких має бути здійснений платіж;

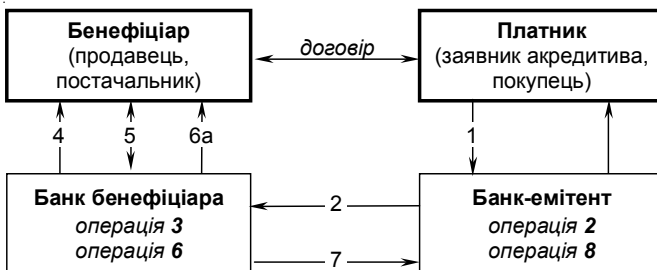

Рис. 3.5-1. Документообіг при розрахунках акредитивами (покритий акредитив з депонуванням коштів у банку бенефіціара (виконуючому банку))

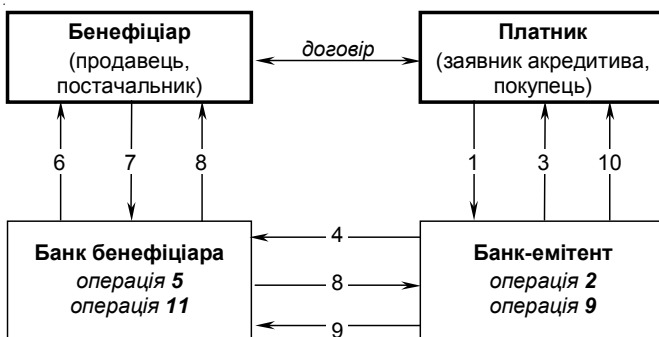

Рис. 3.5-2. Документообіг при розрахунках акредитивами (покритий акредитив з депонуванням коштів у банку-емітенті)

умови акредитива. Перший примірник заяви банк-емітент обліковує за відповідним позабалансовим рахунком **9802 “Акредитиви до сплати”**, який призначений для обліку акредитивів, виставлених банку для оплати, другий з позначкою банку про дату надходження разом з випискою з рахунку видається заявникові як розписка банку про відкриття акредитива, третій і четвертий, як правило, використовуються для інформування виконуючого банку та бенефіціара про умови акредитива. Разом із заявою подається платіжне доручення на перерахування коштів для бронювання їх у виконуючому банку (табл. 3.5-1).

Банк-емітент перераховує кошти виконуючому банку на аналітичний рахунок “Розрахунки акредитивами” та повідомляє його про умови акредитива. Акредитив вважається відкритим після того, як здійснені відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслане повідомлення про відкриття та умови акредитива бенефіціару. Дата виконання платіжних доручень і дата повідомлення мають збігатися.

Банк бенефіціара відкриває акредитив і зараховує кошти (бронює) на аналітичному рахунку “Розрахунки акредитивами”.

Постачальник товарів і послуг повідомляється про відкриття акредитива та умови його дії.

Після відвантаження продукції, виконання робіт або послуг бенефіціар подає виконуючому банку документи, передбачені умовами акредитива разом з реєстром документів. Реєстр документів за акредитивом подається в банк у чотирьох примірниках. Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи.

Перший примірник реєстру документів за акредитивом залишається в документах дня виконуючого банку. На його підставі здійснюється списання коштів з аналітичного рахунку “Розрахунки за акредитивами”. Другий примірник з необхідними позначками банку про дату одержання та виконання видається бенефіціару (на рис. 3.5-1 операція ба).

У банк-емітент надсилається спецз’язком третій і четвертий примірники реєстру разом з документами, передбаченими умовами акредитива.

На підставі третього примірника списується сума заяви за акредитивом з позабалансового рахунку 9802, а четвертий примірник видається заявнику акредитива разом з іншими документами за акредитивом.

Для розрахунків покритими акредитивами з депонуванням коштів у банку-емітенті платник подає заяву в чотирьох примірниках на відкриття акредитива та перераховує кошти платіжним дорученням зі свого рахунку на аналітичний рахунок “Розрахунки за акредитивами” в банку-емітенті (див. рис. 3.5-2).

Четвертий примірник заяви виконуючий банк видає бенефіціару з необхідними позначками про дату одержання. Третій примірник використовується для списання суми заяви на акредитив з відповідного позабалансового рахунку після надходження коштів від банку-емітента. Перший і другий примірники реєстру документів за акредитивом разом з іншими документами надсилаються спецз’язком до банку-емітента.

Таблиця 3.5-1. Облік розрахунків покритими акредитивами з депонуванням коштів у банку бенефіціара

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Урачування прийнятої до виконання заяви про відкриття акредитива в банку-емітенті	9802 "Акредитиви до виконання"	9910 "Контррахунок"
2	Перерахування суми акредитива з рахунку платника у виконуючий банк	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок платника)	1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"
3	Перерахування банком-емітентом плати за виконання акредитива	7100 "Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування"	1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"
4	Депонування коштів для розрахунків у банку бенефіціара	1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"	2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання"
5	Отримання плати за виконання акредитива банком бенефіціара	1200 "Кореспондентський рахунок банку в НБУ"	6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів"
6	Зарахування коштів на рахунок бенефіціара	2602 "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання"	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" (рахунок одержувача)
7	Списання суми заяви з позабалансового рахунку на підставі примірника реєстру документів	9910 "Контррахунок"	9802 "Акредитиви до виконання"

Банк-емітент після перевірки виконання всіх умов акредитива на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом списує кошти з аналітичного рахунку "Розрахунки акредитивами" та перераховує на рахунок бенефіціара.

Перший примірник реєстру документів поміщується в документи дня банку-емітента, а другий разом з іншими документами за акредитивом банк-емітент видає заявнику акредитива.

Банк бенефіціара після отримання коштів від банку-емітента списує суму за акредитивом з позабалансового рахунку "Розрахунки акредитивами" і зараховує кошти на поточний рахунок бенефіціара (табл. 3.5-2).

При відкритті непокритого акредитива платник подає заяву в чотирьох примірниках. У заяві в рядку "Вид акредитива"

Таблиця 3.5-2. Облік розрахунків покритими акредитивами з депонуванням коштів у банку-емітенті

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Врахування прийнятої до виконання заяви про відкриття акредитива в банку-емітенті	9802 “Акредитиви до виконання”	9910 “Контррахунок”
2	Депонування коштів для розрахунків на окремому рахунку в банку-емітенті	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок платника)	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”
3	Стягнення банком-емітентом плати за виконання акредитива	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок платника)	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”
4	Перерахування суми акредитива в банк бенефіціара	2602 “Кошти в розрахунках суб’єктів господарювання”	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”
5	Зарахування коштів на рахунок бенефіціара	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок одержувача)
6	Списання суми заяви з позабалансового рахунку в банку-емітенті на підставі реєстру документів	9910 “Контррахунок”	9802 “Акредитиви до виконання”

робиться додатковий запис “непокритий”. Перший примірник заяви обліковується банком-емітентом на позабалансовому рахунку 9122 “Непокриті акредитиви”.

За дебетом рахунку проводяться суми відкритих непокритих акредитивів або акцептів щодо акредитивів.

За кредитом рахунку відображаються суми виконаних акредитивів.

Отриманий від банку-емітента примірник заяви або повідомлення про відкриття непокритого акредитива обліковується виконуючим банком на позабалансовому рахунку **9802** “Акредитиви до сплати”. Такий облік ведеться окремо від повідомлень про відкриття покритих акредитивів, які враховані на цьому позабалансовому рахунку (табл. 3.5-3).

Таблиця 3.5-3. Облік розрахунків непокритими акредитивами

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Відкриття непокритого акредитива в банку-емітенті	9122 “Непокриті акредитиви”	9900 “Контррахунок”
2	Перерахування коштів до банку бенефіціара	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок платника)	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”
3	Врахування суми акредитиву на окремому аналітичному рахунку в банку бенефіціара	9802 “Акредитиви до виконання”	9910 “Контррахунок”
4	Зарахування коштів на рахунок бенефіціара	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання” (рахунок одержувача)
5	Списання суми заяви з позабалансового рахунку у банку бенефіціара після виконання акредитива	9910 “Контррахунок”	9802 “Акредитиви до виконання”
6	Закриття акредитива у банку-емітенті	9900 “Контррахунок”	9122 “Непокриті акредитиви”

Якщо умовами акредитива передбачений акцепт заявника акредитива, то для його здійснення уповноважена особа заявника повинна подати бенефіціару:

- паспорт або інший документ, що його замінює;
- зразок свого підпису, завірений заявником акредитива, якщо його немає у виконуючому банку;
- доручення, видані заявником, який відкрив акредитив щодо його повноважень.

Банки повинні здійснювати контроль за строком дії акредитивів. В усіх акредитивах передбачається дата закінчення строків і місце подання документів для оплати. Дата, зазначена в заяві на акредитив, є останнім днем подачі бенефіціаром реєстру документів за акредитивом та документів, передбачених умовами акредитива.

3.6. Облік безготівкових розрахунків з використанням банківської платіжної картки

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншої картки, яка використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Отже, *пластиковая картка* – це персоналізований платіжний інструмент, який дає можливість користувачеві здійснювати безготівкові розрахунки з оплати товарів/послуг, а також отримувати готівку у відділеннях банків і банківських автоматах (банкоматах). Вона являє собою пластинку стандартних розмірів, яка виготовлена зі спеціальної стійкої до будь-яких пошкоджень пластмаси.

Основна функція пластикової картки – забезпечення ідентифікації особи, яка її використовує, як суб'єкта платіжної системи. Для цього на пластикову картку наносяться логотипи банка-емітента і платіжної системи, яка обслуговує картку, ім'я власника картки, номер його рахунку, строк дії картки.

Крім цього, на картці інколи розміщується фотографія власника і його підпис. Алфавітно-цифрові дані (ім'я, номер рахунку та ін.) можуть бути ембосовані, тобто нанесені рельєфним шрифтом. Графічна інформація забезпечує візуальну ідентифікацію власника картки.

Класифікувати пластикові картки можна за цілим рядом параметрів.

За цільовим призначенням їх можна поділити на:

- банківські (іноді їх називають платіжними);
- ідентифікаційні;
- дисконтні і клубні.

Банківські картки призначені для здійснення безготівкової оплати товарів і послуг власником картки, а також для одержання ним готівки зі свого банківського рахунку в спеціальних банкоматах практично в будь-якому місці світу. Даний вид карток викликає найбільший інтерес, оскільки саме ці картки в основному і використовуються для здійснення покупок як в

Інтернеті, так і в офлайнній торгівлі. Далі ці картки будуть описані більш докладно.

Ідентифікаційна картка призначена для регулювання доступу співробітників до окремих приміщень чи доступу для здійснення певних операцій на устаткуванні.

Клубні і дисконтні картки випускаються окремими організаціями, асоціаціями, клубами і поширюються серед їх членів. Власник такої картки може одержати знижку (*discount*) на товари чи послуги, придбані в торгових організаціях.

Як носії електронної інформації платіжні картки поділяються на:

- картки з магнітною смугою;
- картки з чіпом (мікросхемою).

Перші називаються *магнітними картками*, другі – *смарт-картками* (“розумними”, чіповими).

На магнітній картці записані дані власника та інформація про те, у який банк звертатися для списання необхідної суми за товар чи послугу. Тобто картка не містить інформації про суму, що знаходиться на ній. У смарт-картці зашифрована інформація про збережену на ній суму.

Магнітні картки сьогодні є найбільш розповсюдженими. Але, як стверджують фахівці, майбутнє за смарт-картками. Останнім часом спостерігається значне зростання використання смарт-карток як платіжного засобу.

Картки можна також розподілити за *методами нанесення на картку ідентифікаційної інформації* (імені власника картки, номера картки, терміну дії та ін.). При цьому виділяють ембосовані та неембосовані картки.

Якщо інформація нанесена рельєфним шрифтом (видавлена) спеціальним апаратом ембосером, тоді картка називається *ембосованою*. На *неембосованих* картках ідентифікаційна інформація випалюється і, як правило, ці картки призначені тільки для електронного використання, наприклад, VISA Electron.

За функціональними характеристиками банківські картки поділяються на кредитні і дебетові.

Кредитна картка дозволяє її власникові одержувати кредит при оплаті товарів чи послуг, вартість яких вища, ніж залишок на банківському рахунку, прив'язаному до картки (карт-рахунку). Виданий кредит має бути погашений протягом певного терміну. Погашення кредиту може здійснюватися зі страхового депозиту, який вноситься клієнтом при відкритті в банку

картрахунку або зарахуванням на рахунок грошей, внесених власником картки готівкою чи за допомогою грошового переказу.

Власник *дебетової картки* зможе оплачувати придбання товарів і послуг, а також одержувати готівку в банкоматах тільки в межах суми, яка є на картрахунку. У США переважають кредитні картки, у Західній Європі – дебетові картки, які становлять більшу частину всіх платіжних карток.

Як кредитні, так і дебетові картки можуть бути індивідуальними та корпоративними.

Індивідуальні картки призначені тільки для фізичних осіб, *корпоративні* – тільки для компаній (організацій).

Корпоративна картка прив'язана до рахунку компанії і оформляється тільки на співробітника компанії. Така картка може бути лімітована, тобто власнику картки встановлюється ліміт використання коштів з рахунку компанії. Якщо ліміт не встановлений, власник картки може розпоряджатися всією сумою, що знаходиться на рахунку, прив'язаному до даної картки.

У рамках класифікації карток на індивідуальні і корпоративні можна виділити окремих вид – *сімейні картки*. Вони видаються так само, як індивідуальні, тільки фізичним особам. Як і корпоративні, окремі картки можна оформляти на кожного члена сім'ї власника картрахунку. При цьому для кредитної картки члена сім'ї встановлюється ліміт використання коштів.

На пластиковій картці розміщується така інформація:

- на лицьовій стороні картки наноситься ім'я власника, номер картки, термін її дії, логотип банку-емітента картки, логотип платіжної системи. На деяких картках як один із засобів захисту від підробок використовується голограма;
- на зворотному боці картки є місце для підпису власника картки, нанесена магнітна смуга, іноді розміщується фотографія власника і логотипи мережі банкоматів, у яких можна отримати готівку за допомогою картки.

Номер картки складається з 16 цифр: перші шість – код банку емітента; наступні дев'ять – банківський номер картки (номер картрахунку); остання цифра – контрольна.

Ще один вид карток, які випускаються в рамках платіжних систем, – *електронні картки*. Такі картки є в багатьох платіжних системах. У VISA, наприклад, це *VISA Electron*, у MasterCard – *Maestro*. Як уже зазначалося, ці картки неембосовані і призначені тільки для електронного застосування. За такою картою можна одержати готівку в банкоматах, а оплачувати товари і послуги ними можна тільки в торгових організаціях,

оснащених спеціальними електронними терміналами. Є електронні картки, які призначені тільки для одержання готівки в банкоматах, наприклад, у системі MasterCard картка *Cirrus*.

АТМ – аббревіатура англійського словосполучення *Automatic Teller Machine* (іноді – *automatic banking machine (ABM) чи payment banking machine (PBM)*), синонім банкомата. Усі банківські картки, за деяким винятком, можна назвати *АТМ-картками*, тому що всі вони обслуговуються банкоматами і за ними можна одержати готівку.

Основні учасники системи карткових розрахунків, їхні права та обов'язки. Для того щоб покупець зміг розплатитися з продавцем за придбані в нього товари чи послуги за допомогою платіжної картки, має існувати платіжна система, у рамках якої буде здійснюватися така операція. Така система в загальному вигляді є сукупністю суб'єктів, які уклали угоду про те, що вони готові здійснювати взаєморозрахунки між собою на безготівковій основі, використовуючи певні механізми і дотримуючись установлених правил.

Отже, до платіжної системи, яка використовує пластикову картку як засіб оплати, входять такі групи суб'єктів:

- емітенти пластикових карток;
- власники пластикових карток;
- провайдер послуг з організації прийому карток для їх використання за цільовим призначенням;
- торгові організації або продавці, які приймають до сплати пластикові картки;
- процесингові центри.

Емітент кредитної картки – це організація, яка випускає пластикову картку, тобто надає її в користування своїм клієнтам. У ролі емітентів можуть виступати банки, фінансові організації, великі мережі магазинів та інші організації. Переважна більшість кредитних карток випускається банками, тому доцільно в загальних рисах вивчити банківські картки.

Банк, який випускає кредитну картку, називається *банком-емітентом*.

Банк-емітент є гарантом виконання всіх платіжних зобов'язань, що виникають у процесі використання випущених ним карток. Картка протягом усього терміну дії залишається власністю банку, а клієнт банку одержує картку тільки в користування, тобто є тільки власником картки.

Перед видачею пластикової картки банк проводить перевірку фінансового стану і кредитоспроможності клієнта. Процедура

ра одержання картки в основному зводиться до відкриття рахунку. Тому дуже часто одержати картку в банку, де вже відкритий рахунок, можна на пільгових умовах, а іноді й безплатно.

Банківський рахунок, на якому проводяться всі операції по картці, називається *картрахунком*.

Якщо рахунок у банку відкритий, то картка, яка випускається, може бути прив'язана до нього. Іноді відкривається окремий картрахунок, на якому обліковуються всі операції з картокою. Якщо ж у замовника картки немає рахунку в банку-емітенті, необхідно відкрити картрахунок.

При видачі пластикової картки клієнту здійснюється її *персоналізація* – на картку наноситься ідентифікаційна інформація (ім'я власника, номер картки, термін дії картки та ін.), на магнітну стрічку – закодована ідентифікаційна інформація.

У рамках платіжної системи банк-емітент зобов'язується оплачувати рахунки торгової організації (торговця) з оплати товарів і послуг, куплених клієнтом банку з використанням картки, виданої йому цим банком. У свою чергу банк-емітент списує відповідну суму з картрахунку власника картки.

Банк-емітент також може періодично посилати власнику картки *випуску з картрахунку* із зазначенням усіх операцій, проведених за звітний період, а також сум і термінів погашення заборгованості перед банком, якщо такі є.

Власник банківської картки може використовувати її як платіжний інструмент і здійснювати безготівкову оплату товарів і послуг, що пропонуються продавцями – учасниками платіжної системи (торговими організаціями). Власник картки може одержати готівку в АТМ-мережі (мережі банкоматів), яка працює з картками тієї системи, у рамках якої випущена конкретна картка.

Провайдером послуг з організації прийому карток для використання за цільовим призначенням у першу чергу є банки. У рамках платіжної системи банки, у яких відкриває торговий рахунок продавець і які займаються обслуговуванням торгової організації, називаються *банками-екваєрами*.

На банки-екваєри покладається виконання всього спектра послуг із забезпечення прийому карток до оплати торговими організаціями. Серед цих послуг можна відзначити такі: з надання апаратних засобів і програмних продуктів для прийому кредиток, обробки запитів продавців на авторизацію карток, проведення взаєморозрахунків з банком – емітентом картки; зарахування коштів на торговий рахунок продавця, а також

поширення між своїми клієнтами списків карток, за якими операції припинені чи заборонені (розсилання стоп-аркушів), робота з документами, зокрема одержання, сортування і розсилання документів в електронному вигляді і на папері.

Слід відзначити, що один банк може бути одночасно і екваєром, і емітентом. А в цілому у рамках платіжної системи може існувати один чи кілька *розрахункових банків*, у яких банки – члени системи відкривають кореспондентські рахунки. Така схема прискорює проведення взаєморозрахунків між екваєрами та емітентами.

Торгова організація (торговець) – це торгова чи сервісна компанія, що приєдналася до платіжної системи з метою надання можливості своїм клієнтам здійснювати оплату за платіжною картою. Як уже зазначалося, для того, щоб одержати можливість приймати оплату картками, торговець повинен або відкрити в банку торговий рахунок, або скористатися послугами посередника без відкриття рахунку.

У великих платіжних системах банки-екваєри часто укладають угоди і передають більшість технічних функцій спеціальним сервісним організаціям – *процесинговим центрам*, які створюються банками або банківськими об'єднаннями.

Процесинговий центр виконує цілодобову авторизацію платежів за картками. Також на нього може бути покладена підготовка підсумкових даних для проведення взаєморозрахунків між банками – членами платіжної системи, а також функція складання і розсилання стоп-аркушів для торговців.

Для виконання зазначених функцій процесинговий центр формує базу даних про власників карток і членів платіжної системи. У великих платіжних системах може бути створено кілька процесингових центрів за регіональним принципом.

Порядок видачі та обслуговування платіжних карток. Для отримання платіжної картки клієнт звертається в банк, який його зацікавив, і *оформляє такі документи:*

- заяву на одержання платіжної картки в одному екземплярі. До заяви додаються копія паспорта клієнта, копія довідки про присвоєння ідентифікаційного коду клієнта;
- договір на обслуговування платіжної картки.

Клієнт знайомиться з тарифами на обслуговування картки і підтверджує свою згоду із запропонованими умовами підписом. Банк надає клієнту правила користування платіжною картою.

Після складання договору бухгалтер відділу по роботі з платіжними картками готує прибуткові касові документи на суму

оплати за випуск, обслуговування платіжної картки, прибутковий касовий ордер на внесення грошового (гарантійного) покриття і первісного залишку коштів на картрахунок пластикової картки. Після оплати документів сторони підписують договір, а працівник відділу по роботі з платіжними картками готує документи на виготовлення платіжної картки. Виготовлення платіжної картки може тривати від 2 днів до 2 тижнів.

Для клієнта відкривається *спеціальний картковий рахунок*, а потім виготовляється платіжна картка. Рахунок і картка пов'язані між собою. На магнітній смузі картки розміщується інформація, яка дозволяє ідентифікувати картку з відповідним картрахунком.

Після відкриття картрахунку бухгалтер відділу по роботі з платіжними картками формує документи (меморіальний ордер) для його поповнення на суму раніше внесеного первісного залишку.

Клієнт одержує від працівника банку платіжну картку і конверт із пін-кодом, що підтверджується записом у журналі реєстрації видачі платіжних карток. Картка може бути отримана тільки особисто після пред'явлення паспорта.

Порядок обліку операцій з використанням платіжних карток визначають “Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України”, затверджені Постановою Національного банку України від 08.04.2005 р. № 123.

Банки самостійно розробляють порядок бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток, дотримуючись основних принципів, визначених Правилами.

Бланки платіжних карток внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем обліковуються банком в умовній одиниці (одна гривня за одну штуку) на окремому аналітичному рахунку позабалансового активного рахунку № 9821 “*Бланки суворого обліку*” (табл. 3.6-1).

Для *зарахування коштів під час емісії платіжних карток* у банку клієнтам відкриваються такі рахунки:

- картковий рахунок для юридичних та фізичних осіб – суб'єктів господарювання – на балансовому рахунку № 2605 “*Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток*”;
- картковий рахунок для фізичних осіб – на балансовому рахунку № 2625 “*Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток*”.

Таблиця 3.6-1. Облік бланків банківських платіжних карток

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Придбання банком бланків платіжних карток	3510 “Дебіторська заборгованість з придбання активів”	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”
2	Віднесення вартості бланків на витрати банку	7431 “Господарські витрати”	3510 “Дебіторська заборгованість з придбання активів”
3	Оприбуткування бланків платіжних карток	9821 “Бланки суворого обліку”	991 “Контррахунок”
4	Видача бланків платіжних карток у підзвіт	9892 “Бланки суворого обліку в підзвіті”	9821 “Бланки суворого обліку”
5	Списання з підзвіту на підставі відповідних звітів про використання	991 “Контррахунок”	9892 “Бланки суворого обліку в підзвіті”

За кредитом рахунків проводяться суми надходження коштів на користь власника картки та суми нарахованих відсотків.

За дебетом рахунків відображаються суми, які перераховуються банком.

Внесення, поповнення та перерахування коштів на картрахунки та сплата комісійних можуть проводитися через банкомат, касу банку-емітента, банку, який працює за агентською угодою, іншого банку шляхом переказу коштів із своїх поточних або депозитних рахунків, а також з рахунків інших осіб за їхнім дорученням. Ці операції здійснюються на підставі оголошення про внесення готівки, платіжних доручень, меморіальних ордерів тощо. При цьому може використовуватися балансовий рахунок № 2924 “*Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток*”, який призначений для обліку коштів з метою проведення розрахунків за товари та послуги з використанням платіжних карток.

За дебетом рахунку проводяться суми списання коштів на оплату товарів і послуг підприємствам торгівлі та побутового обслуговування населення за здійсненими трансакціями та інші операції з використанням платіжних карток.

За кредитом рахунку проводяться суми перерахування коштів з рахунків клієнтів згідно з інформацією, яка надається процесинговим центром, інші операції – з використанням платіжних карток. Облік операцій з видачі банківських платіжних карток ілюструє табл. 3.6-2.

Виписка про стан і операції за картрахунком містить таку інформацію:

- установлений кредитний ліміт (для дебетової картки – 0);
- первісний залишок;
- перелік здійснених операцій за звітний період із зазначенням дати операції, місця проведення операції (реєстраційне ім'я і номер пристрою, через який була проведена операція),

Таблиця 3.6-2. Облік операцій з видачі банківських платіжних карток

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Переказ (поповнення) коштів на картрахунки в банку-емітенті	1001 “Банкноти та монети в касі банку” 1002 “Банкноти та монети в касі відділень” 2620 “Кошти на вимогу фізичних осіб” 2630 “Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб” 2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”	2625 “Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток” 2605 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток”
2	Переказ (поповнення) коштів на картрахунки через банк – учасник платіжної системи: <ul style="list-style-type: none"> • внесення коштів, переказ у банку-учаснику; • переказ коштів банку-емітенту; • зарахування коштів на коррахунок банку-емітента; • зарахування коштів на картрахунки. 	1001, 1002, 2620, 2630, 2600 2924 1200, 1500 2924	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток” 1200, 1500, 1600 2924 2625, 2620
3	Одержання банком комісійних: <ul style="list-style-type: none"> • нарахування; • одержання 	3570 “Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування” 1001, 1002, 2600, 2620, 1200	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів” 3570

суми операції у валюті здійснення операції, суми операції в еквіваленті валюти картки, комісії банку-екваєра за проведення операції (для операцій з готівкою), комісії за надання додаткових послуг;

- кінцевий залишок на картрахунку.

Закриття картрахунку, переформування картки внаслідок зміни реквізитів клієнта, втрати, пошкодження здійснюється на підставі заяви клієнта.

Технологія безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток.

Платіжні карти – це банківські карткові продукти. Для того, щоб за допомогою таких карт клієнт міг оплатити покупу чи послугу, необхідно бути учасником платіжної системи.

Платіжна система – це комплекс правил і засобів, що дозволяють проводити розрахунки між покупцем товару чи послуги, торгово-сервісною організацією та організацією, яка видає клієнту картку для здійснення таких операцій. Як уже зазначалося раніше, у системі є *три категорії фінансових учасників*:

- емітенти – організації, які випустили картки;
- екваєри – банки, які обслуговують карткові угоди на підприємствах торгівлі/сервісу;
- розрахункові банки, які регулюють фінансові зобов'язання інших учасників. Банк може бути емітентом, екваєром і розрахунковим банком одночасно.

Обслуговування торгових організацій і розрахунків з ними за операції, виконані із застосуванням платіжних карток, банк здійснює за договором з торговельною організацією. Договір дає право торговій організації приймати до сплати картки відповідної платіжної системи з дотриманням правил і повинен включати:

- види карток, які приймаються;
- зобов'язання екваєра щодо навчання персоналу торговельної організації правил обслуговування платіжних карток;
- зобов'язання торговельної організації інформувати клієнтів про можливість оплати товарів (послуг) за допомогою платіжної картки, не підвищуючи при цьому ціну за товар (послугу);
- спосіб авторизації та авторизаційний ліміт;
- порядок і строки одержання стоп-листів (списки платіжних карток, за якими заборонено операції);
- строки відшкодування торговельній організації суми проведених операцій;

- порядок повернення сум, опротестованих учасниками системи;
- дотримання правил безпеки;
- інше.

У момент купівлі товару або послуги покупець пред'являє платіжну картку. Безготівкові операції за платіжними картками мають виконуватися з оформленням документів на паперових носіях (сліп, квитанція платіжного терміналу тощо) у трьох примірниках. Перший примірник одержує власник картки, другий залишається в продавця, третій відсилається банку-екваєру.

Сліп використовується, якщо підприємство торгівлі чи послуг обладнане імпринтерами (пристрій для перенесення рельєфних зображень платіжної картки на сліп); квитанція видається, якщо на підприємстві торгівлі встановлений платіжний термінал. Сліп і квитанція платіжного терміналу повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- ідентифікатор торговця;
- дату здійснення операції;
- вид операції (купівля, повернення);
- валюту і суму операції;
- реквізити платіжної картки згідно з правилами платіжної системи;
- код авторизації;
- підпис касира, якщо це передбачено правилами платіжної системи;
- підпис держателя платіжної картки (при оформленні сліпа – обов'язково, а в разі оформлення квитанції платіжного терміналу – згідно з правилами платіжної системи).

Розглянемо механізм здійснення розрахунків при купівлі товару з використанням платіжних карток за допомогою рис. 3.6-1.

Власник платіжної картки (торговець) вибирає товар у магазині. Торговець зв'язується з процесинговою компанією для одержання дозволу на операцію і отримує код авторизації. Після цього виписує торговий рахунок, копія якого разом із товаром і картокою передається покупцеві.

У кінці робочого дня через процесингову компанію торгова організація передає банку-екваєру звіт про проведені операції і торгові рахунки на покупки за картками.

Банк-екваєр зараховує кошти (за мінусом дисконту) на поточний рахунок торгової організації (перерахування покриття).

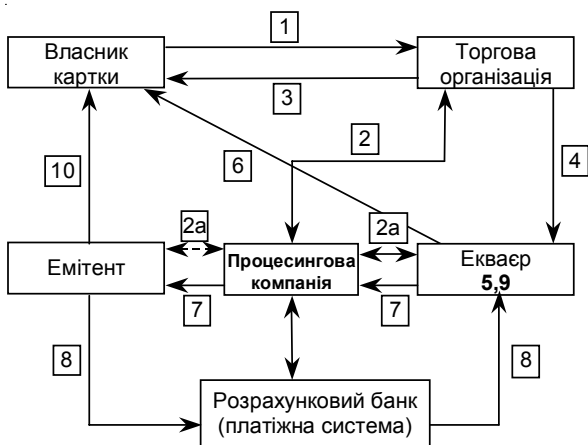

Рис. 3.6-1. Загальна схема розрахунків за допомогою платіжної картки

Щомісяця власник картки отримує виписку з картрахунку, якщо він клієнт банку-екваєра. Якщо ж власник картки – клієнт іншого банку, то для одержання авторизації торговець зв’язується з банком-емітентом через процесинговий центр (2, 2a).

Після одержання дозволу ця інформація надходить до торговця, і угода завершується передачею товару і торгового рахунку (3).

Банк-екваєр через процесингову компанію виставляє вимогу банку-емітенту щодо оплати товару.

Банк-емітент через розрахунково-банківську систему (РБС) перераховує кошти банку-екваєру.

Банк-екваєр зараховує кошти (за мінусом дисконту) на поточний рахунок торгової організації (перерахування покриття).

Щомісячно власник картки отримує виписку з картрахунку.

Безготівкові операції, що здійснюються на території України власниками карток платіжних систем України, виконуються *тільки в національній валюті*.

Розглянемо, як розподіляються доходи між учасниками платіжної системи (рис. 3.6-2, відсотки комісій умовні).

Після авторизації, відпуску товару чи надання послуг покупцеві на суму 100 одиниць і оформлення відповідного торгового чека або рахунку (сліпа) торгово-сервісна організація здає сліп банку-екваєру. Це позиції 1, 2 і 3 на рисунку. Банк-екваєр зараховує (4) на рахунок торгово-сервісної організації 97 одиниць

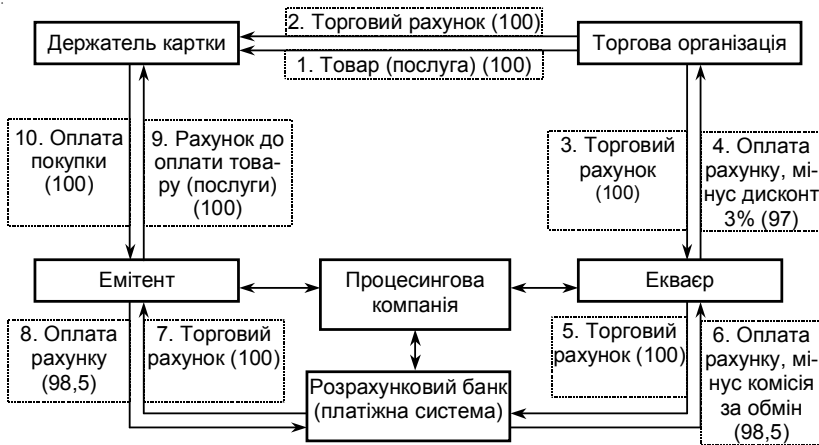

Рис. 3.6-2. Фінансові потоки та документообіг при операціях з платіжними картками

(ціна товару або послуги, за винятком торгової поступки-комісії за обслуговування угоди) і “продає” (5) системі (розрахунковому банку) торговий рахунок. Це так званий *вихідний взаємний обмін*. Платіжна система (розрахунковий банк) відшкодовує еквائر вартість угоди, за винятком комісії на користь банку-емітента (6). Торговий рахунок від розрахункового банку надходить (7) банку-емітенту, так званий *вхідний взаємний обмін*. Банк-емітент платить за системою інформаційного обміну суму рахунку, за винятком зазначеної комісії (8). Банк-емітент надає власнику картки рахунок на суму покупки (9). На підставі останнього власник картки погашає (10) суму боргу банку-емітенту, що виникла після виконання угоди про організацію торгівлі/сервісу. Механізм погашення залежить від того, яка схема взаємин між власником карти і емітентом використовується при роботі з картою (кредитна, дебетова, змішана – дебетова з овердрафтом). Облік операцій еквайрингу при розрахунках платіжними картками наведено в табл. 3.6-3.

При розрахунках платіжними картками за кліринговою схемою міжбанківський переказ коштів за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток, виконується розрахунковим банком. Розрахунковий банк є гарантом завершення розрахунків за операціями, виконаними із застосуванням платіжних карток.

Таблиця 3.6-3. Облік операцій еквайрингу при розрахунках платіжними картками за товари (послуги)

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
Облік операцій при проведенні розрахунків у банку-еквайєрі			
1	Списання коштів за придбані товари та комісійних з картрахунку покупця в банку-емітенті	2625 “Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток” 2605 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток”	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”
2	Переказ коштів банку-еквайєру	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”
3	Комісійні банку-емітента	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”
4	Одержання коштів у банку-еквайєрі	1200 “Кореспондентський рахунок банку в НБУ”	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”
5	Комісійні банку-еквайєра	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”
6	Зарахування коштів на рахунок продавця	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”
Облік операцій за умови, що банк-еквайєр одночасно є банком-емітентом			
7	Списання коштів за придбані товари та комісійних з картрахунку покупця в банку-емітенті	2625 “Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток” 2605 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток”	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”
8	Комісійні банку-еквайєра	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”	6110 “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”
9	Зарахування коштів на рахунок торговця	2924 “Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток”	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”

Таблиця 3.6-4. Облік операцій з використанням платіжних карток за кліринговою схемою міжбанківських розрахунків

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Списання коштів за придбаними товарами та комісійних з картрахунку покупця в банку-емітенті	2625 "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток" 2605 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток"	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"
2	Комісійні банку-емітента	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"	6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів"
3	Списання коштів у сумі клірингових вимог з коррахунку та переказ їх у банк-екваєр	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"	1500 "Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках"
4	Списання коштів у сумі клірингових вимог з коррахунку банку-емітента в розрахунковому банку	1600 "Кореспондентські рахунки інших банків"	3705 "Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками"
5	Зарахування комісійних платіжній системі в розрахунковому банку	3705 "Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками"	6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів"
6	Зарахування коштів на коррахунок банку-екваєра в розрахунковому банку	3705 "Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками"	1600 "Кореспондентські рахунки інших банків"
7	Одержання коштів банком-екваєром	1500 "Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках"	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"
8	Комісійні банку-екваєра	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"	6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів"
9	Зарахування коштів на рахунок продавця	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання"

У розрахунковому банку для обліку коштів при розрахунках платіжними картками кожного банку – члену платіжної системи відкривається розрахунковий рахунок на балансовому рахунку № 1600 *“Кореспондентські рахунки інших банків”*. Якщо розрахунковим банком є НБУ, то бухгалтерський облік у банках – членах платіжної системи здійснюється з використанням рахунку № 1200 *“Кореспондентський рахунок банку в НБУ”*.

Для обліку взаємних грошових зобов’язань та зведення результатів клірингу в розрахунковому банку відкривається також кліринговий рахунок на балансовому рахунку № 3705 *“Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками”*. За дебетом і кредитом даного рахунку відображаються суми за результатами клірингу, які на кінець дня або звітного періоду відносяться на відповідні рахунки (табл. 3.6-4).

3.7. Облік розрахунків платіжними вимогами при здійсненні примусового списання (стягнення) коштів

Відповідно до статті 1071 Цивільного кодексу України кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його доручення на підставі рішення суду.

Примусове списання коштів виконується з рахунків, що відкриті клієнтами в банках відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України, які регулюють порядок відкриття та використання рахунків.

Примусове списання коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів або бюджетних установ, здійснюється органами Державного казначейства України в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України.

При надходженні до банку платіжних вимог на примусове списання коштів з цих рахунків вони передаються для виконання відповідному органу Державного казначейства, якщо це передбачено договором між банком та органом Державного казначейства, або повертаються стягувачу без виконання.

Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють стягувачі на підставі виконавчих документів, виданих судами.

За необґрунтованість примусового списання коштів, недостовірність даних, зазначених у платіжній вимозі, стягувач несе відповідальність згідно із законодавством України.

Для примусового списання коштів стягувач оформляє платіжну вимогу в трьох примірниках.

У реквізиті “Призначення платежу” платіжної вимоги стягувач зазначає назву, дату видачі та номер виконавчого документа, якщо він присвоєний. Якщо в реквізиті “Призначення платежу” платіжної вимоги зазначено характер сум, які підлягають списанню за виконавчим документом, то платіжна вимога виконується, а виконавчий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу, банку не подається.

Платіжну вимогу стягувач подає до банку, який його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог.

Банк, який обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника – протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Якщо платник і стягувач обслуговуються в різних банках, то банк, який обслуговує стягувача, надсилає банку платника платіжну вимогу на примусове списання коштів не менше ніж у двох примірниках, один з яких – перший. Крім того, стягувачу повертається по одному примірнику платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог залишається в банку, який обслуговує стягувача.

Якщо стягувач сам надсилає до банку платника платіжну вимогу на примусове списання коштів, банк, який обслуговує стягувача, повертає йому всі примірники платіжної вимоги та один примірник реєстру. Перший примірник реєстру платіжних вимог з позначкою про одержання примірників платіжної вимоги і підписом стягувача, залишається в банку, який обслуговує стягувача.

Банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від залишку коштів на рахунку платника.

Часткову оплату платіжної вимоги банк оформляє меморіальним ордером. При цьому в реквізиті “Призначення платежу” зазначає номер і дату платіжної вимоги, яку частково сплачено, суму, що залишилася до сплати, та повторює текст, що зазначений у реквізиті “Призначення платежу” цієї платіжної вимоги. Для підтвердження часткової оплати відповідальний виконавець на першому примірнику платіжної вимоги підкреслює реквізит “Сума” і проставляє на зворотній стороні дату, суму часткового платежу та свій підпис.

Перший примірник платіжної вимоги, на підставі якого здійснено часткову оплату, залишається на зберіганні в банку платника.

Банк наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання коштів з

його рахунку, якщо умова про таке повідомлення передбачена договором про розрахунково-касове обслуговування.

Стягувач може відкликати платіжну вимогу в будь-який час до списання коштів з рахунку платника, подавши лист до банку, який обслуговує стягувача.

Платіжна вимога відкликається лише в повній сумі.

У листі про відкликання платіжної вимоги стягувач зазначає: назву платника та номер його рахунку, назву та код банку платника, номер, дату і суму, зазначену в документі, що відкликається. Цей лист засвідчується підписами відповідальних осіб стягувача та відбитком печатки, які повинні відповідати зразкам підписів та відбитка печатки, заявленим у картці зі зразками, що зберігається в банку стягувача.

Платіжні вимоги стягувачів на примусове списання коштів виконуються банком у межах наявного залишку коштів платника, а на невиконані суми повертаються разом із супровідними документами, що надавалися.

Схема розрахунків з використанням платіжних вимог наведена на рис. 3.7-1.

Стягувач подає до банку, який його обслуговує, платіжні вимоги в трьох примірниках, супровідні документи – рішення податкових органів, визнані претензії, виконавчі документи та реєстр платіжних вимог – у двох примірниках.

Банк стягувача приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника – протягом 30 календарних днів.

Банк стягувача перевіряє наявність усіх супровідних документів, та відповідність назви, коду, підписів та відбитка печатки стягувача тим, що зазначені в картці зразків і залишає собі один примірник реєстру платіжних вимог.

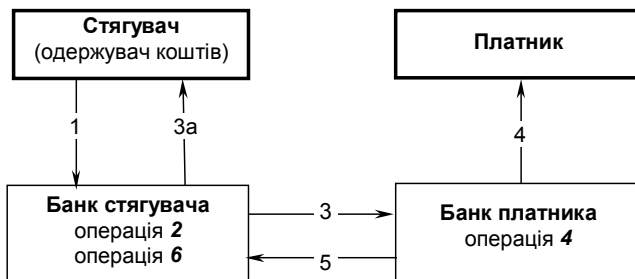

Рис. 3.7-1. Документообіг при розрахунках платіжними вимогами

Банк стягувача надсилає банку платника перший і другий примірники платіжної вимоги на примусове списання коштів та супровідні документи.

Банк стягувача повертає стягувачу (За) по одному примірнику платіжної вимоги та реєстру.

Банк платника отримує платіжну вимогу і повідомляє про це платника не пізніше наступного робочого дня, якщо це передбачено договором на розрахунково-касове обслуговування.

Списання коштів з рахунку платника та позначення на зворотній стороні супровідних документів суми (цифрами та словами), яку списано з рахунку, і дати списання засвідчується підписом відповідального виконавця банку та відбитками штампа банку. Часткову оплату платіжної вимоги банк оформлює меморіальним ордером.

Банк платника проводить перерахування списаних коштів з рахунку платника на рахунок стягувача в його банку.

Банк стягувача зараховує належну суму на рахунок стягувача.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Навести визначення таких понять:

- 1) міжбанківські розрахунки;
- 2) кореспондентські відносини;
- 3) електронний розрахунковий документ;
- 4) платіжні інструменти;
- 5) розрахунковий чек;
- 6) платіжне доручення;
- 7) акредитив;
- 8) безготівкові розрахунки;
- 9) вексель;
- 10) примусове стягнення коштів.

Завдання 2

Вибрати правильну відповідь:

1. Які документи використовуються для оформлення міжбанківських розрахунків?

- платіжне доручення;
- видатковий касовий ордер;
- меморіальний ордер;
- розрахунковий чек;
- платіжна вимога;
- вексель;
- електронний розрахунковий документ.

2. Термін дії платіжного доручення з дня виписки складає:

- 3 дні;
- 5 днів;
- 10 днів;
- 15 днів;
- 30 днів.

Завдання 3

Назвати кореспонденцію, яка відповідає операції:

1. Надійшла виручка на рахунок клієнта від покупця, який обслуговується в іншому банку (розрахунки здійснюються через СЕП НБУ):

- Дт 2600 Кт 1200;
- Дт 2040 Кт 2600;
- Дт 1200 Кт 2600;
- Дт 2610 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 2610.

2. Відкрито акредитив у банку-емітенті:

- Дт 2600 Кт 2602;
- Дт 2020 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 2600;
- Дт 2028 Кт 3600;
- Дт 2604 Кт 1200.

3. Здійснені розрахунки платіжними дорученнями між платником та одержувачем коштів, які обслуговуються в одному банку:

- Дт 2600 Кт 2602;
- Дт 2020 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 2600;
- Дт 2028 Кт 3600;
- Дт 2604 Кт 1200.

4. Здійснений розрахунок чеком між клієнтами, які обслуговуються в різних банках:

- Дт 2600 Кт 2602;
- Дт 2020 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 1001;
- Дт 2028 Кт 3600;
- Дт 2602 Кт 1200.

5. Отримання готівки за грошовим чеком:

- Дт 2600 Кт 2602;
- Дт 2020 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 1001;
- Дт 2028 Кт 3600;
- Дт 2604 Кт 1200.

6. Перераховано згідно з платіжним дорученням клієнта кошти на користь постачальника, який обслуговується в банку-кореспонденті:

- Дт 2600 Кт 1500;
- Дт 2040 Кт 2600;
- Дт 1200 Кт 2600;
- Дт 2610 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 2610.

7. Враховано заяву на відкриття акредитиву:

- Дт 9910 Кт 9802;
- Дт 2602 Кт 2600;
- Дт 9802 Кт 9910;
- Дт 9830 Кт 9910;
- Дт 2600 Кт 2602.

Завдання 4

Вибрати правильний варіант обґрунтування бухгалтерського проведення:

1. Дт 1500 Кт 1200

- за рахунок коштів на коррахунку в НБУ відкрито прямий коррахунок в іншому банку;
- з коррахунку в НБУ перераховано кошти на рахунок лоро, відкритий для іншого банку;
- на коррахунок в НБУ перераховано кошти з рахунку ностро, відкритого в іншому банку.

2. Дт 1600 Кт 6100

- на рахунок ностро надійшли кошти за розрахунково-касове обслуговування банків-кореспондентів;
- на рахунок лоро надійшли кошти за розрахунково-касове обслуговування банків-кореспондентів;
- з рахунку лоро списано кошти за розрахунково-касове обслуговування банку-кореспондента.

Завдання 5

Скласти бухгалтерські проведення за операціями:

1. Списано бланк розрахункової чекової книжки.
2. Згідно з платіжним дорученням надійшли кошти на поточний рахунок клієнта від постачальника, який обслуговується в іншому банку.
3. Банком перераховано комісійні за розрахунково-касове обслуговування його коррахунку.
4. Враховано прийняту до виконання заяву клієнта на відкриття акредитива.
5. Згідно з платіжним дорученням клієнта перераховано кошти на поповнення ліміту розрахункової чекової книжки.

6. Відкрито непокритий акредитив клієнту банку.
7. Прийнято до оплати платіжне доручення клієнта на перерахування коштів постачальнику, який обслуговується в іншому банку (коштів на коррахунку банку недостатньо для виконання цього доручення).
8. Перераховано кошти в оплату розрахункового чека на користь чекодержателя, який обслуговується в даному банку.
9. Стягнуто комісійні банком за виконання акредитива.
10. Зараховано на поточний рахунок клієнта виручку від покупця, що обслуговується в банку-кореспонденті.
11. Стягнуто банком-емітентом комісійні за виконання розрахунків платіжними картками.
12. Залишок невикористаної суми акредитива перераховано на поточний рахунок клієнта.
13. Видано бланки платіжних карток у підзвіт.
14. Прийнято розрахунковий чек на інкасо.
15. Згідно з платіжним дорученням надійшли кошти на поточний рахунок клієнта від покупця, який обслуговується в цьому банку.

Завдання 6

Скласти бухгалтерські проведення та схематично відобразити документообіг за операціями. Зазначити зміни в балансі (активах та зобов'язаннях) банку.

1. На підставі платіжного доручення ПП “Гарант” списано кошти для перерахування в оплату меблів ТОВ “Меблі”, яке обслуговується в АППБ “Аваль”. (Рахунок ПП “Гарант” відкрито в КБ “Приватбанк”.)
2. АКБ “Надра” прийнято до виконання заяву на відкриття акредитива від ВАТ “СМНВО ім. М.В. Фрунзе” на користь ВАТ “Укрросметал”, рахунок якого відкрито в банку “Біг Енергія”. Кошти депонуються в банку бенефіціара, який є виконуючим.
3. АТ “Світ” виписано розрахунковий чек для оплати канцелярських товарів ПП “Канцелярія”. Рахунок АТ “Світ” відкрито в “Промінвестбанку”. Рахунок ПП “Канцелярія” відкрито в АКБ “Надра”.
4. “Приватбанком” на підставі платіжного доручення ПП “Мрія” списано кошти в оплату послуг ПП “Аудит”, яке обслуговується в банку “Біг Енергія”. Між “Приватбанком” та банком “Біг Енергія” встановлено прямі кореспондентські відносини.
5. АКБ “Надра” на підставі договору про кореспондентські відносини відкрито коррахунок у “Промінвестбанку”.

Завдання 7

КБ “Приватбанк” прийнято до виконання заяву на відкриття акредитива від АТ “Сумбуд” у сумі 45 670 грн на користь ВАТ “СМНВО

ім. М.В. Фрунзе”, рахунок якого відкрито в АКБ “Укрсоцбанк”. Комісійні КБ “Приватбанк” за виконання акредитива становлять 1% від суми акредитива. Скласти бухгалтерські проведення , якщо:

- кошти депонуються в КБ “Приватбанк”;
- кошти депонуються в АКБ “Укрсоцбанк” (комісійні “Укрсоцбанку” становлять 0,4 від суми акредитива);
- рахунок ВАТ “СМНВО ім. М.В. Фрунзе” відкрито в КБ “Приватбанк”.

Завдання 8

15.09.200X р. ТОВ “Меблі” подано до КБ “Приватбанк” заяву на видачу розрахункової чекової книжки та платіжне доручення на депонування суми ліміту 385 000 грн до АКБ “Укрсоцбанку”. Вартість книжки становить 10 грн, комісійні банку за видачу книжки – 15 грн. Строк дії чекової книжки – два місяці.

25.09.200X р. ТОВ “Меблі” виписано чек для розрахунку за сировину з АТ “Лісгосп” на суму 225 700 грн. Рахунок АТ “Лісгосп” відкрито в АКБ “Промінвестбанк”.

15.10.200X р. виписано чек на суму 35 790 грн в оплату транспортних послуг ПП “Перевізник”, яке обслуговується в КБ “Приватбанк”.

24.10.200X р. видано чек на суму 15 000 грн за послуги ПП “Юрист”, рахунок якого відкрито в банку “Біг Енергія”, який є банком-кореспондентом.

05.11.200X р. виписано чек на суму 130 000 грн АТ “Лісгосп”. Подано платіжне доручення на поповнення суми ліміту чекової книжки на суму 30 000 грн.

15.11.200X р. невикористаний залишок ліміту перераховано на поточний рахунок ТОВ “Меблі”.

Скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Завдання 9

Поточний рахунок АТ “Сумбуд” відкрито в “Промінвестбанку”. Залишок за рахунком на початок дня – 91 300 грн. Протягом операційного дня за рахунком було здійснено такі операції:

1. За грошовим чеком отримано готівку на виплату заробітної плати в сумі 27 800 грн.
2. За платіжним дорученням перераховано внески до соціальних фондів і податок на доходи громадян у сумі 4800 грн.
3. Сплачено банку 100 грн комісійних за розрахунково-касове обслуговування.
4. За платіжним дорученням перераховано 56 780 грн постачальнику, який обслуговується в іншому банку.
5. Зараховано отриманий короткостроковий кредит у сумі 150 000 грн.

6. Зараховано 4500 грн. процентів за короткостроковим депозитом.
7. За платіжним дорученням поповнено ліміт чекової книжки на суму 145 000 грн.
8. Надійшла виручка від покупців, які обслуговуються в цьому банку, у сумі 24 500 грн, від тих, що обслуговуються в інших банках, – 39 600 грн.
9. Зараховано залишок невикористаного акредитива в сумі 9000 грн.
10. Здано готівкою виручку в сумі 8000 грн.
Скласти бухгалтерські проведення та визначити залишок за рахунком АТ “Сумбуд” на кінець дня.

Завдання 10

Схематично відобразити порядок розрахунків банківськими платіжними картками та скласти бухгалтерські проведення, якщо:

1. Розрахунки проводяться в банку-еквасрі;
2. Розрахунки проводяться в банку-емітенті.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте нормативну базу розрахункових операцій.
2. У чому полягають сутність і принципи використання форм безготівкових розрахунків?
3. Які основні правила обліку безготівкових розрахунків?
4. Назвіть види і порядок оформлення розрахункових документів.
5. Які правила перевірки правильності оформлення чеків ви знаєте?
6. Дайте порівняльну характеристику формам безготівкових розрахунків. Які з них, на вашу думку, є найбільш перспективними і чому?
7. Поясніть правила роботи з розрахунковими документами.
8. Який порядок здійснення примусового списання (стягнення) коштів?
9. Які нормативні та законодавчі акти регулюють правові основи організації міжбанківських розрахунків в Україні?
10. Дайте визначення електронного розрахункового документа.

Облік операцій з готівковими коштами в банках України

4.1. Загальна характеристика касових операцій і вимоги до оформлення касових документів

Касові операції в банківській установі становлять значний обсяг і характеризують одну з головних функцій банку, а касовий оборот є складовою частиною готівкового платіжного обороту.

Банківські установи, здійснюючи своєчасне касове обслуговування своїх клієнтів, тим самим забезпечують збереження їхніх грошових коштів, а також здійснюють аналіз і прогнозування готівкового обігу, організують і виконують оперативні функції з реалізації єдиної грошово-фінансової політики на території регіону.

Банки здійснюють свою діяльність за цими напрямками на підставі таких документів:

1. Інструкція про касові операції в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України від 14.08.2003 р. № 337.
2. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затверджена постановою Правління Національного банку України від 20.10.2004 № 495.
3. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 15.12.2004 р. № 637.
4. Інструкція про організацію перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банку, затверджена постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 520.

Касові операції – це операції, які здійснює банк, а саме: видача готівки; приймання її та обмін непридатних до обігу банкнот (монет) на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу; вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет); валютно-обмінні операції; операції з банківськими металами.

Під час здійснення касових операцій банки повинні забезпечувати:

- визначення справжності та платіжності банкнот (монет);
- своєчасне повне оприбуткування готівки в національній та іноземній валюті, що надійшла до кас банку, зарахування її на зазначені клієнтами рахунки згідно з вимогами нормативно-правових актів;
- своєчасну видачу клієнтам придатних до обігу банкнот (монет) у національній та іноземній валюті;
- обмін клієнтам непридатних до обігу банкнот (монет) у національній валюті на придатні до обігу банкноти (монети) та вилучення сумнівних банкнот (монет) для дослідження;
- документальне оформлення руху готівки в національній та іноземній валюті в операційній касі;
- своєчасне відображення касових операцій у бухгалтерському обліку;
- належний внутрішній контроль за касовими операціями;
- здавання готівки в національній валюті до територіальних управлінь згідно з установленими відповідним договором правилами;
- створення безпечних умов роботи з готівкою та її зберігання;
- задоволення потреб клієнтів у готівці;
- систематичний аналіз стану надходжень і видачі готівки в національній валюті;
- ідентифікацію клієнтів, які здійснюють операції з готівкою, без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

Операції з готівкового обслуговування клієнтів банку виконує касовий підрозділ банку – операційна каса.

Операційна каса – це приміщення банку (філії, відділення), у якому здійснюються касові операції.

Касовими документами є прибуткові та видаткові документи, за допомогою яких оформляються касові операції.

Вимоги до оформлення касових документів. Бланки касових документів виготовляються за зразками друкарським способом або з використанням комп'ютерної техніки з відображенням

обов'язкових реквізитів, передбачених Інструкцією про касові операції в банках України, затвердженою Постановою Правління Національного банку України від 14.08.2003 № 337, крім грошових чеків, які виготовляються лише друкарським способом.

До касових документів, які оформляються згідно з касовими операціями, належать: заява на переказ готівки; прибутково-видатковий касовий ордер; заява на видачу готівки; прибутковий касовий ордер; видатковий касовий ордер; грошовий чек; рахунки на сплату платежів; документи, установлені відповідною платіжною системою для переказу готівки.

Для проведення операцій із цінностями, які обліковуються на позабалансових рахунках, використовуються видатковий позабалансовий ордер і прибутковий позабалансовий ордер.

Прибутково-видаткові касові ордери застосовуються для оформлення касових операцій з видачі підкріплень готівкою власним філіям (відділенням) і приймання від них готівки, завантаження і розвантаження банкоматів, видачі та приймання готівки в підзвіт працівникам каси під час ведення аналітичного обліку, переміщення готівки з рахунку “Банкноти та монети, інкасовані до перерахування” на рахунок “Банкноти та монети в касі банку”, а також для оформлення загальної суми проведених операцій (приймання платежів за рахунками, операції, виконані із застосуванням платіжних карток через касу банку та банкомат тощо).

Обов'язковими реквізитами документів, які застосовуються під час приймання переказу готівки та виплати її одержувачу є: дата здійснення операції; зазначення платника та одержувача; дані паспорта особи-одержувача або документа, що його замінює; сума касової операції, підписи платника або одержувача та працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію.

До обов'язкових реквізитів касових документів, які оформляються для зарахування суми готівки на відповідні рахунки, крім вищеперелічених, належать номер рахунку одержувача та назва банку одержувача.

Заповнює касові документи клієнт від руки чи за допомогою технічних засобів. За згодою клієнта їх може оформити працівник банку із застосуванням технічних засобів або системи автоматизації банку.

Прибуткові, видаткові та прибутково-видаткові касові ордери, заяви на видачу готівки оформляються банком із зазначенням номера примірника в правому верхньому кутку за допомогою

технічних засобів або вони виписуються з використанням копіювального чи самокопіювального паперу.

Банк визначає працівників, яким надається право підписувати касові документи за касовими операціями, та визначає систему контролю за правильним їх оформленням.

Виписується така кількість примірників касових документів (крім грошового чека), яка потрібна для учасників розрахунків.

У грошових чеках, заявах на видачу готівки незалежно від суми (крім реалізації ювілейних, пам'ятних та інвестиційних монет) зазначаються дані паспорта одержувача або документа, що його замінює, найменування документа, серія, номер і дата його видачі, найменування установи, яка його видала.

Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів, не враховуючи дня виписки. Дата і рік на чеку зазначаються цифрами, назва місяця – словом. Грошовий чек повинен містити відбиток печатки та підписи (підпис) уповноважених осіб (особи) клієнта згідно з карткою зразків. Використання факсиміле не допускається.

При здійсненні касових операцій протягом операційного часу відповідальний працівник банку проставляє на касових документах дату здійснення касової операції, а в післяопераційний час – поточну дату, час прийому документів – штамп (напис) “вечірня” або “післяопераційний час”.

Касові операції, виконані протягом операційного часу, відображаються в бухгалтерському обліку в цей же день, а виконані в післяопераційний час – не пізніше наступного операційного дня.

Виправлення в касових документах реквізитів, зокрема номера рахунків, найменування клієнта, суми, прізвища, імені та по батькові одержувача (платника) не допускається.

Грошові кошти – це найліквідніші активи, які постійно перебувають в обігу. Тому правильне відображення грошових коштів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності має велике значення. Згідно з МСБО в балансі банку відображається загальна сума банкнот і монет незалежно від того, в якій валюті вони є на даний момент. Система обліку готівки має бути організована таким чином, щоб у будь-який момент можна було перевірити її наявність.

Готівкові кошти банку обліковуються на рахунках десятого розділу “Готівкові кошти” плану рахунків. Рахунки групи № 100 “*Банкноти і монети*” призначені для обліку готівки в національній та іноземній валюті. Дорожні чеки обліковуються за рахунками групи № 101 “*Дорожні чеки*”. При надходженні

готівки в касу банку збільшується актив балансу, тому всі прибуткові касові операції відображаються за дебетом рахунків десятого розділу. При видачі готівки актив балансу зменшується, тому видаткові касові операції записуються за кредитом рахунків даного розділу.

За організацію та стан касової роботи безпосередньо відповідають керівник банку, головний бухгалтер і завідувач розрахунково-операційного відділу (каси). З кожним працівником каси укладається угода про повну матеріальну відповідальність.

Отже, *касове обслуговування банківськими установами народного господарства* – одна з важливих функцій, яка спрямована на задоволення установами банків обґрунтованих потреб підприємств, організацій, установ у готівці, приймання від них виручки та інших надходжень готівки.

До основних завдань готівкового обігу належать:

- безумовне виконання законодавчо-нормативних актів з регулювання обігу і структури готівкової маси;
- повне та своєчасне забезпечення потреб економіки в готівкових коштах;
- максимальне залучення готівки в каси банків на основі раціональної організації готівкового обігу, тобто створення умов для залучення коштів;
- забезпечення своєчасної видачі готівки підприємствам і підприємцям на цілі, передбачені нормативними документами;
- зменшення використання готівки при розрахунках за товари та послуги через упровадження прогресивних форм безготівкових розрахунків;
- дотримання встановленого порядку ведення готівкового обороту.

4.2. Облік касових операцій з клієнтами банку

4.2.1. Облік видаткових касових операцій.

Документи на видачу готівки

З каси банку готівка видається за такими видатковими документами:

- за грошовими чеками – юридичним особам, їхнім відокремленим підрозділам, а також підприємцям;
- за заявою на видачу готівки – фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків, фізичним і юридичним

особам – переказ без відкриття рахунку з представленням за юридичною особою довіреності на уповноважену особу;

- документом на отримання переказу готівкою, установленим відповідною платіжною системою;
- за видатковим касовим ордером – працівникам банку за вну-трішньобанківськими операціями.

Для проведення видаткових операцій на початку операційного дня завідуючий касою видає в підзвіт касирам необхідну суму грошей під розпис у книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей).

Грошові чеки та видаткові касові ордери клієнти банку подають операційному працівникові, який перевіряє документи, звіряє підписи, відбитки печатки зі зразками, а також перевіряє можливість здійснення операції за поточним рахунком.

Операційний працівник підписує документ і записує в касовий журнал суму видатку, номер документа, номер поточного рахунку та напрям використання. Після цього відрізає контрольну марку та передає її одержувачу коштів. Видатковий документ повторно перевіряється контролером і передається до каси.

Одержавши видатковий документ – грошовий чек, заяву на видачу готівки, видатковий касовий ордер, *касир зобов'язаний:*

- перевірити наявність підписів службових осіб банку, які дають дозвіл на видачу грошей;
- порівняти суму, проставлену на документі цифрами, із сумою, яка зазначена літерами;
- перевірити наявність на документі розписки в одержанні грошей;
- перевірити наявність даних паспорта (крім здійснення валютнообмінних операцій);
- викликати одержувача грошей за номером видаткового документа і запитати його про суму грошей, що видається;
- звірити номер контрольної марки або талона в касу з номером на видатковому документі і наклеїти контрольну марку або талон відповідно до чека або ордера;
- підготувати суму грошей, видати їх одержувачу і підписати видатковий документ.

Якщо клієнт одержує гроші за кількома видатковими документами з різних рахунків, касир видає їх за кожним документом окремо.

Наприкінці операційного дня касир звіряє суму прийнятих у підзвіт грошей із сумою видаткових документів та із залишком грошей, після чого складає довідку, звіряє з касовим

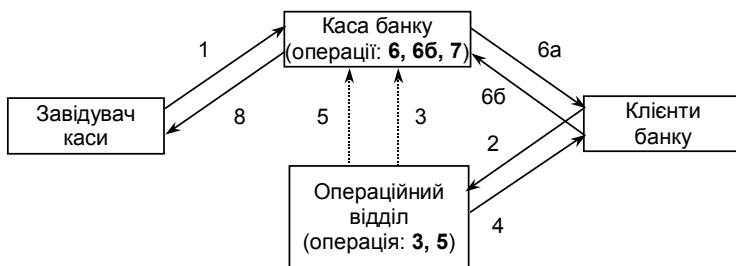

Рис. 4.2-1. Послідовність здійснення видаткових касових операцій

журналом операційного працівника і звітується перед завідувачем каси.

Залишок грошей і видаткові касові документи разом із довідкою касира передаються завідувачу каси під розпис у книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей). Перевіривши довідку, завідувач каси підписує її і підшиває в документи операційного дня.

Алгоритм роботи видаткових кас банків (схема якого відображена на рис. 4.2-1) передбачає такі етапи:

1. На початку операційного дня завідувач каси видає в підзвіт касирам необхідну суму грошей під розпис у книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей).
2. Клієнт передає операційному працівникові банку грошовий чек.
3. Операційний працівник перевіряє відповідність заповнення документів і заносить дані в касовий журнал.
4. Операціоніст відрізає контрольну марку від грошового чека і передає її клієнту.
5. Контролер повторно перевіряє видатковий документ і передає в касу банку.
6. Отримавши видатковий документ, касир перевіряє наявність підписів службових осіб банку, суму, зазначену цифрами та літерами, підпис про одержання грошей на документі, наявність даних паспорта і:
 - а) викликає одержувача коштів та запитує його про суму грошей, яка видається, звіряє номер контрольної марки з номером на видатковому документі і наклеює контрольну марку на чек;
 - б) підписує видатковий документ і видає відповідну суму готівки клієнтові.

7. По закінченні операційного дня касир звіряє суму виданої готівки із сумами, зазначеними в первинних видаткових документах, і записами видаткової частини касового журналу операційного працівника та складає *довідку касира видаткової каси*.
8. Касир здає завідувачу каси залишки готівки під розпис у книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей).

Кореспонденції рахунків, що відображають облік основних видаткових касових операцій, наведено в табл. 4.2-1.

Для поліпшення якості і прискорення касового обслуговування фізичних осіб комерційні банки впроваджують видачу готівки через банкомати, які виконують такі касові операції:

- інформують клієнтів про стан їхніх рахунків;
- видають готівку;
- приймають готівку для перерахування на рахунок і для погашення зобов'язань, зокрема позик.

Таблиця 4.2-1. Облік видаткових касових операцій

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Видано готівки за грошовим чеком	2600 “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
2	Видано аванс на господарські витрати працівникові банку	3551 “Аванси працівникам банку на господарські витрати”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
3	Виплачена заробітна плата працівникам банку	3652 “Нарахування працівникам банку за заробітною платою”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
4	Видана готівка до обмінного пункту	1003 “Банкноти та монети в обмінних пунктах”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
5	Здано надлишок готівки в Національний банк України	1811 “Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
6	Відіслана готівка до філії банку	1007 “Банкноти та монети в дорозі”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
7	Погашено короткостроковий депозит фізичної особи	2630 “Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”
8	Виявлено нестачу готівки за результатами ревізії	7399 “Інші операційні витрати”	1001 “Банкноти та монети в касі банку”

Таблиця 4.2-2. Облік видачі готівки через банкомат

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Передано інкасатору завантажені касети з готівкою та супровідною відомістю	1007 "Банкноти та монети в дорозі"	1001 "Банкноти та монети в касі банку"
2	Завантажено банкомат касетами з готівкою	1004 "Банкноти та монети в банкоматах"	1007 "Банкноти та монети в дорозі"
3	Видано готівку клієнту через банкомат	2920 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат"	1004 "Банкноти і монети в банкоматах"
4	Комісійні банку за виконання операції	2920 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат"	6110 "Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів"
5	Оприбутковано готівку в касетах, вилучених з банкомата	1007 "Банкноти та монети в дорозі" 1001 "Банкноти та монети в касі банку"	1004 "Банкноти та монети в банкоматах" 1007 "Банкноти та монети в дорозі"
6	Відображено надлишки готівки в касетах	1001 "Банкноти та монети в касі банку" 2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток"	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток" 6399 "Інші операційні доходи"
7	Облік недостачі готівки під час перерахування вилученої з касет готівки	2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток" 7399 "Інші операційні витрати" 9618 "Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами"	1007 "Банкноти та монети в дорозі" 2924 "Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток" 991 Контррахунок

Облік видачі готівки через банкомат наведено в табл. 4.2-2.

Час запуску банкомата має збігатися з початком роботи банку, якому належить сервер банкоматів. Банкомати можуть функціонувати цілодобово за умови забезпечення зберігання грошових коштів та наявності відповідного сертифіката.

Облік готівки в банкоматах банку здійснюється на рахунок № 1004 “Банкноти і монети в банкоматах”.

4.2.2. Облік прибуткових касових операцій. Документи на приймання готівки

Приймання готівки від клієнтів банку здійснюється за такими прибутковими касовими документами:

- за заявою на переказ готівки: від юридичних осіб – для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки; від юридичних та фізичних осіб – на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому банку або в іншому банку, та для переказу без відкриття рахунку;
- за рахунками на сплату платежів – від фізичних осіб на користь юридичних осіб;
- за прибутковим касовим ордером – від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;
- за документами, визначеними відповідною платіжною системою, – для відправлення переказу, який приймається в готівковій формі.

Операційний працівник перевіряє правильність заповнення документів, підписує, вносить номер, суму документа, номер рахунку в касовий журнал приходу та згідно з правилами внутрішнього порядку передає документи до каси.

Касир, який одержав прибуткові документи, зобов'язаний: перевірити наявність і тотожність підписів операційних працівників зразкам; звірити відповідність сум, указаних цифрами і літерами; викликати особу, яка здає гроші, і прийняти їх з паркушним перерахуванням.

Після приймання грошей касир звіряє суму, зазначену в прибутковому документі, з фактичною.

Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, який підтверджує внесення готівки у відповідну платіжну систему.

По закінченні операційного дня касир звіряє прийняту суму готівки з сумою прибуткових документів і з прибутковим касовим журналом операційного працівника, складає довідку касира прибуткової каси і здає готівку завідувачу каси під розпис у книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей).

Готівку, яка надійшла до закінчення операційного дня, необхідно оприбуткувати до операційної каси і зарахувати на відповідні рахунки контрагентів або синтетичні рахунки за балансом банку в цей же робочий день.

Готівка, яка здається після закінчення операційного дня, приймається через *вечірні каси*. Прийняті гроші зараховуються на відповідні рахунки наступного робочого дня. Здійснювати будь-які видаткові операції, за винятком операцій за вкладами та з цінними паперами, працівникам вечірніх кас забороняється. Приймання готівки та видачу вкладів, цінних паперів здійснює касир вечірньої каси під наглядом бухгалтера-контролера.

Клієнт має право зазначати в заяві на переказ готівки дату валютування, яка не може перевищувати 10 календарних днів, починаючи з наступного дня після складання касового документа. Якщо дата валютування перевищує 10 календарних днів, банк не приймає касовий документ до виконання. Виплату одержувачам переказів готівкою банк здійснює, починаючи з визначеної дати валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, банк здійснює виплату переказу, починаючи з робочого дня, наступного за днем валютування.

До настання дати валютування клієнт може відкликати кошти, про що надсилає банку лист (для юридичних осіб) або подає заяву (для фізичних осіб). Якщо одержувач протягом тридцяти робочих днів з дати валютування не отримав переказ, банк одержувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути

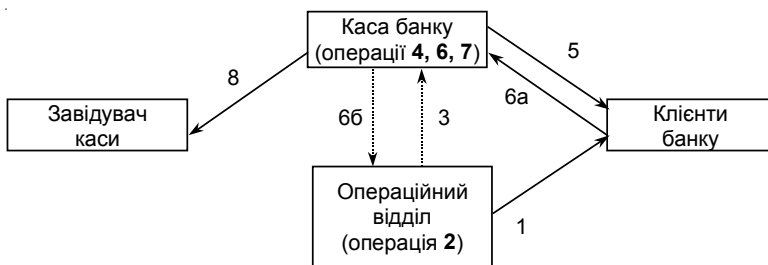

Рис. 4.2-2. Послідовність здійснення прибуткових касових операцій

суму переказу банку платника. Виплата відкликаних (повернутих) коштів готівкою здійснюється фізичним особам та суб'єктам підприємницької діяльності як переказ без відкриття рахунку, а юридичним особам – зарахуванням на їхні поточні рахунки.

Схему роботи прибуткових кас банків відображено на рисунку 4.2-2:

1. Приймання операційним працівником прибуткових документів від клієнта.
2. Перевірка відповідності заповнення документів із наступним занесенням даних у *касовий журнал приходу*.
3. Передача прибуткових документів внутрішнім порядком до каси банку.
4. Касир перевіряє наявність і тотожність підписів операційних працівників, суму цифрами і прописом та викликає особу, яка вносить готівку.

Таблиця 4.2-3. Облік прибуткових касових операцій

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Внесено готівку до каси банку суб'єктом господарювання	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання"
2	Прийнято комунальний платіж від фізичної особи	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	2902 "Кредиторська заборгованість за прийняті платежі"
3	Зараховано інкасовану грошову виручку після перерахування	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	1005 "Банкноти та монети, інкасовані до перерахування"
4	Прийнято залишок готівки з обмінного пункту	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	1003 "Банкноти та монети в обмінних пунктах"
5	Отримано підкріплення від установи НБУ	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	1811 "Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою"
6	Здано невикористаний залишок авансу працівником банку	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	3550 "Аванси працівникам банку на витрати з відрядження"
7	Погашено нестачу касовим працівником	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	3552 "Нестачі та інші нарахування на працівників банку"
8	Оприбутковано надлишки готівки за результатами ревізії	1001 "Банкноти та монети в касі банку"	6399 "Інші операційні доходи"

5. Касир приймає гроші від клієнта. Звіряє суму грошей із сумою, зазначеною в прибутковому документі, підписує заяву, квитанцію, ордер, ставить штамп на квитанції. Видає клієнту квитанцію (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що підтверджує внесення готівки у відповідну платіжну систему.
6. По закінченні операційного дня касир звіряє суму прийнятої готівки із сумою, зазначеною в первинних прибуткових документах, із записами в прибутковій частині касового журналу та складає *довідку касира прибуткової каси*.
7. Касир здає завідувачу каси готівку під розпис у *книзі обліку прийнятих і виданих грошей (цінностей)*.

Кореспонденції рахунків, які відображають в обліку основні прибуткові касові операції, наведено в табл. 4.2-3.

4.3. Облік операцій з підкріплення банків готівкою

Підкріплення банків готівкою в національній валюті територіальними управліннями Національного банку України здійснюється після надходження відповідних сум з кореспондентських рахунків банків. У бухгалтерському обліку зазначені операції відображаються такими бухгалтерськими проведеннями:

- під час перерахування коштів за готівку територіальному управлінню:

Дебет – 1811;
Кредит – 1200;

- отримання готівки через інкасаторів територіальних управлінь і оприбуткування її в касу банку:

Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 1811.

Недостача готівки, виявлена в упаковці територіального управління, Банкотно-монетного двору, Центрального сховища, до часу її відшкодування обліковується за рахунком 1811.

Під час вивезення готівки банком, у тому числі непридатної для обігу, до територіального управління при використанні банком рахунку **1007 “Банкноти та монети в дорозі”** здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- після видачі коштів інкасаторам:

Дебет – 1007;
Кредит – 1001, 1002;

- після повідомлення територіального управління про отримання готівки:

Дебет – 1811;

Кредит – 1007;

- після надходження на коррахунок банку коштів як оплати за готівку:

Дебет – 1200;

Кредит – 1811.

Якщо відповідно до облікової політики банку в бухгалтерській моделі не використовується рахунок 1007, то здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- після видачі коштів інкасаторам:

Дебет – 1811;

Кредит – 1001, 1002;

- після надходження на коррахунок банку коштів як оплати за готівку:

Дебет – 1200;

Кредит – 1811.

Якщо банк здає готівку до територіального управління власними силами, здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- вивезення готівки до територіального управління:

Дебет – 1007;

Кредит – 1001, 1002;

- при надходженні на коррахунок банку коштів:

Дебет – 1200;

Кредит – 1911;

- після повідомлення територіального управління про отримання готівки:

Дебет – 1911;

Кредит – 1007.

При виявленні територіальним управлінням, Центральним сховищем недостач банкнот (монет) банк згідно з інструкцією про касові операції відшкодовує відповідну суму протягом трьох днів з дня отримання акта про розбіжності. Якщо недостача пов'язана з діями відповідальних працівників банку, на суму недостачі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 3552;

Кредит – 1811.

При відшкодуванні винними особами недостачі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 1001, 1002, 1200, 2620;

Кредит – 3552.

Якщо неможливо встановити винних осіб, то здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 7399;

Кредит – 1811.

4.4. Облік операцій з передавання готівки між банками

Відображення в бухгалтерському обліку операцій з передавання готівки між банками здійснюється згідно з обліковою політикою та умовами укладених договорів.

При передаванні готівки за наявності попередньої оплати здійснюються такі бухгалтерські проведення:

у банку, який одержує готівку:

- під час перерахування коштів:

Дебет – 1811;

Кредит – 1200, 1600;

- під час отримання готівки:

Дебет – 1001, 1002;

Кредит – 1811;

у банку, який передає готівку:

- під час отримання коштів за готівку:

Дебет – 1200, 1500;

Кредит – 1911;

- під час видачі готівки банкам, які здійснюють її доставку власними силами:

Дебет – 1911;

Кредит – 1001, 1002;

- під час відправлення готівки через інкасаторів банку:

Дебет – 1007;

Кредит – 1001, 1002;

- під час отримання повідомлення від банку-покупця про отримання готівки:

Дебет – 1911;

Кредит – 1007.

При проведенні банком-одержувачем розрахунку за готівку після її отримання здійснюються такі бухгалтерські проведення:

у банку, який передає готівку:

- при відправленні готівки до інших банків через інкасаторів банку:

Дебет – 1007;

Кредит – 1001, 1002;

- після повідомлення банку – покупця готівки про отримання готівки:

Дебет – 1811;

Кредит – 1007;

- під час отримання коштів за відправлену через інкасаторів готівку:

Дебет – 1200, 1500;

Кредит – 1811;

у банку, який одержує готівку:

- після отримання готівки від інкасаторів:

Дебет – 1001, 1002;

Кредит – 1911;

- під час перерахування коштів за отриману готівку:

Дебет – 1911;

Кредит – 1200, 1500.

Бухгалтерський облік операцій з передавання готівки між банком та його філіями (відділеннями) та між філіями (відділеннями) одного банку здійснюється банком самостійно згідно з його обліковою політикою. Під час здійснення розрахунків за готівку в бухгалтерському обліку використовуються рахунки **3906 “Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку”** та **3907 “Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку”**.

4.5. Облік внутрішньобанківських операцій банків з використанням готівки

Операція з виплати заробітної плати готівкою (премії, матеріальної допомоги, інших виплат) працівникам банку відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет – 3652;

Кредит – 1001, 1002.

Виплата відпускних працівникам банку відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 3652, 3654;
Кредит – 1001, 1002.

Виплати за авансами, виданими працівникам банку в підзвіт (на відрядження та інші господарські витрати), відображаються таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 3550, 3551, 3559;
Кредит – 1001, 1002.

Повернення підзвітною особою невикористаних коштів згідно з авансовим звітом відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 3550, 3551, 3559.

Зразки банкнот, отримані від територіальних управлінь, обліковуються банком на позабалансовому рахунку **9819 “Інші цінності і документи”** за їх номінальною вартістю. При поверненні банком зразків банкнот проводиться їх списання з рахунку 9819 за номінальною вартістю.

Готівка, видана відповідальним працівникам банку для забезпечення роботи в післяопераційний час, відображається за окремими аналітичними рахунками балансового рахунку “Банкноти та монети в касі банку”.

Видача коштів відповідальним особам відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 1001 (аналітичний рахунок для обліку готівки, виданої у підзвіт);
Кредит – 1001 (аналітичний рахунок для обліку готівки в операційній касі).

Повернення залишку коштів відповідальними особами відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет – 1001 (аналітичний рахунок для обліку готівки в операційній касі);
Кредит – 1001 (аналітичний рахунок для обліку готівки, виданої в підзвіт).

Вилучені з обігу сумнівні банкноти (монети) з метою передачі для дослідження відображаються в обліку за позабалансовим рахунком.

У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 9819;
Кредит – 991.

Під час відправлення в установленому порядку сумнівних банкнот (монет) на дослідження здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 9899;
Кредит – 9819.

Якщо банкноти визнано неплатіжними, банк списує їх з позабалансового рахунку. У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 991;
Кредит – 9899.

Якщо за результатами дослідження банк повністю відшкодовує суму платіжних банкнот, здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- повернення платіжної банкноти після дослідження або її відшкодування територіальним управлінням:

Дебет – 1001, 1002, 1200;
Кредит – 1911, 2909;

- одночасно:

Дебет – 991;
Кредит – 9899;

- зарахування коштів на рахунки клієнтів або виплата готівкою:

Дебет – 1911, 2909;
Кредит – 1001, 1002, 2600, 2620, інші рахунки з обліку коштів клієнтів.

Операції з обміну непридатних до обігу платіжних банкнот та монет на придатні, а також платіжних банкнот на платіжні монети здійснюються банком без відображення в бухгалтерському обліку.

При виявленні надлишків або недостач під час проведення касових операцій, а саме: завершення операційного дня; у результаті проведення ревізії операційної каси банку (філії); перерахування клієнтом у приміщенні банку отриманої готівки, в інших подібних випадках – здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- при виявленні надлишків готівки:

Дебет – 1001, 1002;
Кредит – 6399;

- при виявленні недостач готівки:

Дебет – 7399;
Кредит – 1001, 1002;

• одночасно суми недостач до встановлення осіб, які повинні відшкодувати зазначені недостачі, відображаються за позабалансовим рахунком:

Дебет – 9611;

Кредит – 991;

• при віднесенні суми недостач на винних осіб:

Дебет – 3552;

Кредит – 6399;

• одночасно:

Дебет – 991;

Кредит – 9611.

При відшкодуванні винними особами недостач здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет – 1001, 1002, 1200, 2620, 3652;

Кредит – 3552.

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій з готівкою та банківськими металами банки можуть використовувати відповідні транзитні рахунки, рахунки кредиторської та дебіторської заборгованості з подальшим відображенням цих операцій за рахунками з обліку готівки та банківських металів.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Навести визначення таких понять:

- 1) касовий вузол;
- 2) касові операції;
- 3) сховище;
- 4) операційна каса;
- 5) післяопераційний час;
- 6) касові документи.

Завдання 2

Вибрати правильну відповідь:

1. Прибутково-видаткові касові ордери застосовуються для оформлення операцій:

- з видачі готівки з рахунків клієнтів;
- з видачі підкріплень готівкою філіям банку;
- зарахування готівки на рахунки клієнтів.

2. Приймання готівки в національній валюті від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки здійснюється за:

- прибутковим касовим ордером;
- заявою на переказ готівки;
- прибутково-видатковим касовим ордером.

3. Видача готівки в національній валюті працівникам банку здійснюється за:

- заявою на видачу готівки;
- грошовим чеком;
- видатковим касовим ордером.

Завдання 3

Яка кореспонденція відповідає операції:

1. Клієнтом здана виручка на поточний рахунок:

- Дт 2600 Кт 1200;
- Дт 1001 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 1001;
- Дт 1200 Кт 2600;
- Дт 2909 Кт 2600.

2. Згідно з грошовим чеком отримано готівку з поточного рахунку:

- Дт 2600 Кт 1001;
- Дт 1001 Кт 2600;
- Дт 1200 Кт 2600;
- Дт 2600 Кт 1200;
- Дт 2040 Кт 2600.

3. З кореспондентського рахунку банку отримано готівку для підкріплення каси:

- Дт 1001 Кт 1811;
- Дт 1200 Кт 1001;
- Дт 3510 Кт 1001;
- Дт 1001 Кт 3510;
- Дт 2040 Кт 2600.

4. Видано готівку до обмінного пункту:

- Дт 1001 Кт 1003;
- Дт 1003 Кт 1001;
- Дт 1007 Кт 1001;
- Дт 1001 Кт 1002;
- Дт 1002 Кт 1001.

5. Завантажено банкомати касетами з готівкою:

- Дт 1001 Кт 1003;
- Дт 1004 Кт 1001;
- Дт 1007 Кт 1004;
- Дт 1004 Кт 1007;
- Дт 1002 Кт 1001.

Завдання 4

Скласти бухгалтерські проведення за операціями:

1. Клієнтом банку здано виручку на поточний рахунок.
2. Видано аванс працівникові банку на господарські витрати.
3. Видано готівку клієнту – фізичній особі через банкомат.
4. Прийнято залишок готівки з обмінного пункту в касу банку.
5. Виплачено заробітну плату працівникам банку.
6. Завантажено банкомат касетами з готівкою.
7. Оприбутковано надлишки готівки за результатами ревізії.
8. Стягнуто комісійні за видачу готівки клієнту через банкомат.
9. Отримано підкріплення від НБУ.
10. Погашено нестачу касовим працівником.

Завдання 5

Схематично відобразити послідовність здійснення операцій прибутковою касою та скласти бухгалтерські проведення за операціями.

1	Здано готівкову виручку клієнтами-юридичними особами	36 000
2	Здано невикористаний залишок авансу на господарські потреби працівником банку	500
3	Повернено короткостроковий кредит клієнтом-фізичною особою	5 000
4	Внесено готівку на короткостроковий депозит фізичною особою	7 800
5	Поповнення карткового рахунку фізичної особи	550
6	Оприбутковано готівку, вилучену з банкомата	1 250
7	Прийнято в оплату комунальних платежів від населення	2 460
8	Прийнято залишок готівки обмінного пункту	560
9	Сплачено проценти за короткостроковим кредитом фізичною особою	250
10	Отримано з коррахунку на підкріплення каси	15 000

Завдання 6

Схематично відобразити послідовність здійснення операцій видавковою касою та скласти бухгалтерські проведення за операціями.

1.	Отримано готівку клієнтами-юридичними особами на виплату заробітної плати	28 000
2.	Видано аванс на відрядження працівнику банку	1 200
3.	Погашено короткостроковий депозит фізичної особи	6 500
4.	Сплачено проценти за короткостроковим депозитом фізичної особи	365
5.	Видано кредит фізичній особі на поточні потреби	5 550
6.	Видано готівку до обмінного пункту	11 250
7.	Видано готівку як підкріплення безбалансового відділення	13 250
8.	За результатами ревізії списано недостачу	260
9.	Видано інкасатору завантажені касети з готівкою	15 650
10.	Виплачено заробітну плату працівникам банку	14 200

Завдання 7

Скласти бухгалтерські проведення за операціями. Указати документ за кожною операцією. Визначити залишок операційної каси на кінець дня. Залишок на початок дня – 27 000 грн.

№ пор	Зміст операції	Сума, грн.
1	Прийнято в оплату комунальних платежів від населення	560
2	Видано аванс на відрядження працівникові кредитного відділу Марченко В.І.	2500
3	Погашено короткостроковий депозит Іваненко А.С.	8200
4	Сплачено проценти за короткостроковим кредитом Кротюк С.М.	350
5	Видано кредит Атаманенко М.П. на поточні потреби	6 500
6	Видано готівку до обмінного пункту	2000
7	Отримано підкріплення з коррахунку в НБУ	28 000
8	Видано готівку ПП "Мрія" на виплату заробітної плати	12 400
9	Видано інкасатору завантажені касети з готівкою	12 500
10	Виплачено заробітну плату працівникам банку	7800

Завдання 8

14.10.200X р. Мороз А.В. подано до банку заяву на відкриття карткового рахунку та внесено готівкою на рахунок 1500 грн.

16.10.200X р. видано картку Мороз А.В. Комісійні банку – 5 грн.

17.10.200X р. знято готівкою через банкомат 250 грн. Комісійні банку – 0,1%.

Скласти бухгалтерські проведення за вищенаведеними операціями.

Завдання 9

10.11.200X р. інкасовано до перерахування готівкову виручку:

- магазину “Кодак-експрес” у сумі 2500 грн;
- кафе “Каприз” у сумі 15 200 грн;
- супермаркету “Еко” в сумі 25 600 грн.

За результатами перерахунку виручку кафе “Каприз” здано до операційної каси банку. Після перерахування виручки супермаркету “Еко” виявлено надлишок у сумі 52 грн. Після перерахування виручки магазину “Кодак-експрес” виявлено недостачу в сумі 25 грн.

Скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Завдання 10

Указати документи та навести бухгалтерські проведення, які відображають операції отримання підкріплення готівкою від:

- НБУ;
- банку-кореспондента;
- власної філії.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте нормативну базу організації касової роботи в банку.
2. Поясніть порядок обліку видаткових касових операцій.
3. Як відображаються в обліку прибуткові касові операції?
4. Поясніть організацію роботи касового апарату банку.
5. Якими документами оформляються видаткові касові операції?
6. Якими документами оформляються прибуткові касові операції?
7. Який порядок завершення дня операційної каси?
8. Поясніть призначення вечірньої каси та особливості організації її роботи.
9. Охарактеризуйте особливості обліку операцій з приймання платежів від населення.
10. Як проводяться і відображаються в обліку операції з інкасування грошового виторгу?
11. Поясніть особливості обліку операцій з перевезення готівки між установами одного банку.
12. Порядок проведення ревізії касових операцій.
13. Як відображаються в обліку нестачі (надлишки) грошових коштів, які виявлені в результаті проведення ревізії?
14. Який порядок обліку операцій з видачі готівки через банкомат?

Облік вкладних (депозитних) операцій у банках України

5.1. Економічний зміст депозитних операцій, їх класифікація і загальна характеристика

Вклад (депозит) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі в національній валюті або в іноземній валюті, банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Особливість депозиту полягає в його двоїстій природі. Для вкладника депозит є потенційними грошима, які він може пустити в обіг. Але водночас “банківські гроші” приносять дохід у вигляді процентів. Тобто, з одного боку, це грошові ресурси, а з іншого – це капітал, який приносить прибуток. Перевага депозиту перед готівкою полягає в тому, що депозит приносить дохід, а недолік в тому, що депозит приносить дохід нижчий порівняно з тим, який приносить звичайний капітал.

В Україні порядок здійснення депозитних операцій банківських установ регламентує Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій, затверджене постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516.

Принципи організації депозитних операцій:

- депозитні операції здійснюються таким чином, щоб сприяти отриманню банківського прибутку або створювати умови для отримання прибутку в майбутньому;
- у процесі організації забезпечується різноманітність суб'єктів депозитних операцій і поєднання різних форм депозитів;

- при здійсненні банківських операцій забезпечується взаємозв'язок і взаємоузгодження між депозитними і кредитними операціями за термінами і сумами;
- особлива увага в процесі організації депозитних операцій приділяється строковим депозитам, які сприяють підтриманню ліквідності балансу банку;
- при організації депозитних операцій з метою забезпечення ліквідності в діяльності банку за залученими коштами юридичних та фізичних осіб проводиться формування обов'язкових резервів згідно з чинним законодавством (банки прагнуть, щоб резерви вільних коштів були мінімальними);
- розширюються банківські послуги, підвищується якість і культура обслуговування клієнтів, що сприяє залученню депозитів.

Для банківської практики характерна така класифікація депозитів:

1. За категоріями депонентів:

- депозити суб'єктів господарювання;
- депозити фізичних осіб;
- депозити банків.

2. За способом оформлення:

- іменні депозити;
- депозити на пред'явника.

3. За строками використання:

- депозити на вимогу;
- депозити на визначений строк (строкові).

Вклади (депозити) на вимогу – це грошові кошти або банківські метали, які розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунку.

Вклади (депозити) строкові – це грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк.

Довгостроковий вклад (депозит) – розміщені або залучені кошти на строк більше одного року.

Короткостроковий вклад (депозит) – надані або отримані кошти на строк, що не перевищує одного року.

Сума, строки та умови приймання вкладів (депозитів) визначаються між банком і вкладником на договірних засадах.

Залучення банком вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб підтверджується: договором банківського рахунку;

договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки; договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката; договором банківського вкладу (депозиту) з видачею іншого документа, що підтверджує внесення грошової суми або банківських металів і відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту.

Особливості залучення грошових коштів або банківських металів на вклади (депозити) регулюються внутрішніми положеннями банків.

У більшості банків вклади до запитання мають найбільшу питому вагу в структурі залучених коштів. Це найбільш дешеве джерело банківських ресурсів. Власник рахунку може в будь-який час вилучити кошти, тому банк повинен мати завжди високоліквідні активи за рахунок скорочення частки менш ліквідних, але таких, що дають високі доходи. Тому на залишок коштів на рахунках до запитання виплачуються низькі відсотки. Незважаючи на високу мобільність коштів на рахунках до запитання, існує можливість визначити їх мінімальний нерухомий залишок і використати його як стабільний позиковий ресурс.

Банки зацікавлені у вкладах до запитання з двох причин:

- клієнти мають залишки грошей на рахунку і з'являється можливість для банку використовувати ці залишки для короткострокового кредитування і отримання доходу;
- банк має можливість надати клієнту повний спектр банківських операцій і послуг.

За строковими депозитами банки виплачують клієнтам дохід у вигляді процентів, які залежать від розміру і строку депозиту. Банк зацікавлений у залученні вкладів на визначений строк, тому що вони стабільні і дозволяють банку використовувати кошти вкладників протягом тривалого часу.

Перевагою строкових депозитних рахунків для клієнтів є отримання високого процента, а для банку – можливість використання прогнозованих ресурсів для кредитування.

Недоліком строкових депозитів для клієнтів є низька їх ліквідність і неможливість використання для розрахункових і поточних платежів, а також для отримання готівки.

5.2. Правила бухгалтерського обліку вкладних (депозитних) операцій у банках України

Вкладні (депозитні) операції відображаються за рахунками плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280, залежно від категорії контрагентів, виду вкладу (депозиту) та строків їх використання, а також відповідно до вимог Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 № 435.

Розміщені (залучені) вклади (депозити) первісно оцінюються і відображаються за собівартістю в сумі фактично наданих (отриманих) коштів, у тому числі комісійні та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з цими операціями, відповідно як актив та зобов'язання не підлягають взаємозаліку.

На дату балансу вклади (депозити) оцінюються за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час здійснення амортизації дисконту (премії) та нарахування процентів.

Якщо балансова вартість розміщених депозитів перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування, то визнається зменшення їх корисності. Зменшення корисності в бухгалтерському обліку відображається шляхом формування спеціальних резервів за рахунок витрат банку.

Бухгалтерський облік нарахованих, отриманих (сплачених), наперед отриманих (сплачених) доходів та витрат за вкладними (депозитними) операціями здійснюється згідно з порядком, визначеним Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255.

Облік вкладних (депозитних) операцій та нарахованих доходів і витрат за такими операціями в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно порядку обліку вкладних (депозитних) операцій у національній валюті. Курсові різниці від переоцінки суми вкладу (депозиту), а також нарахованих за ними процентів в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку із зміною офіційного валютного курсу відображаються за рахунком 6204 "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами".

Таблиця 5.2-1. Перелік згрупованих рахунків

Назва згрупованих рахунків	Перелік основних рахунків
Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів	1001 А "Банкноти та монети в касі банку" 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку" 1101 А "Банківські метали в банку" 1102 А "Банківські метали у відділенні банку" 1200 А "Кореспондентський рахунок банку в НБУ" 1500 АП "Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках"
Рахунки клієнтів	2600 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" 2604 П "Цільові кошти на вимогу суб'єктів господарювання" 2605 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток" 2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб" 2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток" 2650 АП "Кошти на вимогу небанківських фінансових установ" 2655 АП "Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток"
Рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів)	1200 А "Кореспондентський рахунок банку в НБУ" 1203 А "Кошти обов'язкових резервів банку в НБУ" 1211 А "Кошти, що надані НБУ за операціями репо" 1212 А "Короткострокові вклади (депозити) у НБУ" 1500 АП "Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках" 1510 А "Депозити овернайт, що розміщені в інших банках" 1512 А "Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках" 1515 А "Довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках" 1516 А "Довгострокові вклади (депозити), що розміщені на умовах субординованого боргу"
Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів)	1300 П "Кореспондентський рахунок НБУ в банку" 1332 П "Короткострокові вклади (депозити) НБУ" 1335 П "Довгострокові вклади (депозити) НБУ" 1600 АП "Кореспондентські рахунки інших банків" 1610 П "Депозити овернайт інших банків" 1612 П "Короткострокові вклади (депозити) інших банків" 1615 П "Довгострокові вклади (депозити) інших банків" 2513 П "Кошти Державного казначейства України" 2600 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання" 2604 П "Цільові кошти на вимогу суб'єктів господарювання"

Продовження табл. 5.2-1

Назва згрупованих рахунків	Перелік основних рахунків
Рахунки для обліку розміщених ощадних (депозитних) сертифікатів	<p>2605 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток"</p> <p>2610 П "Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання"</p> <p>2615 П "Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання"</p> <p>2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб"</p> <p>2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток"</p> <p>2630 П "Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб"</p> <p>2635 П "Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб"</p> <p>2650 АП "Кошти на вимогу небанківських фінансових установ"</p> <p>2651 П "Короткострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ"</p> <p>2652 П "Довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ"</p> <p>2655 АП "Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток"</p> <p>3320 П "Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком"</p> <p>3330 П "Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком"</p> <p>3340 П "Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком"</p>
Рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладами (депозитами)	<p>1517 А "Прострочена заборгованість за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках"</p>
Рахунок для обліку сумнівної заборгованості за коштами на вимогу в інших банках	<p>1580 А "Сумнівна заборгованість за коштами на вимогу в інших банках"</p>
Рахунок для обліку сумнівної заборгованості за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках	<p>1581 А "Сумнівна заборгованість за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках"</p>

Продовження табл. 5.2-1

Назва згрупованих рахунків	Перелік основних рахунків
Рахунки для обліку нарахованих доходів за розміщеними вкладками (депозитами)	<p>1208 А "Нараховані доходи за коштами на вимогу в НБУ"</p> <p>1218 А "Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами) в НБУ"</p> <p>1508 А "Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках"</p> <p>1518 А "Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках"</p>
Рахунки для обліку нарахованих витрат за залученими вкладками (депозитами)	<p>1308 П "Нараховані витрати за кореспондентським рахунком НБУ в банку"</p> <p>1338 П "Нараховані витрати за строковими вкладками (депозитами)"</p> <p>1608 П "Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків"</p> <p>1618 П "Нараховані витрати за строковими вкладками (депозитами) інших банків"</p> <p>2608 П "Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання"</p> <p>2618 П "Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання"</p> <p>2628 П "Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб"</p> <p>2638 П "Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб"</p> <p>2658 П "Нараховані витрати за коштами небанківських фінансових установ"</p>
Рахунки для обліку нарахованих витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами	<p>3328 П "Нараховані витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком"</p> <p>3338 П "Нараховані витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком"</p> <p>3348 П "Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком"</p>
Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за розміщеними вкладками (депозитами)	<p>1509 А "Прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках"</p> <p>1519 А "Прострочені нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках"</p>
Рахунки для обліку сумнівної заборгованості	<p>1780 А "Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями"</p> <p>2480 А "Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами"</p> <p>3589 А "Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами"</p>

Продовження табл. 5.2-1

Назва згрупованих рахунків	Перелік основних рахунків
Рахунки для обліку спеціальних резервів	<p>1592 КА "Резерви під нестандартну заборгованість за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках"</p> <p>1593 КА "Резерви під стандартну заборгованість за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках"</p> <p>1790 КА "Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями"</p>
Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за розміщеними ощадними (депозитними) сертифікатами	<p>3326 КП "Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком"</p> <p>3336 КП "Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком"</p> <p>3346 КП "Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком"</p>
Рахунки для обліку неамортизованої премії за розміщеними ощадними (депозитними) сертифікатами	<p>3327 КП "Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком"</p> <p>3337 КП "Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком"</p> <p>3347 КП "Неамортизована премія за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком"</p>
Рахунок для обліку витрат майбутніх періодів	<p>3500 А "Витрати майбутніх періодів"</p>
Рахунки для обліку процентних доходів за розміщеними вкладками (депозитами)	<p>6000 П "Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в НБУ"</p> <p>6003 П "Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в НБУ"</p> <p>6010 П "Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках"</p> <p>6011 П "Процентні доходи за депозитами овернайт, що розміщені в інших банках"</p> <p>6012 П "Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках"</p> <p>6013 П "Процентні доходи за довгостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках"</p>
Рахунки для обліку процентних витрат за залученими вкладками (депозитами)	<p>7000 А "Процентні витрати за коштами на вимогу, що отримані від НБУ"</p> <p>7005 А "Процентні витрати за короткостроковими вкладками (депозитами), що отримані від НБУ"</p> <p>7006 А "Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами), що отримані від НБУ"</p> <p>7010 А "Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків"</p>

Продовження табл. 5.2-1

Назва згрупованих рахунків	Перелік основних рахунків
Рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (деPOSITними) сертифікатами	<p>7011 А "Процентні витрати за депозитами овернайт інших банків"</p> <p>7012 А "Процентні витрати за короткостроковими вкладками (депозитами) інших банків"</p> <p>7013 А "Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами) інших банків"</p> <p>7020 А "Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання"</p> <p>7021 АП "Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання"</p> <p>7040 А "Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб"</p> <p>7041 АП "Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб"</p> <p>7070 А "Процентні витрати за коштами на вимогу небанківських фінансових установ"</p> <p>7071 АП "Процентні витрати за строковими коштами небанківських фінансових установ"</p> <p>7052 АП "Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком"</p> <p>7053 АП "Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком"</p> <p>7054 АП "Процентні витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком"</p>
Рахунки для обліку відрахувань у резерви	<p>7701 АП "Відрахування в резерви під заборгованість інших банків"</p> <p>7720 АП Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами</p>
Рахунок для обліку переоцінки заборгованості в іноземній валюті	<p>6204 АП "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами"</p>
Рахунки для обліку повернення раніше списаної безнадійної заборгованості інших банків	<p>6711 П "Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості інших банків"</p> <p>6717 П "Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років"</p>
Рахунки для обліку не сплачених в строк доходів	<p>9601 А "Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами"</p>
Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості	<p>9610 А "Списана у збиток заборгованість за коштами на кореспондентських рахунках"</p>
Рахунок для обліку бланків цінних паперів	<p>9820 А "Бланки цінних паперів"</p>

Бухгалтерський (фінансовий) облік операцій із залучення, розміщення, погашення депозитів, нарахування та списання (отримання) витрат (доходів) за ними здійснюється за такими групами балансових рахунків (табл. 5.2-1).

5.2.1. Бухгалтерський облік залучених вкладів (депозитів)

Грошові кошти в національній та іноземній валюті або банківські метали, залучені від юридичних і фізичних осіб, обліковуються банками на відповідних рахунках, відкриття яких здійснюється банком на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту) або договору банківського рахунку та інших документів відповідно до законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України з питань відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті.

Додержання письмової форми договору є обов'язковою умовою взаємовідносин між банком і вкладником.

За договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), яка прийняла від іншої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові цю суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, установлених договором.

За договором банківського рахунку, укладеним з юридичною або фізичною особою, банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок грошові кошти або банківські метали, що їй надходять, виконувати розпорядження власника рахунку про перерахування і видачу відповідних сум з рахунку та проведення інших операцій за рахунком.

Одностороння зміна (вкладником або банком) умов договору банківського рахунку або договору банківського вкладу (депозиту) не допускається, якщо інше не встановлено договором або законодавством України.

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки перераховуються юридичними особами з поточних рахунків і повертаються банками в безготівковій формі на поточні рахунки юридичних осіб. Нараховані проценти за вкладками (депозитами) юридичних осіб відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) банки можуть перераховувати на поточний рахунок юридичної особи або зараховувати на поповнення вкладу (депозиту). Проведення розрахункових операцій за вкладними (депозитними) рахунками юридичної особи забороняється, крім

операцій, пов'язаних з реалізацією майнових прав на суму вкладу (депозиту) відповідно до укладених договорів застави та законодавства України.

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого вкладного (депозитного) рахунку або поточного рахунку і повертаються банками готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів чи за заявою вкладника на інший його рахунок. Банки можуть відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) перераховувати фізичним особам нараховані проценти за вкладами (депозитами) на їхній поточний рахунок, для поповнення вкладу (депозиту) або видавати готівкою.

Банки повертають вклади (депозити) та сплачують нараховані проценти у строки, що визначені умовами договору банківського вкладу (депозиту) між вкладником і банком.

За договором банківського вкладу (депозиту) незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів, розміщених юридичними особами на інших умовах повернення, які встановлені договором.

На дату залучення коштів на вклад (депозит) в обліку здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит: Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів).

Сума вкладу (депозиту) обліковується на вкладному (депозитному) рахунку до часу його повернення.

Проценти на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу (депозиту), якщо інше не передбачено договором, нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передуватиме поверненню грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з вкладного (депозитного) рахунку вкладника з інших причин.

Виплата процентів за вкладом (депозитом) здійснюється у строки, які обумовлені в договорі.

Для розрахунку нарахованих процентів комерційні банки можуть використовувати номінальну або фактичну процентну ставку.

При використанні номінальної процентної ставки сума процентів за депозитом розраховується шляхом множення номіналу

депозиту на процентну ставку, що вказана в депозитному договорі.

За допомогою фактичної процентної ставки сума процентів визначається за певний період з урахуванням раніше сплачених процентів шляхом застосування номінальної процентної ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму раніше сплачених процентів.

Незалежно від методу накопичення процентів загальна сума нарахованих процентів на дату закінчення строку дії депозитного договору не змінюється.

Банк може залучати депозити за фіксованою або плаваючою процентною ставкою. При залученні депозитів за плаваючою процентною ставкою банк згідно з умовами договору може застосовувати середньозважену або процентну ставку, що діяла на дату нарахування. Нарахування процентів за середньозваженою процентною ставкою здійснюється з урахуванням процентних ставок, які діяли протягом строку депозитного договору.

Облік процентів за депозитами здійснюється за принципами нарахування і відповідності. Для обліку нарахованих процентів використовуються відповідні рахунки “Нарахованих витрат”, на яких накопичуються нараховані проценти до настання строку їх сплати.

Нарахування процентів за депозитами відображається бухгалтерським проведенням:

Дебет: процентні витрати;
Кредит: нараховані витрати.

Сплачені авансом проценти не рідше одного разу на місяць протягом строку депозиту амортизуються з віднесенням відповідної суми на процентні витрати. При цьому здійснюється така бухгалтерське проведення:

Дебет: процентні витрати;
Кредит: витрати майбутніх періодів.

Проценти за депозитом можуть сплачуватися:

- при погашенні депозиту;
- періодично;
- авансом.

Якщо проценти сплачуються на дату погашення депозиту, то банк здійснює такі бухгалтерські проведення:

Дебет: нараховані витрати – на суму процентів;
Дебет: депозит – на суму номіналу депозиту;
Кредит: поточний рахунок, кореспондентський рахунок, каса.

При сплаті процентів періодично після дати нарахування банк здійснює таке бухгалтерське проведення:

Дебет: нараховані витрати;

Кредит: поточний рахунок, кореспондентський рахунок, каса
– на суму процентів.

При капіталізації процентів сума нарахованих процентів періодично приєднується до депозиту і відображається такою бухгалтерським проведенням:

Дебет: нараховані витрати;

Кредит: рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) –
на суму процентів.

Повернення вкладу (депозиту) у визначений договором банківського вкладу (депозиту) строк відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) –
на суму вкладу (депозиту) з урахуванням суми процен-
тів при їх капіталізації;

Кредит: рахунки для обліку грошових коштів і банківських
металів, рахунки клієнтів;

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

Якщо за вимогою вкладника вклад (депозит) повертається до закінчення дії договору банківського вкладу (депозиту) і банк здійснює перерахування процентів за ставкою, яка застосовується закладами на вимогу, якщо договором не передбачено інше, то на різницю між нарахованими раніше процентами та процентами, що підлягають сплаті за ставкою, яка застосовується закладами на вимогу, банк зменшує свої процентні витрати. У цьому разі, якщо протягом дії договору банківського вкладу (депозиту) проценти вкладнику не сплачувалися, то в бухгалтерському обліку зменшення суми процентних витрат відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

- Дебет:** рахунки для обліку нарахованих витрат за залученими вкладками (депозитами) – на суму нарахованих процентів за вкладом (депозитом);
- Кредит:** рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів – на суму процентів за вкладом (депозитом) за ставкою, яка застосовується до вкладів на вимогу;
- Кредит:** рахунки для обліку процентних витрат за залученими вкладками (депозитами) – на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою.

Якщо проценти сплачувалися вкладнику періодично протягом дії договору банківського вкладу (депозиту), різниця між раніше сплаченими процентами та перерахованими за ставкою, що застосовується за вкладками на вимогу, повертається банку відповідно до умов цього договору, тобто сплачується вкладником або утримується банком із суми вкладу (депозиту).

5.2.2. Бухгалтерський облік коштів, залучених за ошадними (депозитними) сертифікатами

Ощадний (депозитний) сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право власника сертифіката або його правонаступника на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу (депозиту) та процентів, установлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть випускатися за ініціативою банку: одноразово або серіями; іменними або на пред'явника; на вимогу або на строк.

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть випускатися процентними, купонними або безкупонними.

Купонний ощадний (депозитний) сертифікат – це ощадний (депозитний) сертифікат, який має окремі купони, на кожному з яких зазначено строк здійснення виплати процентної плати. При настанні цього строку банк відриває купон і виплачує власникові сертифіката дохід згідно з визначеним процентом.

Процентний ощадний (депозитний) сертифікат – це ощадний (депозитний) сертифікат, який випущений банком з визначеною процентною ставкою.

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути номіновані як у національній, так і в іноземній валюті.

Випуск та розміщення банками ощадних (депозитних) сертифікатів, номінованих у банківських металах, не дозволяється.

Емітентами ощадних (депозитних) сертифікатів можуть бути лише банки – юридичні особи.

Строк обігу ощадних (депозитних) сертифікатів встановлюється від дати видачі сертифіката безпосередньо вкладнику (власнику сертифіката) до дати, з якої власник сертифіката отримав право вимоги вкладу (депозиту).

Розміщення та погашення ощадних (депозитних) сертифікатів здійснюється лише банком-емітентом. До погашення приймаються тільки оригінали ощадних (депозитних) сертифікатів.

При розміщенні ощадних (депозитних) сертифікатів з дисконтом у бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

- Дебет: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів – на суму номіналу сертифіката за мінусом дисконту;
- Дебет: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами – на суму дисконту;
- Кредит: рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів – на суму номіналу сертифіката.

При розміщенні ощадних (депозитних) сертифікатів з премією здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів – на суму номіналу сертифіката, плюс премія;
- Кредит: рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів – на суму номіналу сертифіката;
- Кредит: рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами – на суму премії.

Суми дисконту та премії амортизуються щомісячно протягом періоду від дати видачі сертифіката до його погашення з віднесенням нарахованих сум на процентні витрати. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- під час амортизації дисконту:
 - Дебет: рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (депозитними) сертифікатами;
 - Кредит: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами;
- під час амортизації премії:
 - Дебет: рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами;
 - Кредит: рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (депозитними) сертифікатами.

При настанні строку погашення або дострокового погашення ощадного (депозитного) сертифіката банк здійснює платіж проти його пред'явлення та відображає цю операцію в бухгалтерському обліку аналогічно до операцій з повернення вкладів (депозитів).

Погашення ощадних (депозитних) сертифікатів, які номіновані в національній валюті, та виплата процентів за ними здійснюються банками лише в національній валюті.

Погашення ощадних (депозитних) сертифікатів, які номіновані в іноземній валюті, та виплата процентів за ними здійснюються банками в іноземній валюті, а за письмовою заявою вкладника або особи, уповноваженої на здійснення цієї операції, – у національній валюті за курсом Національного банку України на дату закінчення строку, який зазначений в ощадному (депозитному) сертифікаті, або на дату дострокового викупу сертифіката.

За умови дострокового подання ощадного (депозитного) сертифіката до погашення банк сплачує власнику сертифіката суму вкладу (депозиту) та проценти, які виплачуються в розмірі як за вкладом (депозитом) на вимогу, якщо умовами сертифіката не встановлений інший розмір процентів.

При достроковому пред'явленні ощадного (депозитного) сертифіката на пред'явника, номінованого як у національній, так і в іноземній валюті, до погашення грошові кошти зараховуються банком на поточний рахунок вкладника, відкритий у цьому банку, і можуть бути видані або перераховані за розпорядженням вкладника на інший рахунок не раніше ніж через п'ять робочих днів після їх зарахування.

Розрахунки за придбані ощадні (депозитні) сертифікати та сплата грошових коштів за ними для юридичних осіб здійснюються лише в безготівковій формі.

Розрахунки за придбані ощадні (депозитні) сертифікати та сплата грошових коштів за ними для фізичних осіб здійснюються як у готівковій, так і в безготівковій формі.

Якщо одержання вкладу (депозиту) за строковим ощадним (депозитним) сертифікатом прострочене, то такий сертифікат вважається документом на вимогу, за яким на банк покладається зобов'язання сплатити зазначену в ньому суму вкладу (депозиту) та процентів за ним у разі пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката.

Бланки ощадних (депозитних) сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком № 9820 "Бланки цінних паперів" в умовній одиниці 1 гривня.

Видані в підзвіт бланки сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком № 9890 “Бланки цінних паперів у підзвіті”, а відіслані – за позабалансовим рахунком № 9891 “Бланки цінних паперів у дорозі”.

Погашені сертифікати та купони до них обліковуються за позабалансовим рахунком № 9812 “Погашені цінності”. Бланки погашених ощадних (депозитних) сертифікатів зберігаються в банку п’ять років, якщо інше не передбачено законодавством України.

Знищення бланків ощадних (депозитних) сертифікатів здійснюється банками відповідно до порядку, визначеного у внутрішніх положеннях банку з питань діловодства, з урахуванням вимог законодавства України, але не раніше ніж через п’ять років після їх погашення.

5.2.3. Бухгалтерський облік розмішених вкладів (депозитів)

Розміщення вкладу (депозиту) відображається в бухгалтерському обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку розмішених вкладів (депозитів);
Кредит: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

Вклади (депозити) овернайт надаються строком на один робочий день і відображаються в бухгалтерському обліку аналогічно до обліку залучених та розмішених вкладів (депозитів), що обертаються на міжбанківському ринку.

При зміні початкової дати погашення (продлонгації) вкладів (депозитів) овернайт заборгованість за ними відображається за відповідними рахунками з обліку короткострокових або довгострокових вкладів (депозитів) залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

Облік процентів за депозитами здійснюється за принципами нарахування і відповідності. Для обліку нарахованих процентів використовуються відповідні рахунки “Нараховані доходи”, на яких накопичуються нараховані проценти до настання строку їх сплати.

Нарахування процентів за депозитами відображається бухгалтерським проведенням:

Дебет: нараховані доходи;
Кредит: процентні доходи.

При сплаті процентів періодично після дати нарахування, банк здійснює таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку коштів на коррахунках;
Кредит: нараховані доходи – на суму процентів.

Погашення розміщеного вкладу (депозиту) у визначений договором банківського вкладу (депозиту) строк відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів;

Кредит: рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів).

Прострочена заборгованість – заборгованість, яка не погашена в термін (строк), установлений договором.

Сума не отриманого у визначений договором строк розміщеного вкладу (депозиту) наступного робочого дня відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами);

Кредит: рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів).

Сумнівна заборгованість – заборгованість, стосовно якої в банку є сумніви щодо її погашення.

У разі визнання простроченої заборгованості за розміщеним вкладом (депозитом) сумнівною здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунок для обліку сумнівної заборгованості за строківими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках;

Кредит: рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів), рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами).

Погашення простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами) відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів;

Кредит: рахунок для обліку простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами).

При визнанні коштів на вимогу в інших банках сумнівними до отримання здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунок для обліку сумнівної заборгованості за коштами на вимогу в інших банках;

Кредит: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

Погащення сумнівної заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами) відображається таким бухгалтерським проведенням:

- Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів;
Кредит: рахунок для обліку сумнівної заборгованості за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках, рахунок для обліку сумнівної заборгованості за коштами на вимогу в інших банках.

При визнанні заборгованості за вкладками на вимогу та розміщеними вкладками (депозитами) безнадійною така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

5.3. Бухгалтерський облік формування і використання спеціальних резервів на покриття можливих втрат за розміщеними вкладками (депозитами)

Банк визнає зменшення корисності (знецінення) за кожною операцією з розміщення вкладів (депозитів), якщо їх балансова вартість перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування.

При зменшенні корисності розміщеного вкладу (депозиту) банки формують (збільшують) резерви згідно з вимогами відповідних нормативно-правових актів Національного банку. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

- Дебет: рахунки для обліку відрахувань у резерви;
Кредит: рахунки для обліку спеціальних резервів.

При формуванні (збільшенні) резерву в іноземній валюті бухгалтерські проведення здійснюються з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції. Банк формує резерви в іноземній валюті за кожною валютою окремо.

Переоцінка резервів в іноземній валюті в разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют відображається за балансовим рахунком 6204 “Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами”.

При сторнуванні (зменшенні) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих у національній валюті, здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Дебет: рахунки для обліку спеціальних резервів;
Кредит: рахунки для обліку відрахувань у резерви.

При сторнуванні (зменшенні) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в іноземній валюті, відповідно до обраної банком облікової політики здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- за наявності інформації про офіційний курс гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву:

Дебет: рахунки для обліку спеціальних резервів – за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування;

Кредит: рахунок для обліку позиції банку в іноземній валюті;

Дебет: рахунок для обліку еквівалента позиції банку;

Кредит: рахунки для обліку відрахувань у резерви (за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву);

Дебет/Кредит: рахунок для обліку переоцінки заборгованості в іноземній валюті та банківських металах – на суму різниці між сумою резерву за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву і сумою резерву за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування;

- за відсутності інформації щодо офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву банк сторнує раніше сформований резерв і здійснює бухгалтерські проведення з формування резерву на відповідну суму.

Списання безнадійної заборгованості за рахунок спеціального резерву відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: рахунки для обліку спеціальних резервів;

Кредит: відповідний рахунок сумнівної заборгованості або рахунок, за яким обліковується відповідний актив.

Списана за рахунок спеціальних резервів безнадійна заборгованість обліковується за позабалансовими рахунками до визначеного обліковою політикою банку часу з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків. У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку списаної в збиток заборгованості;

Кредит: контррахунок.

При частковому або повному погашенні контрагентом раніше списаної за рахунок спеціального резерву суми безнадійної заборгованості здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в поточному році:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит: рахунки для обліку відрахувань у резерви;

• якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит: рахунки для обліку повернення раніше списаної заборгованості.

• одночасно за позабалансовими рахунками здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: контррахунок;

Кредит: рахунки для обліку списаної в збиток заборгованості.

Після закінчення строку, визначеного обліковою політикою банку, за безнадійною заборгованістю, яка була списана за рахунок спеціальних резервів та обліковувалася за позабалансовими рахунками, здійснюється бухгалтерське проведення:

Дебет: контррахунок;

Кредит: рахунки для обліку списаної в збиток заборгованості.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Навести визначення таких понять:

- 1) вклад (депозит) на вимогу;
- 2) строковий вклад (депозит);
- 3) складний процент;
- 4) вкладний (депозитний) рахунок.

Завдання 2

Вибрати правильну відповідь:

1. Нарахування процентів на банківський вклад починається з дня:

- наступного після укладення договору банківського вкладу;
- наступного після надходження від вкладника коштів;
- укладення договору банківського вкладу;
- надходження від вкладника коштів.

2. Нарахування процентів на банківський вклад закінчується в день:

- повернення коштів вкладнику;
- закінчення строку договору банківського вкладу;

- який передує поверненню коштів вкладнику;
- який передує списанню коштів з вкладного рахунку.

3. Виплата процентів за банківським вкладом здійснюється:

- в наступний за нарахуванням процентів день;
- у день нарахування процентів;
- у строки, обумовлені договором банківського вкладу;
- у строки, визначені обліковою політикою банку.

Завдання 3

Скласти бухгалтерські проведення за операціями:

1. Банк розмістив кошти на короткостроковий депозит у банку-кореспонденті.
2. Капіталізовано проценти за короткостроковим депозитом фізичної особи.
3. Сплачені авансом проценти за короткостроковим депозитом юридичної особи віднесені на витрати звітного періоду.
4. Залучено овернайт від банку-кореспондента.
5. Нараховано проценти за короткостроковим депозитом фізичної особи.
6. Перераховано проценти за короткостроковим депозитом фізичної особи на її картковий рахунок.
7. Внесено кошти готівкою на депозит фізичною особою.
8. Нараховано проценти за депозитом овернайт.
9. Додатково внесено кошти на короткостроковий депозит юридичною особою.
10. Залучено короткостроковий депозит юридичної особи.

Завдання 4

09.11.200X р. АКБ “Надра” залучено депозит КБ “Приватбанк” у сумі 456 500 грн строком на 3 місяці, ставка – 13% річних. Нарахування процентів щомісячно за методом “факт/365”. Сплата процентів по закінченні строку депозиту.

Скласти бухгалтерські проведення в АКБ “Надра” та КБ “Приватбанк”. Указати зміни в балансі.

Завдання 5

25.07.200X р. АКБ “Надра” залучено депозит АТ “Оболонь” строком на 5 місяців у сумі 58 700 грн під 17% річних. Нарахування процентів здійснюється щомісячно за методом “факт/365”. Сплата процентів – у кінці кожного місяця.

10.10.200X р. АТ “Оболонь” додатково внесено на депозит 24 500 грн.

Скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями та вказати зміни в балансі.

Завдання 6

05.10.200X р. Петренком І.В. внесено готівкою на депозит 9500 грн. Депозит залучено строком на 6 місяців під 16% річних. Проценти сплачено при внесенні коштів на депозит. Проценти нараховуються за методом “факт/365”.

Скласти бухгалтерські проведення та зазначити, до яких змін у балансі призведе дана операція.

Завдання 7

12.09.200X р. Івановою О.М. з її поточного рахунку було перераховано на депозит 21 300 грн. Депозит залучено на 4 місяці під 15% річних. Проценти нараховуються за методом “факт/365” та капіталізуються щомісячно.

26.10.200X р. зроблено додатковий внесок у сумі 8460 грн.

Скласти бухгалтерські проведення та вказати зміни в балансі.

Завдання 8

15.06.200X р. АКБ „Ажіо” залучено депозит на 10 днів у сумі 357 870 грн за ставкою 12% річних. Проценти нараховуються за методом “факт/365”.

Скласти бухгалтерські проведення, якщо:

- банк залучає депозит банку-кореспондента;
- банк залучає депозит іншого банку, з яким не встановлено кореспондентських відносин.

Пояснити вплив даної операції на статті фінансової звітності.

Завдання 9

24.09.200X р. Лушпенко М.А. внесено готівку на депозит у сумі 10 500 грн. Депозит залучено на 8 місяців під 13% річних. Проценти нараховуються за методом “факт/365” і перераховуються на картковий рахунок щомісяця. По закінченні строку згідно з договором кошти перераховуються на картковий рахунок вкладника.

Відобразити операції в бухгалтерському обліку.

Завдання 10

20.01.200X р. Ковалюк О.М. внесено готівку на депозит у сумі 8500 грн. Депозит залучено на 9 місяців під 15% річних. Проценти нараховуються за методом “факт/365” і перераховуються на картковий рахунок щомісяця.

15.06.200X р. кошти повернено на вимогу клієнта. Згідно з договором банківського вкладу проценти перераховуються за ставкою 5% річних.

Скласти бухгалтерські проведення.

Контрольні питання

1. Розкрийте економічний зміст депозитних операцій.
2. Охарактеризуйте рахунки для обліку вкладів (депозитів).
3. За якими статтями і в яких формах фінансової звітності відображаються депозитні операції банку?
4. Який порядок відкриття та режим функціонування вкладного (депозитного) рахунку?
5. Який порядок обліку номіналу депозиту?
6. Від чого залежить облік номіналу депозиту?
7. Охарактеризуйте методика нарахування процентів за користування депозитними коштами та облік процентних витрат за депозитними операціями.
8. Розкрийте порядок обліку депозиту, якщо проценти виплачуються при залученні депозиту.
9. Як здійснюється облік погашення депозиту?
10. Як перераховуються проценти в разі дострокового розірвання договору вкладником?
11. Який порядок обліку вкладів (депозитів) в іноземній валюті?
12. Який порядок контролю за правильністю здійснення обліку депозитних операцій?
13. Яким чином обліковуються депозити овернайт?
14. Розкрийте особливості залучення та обліку вкладів фізичних осіб.
15. Розкрийте порядок обліку коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами.
16. Охарактеризуйте бухгалтерський облік формування і використання спеціальних резервів на покриття можливих втрат за розміщеними вкладками (депозитами).

Облік кредитних операцій банку

6.1. Суть, принципи і функції кредиту, його роль в економіці

Необхідність кредиту викликана існуванням товарно-грошових відносин. Його передумовою є наявність поточних або майбутніх доходів у позичальника, а конкретними причинами, що обумовлюють необхідність кредиту, – коливання потреби в коштах і джерелах їх формування як у юридичних, так і в фізичних осіб.

Коли в одних із них кошти вивільнюються, іншим їх не вистачає. Ця суперечність розв'язується за допомогою кредиту, який необхідний позичальнику для розширення виробництва, повного забезпечення власних потреб.

Кредит – економічна категорія, яка відображає відносини між суб'єктами господарювання щодо надання та отримання позики в грошовій або товарній формі на умовах повернення, строковості й платності. Кредит – рух вартості в інтересах реалізації певних потреб.

Різні визначення суті кредиту можуть відображати окремі риси його структури, складу учасників і стадій руху. Кредит можна визначити як взаємини між кредитором і позичальником; зворотний рух вартості; рух платіжних засобів за умови повернення; рух позикової вартості; рух позикового капіталу. Як відомо, термін “кредит” походить від лат. *creditum* – “вірити”. Довіра є невід’ємною, проте не вирішальною властивістю, яка розкриває суть кредиту як виду економічних відносин, є передумовою формування і руху вільних грошових ресурсів. Основою розвитку кредиту як економічного явища є достатня платоспроможність суб'єктів економічних відносин.

Отже, *кредит* – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово

вільних коштів і використання їх на умовах повернення та оплати. Видачу кредитів забезпечують кредитні операції банківської установи.

Відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” *кредитні операції* – це вид активних операцій банку, які пов’язані: з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування – позик у готівковій або безготівковій формі та кредитів у формі врахування векселів, розміщення депозитів, операцій репо, на фінансування будівництва житла, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу тощо; з прийняттям зобов’язань про надання коштів у тимчасове користування – надання гарантій, поручительств, авалів тощо; з будь-яким продовженням строку боргу, яке здійснене в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми.

У кредитних відносинах беруть участь дві сторони – суб’єкти кредитних відносин: кредитор, який надає кредити в тимчасове користування, і позичальник, який отримує кредит. А грошові чи матеріальні цінності, затрати чи проекти, стосовно яких укладається угода про позику, є об’єктами кредиту. В умовах ринкової економіки об’єктом кредитних відносин є переважно гроші як загальний ресурс.

Принципи банківського кредитування – це основні положення кредитного механізму, що визначають процес кредитування, тобто правила поведінки банку і позичальника в процесі здійснення кредитних операцій.

До принципів кредитування належать:

- *цілеспрямованість* – кредити надаються лише на визначені в кредитній угоді цілі (об’єкти користування);
- *диференційованість* – різним позичальникам кредити надаються на різних умовах, що залежить від характеру позичальника, спрямованості й терміну надання кредиту, ступеня ризику тощо. Тобто банки не повинні формально (однозначно) підходити до проблем надання кредиту клієнтам, які претендують на його отримання;
- *забезпеченість* кредиту – відповідність між вартістю майна, яка є заставою позики, і заборгованістю за позикою, а також наявність у банку права та можливостей для захисту своїх інтересів у вигляді одержання відповідних засобів забезпечення наданого кредиту (застава, поручительство, гарантія, страхування тощо);
- *поверненість* – кредит має бути повернутий позичальником банкові. Поверненість є тією особливістю, яка відрізняє кредит

як економічну категорію від інших економічних категорій товарно-грошових відносин.

- *строковість* кредиту – необхідна форма досягнення поверненості кредиту. Принцип строковості означає, що кредит має бути не тільки повернений, а й повернений у заздалегідь обумовлений строк, тобто в ньому міститься конкретно виражений фактор часу. Строк повернення кредиту – це граничний інтервал часу, протягом якого кредитні кошти знаходяться в розпорядженні позичальника, і є мірою, за межами якої кількісні зміни в часі перетворюються в якісні. Якщо строк користування кредитом затягується, то викривляється сутність кредиту, що негативно впливає на стан грошового обігу в цілому по країні;
- *платність* кредиту, яка полягає в тому, що за користування ним позичальник має сплатити банку позиковий відсоток. Ставка банківського відсотка – це своєрідна ціна кредиту. Платність (ціна) кредиту впливає безпосередньо на господарський (комерційний) розрахунок підприємців, стимулює їх до збільшення власних коштів і раціонального використання залучених. Щодо банку, то платність кредиту забезпечує його витрати, пов'язані зі сплатою відсотків за залучені на депозити кошти, управлінські витрати, а також отримання прибутків для збільшення ресурсних фондів кредитування та використання на інші власні потреби.

Наведені принципи забезпечують виконання головного принципу – *збереження основної суми кредиту* при виконанні банком кредитних операцій.

Визначаючи функції кредиту, слід мати на увазі, що при зміні економічної суті кредиту в процесі історичного розвитку змінюються і його функції.

Питання про *функції кредиту* є дискусійним. Розбіжності стосуються не тільки трактування окремих функцій, а і їх кількості. Зупинимось лише на трьох:

- перерозподільча функція;
- функція створення грошей;
- контрольна функція.

Перерозподільча функція полягає в тому, що вільні кошти юридичних та фізичних осіб за допомогою кредиту передаються в тимчасове користування підприємств, господарських товариств і населення для задоволення виробничих або особистих потреб. Такий перерозподіл дає можливість прискорити залучення матеріальних ресурсів у виробниче та особисте споживання.

За допомогою кредиту здійснюється перерозподіл вартості на засадах повернення, отже, кредит виконує перерозподільчу функцію.

Іншою функцією кредиту є *створення грошей для грошового обігу* (емісійна функція), яку виконує тільки банківський кредит. Методами кредитної експансії, тобто розширення кредиту, та кредитної рестрикції (звуження кредиту) регулюється кількість грошей в обігу. Причому вилучення грошей з обігу за допомогою кредиту досягається значно важче, ніж їх випуск в обіг.

Контрольна функція кредиту полягає в тому, що в процесі кредитного перерозподілу коштів забезпечується банківський контроль за діяльністю позичальника. Можливість такого контролю впливає із самої природи кредиту. Необхідно зазначити, що вступивши в кредитні відносини, одержувач кредиту також має здійснювати контроль за своєю діяльністю для того, щоб своєчасно і повністю повернути кредитні ресурси. Поверненість кредиту дає можливість не тільки виявити порушення процесу виробництва чи реалізації, а й зацікавлює підприємства та господарські товариства не допускати їх, оскільки такі порушення призводять до виплати “зайвих” процентів банку, до обмеження чи повного припинення видачі кредитів.

6.2. Організація кредитної роботи в банку

Кредити становлять близько 50% активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів. Вони є найбільш прибутковою, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів. Теорія портфеля пропонує розглядати не кожну позику, а сукупність усіх кредитів з їх взаємовпливом та взаємозалежністю.

Кредитний портфель – це сукупність усіх позик, наданих банком з метою одержання прибутку. Розмір кредитного портфеля оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих, сумнівних. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле, складова частина активів банку, яка має рівень дохідності і відповідний рівень ризику. Дохідність і ризик – основні параметри управління кредитним портфелем банку. Якість і склад кредитного портфеля істотно залежать від організації кредитної роботи в банку.

Організаційна структура кредитного підрозділу в кожному конкретному банку має свої особливості, які визначаються розмірами, можливостями банку, а також потребами клієнтури.

Таблиця 6.2.1. Організація кредитної роботи в банку

Організаційні підрозділи банку	Стадії кредитного процесу						прийняття рішень за результатами контролю
	кредитна політика	оцінка кредиту	моніторинг кредиту	оцінка кредитного портфеля	оцінка контролю		
Рада директорів	розробка напрямків кредитної політики; визначення меж кредитування	-	-	огляд кредитного портфеля; визначення лімітів кредитування	огляд контролю; визначення лімітів кредитування	зміна кредитної політики комерційного банку	
Кредитний комітет	розробка стандартів оцінки позик, розробка технології кредитування; установа рівня процентних ставок	оцінка відхилень від прийнятних стандартів та процедур. Прийняття рішення про надання кредиту	оцінка відхилень від прийнятних стандартів та процедур	аналіз кредитного ризику портфеля; оцінка відхилень від прийнятних стандартів і процедур, періодичне списання безнадійних позик	відстежування стандартів і процедур	зміна стандартів і процедур	
Начальники кредитних відділів	-	-	нагляд за кредитним портфелем	оцінка і аналіз тенденції зміни якості портфеля комерційного банку	аналіз організації кредитного процесу і результатів контролю	пропозиції щодо зміни кредитної політики банку	
Працівники кредитного відділу	-	аналіз фінансового стану позичальника	нагляд за змінами характеристик та забезпеченням позик	-	тематичні перевірки діяльності, контрольні перевірки та оцінка діяльності банку		

Продовження табл. 6.2-1

Організаційні підрозділи банку	Стадії кредитного процесу						оцінка кредитного портфеля	оцінка контролю	прийняття рішень за результатами контролю
	кредитна політика	оцінка кредиту	моніторинг кредиту	оцінка кредиту	оцінка кредиту	оцінка кредиту			
Юридичний відділ	попередня оцінка стандартів позики та умов договору; виявлення їх відповідності прийнятним стандартам	попередня оцінка стандартів позики та умов договору; перевірка забезпечення позики	підготовка справи для арбітражу	–	–	–	–	нагляд за юридичними процедурами	
Відділ безпеки	попередня оцінка клієнта з позиції прийнятних стандартів	попередня оцінка клієнта з позиції прийнятних стандартів	контроль і нагляд за діями клієнта	–	–	–	–	пропозиції щодо вирішення проблем клієнтів	
Бухгалтерія	–	оформлення позики згідно з прийнятими стандартами	нагляд за строками та сумами погашення процентів і основного боргу	–	–	–	–	–	
Операційний відділ	–	–	зарахування та списання коштів, в тому числі операцій з видачі кредитів із позикових рахунків та їх погашення із рахунків клієнтів	–	–	–	–	–	
Відділ внутрішнього аудиту	–	–	нагляд за дотриманням процедур, стандартів, порядку видачі і погашення кредиту	–	–	–	оцінка контролю під час виконання операцій працівниками банку	пропозиції щодо усунення помилок в організації кредитної роботи в банку	

До організаційної структури великого банку може входити кілька департаментів, які складаються з розгалуженої мережі відділів, секторів, комітетів, груп, економічних рад тощо. Ці структурні підрозділи спеціалізуються на виконанні певних функцій кредитної процедури, наприклад, відділ попереднього контролю та розгляду кредитних заявок, відділ кредитного аналізу, відділ галузевого аналізу, відділ кредитних ризиків, відділ кредитних продуктів, відділ кредитної документації, відділ економічних прогнозів, відділ кредитного моніторингу тощо. У великих банках виконання цих функцій сконцентроване в кількох структурних підрозділах.

Але в будь-якому разі існують загальні принципи та правила, яких повинен дотримуватися менеджмент кожного банку, формуючи організаційну структуру процесу кредитування. Функцію надання кредитів необхідно відокремити від функції контролю за наданими кредитами. У кредитному відділі доцільно функцію кредитного аналізу відокремити від процесу надання та оформлення позики. Це сприятиме підвищенню рівня об'єктивності оцінки кредиту.

Координацію кредитної роботи банку виконує кредитний комітет, який створюється за рішенням правління банку як його постійний робочий орган, який здійснює свою діяльність під керівництвом і контролем правління банку. Слід зазначити, що виконання кредитної функції не обмежується лише кредитними підрозділами. В організації кредитного процесу беруть участь майже всі структури банку (табл. 6.2-1).

Наведений перелік функцій структурних підрозділів банку та кредитного комітету зовсім не повний, але він дає уявлення про розподіл повноважень між різними структурними одиницями.

6.2.1. Поняття і складові елементи кредитної політики банку

Одним з головних елементів ефективного управління кредитами є чітко розроблена кредитна політика, яка має забезпечувати ефективне управління портфелем кредитів банку, ретельний контроль за ними і мінімізацію втрат від настання кредитних ризиків. Банки працюють успішно тоді, коли ризики контролювані і знаходяться в рамках їхніх фінансових можливостей.

Кредитна політика банку – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів і спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі таких принципів кредитування, як строковість, платність, забезпеченість, поверненість

і цільовий характер використання. Кредитна політика в плані стратегії передбачає пріоритети, принципи та цілі окремого банку на кредитному ринку, а стосовно тактики – фінансовий та інший інструментарій, що використовується комерційним банком для реалізації своїх цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу.

Кредитна політика у вузькому значенні – це система заходів у сфері кредитування клієнтів, які здійснює банк для реалізації своєї стратегії протягом певного періоду. Отже, кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети в розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму – з іншого. Кредитна політика дає банку можливість планувати, регулювати, контролювати і раціонально організовувати взаємовідносини з клієнтами щодо зворотного руху грошових коштів. Кредитні вкладення для банку мають бути надійними та рентабельними. Оскільки кредити, які складають у банках найбільшу і завжди найбільш проблемну частину активів, необхідно піддавати ретельній оцінці, кредитна політика банку є одним з найважливіших інструментів запобігання ризикам. Головне її призначення полягає у встановленні ключових принципів, яких повинні дотримуватися менеджери та керівники банку при плануванні кредитної діяльності і наданні кредитів.

Слід зауважити, що кредитна політика не є панацеєю від “поганих” кредитів. Навіть найкраща кредитна політика може не виконуватися через недбалість або халатність. Тому необхідно створити таку систему прийняття кредитних рішень, так підготувати менеджерів та керівників банку, установити такий контроль над банківськими операціями, за яких відхилення від кредитної політики стало б неможливим.

При розробці кредитної політики можна виділити такі *пріоритети*:

1. **Надання якісних кредитів.** Якісні (стабільні) кредити – це кредити, які забезпечують адекватний процентний прибуток навіть при негативних змінах макроекономічних умов чи умов ведення бізнесу. На відміну від даної категорії кредитів, стабільними кредитами не вважаються ті, що за певних умов захищені від ризиків заставами, гарантіями тощо, але при зміні зовнішнього середовища можуть не приносити процентних прибутків. Отже, якісним кредитом є забезпечений кредит, який може бути погашений у визначені строки без виникнення проблем чи ускладнень у позичальника.

2. Прибутковість. Вартість кредиту має відповідати прогнозованому (розрахунковому) рівню ризику. Кредитна політика банку має бути спрямована на створення стабільних (прибуткових) відносин з клієнтами. Прибуткові відносини з клієнтами необхідно налагодити шляхом перехресних продажів для забезпечення максимального співвідношення ризику та прибутковості для кожного клієнта. Слід уникати такого кредитування, за якого ніяких інших відносин, крім кредитних, між клієнтом та банком не передбачається.

3. Розумне зростання кредитного портфеля. Метою банку є довгострокове стабільне зростання прибутковості бізнесу. Це зростання не може бути забезпечене, по-перше, без формування портфеля кредитів відповідної якості, по-друге, без досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризиком. Зростання кредитного портфеля банку потрібно контролюватися таким чином, щоб уникнути неприйнятної для банку концентрації ризику, наприклад, за галузями, позичальниками, територією тощо. Ліміти повинні визначатися внутрішньобанківськими положеннями про кредитування на рівні не нижчому, ніж цього вимагає Національний банк України, але вони можуть бути й більш жорсткими.

Розробляючи кредитну політику як елемент банківської політики, слід підкреслити, що цілі кредитної політики пов'язані із загальними стратегічними цілями банку та відповідають його банківській політиці. Тобто основою кредитної політики є стратегія банку, зорієнтована на зростання його капіталу і збільшення поточних доходів, або змішана стратегія. Необхідно підкреслити, що не існує єдиної кредитної політики для всіх банків. Кожний банк визначає власну кредитну політику, враховуючи економічну, політичну та соціальну ситуацію в регіоні або беручи до уваги всю сукупність зовнішніх та внутрішніх ризиків, які впливають на його роботу.

Етапи формування кредитної політики комерційного банку наведені на рис. 6.2-1.

У процесі розробки кредитної політики банки визначають пріоритети при формуванні кредитного портфеля, розглядаючи його диверсифікацію з позицій визначення оптимальної кредитної політики. Опис кредитної політики має важливе значення для банку і допомагає сформуванню такого портфеля, який допоможе йому досягти цілого ряду цілей: забезпечити прибутковість, контроль за рівнем ризику, відповідність вимогам, які виставляються регулюючими органами.

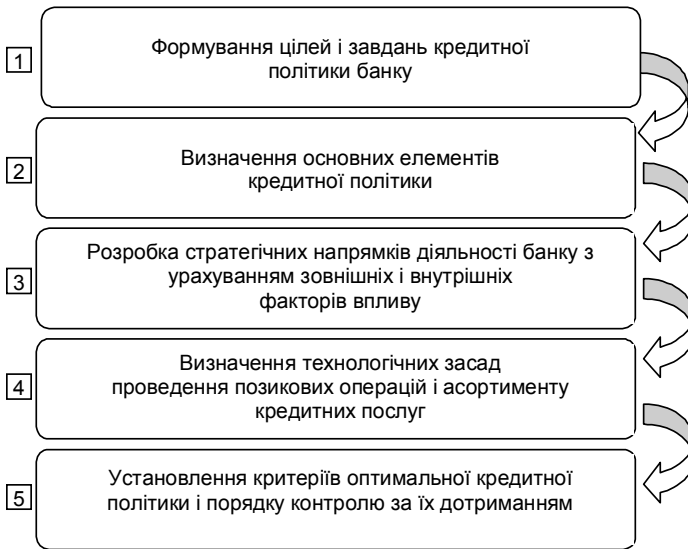

Рис. 6.2-1. Етапи формування кредитної політики банку

Опис кредитної політики повинен містити:

1. Мету, виходячи з якої формується кредитний портфель, тобто ознаки кредитного портфеля, види кредитів, строки їх погашення, розміри і якість кредитів.
2. Опис повноважень у сфері надання кредитів, якими наділений кожний кредитний працівник та кредитний комітет (максимальна сума і вид кредиту, який може бути погоджений конкретним працівником, необхідні підписи).
3. Обов'язки з передачі прав і надання інформації в рамках кредитного управління.
4. Практику перевірки, оцінки та прийняття рішень за кредитними заявками клієнтів.
5. Необхідну документацію, яка додається до кожної кредитної заявки, а також документацію, яка зберігається в кредитній справі (фінансова звітність, договори гарантії, застави тощо).
6. Права працівників банку з детальним зазначенням того, хто саме відповідає за зберігання та перевірку кредитних справ.
7. Основні правила прийняття, оцінки та реалізації кредитного забезпечення.
8. Опис практики встановлення процентних ставок і комісій за кредитами, умови погашення кредитів.
9. Опис стандартів якості, які застосовуються до всіх кредитів.

10. Визначення максимального розміру кредитних вкладень, тобто максимально допустимого рівня співвідношення кредитних вкладень до сукупних активів.
11. Опис регіону, який обслуговується банком і куди має здійснюватися основна частина кредитних вкладень.
12. Опис практики виявлення, аналізу та вирішення ситуацій, пов'язаних з проблемними кредитами.

Опис кредитної політики має бути достатньо гнучким для того, щоб враховувати всі зміни економічних умов і правил, які встановлюються регулюючими органами. Однак порушувати положення, які містяться в кредитній політиці банку, можна лише в надзвичайних випадках. Фактичний склад кредитного портфеля повинен відповідати його кредитній політиці. В іншому разі ефективна реалізація кредитної політики не буде забезпечена.

Отже, кредитна політика створює необхідні загальні передумови для ефективної праці персоналу банку, знижує імовірність помилок і прийняття нераціональних рішень.

6.2.2. Етапи процесу кредитування

Процес банківського кредитування складається з кількох етапів, кожний з яких забезпечує вирішення локального завдання, а разом досягається головна мета кредитних операцій – їх надійність і прибутковість для банку (рис. 6.2-2).

Умовно можна виділити *три етапи банківського кредитування*:

- попередній;
- поточний;
- підсумковий.

Попередній етап процесу кредитування. Етап розпочинається з *подання кредитної заявки* потенційним позичальником, яка містить:

- обґрунтоване клопотання, в якому, як правило, зазначається сума позики, строк користування, сутність і економічне обґрунтування заходу, що кредитується, та ін.;
- інші матеріали, перелік яких залежить від конкретних обставин, зокрема, якщо клієнт уперше звернувся за кредитом, до клопотання додаються установчі документи.

Клієнт, як правило, подає банку анкету позичальника, бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування проекту, що

Рис. 6.2-2. Етапи організації банківського кредитування

кредитуватиметься; копії контрактів, договорів, угод та інших документів, що стосуються об'єкта кредитування; документи, що підтверджують повернення кредиту; балансову та фінансову звітність.

Кредитний працівник банку проводить попередню бесіду з потенційним позичальником, використовуючи інформацію, яка зазначена в кредитній заявці. Під час розмови з клієнтом можуть виявитися не тільки важливі деталі кредитної угоди, а й

психологічний та професійний портрет позичальника, що допоможе банку застрахуватися від кредитного ризику вже на початку дії угоди.

Визначення кредитоспроможності. Кредитоспроможність позичальника визначає його спроможність у повному розмірі та у визначений термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

На відміну від платоспроможності кредитоспроможність позичальника не фіксує неплатежі за поточний період або на певну дату, а прогнозує його платоспроможність на перспективу. Оцінюється кредитоспроможність на основі системи показників, які відображають розміщення і джерела обігових коштів, результати господарсько-фінансової діяльності.

Вибір показників залежить від особливостей структури балансу та інших форм звітності клієнтів, її галузевих особливостей, форми власності. Банк визначає кредитоспроможність позичальника, застосовуючи комплексну оцінку.

Структурування кредиту – це процес підготовки до укладення кредитної угоди. На цьому етапі банк визначає:

- вид кредиту і термін кредитування, які залежать від того, куди будуть вкладатися кошти – у сферу обігу чи у сферу виробництва;
- суму кредиту, яка має важливе значення, оскільки недостатня сума не дасть можливості завершити проект, який кредитується, а надмірна сума може бути не погашена;
- способи видачі, погашення кредиту та процентів за користування. Це дає реальну можливість ефективно витратити кошти, а також правильно скласти графік повернення кредиту;
- розмір процентної ставки, яка встановлюється банком залежно від кредитного ризику та факторів, що впливають на плату за ресурси.

Завершується попередній етап кредитування прийняттям кредитним працівником рішення про можливість надання кредиту і поданням документів до кредитного комітету банку. Рішення про надання кредиту оформляється протоколом кредитного комітету.

Поточний етап процесу кредитування. На цьому етапі здійснюється документальне оформлення кредитної угоди, надання позики та формування резерву на відшкодування можливих втрат за наданими позиками.

Кредитний договір є основним розгорнутим юридичним документом, який підтверджує права та обов'язки банку і клієнта.

Уклавши кредитний договір, кредитний працівник формує кредитну справу позичальника, яка містить матеріали з надання позики та фінансово-економічну інформацію.

Надання позики здійснюється з відповідного позикового рахунку методом, що визначається кредитною угодою. Видача оформляється розпорядженням кредитного відділу операційному відділу банку.

Підсумковий етап процесу кредитування. На цьому етапі проводиться кредитний моніторинг. Банк здійснює контролюючі функції, тобто перевіряє цільове використання кредиту, надходження відповідно до графіку сум боргу та плати за користування позикою, вирішує питання у випадку несвоєчасного виконання зобов'язань тощо.

Крім розглянутих етапів, можна виділити окрему ланку в діяльності кредитного відділу – *роботу з проблемними кредитами*, яка зводиться не тільки до пошуку можливостей повернення прострочених позик, а й до зменшення кредитного ризику за будь-якими позиками.

6.2.3. Поняття і загальна характеристика форм забезпечення банківських кредитів

Одна з найбільших серйозних проблем для банківських установ – ризик неповернення кредиту (кредитний ризик). Банк може зменшити ризик неплатежу, застосовуючи різні форми забезпечення кредиту.

Однак слід зазначити, що забезпечення кредиту – остання лінія оборони банку. Основою угоди має бути комерційна операція, яку фінансує банк. Забезпечення – це лише додаткові гарантії, а не плата за кредит. Тому в діяльності банків сформувався *механізм організації повернення кредиту*, який включає:

- порядок погашення конкретної позики за рахунок виручки (доходу);
- юридичне закріплення порядку погашення позики в кредитному договорі;
- використання різноманітних форм забезпечення повноти і своєчасності повернення кредиту.

Отже, формою забезпечення повернення кредиту є конкретне джерело погашення наявного боргу, юридичне оформлення права кредитора на його використання, організацію контролю банку за достатністю і прийнятністю цього джерела. У свою чергу, забезпечення кредиту передбачає встановлення конкретного

способу страхування банку від ризику неповернення клієнтом кредиту. Якщо механізм погашення кредиту за рахунок виручки (доходу) та його закріплення в кредитних договорах є основною передумовою повернення кредиту, то визначення форм забезпечення його повернення являє собою гарантію цього повернення.

Отже, у банківській практиці джерела погашення кредиту поділяються на первинні та вторинні. *Первинним джерелом* є виручка від реалізації продукції, наданих послуг, виконаних робіт або дохід, який отримує фізична особа. *Вторинним* – є використання існуючих форм кредитного забезпечення.

Забезпечення кредиту можна також розділити на персональне та матеріальне забезпечення.

Персональне забезпечення є вимогою до особи, яка надає гарантію або є поручителем. Як правило, це третя особа, яка несе відповідальність своїм майном і фінансовими ресурсами і гарантує виконання кредитних зобов'язань позичальником.

Персональне забезпечення може надавати і сам позичальник. При цьому він орієнтується, перш за все, на первинне джерело погашення кредиту. Тому в процесі вивчення кредитної заявки основна увага приділяється аналізу грошових потоків позичальника, перспективам розвитку галузі і бізнесу позичальника, відносинам позичальника з поставщиками і покупцями. Реальною гарантією повернення кредиту у фінансово стійких позичальників є виручка (дохід).

Матеріальне забезпечення – це майнове право як заставне право, повна уступка прав або вимог (цесія), передача кредиторові заставленого рухомого майна з метою забезпечення боргу.

У цьому випадку предмет забезпечення може бути наданий самим позичальником або третьою особою. У випадку невиконання договірних зобов'язань за банком залишається право на розпорядження ним.

Залежно від вимог забезпечення кредитних зобов'язань розподіляють на:

- *акцесорне* (від лат. *accessories* – прихідний, додатковий, другорядний), яке залежить від конкретних вимог банку до позичальника, наприклад, порука, заставне право, іпотека та ін. У правовому відношенні акцесорне забезпечення дійсне лише за умови дії кредитного договору;
- *абстрактне*, яке не залежить від наявності вимоги і може бути використане без неї. Абстрактне забезпечення називають також довірчим (фідуціарним) забезпеченням.

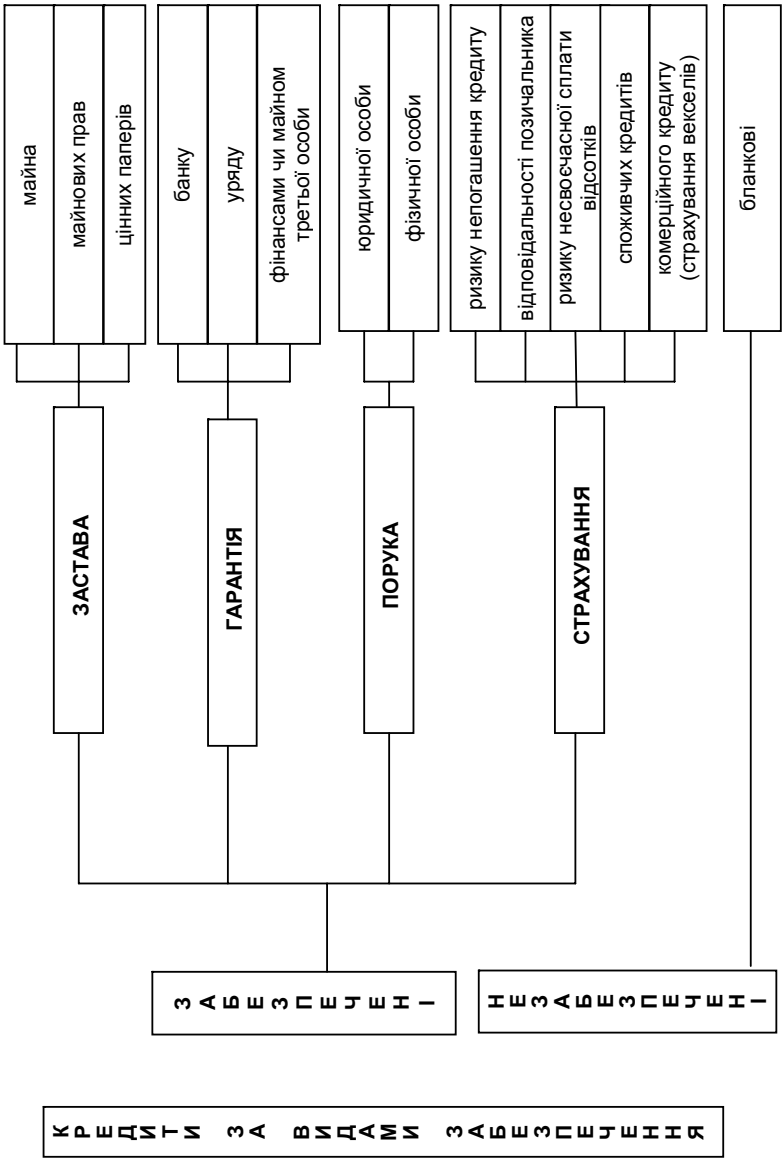

Рис. 6.2-3. Кредити за видами забезпечення

В практиці вітчизняних комерційних банків виділяють такі *форми забезпечення зобов'язань позичальника*:

- застава;
- гарантія;
- поручительство;
- стягнення неустойки, пені та штрафів на користь банку;
- страхування.

Застава – це матеріальне забезпечення, а гарантія, поручительство, неустойка та страхування – форми персонального забезпечення.

Залежно від використання в банківській практиці форм забезпечення виконання зобов'язань позичальником перед банком можна виділити таку класифікацію кредитів (рис. 6.2-3).

Ефективність існуючих форм забезпечення повернення кредитів залежить від правового механізму, правової та економічної компетентності банківських працівників, дотримання норм ділової етики гарантами платіжних зобов'язань.

6.3. Облік кредитних операцій

Фінансовий облік кредитних операцій банку здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 р. № 435.

Відображення в бухгалтерському обліку фінансового лізингу здійснюється згідно з вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банку України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 20.12.2005 р. № 480.

Бухгалтерський облік нарахованих, отриманих (сплачених), наперед отриманих (сплачених) доходів і витрат за кредитними операціями здійснюється згідно з порядком, визначеним Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255.

Таблиця 6.3-1. Відображення кредитів у плані рахунків бухгалтерського обліку

1 клас		2 клас		
Кредитні операції в міжбанківській сфері		Кредити, надані клієнтам		
		20 Кредити, надані суб'єктам господарювання	21 Кредити, надані органам державної влади	22 Кредити, надані фізичним особам
13 Кошти НБУ				
131 "Короткострокові кредити, отримані від Національного банку України"		201 "Кредити, надані за операціями репо суб'єктам господарювання"	210 "Кредити, надані органам державної влади"	220 Кредити на поточні потреби, надані фізичним особам
132 "Довгострокові кредити, отримані від Національного банку України"		202 "Кредити, надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання"	211 "Кредити, надані органам місцевого самоврядування"	221 "Кредити на інвестиційну діяльність, надані фізичним особам"
15 Кошти в інших банках		203 "Вимоги за операціями факторингу із суб'єктами господарювання"	212 "Поточні кредити, надані органам державної влади"	222 "Кредити, які надані фізичним особам за врахованими векселями"
152 "Кредити, надані іншим банкам"		206 "Кредити на поточну діяльність, які надані суб'єктам господарювання"	213 "Поточні кредити, надані органам місцевого самоврядування"	223 "Поточні кредити, надані фізичним особам"
16 Кошти інших банків		207 "Кредити на інвестиційну діяльність, надані суб'єктам господарювання"		
162 "Кредити, отримані від інших банків"		208 "Поточні кредити, надані суб'єктам господарювання"		
158 "Сумнівна заборгованість інших банків"		209 "Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані суб'єктам господарювання"	219 "Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані органам державної влади"	229 "Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані фізичним особам"
159 "Резерви під заборгованість інших банків"				
178 "Сумнівна заборгованість та резерви за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями"		24 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами та резерви під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам"		
179 "Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями"		240 "Резерви під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам"		
		248 "Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами"		
		249 "Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами"		

6.3.1. Структура відображення кредитних операцій у плані рахунків бухгалтерського обліку

Кредитні операції відображаються за відповідними рахунками плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 залежно від категорії контрагентів, виду кредиту і строків використання.

Для обліку кредитів передбачено окремі групи рахунків (табл. 6.3-1)

Набір рахунків кожної групи забезпечує облік таких елементів здійснення кредитної операції:

- надання кредиту;
- визнання кредитної заборгованості простроченою;
- нарахування процентів;
- визнання нарахованих доходів за кредитними операціями простроченими (табл. 6.3-2).

Для обліку сумнівної заборгованості визначено окремі групи рахунків.

Таблиця 6.3-2. Схема структури кредитної групи рахунків

Типова	220 група
xxx0 } xxx1 } xxx2 } Кредити за xxx3 } видами у даній xxx4 } групі	Кредити на поточні потреби, надані фізичним особам 2202 "Короткострокові кредити на поточні потреби, надані фізичним особам" 2203 "Довгострокові кредити на поточні потреби, надані фізичним особам"
xxx5 Неамортизована премія	2205 "Неамортизована премія за кредитами на поточні потреби, надані фізичним особам"
xxx6 Неамортизований дисконт	2206 "Неамортизований дисконт за кредитами на поточні потреби, надані фізичним особам"
xxx7 Прострочена заборгованість	2207 "Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, які надані фізичним особам"
xxx8 Нараховані доходи	2208 "Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, які надані фізичним особам"
xxx9 Прострочені нараховані доходи	2209 "Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, які надані фізичним особам"

6.3.2. Принципи бухгалтерського обліку кредитних операцій

Бухгалтерський облік кредитних операцій здійснюється відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України, основних вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Надані (отримані) кредити первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю в сумі фактично наданих (отриманих) коштів, включаючи комісійні та інші витрати, які безпосередньо пов'язані з цими операціями. Відповідно актив та зобов'язання не підлягають взаємозаліку.

На дату балансу кредити оцінюються за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час здійснення амортизації дисконту та нарахування процентів.

Якщо балансова вартість наданих кредитів перевищує суму очікуваного відшкодування, визнається зменшення їх корисності. Зменшення корисності в бухгалтерському обліку відображається шляхом формування спеціальних резервів за рахунок витрат банку.

У бухгалтерському обліку операції з продовження строку дії (продлонгації) кредитних договорів відображаються за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості плану рахунків бухгалтерського обліку банків України залежно від строку, що визначається від дати пролонгації договору до дати їх погашення.

За кредитними операціями, наприклад факторинговими чи гарантійними, з урахування векселів, за якими кошти надаються одній особі, а погашення заборгованості здійснюється іншою, аналітичний облік ведеться щодо тієї особи, яка має здійснювати погашення кредитної заборгованості.

Облік кредитних операцій та нарахованих доходів і витрат за такими операціями в іноземній валюті і банківських металах здійснюється відповідно до порядку обліку кредитних операцій у національній валюті. Курсові різниці від переоцінки суми кредиту, а також нарахованих за ними процентів в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку із зміною офіційного валютного курсу відображаються за рахунком 6204 "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами".

6.3.2.1. Відображення в бухгалтерському обліку операцій на дату укладення кредитного договору

Кредит відображається в обліку з того часу, коли банк узяв на себе безвідкличне зобов'язання з кредитування клієнта (контрагента). Якщо дата операції (укладання контракту) і дата перерахування коштів клієнту не збігаються, тобто виникає розрив між цими двома операціями, банк факт виникнення зобов'язання відображає поза балансом. Отже, поза балансом обліковуються майбутні активні операції банку, а їх вплив на активи залежить від виконання певних умов. Зобов'язання вважаються безвідкличними, якщо їх виконання в разі настання цих умов є обов'язковим. Винятком можуть бути лише форс-мажорні обставини.

На дату здійснення кредитної операції, тобто у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування, банк відображає суму зобов'язання на відповідних позабалансових рахунках.

Зобов'язання з кредитування – це зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах.

Надані зобов'язання з кредитування банк відображає таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунок для обліку наданих зобов'язань з кредитування;

Кредит: контррахунок – на суму зобов'язань за цим договором.

Отримані зобов'язання з кредитування банк відображає таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: контррахунок;

Кредит: рахунок для обліку отриманих зобов'язань з кредитування – на суму зобов'язань за цим договором.

Якщо на дату операції, тобто в день виникнення в банку зобов'язання з кредитування, кредит надається в повній сумі, то зобов'язання з кредитування за позабалансовими рахунками не відображається.

Зобов'язання з кредитування банк визнає за позабалансовими рахунками до часу його погашення або закінчення строку виконання.

У разі припинення дії договору, часткового або повного його виконання відповідна сума зобов'язання списується з позабалансових рахунків.

Порядок обліку договорів за кредитними операціями банк визначає самостійно із забезпеченням їх реєстрації та збереження.

6.3.2.2. Бухгалтерський облік наданих кредитів

Короткостроковий кредит – це наданий або отриманий кредит на строк, який не перевищує одного року.

Довгострокові кредити – це надані або отримані кредити на строк більше одного року.

Надані кредити відображаються в бухгалтерському обліку за таким проведенням:

Дебет: рахунки для обліку наданих кредитів;

Кредит: рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів.

У разі надання кредиту з одночасним утриманням комісії та/або процентів авансом здійснюються такі бухгалтерські проведення:

Дебет: рахунки для обліку наданих кредитів – на суму кредиту;

Кредит: рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів – на суму кредиту за вирахуванням комісії та/або процентів, утриманих авансом;

Кредит: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами – на суму комісії та/або процентів, утриманих авансом.

Сума неамортизованого дисконту за наданими кредитами амортизується, як правило, один раз на місяць. У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами.

Облік нарахованих доходів за кредитними операціями здійснюється відповідно до облікової політики банку. Нараховані доходи обліковуються за відповідними рахунками тієї групи рахунків, в якій обліковується номінал кредиту:

Дебет: рахунки нарахованих доходів за наданими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами.

6.3.2.3. Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій

Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій (гарантій, поручительств, застави тощо) здійснюється за позабалансовими рахунками протягом дії відповідного договору про забезпечення виконання зобов'язань.

Гарантії, поручительства, отримані як забезпечення кредитної операції, первісно враховуються за позабалансовими рахунками в зазначеній у договорі сумі, що підлягає отриманню в разі їх виконання. У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: контррахунок;

Кредит: рахунки для обліку отриманих гарантій.

У разі отримання банком гарантій або поручительств від кількох гарантів (поручителів), кожен з яких надає поручительство на всю суму кредитної операції, отримані банком гарантії (поручительства) обліковуються за рахунком 9010 “Прості гарантії, отримані від банків” або 9031 “Прості гарантії, отримані від клієнтів, крім Уряду України”.

Застава, отримана як забезпечення кредиту (майно), у тому числі майнові права на грошові кошти, які розміщені на вклад (депозит), відображається в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку отриманої застави;

Кредит: контррахунок.

При виконанні зобов'язання боржником або іншою зобов'язаною особою, а також припиненні дії відповідного договору про забезпечення вартість забезпечення списується з позабалансових рахунків.

При задоволенні вимог кредитора за рахунок предмета застави в бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів, рахунки для обліку коштів у розрахунках, рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів), рахунки для обліку розміщених ощадних (депозитних) сертифікатів, рахунки з обліку активів банку;

Кредит: рахунки для обліку наданих кредитів, рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами, рахунки для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів, рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами, рахунок з обліку сплачених штрафів та пені.

Одночасно списується вартість заставленого майна.

Кошти, отримані від гаранта, зараховуються як погашення заборгованості за кредитом і відображаються в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит: рахунки для обліку наданих кредитів, рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами, рахунки для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів, рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами.

Одночасно списується сума отриманої гарантії, яка обліковувалася за позабалансовими рахунками.

Зміна вартості застави відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

- у разі збільшення вартості застави:

Дебет: рахунки для обліку отриманої застави;

Кредит: контррахунок;

- у разі зменшення вартості застави:

Дебет: контррахунок;

Кредит: рахунки для обліку отриманої застави.

6.3.2.4. Погашення заборгованості за наданими кредитами

Погашення заборгованості за наданими кредитами (основного боргу) відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет: рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит: рахунки для обліку наданих кредитів, рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами, рахунки для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами.

Якщо умовами договору передбачено сплату процентів періодично або на дату погашення кредиту, то в бухгалтерському обліку здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки клієнтів, рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит: рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами, рахунки для обліку комісійних доходів за кредитними операціями.

Якщо проценти були утримані авансом, на дату погашення здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами.

6.3.3. Бухгалтерський облік простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості за наданими кредитами

Прострочена заборгованість – це заборгованість, яка не погашена в термін (строк), установлений договором;

Сумнівна заборгованість – це заборгованість, за якою в банку є сумніви щодо її погашення.

За умови неотримання платежу за кредитом у визначений термін кредит наступного робочого дня переноситься на рахунок простроченої заборгованості.

Дебет: прострочена заборгованість;

Кредит: кредитна заборгованість.

При визнанні кредиту сумнівним сума основного боргу починає обліковуватися за рахунками груп *158, 209, 219, 229*.

Це ж стосується і нарахованих доходів. У разі неотримання платежів наступного дня, вони переносяться на відповідні рахунки прострочених відсотків:

Дебет: прострочені нараховані доходи;

Кредит: нараховані доходи.

У процесі обліку кредитних операцій слід дотримуватись *такого правила*: пролонгована заборгованість, прострочена заборгованість, а також нараховані доходи та прострочені нарахо-

Таблиця 6.3-3. Фінансовий облік операцій за кредитами в поточну та інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарювання

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Оприбуткування застави	9500	9900
Оприбуткування договору застави	9819	9910
Оприбуткування договору поручительства	9819	9910
Оприбуткування договору страхування	9819	9910
Оприбуткування кредитного договору	9819	9910
Оприбуткування зобов'язання з кредитування	9129	9900
Списання виконаного зобов'язання з кредитування	9900	9129
Видача кредиту переказуванням коштів на поточний рахунок суб'єкта господарювання:	2062, 2063, 2072, 2073	2600
Пролонгація позики, наданої суб'єктам господарювання:		
• у поточну діяльність	2062, 2063	2062, 2063
• у інвестиційну діяльність	2072, 2073	2072, 2073
Віднесення позики, яку надано суб'єктам господарювання, до простроченої:		
• у поточну діяльність	2067	2062, 2063
• у інвестиційну діяльність	2077	2072, 2073
Віднесення позики, яку надано суб'єктам господарювання, до сумнівної заборгованості:		
• у поточну діяльність	2096	2062, 2063, 2067
• у інвестиційну діяльність	2097	2072, 2073, 2077
Нарахування доходів за кредитами, які надані суб'єктам господарювання:		
• у поточну діяльність	2068	6026
• у інвестиційну діяльність	2078	6027
Віднесення нарахованих доходів за кредитами, які надані суб'єктам господарювання, до прострочених:		
• в поточну діяльність	2069	2068
• в інвестиційну діяльність	2079	2078
Погашення кредитів, які надані суб'єктам господарювання:		
• у поточну діяльність	2600	2062, 2063, 2067,
• у інвестиційну діяльність	2600	2072, 2073, 2077

Продовження табл. 6.3.3.1

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Сплата нарахованих доходів за кредитами, які надані суб'єктам господарювання:		
• у поточну діяльність	2600	2068, 2069
• у інвестиційну діяльність	2600	2078, 2079
Амортизація дисконту за наданими суб'єктам господарювання кредитами :		
• у поточну діяльність	2066	6026
• у інвестиційну діяльність	2076	6027
Формування спеціальних резервів на покриття можливих втрат:		
• за наданими кредитами суб'єктам господарювання	7702	2400, 2401
• за нарахованими доходами	7720	2490

вані доходи обліковуються на відповідних рахунках тієї групи плану рахунків, де обліковується номінал кредиту (сума основного боргу за кредитною угодою). Сумнівна заборгованість обліковується за окремими групами рахунків, але в розрізі балансових рахунків, що визначають конкретну групу кредитів, відносно яких заборгованість визнається сумнівною.

При визнанні заборгованості за кредитними операціями безнадійною вона списується на рахунок спеціальних резервів.

Розглянемо основні бухгалтерські проводки за кредитними операціями на прикладі операцій за кредитами в поточну та інвестиційну діяльність, які були надані суб'єктам господарювання (табл. 6.3-3).

6.3.4. Особливості бухгалтерського обліку окремих кредитних операцій

6.3.4.1. Бухгалтерський облік кредитів овердрафт

Овердрафт – це форма короткострокового кредиту, який надається шляхом списання коштів з поточного рахунку клієнта понад суму кредитового залишку.

Сума кредиту в межах ліміту кредитування овердрафт обліковується на рахунках на вимогу суб'єктів господарювання (2600), фізичних осіб (2620), небанківських фінансових установ (2650), як їх дебетове сальдо.

Таблиця 6.3-4. Бухгалтерський облік кредитів овердрафт, які надані суб'єктам господарювання або фізичним особам

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дебет	Кредит
1	На дату укладення договору, відповідно до якого передбачається кредитування рахунку клієнта, банк відображає в обліку зобов'язання з кредитування	9129	9900
2	Суми наданих кредитів овердрафт відображаються в обліку за дебетом рахунків клієнтів, у результаті чого виникає дебетовий залишок на цих рахунках	2600, 2620	рахунки для обліку грошових коштів, рахунки клієнтів
3	Сума зобов'язань з кредитування, що обліковуються за позабалансовим рахунком, зменшується на суму наданого кредиту овердрафт	9900	9129
4	Нарахування процентів за кредитами овердрафт	2607, 2627	6020, 6040
5	Сплата процентів за кредитами овердрафт	2600, 2620	2607, 2627
6	Погашення у визначений договором строк суми кредиту овердрафт	рахунки для обліку грошових коштів, рахунки клієнтів	2600, 2620
7	Не сплачена позичальником у визначений договором строк заборгованість за нарахованими процентними доходами за кредитом овердрафт наступного робочого дня відображається за відповідними рахунками для обліку прострочених нарахованих доходів	2069, 2209	2607, 2627
8	Якщо суму кредиту овердрафт не погашено у визначений договором строк, дебетовий залишок за рахунком клієнта переноситься на рахунок з обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами	2067, 2207	2600А 2620А
9	При визнанні заборгованості за кредитом овердрафт сумнівний дебетовий залишок за рахунком клієнта відображається за відповідними рахунками з обліку сумнівної заборгованості за кредитами	2096, 2290	2600А 2620А 2607 2207

Кредит у формі овердрафта надається лише надійним клієнтам. Оформляється кредит угодою, в якій обумовлюється допустима межа дебетового сальдо, порядок погашення, умови надання.

Розглянемо кореспонденції рахунків обліку кредитів овердрафт на прикладі кредитів овердрафт, які надані суб'єктам господарювання або фізичним особам, у табл. 6.3-4.

6.3.4.2. Бухгалтерський облік операцій репо

Операція репо – це кредитна операція, яка здійснюється під заставу цінних паперів.

Операція прямого репо – це продаж цінних паперів банком з умовою їх викупу в покупця.

Операція зворотного репо – це купівля банком цінних паперів з умовою їх наступного продажу продавцю.

За терміном здійснення операції репо поділяються на:

- безстрокові (до запитання);
- строкові;
- овернайт.

Облік операцій зворотного репо ілюструє табл. 6.3-5.

Таблиця 6.3-5. Облік операцій зворотного репо

У кредитора-покупця	Дебет	Кредит
Виникнення зобов'язання з кредитування	9129	9900
Надання кредиту	2010	2600
Одночасно списані зобов'язання	9900	9129
Цінні папери, отримані як застава	9500	9900
Нарахування відсотків за операцією репо	2018	6021
У разі неповернення позичальником коштів за операцією РЕПО кредитор списує вартість цінних паперів, отриманих як застава, з позабалансових рахунків і одночасно визнає їх за відповідними балансовими рахунками з обліку придбаних цінних паперів за справедливою вартістю	9900 рахунки цінних паперів	9500 2010, 2018
Повернення коштів і сплата відсотків	2600	2010, 2018

6.3.4.3. Бухгалтерський облік факторингових операцій

Термін “факторинг” походить з англійської і означає “посередник”, “агент”.

У Законі України “Про банки та банківську діяльність” **факторинг** визначається як банківська операція, яка передбачає придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги та приймання ризику виконання таких вимог і отримання платежів.

Факторингові операції банку-фактора – це різновид його торговельно-комісійних операцій, які поєднують у собі кредитування банком-фактором обігового капіталу клієнтів і з пере-

уступку клієнтами-постачальниками банку-фактору неоплачених платіжних вимог за поставлену продукцію, виконані роботи і надані послуги та права одержання платежів за ними.

Комплекс факторингових послуг включає:

- фінансування поставок товарів (послуг);
- страхування кредитних ризиків;
- облік стану дебіторської заборгованості та регулярне подання відповідних звітів клієнту;
- контроль за своєчасністю оплати і роботи з дебіторами.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують порядок здійснення операцій факторингу в Україні, є:

1. Закон України “Про банки та банківську діяльність”.
2. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”.
3. Цивільний кодекс України.
4. Закон України “Про податок на додану вартість”.

У міжнародній практиці суб’єкти факторингових операцій також керуються Конвенцією про міжнародний факторинг, яка прийнята 27 травня 1988 р. Міжнародним інститутом уніфікації приватного права. Згідно з цією конвенцією до факторингових відносяться операції, які відповідають таким критеріям:

- наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових зобов’язань;
- ведення бухгалтерського обліку постачальника, перш за все облік реалізації;
- інкасування заборгованості постачальника;
- страхування постачальника від кредитного ризику.

Головною метою здійснення банком-фактором факторингових операцій є своєчасне інкасування боргів для скорочення втрат внаслідок затримок платежів і попередження сумнівних боргів, надання кредиту у формі попередньої оплати, підвищення ліквідності та зменшення фінансового ризику для клієнтів.

Об’єктом факторингової операції є право вимоги на виконання зобов’язань у грошовій формі.

Суб’єктами факторингу виступають:

- продавець (постачальник);
- покупець;
- факторингова компанія (банк-фактор).

Таблиця 6.3-6. Порівняльна характеристика кредиту і факторингу

Кредит	Факторинг
Кредит повертається банку позичальником	Факторингове фінансування погашається із суми, яка виплачується дебіторами клієнта
Кредит видається на фіксований термін	Факторингове фінансування виплачується на термін фактичної відстрочки платежу
Кредит виплачується в обумовлений кредитним договором день	Факторингове фінансування виплачується в день постачання товару
Кредит, як правило, видається під заставу	Факторингове фінансування погашається в день фактичної оплати дебітором поставленого товару
Кредит видається на заздалегідь обумовлену суму	Розмір фактичного фінансування не обмежений і може збільшуватися в міру збільшення обсягів продажу клієнта
Кредит погашається в заздалегідь обумовлений день	Факторингове фінансування погашається в день фактичної оплати дебітором поставленого товару
Для одержання кредиту необхідно оформити велику кількість документів	Факторингове фінансування виплачується автоматично при наданні накладної і рахунку-фактури
Погашення кредиту не гарантує одержання нового	Факторингове фінансування не обмежується строками
При кредитуванні, крім перерахування грошей, банк не надає позичальнику ніяких послуг	Факторингове фінансування супроводжується управлінням дебіторською заборгованістю

Порівняльну характеристику кредиту і факторингу наведено в табл. 6.3-6.

Здійснення факторингу ґрунтується на виборі продавцем конкретної його форми та виду:

Відкритий/закритий факторинг. Відкритий тип факторингу являє собою операцію, при якій покупець постачальника повідомляється про участь факторингової компанії в угоді. Таке повідомлення передається за допомогою спеціального напису на рахунку-фактурі. Це означає, що дебіторська заборгованість за даним рахунком була повністю переуступлена фактору, який є єдиним законним одержувачем платежу, із зазначенням платіжних реквізитів фактора. Крім того, постачальник надсилає своєму покупцеві спеціальний лист, у якому повідомляє про переуступку всіх дебіторських заборгованостей фактору.

При закритому (конфіденційному) факторингу договір між постачальником і фактором не підлягає розголосу доти, поки

покупець не порушить умови контракту, необґрунтовано відмовившись платити. У цьому випадку постачальник уповноважує фактора повідомити покупця про факт переуступки.

Отже, при конфіденційному факторингу покупець спочатку не знає про факт переуступки і про участь фактора в угоді. Рахунок-фактура постачальника не містить спеціального напису, який повідомляє покупця про переуступку, а всі платежі направляються безпосередньо постачальнику. Тільки у випадку, якщо покупець не заплатить після настання терміну платежу, фактор інформує його про факт переуступки. У міжнародній практиці таке повідомлення відбувається через 60 днів після настання терміну платежу. Починаючи з цієї дати, покупець зобов'язаний платити вже фактору, а у випадку неплатежу і наявності страхування кредитного ризику фактором, останній зобов'язаний платити постачальнику (у міжнародній практиці – через 90 днів після повідомлення покупця про факт переуступки).

При конфіденційному факторингу фактор здійснює тільки фінансування та/або захист від ризику неплатежу, у той час як адміністративне управління дебіторською заборгованістю є обов'язком постачальника, який повинен здійснювати ці послуги від імені нового власника боргів – фактора.

Факторинг з регресом/без регресу. Ці терміни пов'язані з ризиком, який виникає, якщо покупець не в змозі виконати свої платіжні зобов'язання, тобто з кредитним ризиком (ризиком неплатежу). При факторингу з правом регресу постачальник має кредитний ризик щодо дебіторських заборгованостей, проданих фактору. У випадку неплатежу з боку покупця, що стався з будь-якої причини, включаючи фінансову неспроможність, фактор може вимагати відповідного платежу від постачальника.

У міжнародній практиці всі факторингові угоди мають силу регресу щодо постачальника у випадку, якщо дебіторська заборгованість визнана недійсною, а також у випадку виникнення між постачальником і покупцем суперечок щодо кількості поставлених товарів, якості, термінів постачання тощо. При цьому покупець має право повернути поставлений товар і анулювати будь-які платіжні зобов'язання.

В угодах без права регресу фактор бере на себе ризик неплатежу з боку покупців і відповідає за фінансову нездатність покупця здійснити платіж.

Факторинг з повним сервісом (відкритий, без регресу). Факторинг з повним сервісом являє собою договір на регулярній і тривалій основі, за яким постачальник зобов'язується продавати свої дебіторські заборгованості фактору в міру їх виникнення, тобто

тоді, коли поставить товар або надасть послуги, за що виставить рахунки своїм покупцям. За допомогою спеціального напису на рахунку постачальник повідомляє покупця про те, що заборгованість була переуступлена фактору і відповідно платіж необхідно здійснити на користь фактора (елемент відкритого факторингу).

Постачальник перетворює дебіторські заборгованості, які виникають у процесі угод з кількома покупцями, у дебіторську заборгованість тільки одного покупця – фактора. Отже, постачальнику необхідно вести тільки облік операцій з фактором. Зі свого боку фактор зобов'язується заплатити постачальнику за куплені дебіторські заборгованості раніше погодженої дати. При цьому фактор погоджується нести втрати, які виникають у випадку неплатежу через фінансову неспроможність покупців, але тільки тих, які були погоджені фактором для кредитних цілей, тобто за якими були відкриті ліміти (елемент факторингу без регресу).

Отже, постачальник значно полегшує свої завдання щодо обліку продажів і управління дебіторською заборгованістю. Йому не потрібно розсилати численні нагадування, виписки і листи, починати судові процеси. Крім того, постачальник замінює ризики неплатежу щодо кожного зі своїх покупців на один кредитний ризик фактора, а при правильному виборі фактора кредитного ризику взагалі не буде.

Постачальники, які використовують факторинг з повним сервісом, вважають його послугою, при якій фактор, окрім фінансування, здійснює адміністративне управління дебіторською заборгованістю. Угода, досягнута між постачальником і фактором, звільняє першого від виконання цих завдань, у той час як фактор здійснює ці функції за окрему плату і для власної вигоди, а також з метою здійснення контролю в ситуації з купленими дебіторськими заборгованостями.

Взаємини між постачальником і фактором дозволяють вважати фактора агентом, який працює від імені і за дорученням постачальника. Однак він є тільки опікуном покупців, які залишаються клієнтами постачальника. У зв'язку з цим фактор дуже відповідально ставиться до зв'язків між постачальником і покупцем. Тільки у виняткових обставинах фактор розпочне дії, які можуть вплинути на відносини між постачальником і його покупцями. Адже чим міцніші зв'язки між постачальником і покупцем, тим більше замовлень розмістить покупець у даного постачальника і тим більше комісій в остаточному підсумку здійснить фактор при обслуговуванні майбутніх дебіторських заборгованостей.

Фактор купує дебіторські заборгованості і в певній момент повинен заплатити за них постачальнику. У світовій практиці є різні варіанти угод, що стосуються моменту одержання дострокового платежу. Угоди різняться від фактора до фактора, однак існує кілька варіантів стандартних умов. За одним із варіантів фактор оплачує постачальникові достроковий платіж відразу після постачання товару і одержання документів, які підтверджують факт відвантаження товару.

Багато факторингових компаній, які працюють без регресу, пропонують умови, що гарантують постачальнику оплату через кілька днів після купівлі дебіторської заборгованості. Така угода відома як угода з фіксованим періодом платежу (Fixed Maturity Period (FMP)). Фактор перевіряє бухгалтерські записи свого перспективного клієнта-постачальника і визначає середню кількість днів, які необхідні покупцям для погашення своїх заборгованостей. Фактор зобов'язується оплатити постачальнику куплені дебіторські заборгованості, за винятком комісійних винагород, через фіксований проміжок часу (FMP) незалежно від того, заплатили покупці фактору чи ні, за умови, що ці дебіторські заборгованості були схвалені, а також проти них не заперечували покупці. Оскільки FMP є середньою величиною, у звичайній ситуації деякі покупці заплатять раніше цього терміну, інші – пізніше. Для постачальника угоди з фіксованим періодом платежу вигідні тому, що він точно знає, коли надійде платіж від фактора і з більшою точністю може планувати платежі за власними зобов'язаннями. Для фактора дані умови внесення дострокового платежу також вигідні, тому що він може краще планувати свої грошові потоки.

Однак не завжди можна визначити середній термін оплати дебіторських заборгованостей, наприклад, у тих галузях, діяльність яких має сезонний характер, або тоді, коли постачальник продає товар покупцям за різними платіжними умовами. У таких випадках фактор може запропонувати угоду на умовах "pay-as-paid", при якій він платить постачальнику в міру того, як одержує платежі від покупців. Значення дострокового платежу при таких угодах втрачається для тих постачальників, які не мають проблем з поточною ліквідністю і зацікавлені в першу чергу у фінансуванні як елементі факторингу.

Щодо фактора, то управління всім обігом постачальника дозволяє йому уникати ситуацій, у яких постачальник обирає для факторингового обслуговування тільки ризиковані борги. Для постачальника факторинг із повним сервісом має переваги тільки тому, що немає необхідності вести окремий облік продажів

і управляти дебіторськими заборгованостями за тими поставками, які не були передані на обслуговування фактору.

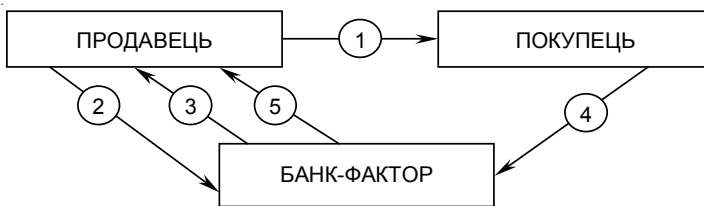
Факторинг із повним сервісом (відкритий, з регресом). Цей вид факторингу має багато спільного з факторингом із кредитним покриттям (без права регресу). Головна відмінність полягає в тому, що фактор не бере на себе кредитний ризик покупця. Усі інші риси факторингу з регресом і факторингу без регресу подібні, але послуга вже втрачає ряд характерних і привабливих рис тому, що фактор має право дебетувати свого постачальника на будь-яку суму, яка не оплачена покупцем, через 90 днів після настання терміну платежу.

Деякі іноземні факторингові компанії при проведенні угод з регресом стягують рефакторингову комісію, подібну до звичайної факторингової комісії, за всіма заборгованостями, які неоплачені протягом більше ніж 90 днів з дати платежу. Така практика має місце, якщо постачальник звертається до фактора з проханням не застосовувати право регресу і продовжувати процедуру звичайного інкасо або почати юридичні дії з відшкодування заборгованості. У цьому випадку всі юридичні витрати будуть покриватися постачальником.

Агентський факторинг (відкритий). Агентський або масовий факторинг – це факторинг з повним сервісом. Підприємство може відмінно виконувати функції обліку продажів і кредит-менеджменту, а фактор визнає, що ці елементи повного факторингу часто не приносять постачальнику прямих або непрямих вигод. Однак підприємство може потребувати захисту від ризику неплатежу та при фінансуванні. У такому випадку фактор може запропонувати постачальнику агентський або масовий факторинг. При цьому фактор купує дебіторські заборгованості постачальника і призначає останнього своїм агентом з адміністративного управління дебіторськими заборгованостями. Напис на рахунку-фактурі означає, що покупець повинен здійснити платіж фактору. Отже, постачальник діє як агент фактора.

При агентському факторингу обсяги роботи фактора зменшуються тому, що постачальник самостійно здійснює адміністративне управління дебіторською заборгованістю, відповідно скорочуючи комісію фактора.

Дисконтування рахунків (invoice discounting). Метою дисконтування рахунків-фактур є значно швидше задоволення потреб постачальників у фінансуванні порівняно з наданням їм послуг з обліку продаж і кредит-менеджменту. Дисконтування рахунків часто застосовують великі підприємства, які мають достатній досвід і можливості для здійснення самостійного обліку

1. Поставка продавцем товару покупцю на умовах відстрочки платежу.
2. Уступка продавцем права вимоги за боргом на користь банку-фактора.
3. Внесення дострокового платежу (до 90% від суми поставленого товару) відразу після поставки.
4. Оплата покупцем поставленого товару банку-фактору.
5. Виплата залишку коштів (від 10%) після оплати покупцем за мінусом процентів, комісії та інших витрат.

Рис. 6.3-1. Загальна схема організації операції факторингу

і управління дебіторською заборгованістю. При цьому предметом покупки найчастіше є не весь обіг постачальника, а окремі контракти з постачання.

Загальна схема організації факторингової операції подана на рис. 6.3-1.

Із рисунка видно, що банк відіграє вирішальну роль при проведенні факторингової операції. Після поставки товару продавець звертається до банку-фактора, і його факторинговий відділ купує вимоги (рахунки-фактури) на умовах негайної оплати близько 80–90% її вартості. Постачальник передає список своїх клієнтів і повідомляє, у якому обсязі будуть здійснюватись поставки цим клієнтам, а також який кредитний ліміт йому буде потрібний в розрахунку на кожного клієнта.

Правовою основою взаємин банку-фактора з клієнтом є договір, який визначає зобов'язання і відповідальність сторін. Зокрема, у ньому зазначається: вид факторингу, розмір факторингового кредиту, процентна ставка за цей кредит, розмір комісійної винагороди за всіма видами комісійно-посередницьких послуг, гарантії виконання взаємних зобов'язань і матеріальна відповідальність за їх невиконання, порядок оформлення документів та інші умови за бажанням сторін.

Оскільки факторингові операції мають ризиковий характер, до укладання договору з клієнтом банк-фактор повинен ретельно вивчити фінансовий стан потенційного клієнта для того, щоб переконатися в його платоспроможності, проаналізувати

показники ліквідності балансу, склад і тривалість дебіторської заборгованості, можливості для реалізації продукції, що випускається, кон'юнктуру ринків збуту, коло покупців продукції, майбутнього клієнта і його платоспроможність та ін. Для цього банк-фактор використовує інформацію в пресі, дані своїх агентів, матеріали аналізу платежів і кредитоспроможності банківських клієнтів, їхньої бухгалтерської звітності та іншу інформацію. Такий аналіз має бути проведений протягом двох тижнів. При позитивному вирішенні питання в договорі між клієнтом і банком-фактором необхідно передбачити граничну суму, на яку видається факторинговий кредит або приймаються документи на інкасо. Для визначення розміру ліміту клієнт повинен представити факторинговій фірмі господарські договори з покупцями. Договір про факторингове обслуговування укладається, як правило, на термін не менше одного року.

Враховуючи ризиковий характер факторингових операцій, банк-фактор, укладаючи угоди про факторингове обслуговування, повинен диференційовано підходити до його проведення, з урахуванням вимог ліквідності свого балансу, а також кредитоспроможності боржника.

В угоді банку-фактора про факторингове обслуговування клієнта можуть бути передбачені умови, які захищають інтереси сторін: відкрита або закрита угода, з правом регресу чи без нього, з попередньою оплатою або без неї, з повним або частковим обслуговуванням тощо.

Після укладення угоди про факторингове обслуговування банк-фактор відкриває для клієнта факторинговий рахунок, за яким оплачує на умовах, погоджених сторонами, його розрахункові документи, акцептовані платниками, і на який зараховуються кошти від платників.

Якщо факторинговий відділ банку встановлює ліміти окремим дебіторам, поставки за якими вже здійснені, відділ оплачує рахунки ще до настання строку платежу. Однак 10–20% суми вимог клієнта банк може затримувати до моменту, коли покупець товару вважатиме договір з продавцем виконаним і не пред'являтиме претензій.

Якщо боржник не оплачує в строк рахунки за факторингом, виплати замість нього здійснює факторинговий відділ.

На рахунку 2030 відображаються платіжні операції банка-фактора з клієнтом та його боржниками. Дебетове сальдо відображає заборгованість клієнта перед банком-фактором.

Постачальник, який уклав угоду з банком про передачу йому права отримувати від покупців (платників) належні йому

Таблиця 6.3-7. Облік факторингових операцій

№ пор.	Зміст операції	Дебет	Кредит
1	Облік отриманих від клієнта документів	9800	9910
2	Облік зобов'язань з кредитування	9129	9900
3	Комісійні доходи	2030	2036
4	Переказ коштів на рахунок клієнта (аванс)	2030	2600
5	Нарахування процентних доходів за факторинговими операціями.	2038	6023
6	Сплата процентних доходів за факторинговими операціями	2600	2038
7	Платежі, одержані банком від дебітора в рахунок оплати дебіторської заборгованості	2600	2030
8	Оплата залишку купленої дебіторської заборгованості і переказ коштів на рахунок клієнта	2030	2600
9	Прострочена заборгованість за факторинговими операціями	2037	2030
10	Визнання заборгованості за факторинговою операцією сумнівною	2093	2037

платежі, надає банку-фактору платіжну вимогу на покупця від імені банку. У платіжних вимогах проставляється номер рахунку і здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- Дт – 2030;
- Кт – поточний рахунок постачальника.

При поверненні коштів:

- Дт – поточний рахунок платника;
- Кт – 2030.

При розрахунках використовується також рахунок **6023** “Процентні доходи за рахунками суб’єктів господарювання за факторинговими операціями”. Для обліку сум платіжних вимог використовується рахунок **9800** “Розрахункові документи за факторинговими операціями” (табл. 6.3-7).

6.3.4.4. Бухгалтерський облік операцій з урахування векселів

Урахування (дисконт) векселів – це форма кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання за грошові кошти векселя до настання строку платежу зі знижкою (дисконтом) з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі.

Враховуючи вексель, банк надає векселедержателю (пред'явникові) строковий кредит. Особа, яка бажає пред'явити векселі для врахування, подає в банк заяву встановленого зразка. Рішення щодо прийняття для врахування (відмови у врахуванні) приймається уповноваженим органом банку або уповноваженою на це особою.

Врахування векселів банк здійснює на підставі укладеного з векселедержателем договору.

На векселях пред'явник зобов'язаний на вимогу банку виконати передавальний іменний або бланковий індосамент, навіть якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника. Це дає можливість банку довести потім законність придбання векселя.

Сума, яка підлягає утриманню на користь банку як дисконту, розраховується на основі дисконтної ставки банку і погоджується з пред'явником. Дисконтна ставка визначається, виходячи з ринкової вартості ресурсів, ступеня ризику та ін.

Сума дисконту і відсотків на векселі, у тексті яких передбачено нарахування відсотків на номінальну суму, утримується наперед і вираховується відповідно з номінальної суми векселя і суми відсотків, нарахованих на номінальну суму векселя, виходячи з кількості днів, яка залишається до строку платежу за кожним векселем. При цьому для розрахунку береться і день врахування, і день платежу. Крім дисконту, за врахованими іногородніми векселями можуть утримуватися комісія дамно і порто.

Згідно з Положенням Національного банку України “Про операції банків з векселями” розрахунок суми, яка належить до сплати пред'явникові векселя, здійснюється за формулою:

$$P = S \left(1 + \frac{q^2 \cdot I}{100n} \right) \left(1 - \frac{q^1 \cdot d}{100n} - v - g \right) - p, \quad (6.1)$$

де, P – сума, яка виплачується пред'явникові за врахований вексель;
 S – номінальна сума векселя;

I – процентна ставка, за якою нараховуються відсотки на номінальну суму векселя;
 d – дисконтна ставка, за якою розраховується дисконт і відсотки, що утримуються на користь банку;
 v – процентна ставка, за якою нараховується комісія;
 g – процентна ставка, за якою нараховується дамно;
 p – сума порто;
 n – кількість днів року;
 q^1 – кількість днів від дня врахування до дня платежу за векселем;
 q^2 – кількість днів від дня, з якого нараховуються відсотки на номінальну суму векселя, до дня платежу за векселем.

Слід звернути увагу на кропітку роботу майже всіх основних підрозділів банку, яку вони здійснюють при врахуванні векселів. Для упорядкування цих операцій методичні центри великих банків, як правило, розробляють технологічні карти або паспорти вексельних угод, затверджують типові форми договорів, форми реєстрів, актів приймання-передачі векселів тощо. Ці форми обов'язкові для використання всіма філіями та підрозділами банку.

Технологічні карти можуть бути різними за формою складання – у табличному вигляді, у вигляді добірок типових угод та методичних указівок або у формі детального положення про роботу з векселями та ін. Але головне, що їх об'єднує, – це ітераційний опис проведення вексельної операції. Нижченаведений алгоритм розроблений за методом побудови блок-схеми, в якій виділені функції підрозділів, документообіг та назви відповідальних підрозділів (рис. 6.3-2).

Наведений алгоритм “Врахування векселів комерційним банком”, указує на взаємодію всіх підрозділів банку, крок за кроком описує процедуру виконання даної операції та перелік документів, за яким комерційний банк здійснює врахування векселів.

Цей алгоритм не закінчується аналізом етапу придбання векселя з дисконтом, а подає кілька послідовних дій вексельного підрозділу банку в умовах, які створюються вже потім, після придбання векселя:

- дострокове погашення;
- погашення векселів у строк;
- переврахування врахованого векселя або його продаж як можлива операція банку;
- опротестування банком-векселедержателем урахованого векселя як можливий наслідок проведення операції;

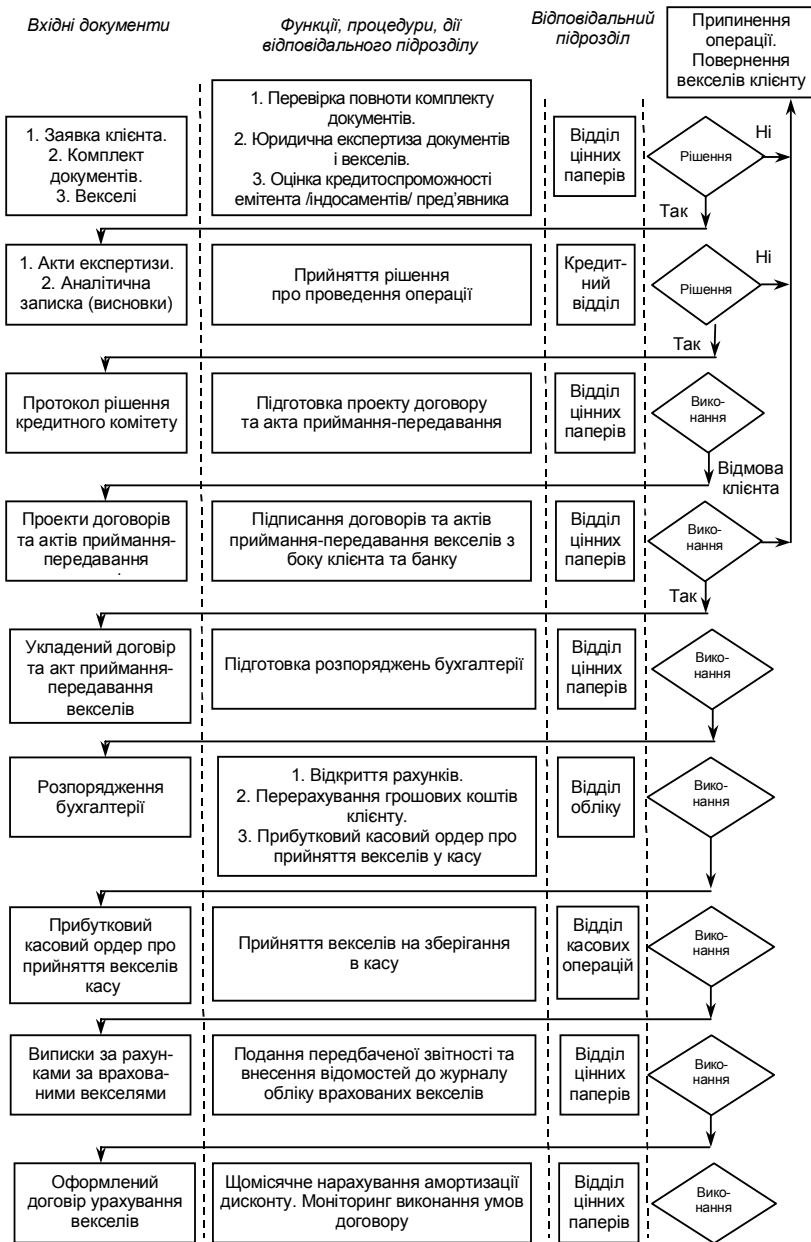

Рис. 6.3-2. Алгоритм роботи банку з урахування векселів

- банк повинен мати чіткий план дій на випадок винесення векселя на прострочку;
- визнання вексельної заборгованості безнадійною, якщо всі інші дії не дали більш ефективного результату.

На дату укладення договору про врахування векселя на суму зобов'язань з кредитування банк здійснює таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку наданих зобов'язань з кредитування;

Кредит: контррахунок – на суму зобов'язань за цим договором.

Урахування векселів у бухгалтерському обліку відображається такими проведеннями:

Дебет: рахунки для обліку кредитів, наданих за врахованими векселями, – на номінальну суму векселя;

Кредит: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за врахованими векселями – на суму дисконту;

Кредит: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів – на суму наданих коштів.

Одночасно зменшується зобов'язання з кредитування на суму балансової вартості врахованих векселів.

Враховані векселі обліковуються за позабалансовим рахунком 9819 “Інші цінності і документи” за номінальною вартістю.

Амортизація суми дисконту за векселем за період від дати придбання до дати погашення векселя здійснюється не рідше одного разу на місяць і відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за врахованими векселями;

Кредит: рахунки для обліку процентних доходів за врахованими векселями – на суму амортизації дисконту.

Погашення врахованого векселя в установлений строк відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів – на суму, отриману від платника за векселем;

Кредит: рахунки для обліку кредитів, наданих за врахованими векселями, – на номінальну суму векселя.

6.3.4.5. Бухгалтерський облік фінансового лізингу

На сьогодні в економічній літературі не існує єдиного міжнародно визнаного поняття “лізинг” (від англ. *to lease* “брати в оренду”, “наймати”). Це обумовлено як складним змістом терміну, так і відмінностями в законодавстві, системі звітності та оподаткування в різних країнах. В одних країнах лізингом вважають тільки довгострокову оренду, тому прийнято чітко відмежувати від нього поняття оренди і прокату. В інших країнах і ці поняття відносять до різновидностей лізингу.

Отже, можна виділити такі основні риси лізингу:

- строк лізингу майна порівнюється з періодом амортизації цього майна;
- тип лізингованого (орендованого) майна визначається лізингодержувачем (орендатором);
- наявність посередника в угоді, який бере на себе обов’язки власника майна;
- лізингова операція визначається домовленістю з майбутнім лізингодержувачем про умови оренди майна;
- періодична, але гнучка виплата лізингових платежів;
- можливість викупу лізингового майна.

Законодавчою базою для операцій з лізингу в Україні є Закони “Про фінансовий лізинг”, “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про податок на додану вартість”, Цивільний кодекс України та Положення Національного банку України “Про кредитування”. У Законі України “Про фінансовий лізинг” дається таке визначення: лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов’язується отримати у власність майно продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов і передати його в користування лізингодержувачу на строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Відповідно до п. 37 Положення Національного банку України “Про кредитування”, *лізинг* – це відносини між юридичними особами, що виникають при оренді майна і супроводжуються укладанням лізингового договору. У цьому ж пункті зазначається, що лізинг є формою майнового кредиту. У Законі “Про оподаткування прибутку підприємств” поняття лізингу також ототожнюється з поняттям оренди.

Об’єктом лізингу (оренди) є необоротні активи, які знаходяться у власності лізингодавця або придбані ним у власність за

дорученням і за погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна.

Залежно від умов лізингу (оренди) щодо передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив, лізинг (оренда) розглядається як фінансовий або оперативний.

Фінансовий лізинг (оренда) – це оренда, умовами якої передбачається передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив. Право власності може з часом передаватися або не передаватися.

Класифікація лізингу (оренди) як фінансового або оперативного залежить від суті операції, а не від форми договору.

Для визначення операції як фінансового лізингу (оренди) використовуються критерії, які окремо або в поєднанні обумовлюють його класифікацію, а саме:

- наприкінці строку дії лізингу (оренди) право власності або інші речові права на актив переходять до лізингоодержувача;
- лізингоодержувач має право на купівлю цього активу за ціною, яка значно нижча від справедливої вартості на дату реалізації цього права, а на початку строку лізингу (оренди) існує обґрунтована впевненість у тому, що це право буде реалізоване;
- строк дії лізингу (оренди) становить більшу частину строку корисного використання активу навіть за умови, що право власності не передаватиметься;
- на початку строку дії лізингу (оренди) теперішня вартість мінімальних лізингових (орендних) платежів має бути не менша, ніж справедлива вартість активу, переданого в лізинг (оренду);
- активи, передані в лізинг (оренду), мають спеціальний характер, тобто лише лізингоодержувач може користуватися ними без суттєвих модифікацій.

Підтвердженням належності операції до фінансового лізингу (оренди) можуть бути такі умови:

- збитки, пов'язані з припинення лізингу (оренди) лізингоодержувачем, покладаються на лізингоодержувача;
- прибутки або збитки від коливань справедливої вартості ліквідаційної суми належать лізингоодержувачу, наприклад, у формі знижки на лізингову (орендну) плату, яка дорівнює більшій частині виручки від продажу в кінці строку лізингу (оренди);
- лізингоодержувач має змогу продовжити строк дії договору про лізинг (оренду) за плату, яка нижча від ринкової.

Активи, передані у фінансовий лізинг (оренду), обліковуються лізингодавцем як виданий кредит, на який поширюються вимоги Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 р. № 435.

Наданий у фінансовий лізинг (оренду) об'єкт необоротних активів у сумі мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості лізингодавець відображає в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет: 1525, 2071;

Дебет: 4309, 4409, 7490;

Кредит: 4300, 4400 – на суму залишкової вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

Різниця між сумою мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди) і теперішньою його вартістю, що визначена за лізинговою (орендною) ставкою процента, є доходом лізингодавця.

Розподіл доходу між звітними періодами протягом строку лізингу (оренди) здійснюється із застосуванням лізингової (орендної) ставки процента до залишку заборгованості лізингодержувача за кредитом на початок звітного періоду.

Витрати, пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг (оренду), включаються до вартості кредиту під час первісного визнання та амортизуються протягом строку лізингу (оренди). У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 2075;

Кредит: 1200.

Нарахування доходу та амортизація витрат за операціями з фінансового лізингу (оренди) у бухгалтерському обліку відображаються такими проведеннями:

Дебет: 1528, 2078;

Кредит: 6018, 6028 – на суму нарахованого доходу;

Дебет: 6028;

Кредит: 2075 – на суму амортизації премії.

Отримана лізингодавцем сума лізингового (орендного) платежу відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: 1200, 2600, 2620, 2650;
Кредит: 1528, 2078 – на суму отриманого доходу;
Кредит: 1525, 2071 – на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

Якщо за умовами договору об'єкт фінансового лізингу (оренди) повертається лізингодавцю, то в обліку лізингодавця на суму негарантованої ліквідаційної вартості здійснюється таке проведення:

Дебет: 4300, 4400;
Кредит: 1525, 2071.

6.3.4.6. Бухгалтерський облік гарантій, авалів, поручительств

Надані банком гарантії, авалі, поручительства обліковуються як фінансові зобов'язання за позабалансовими рахунками груп 900 “Гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам” і 902 “Гарантії, що надані клієнтам” залежно від контрагентів та виду гарантії до дати їх виконання або закінчення строку дії.

Гарантії, які надані іншим банкам як забезпечення сум, отриманих клієнтами – позичальниками кредитів, обліковуються як гарантії, що надані клієнтам.

При наданні гарантії для забезпечення кредитного ризику банк може вимагати від контрагента надання контргарантії. Банк, який надає контргарантію, обліковує її за позабалансовими рахунками 9000 “Гарантії, надані банкам”, 9020 “Гарантії, надані клієнтам”. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку наданих гарантій;
Кредит: контррахунок.

При отриманні банком гарантій, пов'язаних з гарантією, наданою іншому контрагенту, такі гарантії обліковуються за рахунками 9015 “Контргарантії, отримані від банків”, 9036 “Контргарантії, отримані від клієнтів”. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: контррахунок;
Кредит: рахунки для обліку отриманих контргарантій.

При отриманні банком коштів для забезпечення гарантії здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів;

Кредит: рахунки для обліку коштів у розрахунках, рахунки для обліку залучених вкладів (деPOSITIV).

Якщо банк надає кошти іншому банку як забезпечення гарантії, то в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: рахунок для обліку коштів у розрахунках, розміщених в інших банках;

Кредит: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів.

Банк за наданими гарантіями отримує комісійні доходи та обліковує їх як доходи за позабалансовими операціями.

Якщо є імовірність того, що банк буде змушений платити за наданими зобов'язаннями, сума наданої гарантії вважається такою, що стала сумнівною, і відображається за відповідним рахунком обліку сумнівних гарантії. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку сумнівних гарантії;

Кредит: рахунки для обліку наданих гарантії.

При виконанні банком зобов'язань за наданими гарантіями, авалами, поручительствами на сплачену суму здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями;

Кредит: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів.

Суми гарантії, авалів, поручительств списуються з позабалансових рахунків і здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: контррахунок;

Кредит: рахунки для обліку наданих гарантії, рахунки для обліку сумнівних гарантії.

Якщо гарантія забезпечена грошовими коштами, банк виконує гарантію і одночасно здійснює таке бухгалтерське проведення:

Дебет: Рахунки для обліку коштів у розрахунках;

Кредит: Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями.

Операції з надання гарантії як забезпечення оплати векселів, надання поручительств, індосаментів обліковуються за рахунком 9020 "Гарантії, надані клієнтам". Операції з авалювання векселів обліковуються за рахунком 9023 "Авали, надані клієнтам".

При визнанні банком заборгованості за виплаченими гарантіями безнадійною щодо повернення вона списується за раху-

нок спеціального резерву, що обліковується за рахунками третього класу плану рахунків.

При погашенні заборгованості за виконаною гарантією в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: Рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;

Кредит: Рахунки для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями.

6.4. Бухгалтерський облік формування спеціальних резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями

Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків є спеціальним резервом, необхідність формування якого обумовлена кредитними ризиками, які характерні для банківської діяльності.

Створення резерву під кредитні ризики – це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення рівня ризику кредитних операцій.

Банки самостійно визначають рівень ризику кредитних операцій, оцінюють фінансовий стан позичальників (контрагентів) та вартість застави в межах чинного законодавства.

Для розрахунку резерву під кредитні ризики банки повинні здійснювати класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції.

За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: “стандартна”, “під контролем”, “субстандартна”, “сумнівна” чи “безнадійна”.

“Стандартні” кредитні операції – це операції, за якими кредитний ризик є незначним і становить один відсоток від чистого кредитного ризику.

“Під контролем” – це кредитні операції, за якими кредитний ризик є незначним, але може збільшуватися внаслідок виникнення несприятливої для позичальника ситуації і становить п’ять відсотків від чистого кредитного ризику.

“Субстандартні” кредитні операції – це операції, за якими кредитний ризик великий, у подальшому може збільшуватися

і становить 20 відсотків від чистого кредитного ризику. Є також імовірність несвоєчасного погашення заборгованості в повній сумі та в строки, які передбачені кредитним договором.

“Сумнівні” кредитні операції – це операції, за якими виконання зобов’язань з боку позичальника/контрагента банку в повній сумі (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) знаходиться під загрозою. Імовірність повного погашення кредитної заборгованості низька і становить 50 відсотків від чистого кредитного ризику.

“Безнадійні” кредитні операції – це операції, імовірність виконання зобов’язань за якими з боку позичальника/контрагента банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня. Ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними.

Загальна заборгованість за кредитними операціями становить *валовий кредитний ризик* для кредитора.

У рамках розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається чистий кредитний ризик в абсолютних показниках шляхом зменшення валового кредитного ризику, класифікованого за ступенями ризику, на вартість прийнятого забезпечення.

Банки зобов’язані створювати та формувати резерви для відшкодування можливих втрат у повному розмірі чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженим на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземних валютах.

Не здійснюється формування резерву: за бюджетними кредитами; за кредитними операціями між установами в системі одного банку; за операціями фінансового лізингу, якщо об’єктом цих операцій є нерухоме майно; за коштами, які розміщені банком на умовах субординованого боргу; за позабалансовими зобов’язаннями з кредитування, за якими банк не повинен надавати кошти за першою вимогою контрагента, тобто за якими банк не несе ризику; за коштами в іноземній валюті, які перераховані Національному банку України за операціями прямого репо.

При консорціумному кредитуванні резервуванню в провідному банку підлягає тільки та частина кредиту, яка надана безпосередньо цим банком.

Резерв під кредитні ризики розподіляється на резерви під стандартну і нестандартну заборгованість за кредитними операціями. Резерви під нестандартну заборгованість формуються за кредитними операціями, які класифікуються так: “під контролем”, “субстандартні”, “сумнівні”, “безнадійні”.

Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті, у якій враховується заборгованість.

Резерв під кредитні ризики використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальниками заборгованістю за кредитними операціями за основним боргом, стягнення якої неможливе.

Банки зобов'язані здійснювати розрахунок резервів під стандартну і нестандартну заборгованість з урахуванням строків погашення боргу за кредитними операціями протягом місяця, у якому здійснено кредитну операцію або укладено угоду про її здійснення. Формування резервів банки зобов'язані здійснювати щомісяця в повному обсязі незалежно від розміру їхніх доходів за групами ризику відповідно до сум заборгованості за кредитними операціями, у тому числі наданих зобов'язань з кредитування, за станом на перший день місяця, наступного за звітним, до встановленого строку для подання щомісяця оборотно-сальдового балансу.

Розмір фактично сформованого резерву за кредитними операціями банків контролюється за даними місячного балансу.

Безнадійна кредитна заборгованість списується банком за рахунок резерву під нестандартну заборгованість за рішенням правління банку.

Банки зобов'язані розробити і затвердити за рішенням відповідного органу банку внутрішньобанківське положення про порядок проведення кредитних операцій та методику проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента) банку.

Аналіз кредитного портфеля та класифікація кредитних операцій (валового кредитного ризику) здійснюються за такими критеріями:

- оцінка фінансового стану позичальника (контрагента) банку;
- стан обслуговування позичальником (контрагентом) банку кредитної заборгованості за основним боргом і відсотків (комісій та інших платежів з обслуговування боргу) за ним у розрізі кожної заборгованості та спроможність позичальника надалі обслуговувати цей борг;
- рівень забезпечення кредитної операції.

Оцінку фінансового стану позичальника (контрагента) банку з урахуванням поточного стану обслуговування позичальником (контрагентом) банку кредитної заборгованості банк здійснює в кожному випадку укладення договору про здійснення кредитної операції, а в подальшому для банків – не рідше ніж один раз на місяць; для інших юридичних осіб – не рідше ніж

один раз на три місяці; для фізичних осіб періодичність оцінки їхнього фінансового стану визначається банками самостійно з урахуванням стану обслуговування боргу і строковості кредиту, але не рідше ніж один раз на рік або за результатами фінансового року.

Порядок створення резервів і погашення безнадійної кредитної заборгованості за рахунок коштів цих резервів визначається “Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, яке затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279 із відповідними змінами, внесеними згідно з постановами Національного банку України.

Відповідно до положень даного документа класифікація позичальників – юридичних осіб за результатами оцінки їхнього фінансово-економічного стану та з урахуванням рівня забезпечення кредитних зобов’язань здійснюється з присвоєнням таких класів:

Клас “А” – фінансова діяльність – добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов’язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники – у межах установлених значень відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку; вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника – бездоганна; крім того, позичальники (банки-резиденти і банки-нерезиденти), які зареєстровані в країнах – членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні. До цього класу можуть належати інші позичальники (банки-нерезиденти), які мають кредитний рейтинг не нижче показника “А”, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor’s, Moody’s тощо).

Клас “Б” – фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу “А”, але імовірність підтримання її на цьому рівні протягом тривалого часу низька. Позичальники/контрагенти банку, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставить під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу і стабільність одержання позитивного фінансового результату їхньої діяльності. Крім того, позичальники (банки-

резиденти і банки-нерезиденти), які зареєстровані в країнах – членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу “В”, мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу можуть належати інші позичальники (банки-нерезиденти), які мають кредитний рейтинг не нижче ніж “інвестиційний клас”, що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor’s, Moody’s тощо).

Клас “В” – фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю. Крім того, позичальники (банки-резиденти) і банки країн – членів СНД дотримуються економічних нормативів. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про імовірність своєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо. До цього класу можуть належати позичальники (банки-нерезиденти), які мають кредитний рейтинг не нижче показника “В”, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor’s, Moody’s тощо).

Клас “Г” – фінансова діяльність незадовільна – економічні показники не відповідають установленим значенням, спостерігається нестабільність протягом року; високий ризик значних збитків; імовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею низька. Проблеми можуть стосуватися забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, яка свідчить про наявність (схоронність) і ліквідності його тощо. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшення протягом одного місяця фінансового стану позичальника банку або рівня забезпечення за кредитною операцією, його потрібно класифікувати на один клас нижче (клас “Д”). До цього класу належить позичальник (контрагент) банку, проти якого порушено справу про банкрутство.

Клас “Д” – фінансова діяльність незадовільна і є збитковою, показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою або безумовною

гарантією, імовірності виконання зобов'язань позичальником (контрагентом) банку практично немає. До цього класу належить позичальник (контрагент) банку, який визнаний банкрутом у порядку, установленому чинним законодавством.

Позичальник (контрагент) банку, проти якого порушено справу про банкрутство, а також банки, в яких відкликано банківську ліцензію, не можуть бути віднесені до класу вищого, ніж клас “Г”.

Для оцінки фінансового стану позичальника – фізичної особи банки встановлюють показники та їх оптимальні значення залежно від виду кредиту (на придбання або будівництво житла, придбання транспортних засобів, товарів тривалого використання, інші потреби), його обсягу й строку, виду забезпечення (застави) за кредитом. Клас позичальника за операціями з фінансового лізингу визначається без урахування критерію класифікації кредитної операції “рівень забезпечення кредитної операції”.

Класифікація позичальників – *фізичних осіб* за результатами визначення їхньої кредитоспроможності (фінансового стану) здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями за такими класами:

Клас “А” – сукупний чистий дохід позичальника значно перевищує внески на погашення кредиту і відсотків (комісій) за ним. Високою є імовірність збереження такого співвідношення протягом дії кредитної угоди. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні або позичальник має високу особисту кредитоспроможність, що підтверджується документально, і заслуговує на безперечну довіру. Немає жодних свідчень про можливість затримки повернення кредиту і відсотків (комісій) за ним відповідно до умов кредитної угоди.

Клас “Б” – основні характеристики аналогічні або близькі до класу “А”, однак імовірність їх підтримання на такому ж рівні низька або є тенденція (чи інформація) щодо їх зниження. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, які видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків (комісій) за ним.

Клас “В” – сукупні обсяги доходів і витрат позичальника свідчать про досягнення граничної межі при забезпеченні погашення боргу, зміну місця роботи з погіршенням умов, зростання обсягу зобов'язань позичальника, що означає підвищення імовірності несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення кредиту і відсотків (комісій) за ним. Обсяг, якість і ліквідність

забезпечення за кредитами, які надаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків (комісій) за ним.

Клас “Г” – фінансовий стан позичальника нестабільний. Періодично виникають проблеми зі своєчасною сплатою боргу за кредитами та відсотками (комісіями) за ним через нестабільність доходів позичальника або зростання витрат та/або зобов’язань. Сукупний чистий дохід позичальника в окремі періоди не забезпечує сплату боргу за кредитом і відсотків (комісій) за ним. Є проблеми щодо забезпечення за кредитом – низький рівень ліквідності, недостатній обсяг його тощо.

Клас “Д” – фінансовий стан позичальника незадовільний. Доходи не забезпечують сплату боргу за кредитом та відсотків (комісій) за ним. Кредит не забезпечений ліквідною заставою. Практично немає змоги сплатити борг за кредитом та відсотки (комісії) за ним, у тому числі за рахунок забезпечення кредиту.

Якщо немає достовірної фінансової звітності, яка підтверджує оцінку фінансового стану позичальника – юридичної особи, або відповідних документів та інформації щодо оцінки фінансового стану фізичної особи, а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, такі позичальники повинні класифікуватися не вище класу “Г”.

Якщо на час укладення договору пролонгації, тобто продовження строку дії договору, кредитної операції з кредитоспроможним і надійним позичальником – юридичною особою, якого віднесено до класу “А” чи “Б”, не відбувається погіршення його фінансового стану і відсотки сплачуються своєчасно за умови, що сплата відсотків за договорами передбачена не рідше одного разу на квартал, така операція вважається строковою, тобто пролонгованою без пониження класу позичальника.

Оцінку стану обслуговування боргу банки зобов’язані здійснювати щомісяця.

За станом погашення позичальником – *юридичною особою* (контрагентом банку) кредитної заборгованості за основним боргом, у тому числі за строковими депозитами та операціями РЕПО, і відсотків за ним на підставі кредитної історії позичальників та їхніх взаємовідносин з банком обслуговування боргу вважається:

- “*добрим*”. Заборгованість за кредитом і відсотки (комісії) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів; кредит пролонговано без пониження класу позичальника і відсотки (комісії) за ним

сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів; кредит пролонговано з пониженням класу позичальника до 90 днів і відсотки (комісії) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

- “*слабким*”. Заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та відсотки (комісії) за ним сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів; кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 до 180 днів, але відсотки (комісії) сплачуються в строк або з максимальною затримкою до 30 днів;
- “*незадовільним*” Заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів; кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів.

За станом погашення позичальником – *фізичною особою* кредитної заборгованості та відсотків (комісії) за ним обслуговування боргу є:

- “*добрим*”. Заборгованість за кредитом і відсотки (комісії) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до 7 календарних днів (до 30 днів – у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо); кредит пролонговано без пониження класу позичальника і відсотки (комісії) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів (до 3 днів – у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо); кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк до 90 днів і відсотки (комісії) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до 7 календарних днів (до 30 днів – у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);
- “*слабким*”. Заборгованість за кредитом прострочена (була прострочена) від 8 до 90 днів і відсотки (комісії) за ним сплачуються (були сплачені) із затримкою від 8 до 30 днів (від 31 дня до 120 днів – у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо); кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 дня до 180 днів, але відсотки (комісії) сплачуються в строк або з максимальною затримкою до 7 календарних днів (до 30 днів – у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);
- “*незадовільним*”. Заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів (до 120 днів – у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо); кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів.

Якщо одна з вимог кожного підпункту, який характеризує групу кредитної операції, не виконується, така операція відноситься до групи на один рівень нижчої.

Обслуговування боргу не може вважатися “добрим”, якщо заборгованість за кредитною операцією включає залишок рефінансованої заборгованості, тобто коли відбувається погашення старої заборгованості за рахунок видачі нового кредиту.

При визначенні групи кредитної операції також мають враховуватися зміни початкових умов кредитної угоди щодо сум і строків погашення основного боргу і відсотків за ним, якщо такі зміни відбулися з погіршенням умов для кредитора.

Якщо позичальник має заборгованість одночасно за кількома кредитами, оцінка обслуговування позичальником боргу ґрунтується на кредитній заборгованості, яка відноситься до нижчої групи.

Зобов’язання за наданими гарантіями, поруками та авалями за станом обслуговування боргу вважається “добрим” до часу їх виконання за умови своєчасної сплати контрагентами відсотків (комісій) за ними відповідно до угоди.

Відповідно до перелічених критеріїв здійснюється класифікація кредитного портфеля за ступенем ризику і категорія кредитної операції визначається за табл. 6.4-1.

Під час класифікації операцій за врахованими векселями, крім оцінки фінансового стану визначеної банком зобов’язаної за векселем особи, також враховується строк погашення заборгованості. Якщо заборгованість за простроченими векселями прострочена не більше ніж на 30 днів, така кредитна операція не може бути класифікована вище ніж “сумнівна”. Заборгованість за простроченими векселями зі строком прострочення більше ніж 30 днів має відноситися до категорії “безнадійна”.

Таблиця 6.4-1. Класифікація кредитного портфеля банку за ступенем ризику

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальником (група)		
	<i>добре</i>	<i>слабке</i>	<i>незадовільне</i>
“А”	“стандартна”	“під контролем”	“субстандартна”
“Б”	“під контролем”	“субстандартна”	“субстандартна”
“В”	“субстандартна”	“субстандартна”	“сумнівна”
“Г”	“сумнівна”	“сумнівна”	“безнадійна”
“Д”	“сумнівна”	“безнадійна”	“безнадійна”

Під час визначення розміру резерву за врахованими векселями сума, яка підлягає резервуванню, визначається, виходячи з урахованої вартості векселя та амортизації дисконту.

При класифікації кредитних операцій за ступенями ризику і віднесенні їх до груп, за якими розраховується резерв за факторингом, наданими зобов'язаннями (аваль), виконаними гарантіями та поруками, враховується строк погашення заборгованості, а саме:

- “стандартна” – заборгованість, за якою строк погашення чи повернення, передбачений договірними умовами (за векселем), ще не настав, або зобов'язання, у тому числі аваль, строк виконання за яким ще не настав;
- “сумнівна” – заборгованість за факторинговими операціями (за основним боргом або черговим платежем) та за виконаними (сплаченими) банком гарантіями і поруками, у тому числі авалем, становить до 90 днів з дня виконання зобов'язання (платежу), передбаченого договірними умовами (векселем);
- “безнадійна” – заборгованість за факторинговими операціями (основним боргом або черговим платежем) та за гарантіями і поруками, у тому числі авалем, виконаними (сплаченими) банком, за якими клієнт не виконав своїх зобов'язань, із строком більше ніж 90 днів після настання строку платежу, передбаченого договірними умовами (векселем).

При визначенні чистого кредитного ризику для розрахунку резерву сума валового кредитного ризику за кожною кредитною операцією окремо може зменшуватися на вартість прийнятого забезпечення (гарантій та застави майна і майнових прав).

Сума гарантій та вартість предмета застави береться до розрахунку резервів під кредитні ризики з урахуванням коефіцієнтів залежно від категорії кредитної операції (табл. 6.4-2 і 6.4-3).

Вартість предмета застави визначається банком при кредитуванні за ринковою вартістю.

Загальною вимогою до розміру забезпечення за кредитною операцією є перевищення його ринкової вартості порівняно із сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань.

При розрахунку чистого кредитного ризику не враховується застава, предметом якої є акції, випущені банком-кредитором.

При розрахунку чистого кредитного ризику за кредитами, які надані під заставу майнових прав на грошові депозити позичальника

Таблиця 6.4-2. Урахування безумовних гарантій для розрахунку резервів під кредитні ризики

Категорія кредитної операції	Відсоток вартості забезпечення (гарантії), який береться для розрахунку чистого кредитного ризику			
	Кабінету Міністрів України	урядів країн категорії "А"	міжнародних багатосторонніх банків	банків з рейтингом не нижче ніж "інвестиційний клас" і забезпечені гарантії банків України
Стандартна	100	100	100	100
Під контролем	100	100	100	100
Субстандартна	50	100	100	100
Сумнівна	20	20	20	20
Безнадійна	0	0	0	0

або поручителя, враховується вартість застави в розмірі 100% за умови передачі цих коштів в управління банку на строк дії кредитного договору.

Для розрахунку резерву суму заборгованості, яка обліковується за рахунком гарантійних депозитів і грошового покриття в інших банках (балансовий рахунок 1502), необхідно зменшувати на суму покриття за відповідним акредитивом, що обліковується за рахунком "Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання" (балансовий рахунок 2602), за умови, що заявник акредитива бере на себе ризики, пов'язані з визначенням банків, які беруть участь у розрахунках за акредитивом, і гарантійні депозити відповідають за строками та сумами відповідному акредитиву та обліковуються на окремих аналітичних рахунках.

Сума валового кредитного ризику за консорціумним кредитом зменшується в провідному банку на суму кредитних ресурсів, залучених від банків – учасників банківського консорціуму.

За кредитами, які класифікуються як "безнадійні", банк формує резерв на всю суму боргу за кредитом незалежно від наявності застави.

Враховуючи зміни кон'юнктури ринку, банкам рекомендується щокварталу, а також у разі кожної пролонгації кредитного договору проводити перевірку стану заставленого майна і за необхідності переглядати його вартість.

Якщо банк не здійснює перевірку стану заставленого майна, а також відсутні документи, що засвідчують наявність і стан

Таблиця 6.4-3. Ураховання вартості забезпечення (застави) для розрахунку резервів під кредитні ризики

Категорія кредитні операції	Відсоток вартості забезпечення (застави), який враховується при розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією																		
	майнових прав на грошові, депозитні сертифікати, випущені банком – кредитором, майнових прав на грошові кошти за операціями розміщення/залучення коштів між двома банками, які здійснюються в різних валютах	Банківських металів		державних цінних паперів		державних цінних паперів		нерухомого майна, яке належить до житлового фонду		іншого нерухомого майна		майнових прав на майбутнє нерухоме майно, яке належить до житлового фонду		рухомого майна, дорожцінних металів		інших майнових прав			
		у валюті, яка відповідає валюті наданого кредиту, або ВКВ	у валюті, яка не відрізняється від валюти наданого кредиту	100	90	80	100	80	50	70	50	50	50	50	50	50	30	20	10
Стандартна	100	90	80	100	50	70	50	50	50	50	50	50	50	50	30	20	10	5	0
Під контролем	100	90	80	80	40	70	40	50	70	50	40	40	40	40	50	40	20	10	0
Субстандартна	100	90	60	50	20	40	20	20	40	40	20	20	20	20	50	20	10	5	0
Сумнівна	100	90	20	20	10	20	10	10	20	20	10	10	10	10	50	10	10	5	0
Безнадійна	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0

Таблиця 6.4-4. Коефіцієнти резервування за категоріями кредитних операцій, %

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику)	Коефіцієнт резервування за кредитними операціями в іноземній валюті з позичальниками, у яких немає джерел надходження валютної виручки
Стандартна	1	2
Під контролем	5	7
Субстандартна	20	25
Сумнівна	50	60
Безнадійна	100	100

забезпечення, він зобов'язаний формувати резерв під кредитні ризики на всю суму основного боргу.

На підставі класифікації валового кредитного ризику та прийнятного забезпечення банк визначає чистий кредитний ризик за кожною кредитною операцією і зважає його на встановлений коефіцієнт резервування (табл. 6.4-4).

Формування резерву під кредитні ризики за операціями в іноземній валюті, які проводяться на міжбанківському ринку, здійснюється за коефіцієнтами резервування 1%, 5%, 20%, 50%, 100% відповідно до категорії кожної окремої операції без додаткової оцінки надходжень позичальника в іноземній валюті.

Під час розрахунку резерву за кредитними операціями в іноземній валюті достатніми вважаються надходження валютної виручки, які перевищують суму основного боргу та відсотків за ним. Розрахунок достатності надходжень валютної виручки здійснюється за період, який відповідає строку дії укладеного кредитного договору.

Резерв під кредитні ризики розраховується та формується головним банком і його філіями. За повноту формування резервів несе відповідальність головний банк.

З метою реальної оцінки доходів і визначення розміру регулятивного капіталу банку встановлюється порядок формування та використання резерву під прострочені та сумнівні щодо отримання нараховані доходи за активними операціями банків.

Нараховані доходи за активними операціями банків вважаються сумнівними щодо отримання, якщо платіж за основним боргом прострочений понад 180 днів або проценти за ним прострочені понад 60 днів.

Банки зобов'язані формувати резерви незалежно від фінансового стану (прибуткової або збиткової діяльності) на всю суму прострочених понад 31 день і сумнівних щодо отримання нарахованих доходів, які обліковуються за такими балансовими рахунками:

- 1529 “Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані іншим банкам”;
- 1780 “Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями”;
- 2029 “Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання”;
- 2039 “Прострочені нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання”;
- 2069 “Прострочені нараховані доходи за іншими кредитами на поточну діяльність, які надані суб'єктам господарювання”;
- 2079 “Прострочені нараховані доходи за кредитами на інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарювання”;
- 2109 “Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані органам державної влади”;
- 2119 “Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані органам місцевого самоврядування”;
- 2209 “Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, які надані фізичним особам”;
- 2219 “Прострочені нараховані доходи за кредитами на інвестиційну діяльність, які надані фізичним особам”;
- 2219 “Прострочені нараховані доходи за кредитами, які надані за врахованими векселями фізичним особам”;
- 2480 “Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами” та інші.

Заборгованість за простроченими понад 31 день і сумнівними щодо отримання нарахованими доходами належить до нестандартної заборгованості.

Формування резерву під прострочені та сумнівні щодо отримання нараховані доходи банки здійснюють щомісяця в розмірі фактичної заборгованості за простроченими понад 31 день і сумнівними щодо отримання нарахованими доходами за станом на перше число місяця, наступного за звітним.

Контроль за повнотою сформованого резерву здійснюється за даними місячного балансу.

Банки зобов'язані щомісяця здійснювати інвентаризацію прострочених і сумнівних щодо отримання нарахованих доходів і в разі погашення позичальником (контрагентом) заборгованості за нарахованими доходами коригувати суму резерву відповідно до загальної суми прострочених понад 31 день і сумнівних щодо отримання нарахованих доходів, які обліковуються за балансовими рахунками класів 1, 2, 3.

Нараховані доходи, які визнані згідно з чинним законодавством безнадійними щодо отримання, списуються за рішенням правління банку за рахунок резерву.

Бухгалтерський облік формування та використання резервів здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 р. № 435. Податковий облік регулюється Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

Формування (збільшення) спеціальних резервів за кредитними операціями відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет:	7701АП	“Відрахування в резерв під заборгованість інших банків”;
	7702АП	“Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам”;
	7720АП	“Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами”;
Кредит:	1590КА	“Резерви під нестандартну заборгованість інших банків”;
	1591КА	“Резерви під стандартну заборгованість інших банків”;
	1790КА	“Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями”;
	2400КА	“Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам”;
	2401КА	“Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам”;
	2490КА	“Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами”;

При формуванні (збільшенні) резерву в іноземній валюті бухгалтерські проводки здійснюються з урахуванням офіційного валютного курсу на день проведення операції. Банк формує резерви в іноземній валюті за кожною валютою окремо. Переоцінка резервів в іноземній валюті від зміни офіційних валютних

курсів відображається за балансовим рахунком 6204 “Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами”.

При сторнуванні (зменшенні) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих у національній валюті, здійснюються такі проведення:

- Дебет: Відповідний рахунок сформованого резерву;
Кредит: 7701АП “Відрахування в резерв під заборгованість інших банків”;
7702АП “Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам”;
7720АП “Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами”.

Списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- Дебет: Відповідний рахунок сформованого резерву;
Кредит: Відповідний рахунок сумнівної заборгованості або рахунок, за яким обліковується відповідний актив.

Списана за рахунок спеціальних резервів безнадійна заборгованість обліковується за позабалансовими рахунками до визначеного обліковою політикою банку часу з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків.

При цьому здійснюються бухгалтерські проведення:

- Дебет: Рахунки для обліку списаної в збиток заборгованості;
Кредит: Контррахунок.

У разі часткового або повного погашення контрагентом раніше списаної за рахунок резерву суми безнадійної заборгованості здійснюються такі бухгалтерські проводки:

• якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в поточному році:

- Дебет: Кореспондентський рахунок, рахунки готівкових коштів, поточні рахунки;
Кредит: 7701АП “Відрахування в резерв під заборгованість інших банків”;
7702АП “Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам”;
7720АП “Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами”;

• якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році:

- Дебет: кореспондентський рахунок, рахунки готівкових коштів, поточні рахунки;

- Кредит: 6711П “Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості інших банків”;
6712П “Повернення раніше списаної сумнівної заборгованості за кредитами, які надані клієнтам”;
6717П “Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років”.

Одночасно здійснюється проводка за кредитом груп позабалансових рахунків 960 “Не сплачені в строк доходи” та 961 “Борги, списані в збиток”.

Після закінчення строку, визначеного чинним законодавством України, за безнадійною заборгованістю, яка була списана за рахунок резервів, здійснюється аналогічне бухгалтерське проведення.

6.5. Бухгалтерський облік отриманих кредитів

Під час отримання кредиту здійснюється таке бухгалтерське проведення:

- Дебет: рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів;
Кредит: рахунки для обліку отриманих кредитів.

Одночасно зменшується залишок зобов'язань з кредитування, які отримані від банків та обліковуються за позабалансовими рахунками.

При наданні банком застави як забезпечення отриманого кредиту в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками здійснюється таке проведення:

- Дебет: контррахунок;
Кредит: рахунок для обліку наданої застави.

Активи, надані в заставу, обліковуються банком за балансовою вартістю за окремими аналітичними рахунками відповідних балансових рахунків залежно від виду активу (основні засоби, нематеріальні активи, цінні папери тощо).

Якщо за отриманим кредитом одночасно утримується комісія та/або передбачається утримання процентів авансом, сума утриманої комісії та/або процентів обліковується за рахунками неамортизованого дисконту за отриманими кредитами. У цьому разі на дату отримання кредиту здійснюються такі бухгалтерські проведення:

Дебет: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів;

Дебет: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за отриманими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку отриманих кредитів.

Не рідше одного разу на місяць здійснюється амортизація суми неамортизованого дисконту з відображенням за відповідними рахунками витрат протягом строку використання кредиту. У цьому разі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: рахунки для обліку процентних витрат за отриманими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку неамортизованого дисконту за отриманими кредитами.

Відповідно, при нарахуванні процентних витрат за отриманими кредитами здійснюється така кореспонденція рахунків:

Дебет: рахунки для обліку процентних витрат за отриманими кредитами;

Кредит: рахунки для обліку нарахованих витрат за отриманими кредитами.

Повернення отриманого кредиту відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: рахунки для обліку отриманих кредитів;

Кредит: рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів.

Одночасно списується вартість наданої застави і відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: рахунок для обліку наданої застави;

Кредит: контррахунок.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

12.03.200X р. АКБ “Надра” надано кредит ТОВ “Гарант” у сумі 56 000 грн строком на 6 місяців під 20% річних на поточну діяльність. Проценти нараховуються та сплачуються щомісячно за методом “факт/365”.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення.
2. Указати документи, на підставі яких здійснені бухгалтерські проведення.

Завдання 2

13.05.200X р. КБ “Приватбанк” надав кредит Петренко І.В. у сумі 5500 грн строком на 3 місяці під 23% річних на поточні потреби. Суму кредиту перераховано на картковий рахунок. Проценти нараховуються за методом “факт/365” та сплачуються щомісячно готівкою.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення.
2. Указати документи, на підставі яких здійснено бухгалтерські проведення.

Завдання 3

10.09.200X р. КБ “Приватбанк” надав кредит Савіновій Г.М. у сумі 6800 грн строком на 5 місяців під 21% річних на поточні потреби. Проценти сплачено авансом. Метод нарахування процентів “факт/365”.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення.
2. Указати документи, на підставі яких здійснено бухгалтерські проведення.

Завдання 4

05.09.200X р. АППБ “Аваль” надав кредит своєму банку-кореспонденту (АКБ “Надра”) у сумі 2 385 000 грн строком на 3 місяці під 20% річних. Суму кредиту зараховано на лоро-рахунок АКБ “Надра”. Проценти нараховуються за методом “факт/365” щомісячно, а сплачуються при поверненні кредиту.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення.
2. Указати документи, на підставі яких здійснено бухгалтерські проведення.

Завдання 5

01.10.200X р. банк купив у ТОВ “Мікро” рахунки-фактури на суму 40 000 грн.

03.10.200X р. банк сплатив 80% дебіторської заборгованості. Усі рахунки-фактури виписані 01.10.200X. Дата розрахунків 28.10.200X.

Дебітор згідно з угодою повинен сплатити 15 000 грн протягом 15 днів з дати виписки рахунку, решту – на дату розрахунків. Банк отримує дохід за ставкою 27% річних, метод нарахування процентів “факт/365”. Комісійні за послуги – 500 грн.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 6

02.09.200X р. банк придбав цінні папери в ТОВ “Арго” на суму 18 000 грн. з умовою зворотного продажу через 3 місяці. Комісійні, що сплачує банк брокеру, який обслуговується в іншому банку, становлять 400 грн. Проценти нараховуються щомісячно та сплачуються

в момент продажу цінних паперів. Метод нарахування процентів “факт/365”, ставка – 22%.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7

22.09.200X р. банк продав цінні папери своєму банку-кореспонденту на суму 50 000 грн з умовою зворотного викупу через 2 місяці.

Комісійні в сумі 800 грн банк сплатив брокеру, рахунок якого відкритий у цьому ж банку. Проценти нараховуються та сплачуються щомісячно за методом “факт/365”, ставка – 25%.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 8

15.03.200X р. укладено угоду про врахування векселя. Номінал векселя 23 000 грн. Банк враховує вексель з дисконтом 15%. Проценти нараховуються за ставкою 20% за методом “факт/365”. Кошти за векселем надано 17.03.200X. Нарахування відсотків щомісячно. Угоду укладено на 5 місяців.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 9

05.04.200X р. АКБ “Промінвестбанк” надав кредит ВАТ “Весна” на суму 32 500 грн. на 24 місяці під 25% річних на поточну діяльність. Проценти нараховуються і сплачуються щомісяця за методом “факт/365”. Згідно з угодою ВАТ „Весна” погашає щомісяця 4% від первинної суми боргу.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 10

10.05.200X р. АКБ “Надра” надав кредит на поточні потреби Іванову І.І. в сумі 8000 грн на 3 місяці під 24% річних. Суму кредиту перераховано на картковий рахунок. Проценти нараховуються за методом “факт/365” і перераховуються щомісячно. Згідно з угодою позичальник сплачує щомісяця 4% від суми боргу.

Необхідно:

1. Розрахувати суму процентів і погашення боргу.
2. Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 11

05.08.200X р. АКБ “Мрія” надав кредит овернайт банку-кореспонденту у сумі 1 530 000 грн. за ставкою 4% на місяць. Суму кредиту зараховано на лоро-рахунок. Проценти нараховуються за методом “факт/365”.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 12

Станом на 01.09.200X р. кредитний портфель банку сформовано за такими групами:

- стандартні – 245 650 грн;
- під контролем – 321 420 грн;
- субстандартні – 230 425 грн;
- сумнівні – 270 200 грн.

05.09.200X р. банк видав нові стандартні кредити на суму 63 250 грн.

11.09.200X р. поліпшився фінансовий стан позичальника, тому кредит на 21 200 грн, який був віднесений до субстандартних кредитів, перенесено до категорії “стандартні”.

17.09.200X р. банк визнав безнадійним щодо повернення кредит на суму 12 600 грн, який був віднесений до категорії “сумнівні”.

25.09.200X р. частково повернено кредит, списаний як “безнадійний” у 200Xр. на суму 3 500 грн.

Необхідно:

1. Сформувати резерв під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам на 01.09.200X р. та 01.10.200X р.
2. Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 13

Станом на 01.02.200X р. кредитний портфель банку сформовано за такими групами:

- стандартні кредити – 150 450 грн;
- під контролем – 265 320 грн;
- субстандартні кредити – 153 600 грн;
- сумнівні кредити – 215 650 грн;
- безнадійні – 155 230 грн.

Необхідно:

1. Розрахувати суму відрахувань до резерву під заборгованість за кредитами та відобразити її в обліку.

Завдання 14

Станом на 01.05.200X р. кредитний портфель банку сформовано за такими групами:

- стандартні – 256 350 грн;
- під контролем – 432 620 грн;
- субстандартні – 330 415 грн;
- сумнівні – 170 220 грн;
- безнадійні – 240 210 грн.

Протягом місяця банк видав нові кредити на суму 133 850 грн.

21.05.200X р. поліпшився фінансовий стан позичальника, тому кредит на 32 250 грн, який був віднесений до субстандартних кредитів, перенесено до категорії “під контролем”.

27.05.200X р. банк визнав безнадійним щодо повернення кредит на суму 18 670 грн, який був віднесений до категорії “сумнівні”.

29.05.200X р. частково повернений кредит, списаний як “безнадійний” у минулому місяці, на суму 15 230 грн.

Необхідно:

1. Сформувати резерв під заборгованість за кредитами, які надані клієнтам на 01.05.200X р. та 01.06.200X р.
2. Скласти бухгалтерські проведення.

Контрольні питання

1. Поясніть принципи бухгалтерського обліку кредитних операцій.
2. Поясніть структуру відображення кредитів у плані рахунків бухгалтерського обліку.
3. Охарактеризуйте типову схему структури кредитної групи рахунків.
4. Як відображаються в обліку операції за овердрафтом?
5. Як здійснюється облік виданих і погашених кредитів на поточні потреби?
6. Як здійснюється облік операцій з урахування векселів?
7. Поясніть порядок здійснення обліку факторингових операцій.
8. Яким чином здійснюється облік операцій репо?
9. Охарактеризуйте методику обліку фінансового лізингу.
10. Чому фінансовий лізинг обліковується як довгостроковий кредит?
11. Назвіть принципи класифікації кредитного портфеля банку.
12. Поясніть порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків.
13. Як відображаються в обліку сумнівні кредити та резерви під кредитні ризики?
14. Як відображаються в обліку процентні доходи за кредитами?
15. Яка особливість обліку прострочених процентних доходів?
16. Охарактеризуйте порядок списання сумнівної щодо повернення заборгованості.
17. На яких рахунках обліковується застава?

Облік операцій з цінними паперами в банках України

7.1. Характеристика цінних паперів і банківської діяльності на фондовому ринку

Відповідно до Закону України “Про цінні папери та фондову біржу” *цінні папери* – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Встановлено такі *форми цінних паперів*:

- *пайові* – визначають частку кожного власника в загальній емісії цінних паперів;
- *боргові* – визначають боргові зобов’язання емітента перед власником;
- *похідні* – особлива група цінних паперів, які мають встановлені законом реквізити та підтверджують обов’язки, у результаті виконання яких здійснюється перехід прав власності на базовий актив та проводяться розрахунки;
- *приватизаційні* – особлива група державних цінних паперів, які засвідчують право власника на безкоштовне отримання в процесі приватизації частини майна державного підприємства, державного житлового фонду, земельного фонду.

Цінні папери, обіг яких дозволений на території України, і цінні папери, на які поширюється дія законів України, можуть випускатися в *документарній та бездокументарній формах*.

Форма випуску цінних паперів визначається за рішенням емітента про випуск цінних паперів і затверджується Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку при реєстрації

випуску. Це є підставою для взяття цінних паперів на обслуговування Національною депозитарною системою як іменних цінних паперів у документарній формі, цінних паперів на пред'явника в документарній формі або цінних паперів у бездокументарній формі. Іменна ідентифікація власників здійснюється на підставі облікового реєстру рахунків власників у зберігача.

В Україні можуть випускатися такі *види цінних паперів*:

- акції;
- облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик;
- облігації місцевих позик;
- облігації підприємств;
- казначейські зобов'язання;
- ощадні сертифікати;
- інвестиційні сертифікати;
- векселі;
- приватизаційні папери;
- заставна;
- іпотечний сертифікат;
- іпотечні облігації.

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, який засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, а також дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду і участі в розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Облігація – цінний папір, який засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений строк з виплатою фіксованого процента, якщо інше не передбачено умовами випуску. Облігації всіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.

Банківські облігації можуть бути:

- іменними та на пред'явника;
- процентними та цільовими (безпроцентними);
- вільного та обмеженого обігу;
- випускатися в документарній формі та бездокументарній – у вигляді записів на електронних рахунках.

Ощадний (депозитний) сертифікат – письмове свідоцтво банку про депонування коштів, яке засвідчує право вкладника або його правонаступника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту (вкладу) та процентів за ним. Відповідно до законодавства України сертифікат є цінним папером.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов’язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власникові векселя (векселедержателю).

Заставна – борговий цінний папір, який підтверджує право власника на задоволення боржником вимог за основним зобов’язанням за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі.

Іпотечний сертифікат – особливий вид цінних паперів, забезпечений іпотечними активами або іпотеками.

Виділяють два різновиди іпотечних сертифікатів – сертифікати з фіксованою дохідністю та сертифікати участі.

Сертифікати з фіксованою дохідністю – це сертифікати, які забезпечені іпотечними активами та засвідчують такі права власників:

- право на отримання номінальної вартості в передбачені умовами випуску сертифікатів строки;
- право на отримання процентів за сертифікатами на підставі повідомлення про випуск сертифікатів;
- право на задоволення вимог при невиконанні емітентом прийнятих на себе зобов’язань з вартості іпотечних активів, які забезпечують випуск сертифікатів з фіксованою дохідністю, переважно перед іншими кредиторами емітента.

Сертифікати участі – це сертифікати, які забезпечені іпотеками та посвідчують частку власника у платежах за іпотечними активами. Власник сертифікатів участі має право:

- на отримання частки в платежах за іпотечними активами відповідно до договору про придбання сертифікатів;
- на задоволення вимог при невиконанні емітентом узятих на себе зобов’язань з вартості іпотечних активів, які знаходяться в довірчій власності управителя.

Іпотечні облигації – цінні папери, які засвідчують внесення грошових коштів їх власником і підтверджують зобов’язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість облигації та грошового доходу в порядку, установленому Законом та проспектом емісії. У разі невиконання емітентом зобов’язань за іпотечною облигацією власник має право задовольнити свою вимогу за рахунок іпотечного покриття.

Усі банківські операції з цінними паперами можна поділити на три групи:

- емісійні;
- інвестиційні;
- посередницькі (комісійні, клієнтські);

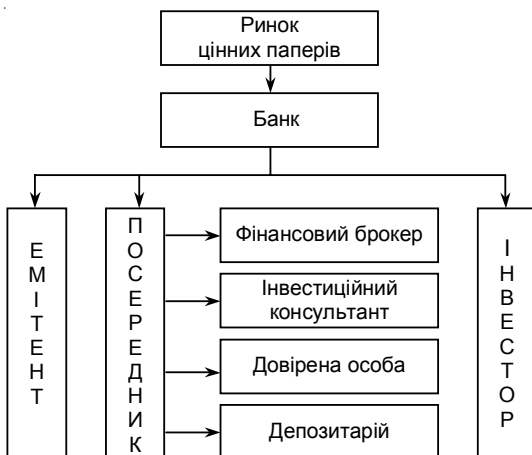

Рис. 7.1-1. Місце банків на ринку цінних паперів

Загальна схема, яка визначає місце банків на ринку цінних паперів, наведена на рис. 7.1-1.

Емісійна діяльність банку полягає у випуску власних цінних паперів.

Цінні папери, які випускає банк, можна поділити на дві групи:

- акції та облигації;
- ощадні та депозитні сертифікати.

Банки, випускаючи власні акції та облигації з метою залучення коштів для формування і поповнення статутного капіталу, виступають переважно в ролі акціонерного товариства, а не фінансово-кредитного товариства.

Здійснюючи емісію ощадних і депозитних сертифікатів для тимчасового залучення ресурсів, проведення окремих банківських операцій, фінансування певних програм чи напрямів діяльності, банки виконують одну з основних функцій – акумулюють грошові кошти, тобто створюють платіжні засоби.

Інвестиційні операції – операції з вкладення власних і залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені. Такі операції банк проводить з метою одержання прибутку від діяльності з цінними паперами, забезпечення участі в статутному капіталі інших підприємств і встановлення контролю над їхньою власністю.

Посередницькі (комісійні, клієнтські) операції здійснюються банками від імені, за рахунок і на користь клієнтів. Метою проведення таких операцій є одержання доходу у вигляді комісійних винагород.

Основними видами посередницьких (комісійних, клієнтських) операцій банку є:

- *андерайтинг* – гарантоване розміщення на ринку випусків цінних паперів клієнтів-емітентів;
- *трастові операції* – здійснення від свого імені та за винагороду протягом певного строку довірчого управління цінними паперами, які належать іншій особі;
- *консалтингові операції* – діяльність з обслуговування клієнтських операцій з цінними паперами;
- *брокерська діяльність* – здійснення угод з цінними паперами (повірений або комісіонер) на підставі договору доручення або комісії.

Банки можуть здійснювати допоміжні за своїм характером види посередницької (професійної) діяльності, виступаючи в ролі інфраструктурних учасників ринку цінних паперів, а саме:

- діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- депозитарна діяльність зберігача;
- розрахунково-клірингова діяльність за угодами щодо цінних паперів.

7.2. Структура відображення цінних паперів у плані рахунків бухгалтерського обліку

Фінансовий облік операцій банків із цінними паперами здійснюється відповідно до вимог міжнародних і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій із цінними паперами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 03.10.2005 р. № 358.

У плані рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280, *облік операцій з цінними паперами здійснюється за такими групами рахунків:*

група 140 “Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку”;

- група 141* “Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж”;
- група 142* “Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення”;
- група 143* “Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж”;
- група 144* “Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення”;
- група 149* “Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України”;
- група 300* “Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку”;
- група 301* “Боргові цінні папери в торговому портфелі банку”;
- група 310* “Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж”;
- група 311* “Боргові цінні папери у портфелі банку на продаж”;
- група 312* “Інвестиції в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу”;
- група 313* “Інвестиції в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу”;
- група 319* “Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж”;
- група 321* “Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення”;
- група 329* “Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення”;
- група 330* “Короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком”;
- група 331* “Довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком”;
- група 332* “Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком”;
- група 333* “Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком”;
- група 334* “Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком”;
- група 410* “Інвестиції в асоційовані компанії”;
- група 420* “Інвестиції в дочірні компанії”;
- група 500* “Статутний капітал банку”;
- група 501* “Емісійні різниці”;
- група 510* “Результати переоцінки”;
- група 605* “Процентні доходи за цінними паперами”;
- група 610* “Комісійні доходи за операціями з банками”;
- група 611* “Комісійні доходи за операціями з клієнтами”;

- група 620* “Результат від торговельних операцій”;
- група 630* “Дохід у вигляді дивідендів”;
- група 631* “Дохід від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії”;
- група 639* “Інші операційні доходи”;
- група 671* “Повернення списаних активів”;
- група 705* “Процентні витрати за цінними паперами власного боргу”;
- група 710* “Комісійні витрати”;
- група 731* “Втрати від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії”;
- група 739* “Інші операційні витрати”;
- група 770* “Відрахування в резерви”;
- група 772* „Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами”;
- група 930* “Цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу”;
- група 931* “Цінні папери до відправлення за операціями андеррайтингу”;
- група 935* “Активи до отримання”;
- група 936* “Активи до відправлення”;
- група 950* “Отримана застава”;
- група 951* “Надана застава”;
- група 960* “Не сплачені в строк доходи”;
- група 961* “Списана в збиток заборгованість за активами”;
- група 970* “Цінні папери та інші активи клієнтів на зберігання”;
- група 981* “Інші цінності і документи”;
- група 982* “Бланки цінних паперів та бланки суворого обліку”;
- група 983* “Документи і цінності, прийняті та відправлені на інкасо”;
- група 989* “Документи та цінності в підзвіті та в дорозі”;
- група 990* “Контррахунки для рахунків розділів 90–95”;
- група 991* “Контррахунки для рахунків розділів 96–98”.

Вкладення банків у цінні папери відображаються в плані рахунків за ступенем зниження ліквідності. У першому класі обліковують вкладення в цінні папери, які рефінансуються або емітуються НБУ, у третьому – вкладення в цінні папери в торговий портфель та портфелі на продаж і до погашення, в четвертому – інвестиційні вкладення в асоційовані та дочірні компанії.

У плані рахунків виділені рахунки, за якими цінні папери обліковуються:

- за метою вкладень;
- за формою отримання доходу;
- за емітентами.

Наприклад, за рахунками груп № 300, 310 обліковуються цінні папери з нефіксованим прибутком за емітентами, а за рахунками груп № 301, 311, 321 – боргові цінні папери за емітентами. За купонними цінними паперами окремо обліковуються накопичені проценти, дисконт або премія. Тобто за кожною групою цінних паперів передбачено всі рахунки, які забезпечують повну облікову процедуру (табл. 7.2-1).

Таблиця 7.2-1. Рахунки для обліку інвестицій банку у цінні папери

Стаття	Цінні папери в торговому портфелі банку		Цінні папери в портфелі банку на продаж			Цінні папери у портфелі банку до погашення	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	
	акції	боргові цінні папери	акції	боргові цінні папери	інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що утримуються з метою продажу	боргові цінні папери	акції (пай)	
Номинал (за емітентами)	3002	3010	3102	3110	3122	3210	4102	
	3003	3011	3103	3111	3123	3211	4103	
	3005	3012	3105	3112	3125	3212	4105	
		3013		3113	3132	3213	4202	
		1400		3114	3133	3214	4203	
		1401		1410	3135	1420	4205	
		1402		1411		1421		
		1403		1412		1422		
		1404		1413		1423		
				1414		1424		
				1430		1440		
	Переоцінка	3007	3015	3107	3115			4102
			1405		1415			4103
					1435			4105
							4202	
Дисконт		3016		3116		3216	4203	
		1406		1416		1426	4205	
				1436		1446		

Продовження табл. 7.2.1

Стаття	Цінні папери в торговому портфелі банку		Цінні папери в портфелі банку на продаж			Цінні папери в портфелі банку до погашення	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії
	акції	боргові цінні папери	акції	боргові цінні папери	інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що утримуються з метою продажу	боргові цінні папери	акції (паі)
Премія		3017 1407		3117 1417 1437		3217 1427 1447	
Нараховані доходи	3008	3018 1408	3108	3118 1418 1438	3128 3138	3218 1428 1448	4208
Прострочені нараховані доходи				3119 1419		3219 1429	
Резерв під знецінення цінних паперів			3190	3190 1490	3190	3290 1491	
Резерв під заборгованість за нарахованими доходами			3191	3191 1492		3291 1493	
Результат переоцінки	6203	6203	5102	5102			5103
Доходи	6300 6203	6056 6057 6203	6300 6393	6393 6050 6052 6054	6393 6300	6051 6053 6055	6300 6310 6311
Витрати	7103	7103	7703 7720	7703 7720	7703	7704 7720	7310 7311

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій з цінними паперами банки згідно з обліковою політикою можуть використовувати транзитні рахунки, рахунки кредиторської та дебіторської заборгованості з подальшим відображенням цих операцій за відповідними рахунками з обліку цінних паперів.

7.3. Загальні принципи оцінки та обліку цінних паперів у портфелях банку

Портфель цінних паперів – інформація з обліку інвестицій у цінні папери за їх видами і призначенням, яка згрупована з метою складання фінансової звітності.

Інвестиції банку в цінні папери з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку класифікуються так:

- а) цінні папери, які обліковуються в торговому портфелі;
- б) цінні папери в портфелі банку на продаж;
- в) цінні папери в портфелі банку до погашення;
- г) інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Цінні папери, які придбані та/або зберігаються за дорученням і за кошти клієнтів, а також цінні папери, які придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками.

Облік фінансових інвестицій та їх оцінка здійснюються за кожною інвестицією в розрізі емітентів.

Визнання (припинення визнання) цінних паперів відображається в бухгалтерському обліку на дату розрахунку.

Дата операції – дата, з якої банк зобов'язується придбати або продати актив.

Дата розрахунку – дата, з якої актив передається банку (визнається активом банку) або з якої актив передається банком (припинення визнання активу). Дата розрахунку є датою, з якої починається (у разі придбання) і припиняється (у разі реалізації) нарахування процентів за активами і зобов'язаннями банку.

Зміна справедливої вартості цінних паперів, які мають бути передані банку (крім цінних паперів, які обліковуються за собівартістю або амортизованою собівартістю) у період між датою операції та датою розрахунку, відображається в бухгалтерському обліку за рахунками доходів або витрат (для цінних паперів у торговому портфелі) та капіталу (для цінних паперів у портфелі на продаж).

Цінні папери в торговому портфелі первісно оцінюються за справедливою вартістю.

Справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Витрати на операції з придбання визнаються за рахунками витрат під час первісного визнання таких цінних паперів.

Цінні папери, придбані в портфель банку на продаж та до погашення, первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за справедливою вартістю, до якої додаються витрати на операції з придбання.

Витрати на операції з придбання боргових цінних паперів у портфель на продаж або в портфель до погашення відображаються за рахунками з обліку дисконту (премії) на дату придбання.

Дисконт – різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо така вартість нижча від номінальної вартості.

Премія – перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих (накопичених) на момент придбання процентів над їх номінальною вартістю.

Здійснені інвестиції в асоційовані та дочірні компанії первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю.

Собівартість цінних паперів – ціна придбання цінного папера, включаючи накопичені проценти, а також витрати на операції з його придбання.

Витрати на операції, пов'язані з придбанням інвестиції, збільшують суму такої інвестиції на дату її придбання.

На кожен наступний після визнання дати балансу цінні папери, які придбані банком, оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- цінних паперів, що утримуються до погашення;
- акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити;
- інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

Справедлива вартість цінних паперів, які перебувають в обігу на організаційно оформлених ринках, визначається за їх ринковою вартістю.

Ринкова вартість цінних паперів – сума коштів, яку можна отримати від продажу цінних паперів на активному ринку.

Якщо котирування ринкових цін на цінні папери недоступне, банки застосовують для визначення справедливої вартості такі методи:

- посилення на ринкову ціну іншого подібного інструменту;
- аналіз дисконтованих грошових потоків з використанням ставки дисконту, яка дорівнює діючій нормі прибутковості подібної фінансової інвестиції, що має в основному такі ж умови та характеристики;
- інші методи, які забезпечують достовірне визначення справедливої вартості цінних паперів.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, відображаються на дату балансу за собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Зменшення корисності цінних паперів – утрата економічної вигоди в сумі перевищення балансової вартості цінних паперів над сумою очікуваного відшкодування, яка спричинена однією або кількома збитковими подіями, що відбулися після первісного визнання цінних паперів і впливають на очікувані грошові потоки за цінними паперами.

Зменшення корисності відображається шляхом формування спеціальних резервів за рахунок витрат.

Цінні папери, які утримуються в банку до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

Амортизована собівартість – собівартість цінного папера з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

Інвестиції в асоційовані компанії відображаються на дату балансу за методом участі в капіталі.

Метод участі в капіталі – метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму частки інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період та на суму частки інвестора в зміні загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування за звітний період.

За інвестиціями в дочірні компанії облік здійснюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності, інвестор складає консолідовану фінансову звітність.

Усі цінні папери, крім цінних паперів, які обліковуються в торговому портфелі, переглядаються на зменшення корисності.

Об'єктивними доказами, які свідчать про зменшення корисності цінних паперів, можуть бути відомості про:

- фінансові труднощі емітента;
- фактичне розірвання контракту внаслідок невиконання умов договору або прострочення виплати процентів чи основної суми;
- високу імовірність банкрутства;
- реорганізацію емітента;
- зникнення активного ринку для цих цінних паперів через фінансові труднощі емітента;
- значне або тривале зменшення справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком порівняно з їх собівартістю.

За купонними цінними паперами окремо обліковуються накопичені проценти, дисконт або премія. Дисконт або премія амортизується протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка. Нарахування процентів здійснюється залежно від умов випуску цінних паперів, але не рідше одного разу на місяць протягом періоду від дати придбання цінного папера до дати його продажу або погашення. Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням процентів. Сума амортизації дисконту збільшує процентний дохід, а сума амортизації премії зменшує процентний дохід за цінними паперами.

Амортизація дисконту (премії) не здійснюється для боргових цінних паперів, якщо величина дисконту (премії) на дату придбання несуттєва, тобто менша ніж 1% від суми номіналу. У такому разі вся сума дисконту (премії) збільшує (зменшує) процентні доходи під час першого визнання цінного папера.

Цінні папери, які надані в довірче управління, не вважаються такими, що вибули з портфеля банку, а обліковуються за окремими аналітичними рахунками тих самих балансових рахунків, на яких вони обліковувалися до надання в довірче управління, з подальшим здійсненням операцій з переоцінки, амортизації дисконту або премії, нарахування доходу тощо.

7.4. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку

Цінні папери в торговому портфелі – цінні папери, придбані банком для перепродажу та з метою отримання прибутку від короткострокових коливань їх ціни або дилерської маржі.

Таблиця 7.4-1. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
1. Придбання цінних паперів у торговий портфель банку			
1.	Відображення вартості придбаних цінних паперів на дату операції: - облік вартості цінних паперів до отримання - облік грошових коштів до відсилання	9350 990	990 9360
2.	Зміна справедливої вартості цінних паперів між датою операції і датою розрахунку: - дооцінка цінних паперів - уцінка цінних паперів	3811 6203	6203 3811
3.	Відображення придбання цінних паперів в торговий портфель на дату розрахунку: - списання вартості цінних паперів до отримання - списання грошових коштів до відсилання - списання здійсненої між датою операції і датою розрахунку дооцінки - списання здійсненої між датою операції і датою розрахунку уцінки	990 9360 6203 3007, 1405, 3015 3811 6203	9350 990 3811 6203 6203 3007, 1405, 3015
4.	Придбання акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком	3002, 3003, 3005	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
5.	Придбання боргових цінних паперів з дисконтом: - на суму номіналу - на суму дисконту	рахунки груп 140, 301 140, 301	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 1406, 3016
6.	Придбання боргових цінних паперів з премією: - на суму номіналу - на суму премії	рахунки груп 140, 301 1407, 3017	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
7.	Придбання купонних цінних паперів з накопиченими процентами: - на суму номіналу - на суму накопичених процентів	рахунки груп 140, 301 1408, 3018	кореспондентський рахунок, поточний рахунок

Продовження табл. 7.4-1

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
2. Переоцінка балансової вартості цінних паперів до їх справедливої вартості			
1.	Збільшення ринкової вартості: - акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком - боргових цінних паперів	3007 1405, 3015	6203 6203
2.	Зменшення ринкової вартості: - акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком - боргових цінних паперів	6203 6203	3007 1405, 3015
3. Визнання доходів за цінними паперами			
1.	Нарахування процентів за купонними цінними паперами	1408, 3018	6056, 6057
2.	Надходження коштів за нарахованими процентами	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	1408, 3018
3.	Нарахування доходу за акціями у вигляді дивідендів	3008	6300
4.	Отримання дивідендів	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	3008
4. Реалізація цінних паперів з торгового портфеля			
1.	Відображення реалізації цінних паперів на дату операції: - облік грошових коштів до отримання - облік вартості цінних паперів до відсилання	9350 990	990 9360
2.	Відображення реалізації цінних паперів на дату розрахунку: - списання грошових коштів до отримання - списання вартості цінних паперів до відсилання	990 9360	9350 990
3.	Продаж акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком: - на суму балансової вартості - дооцінки - уцінки - на суму прибутку/збитку	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 3007 6203 (збиток)	3002, 3003, 3005 3007 3002, 3003, 3005 6203 (прибуток)

Продовження табл. 7.4-1

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
4.	Продаж боргових цінних паперів: - на суму номіналу - на суму нарахованих доходів - на суму премії - на суму дисконту - на суму прибутку/збитку	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 1406, 3016 6203 (збиток)	рахунки груп 140, 301 1408, 3018 1407, 3017 140, 301 6203 (прибуток)
5.	Комісійні витрати, здійснені під час продажу цінних паперів	7103	кореспондентський рахунок, поточний рахунок

До торгових цінних паперів можуть відноситися будь-які цінні папери, щодо яких банк під час первісного визнання прийняв рішення про облік за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки (збитки).

При зміні справедливої вартості здійснюється переоцінка цінних паперів.

Амортизація дисконту (премії) за борговими цінними паперами в торговому портфелі не здійснюється.

За борговими цінними паперами в торговому портфелі банк визнає процентні доходи згідно з установленою процентною ставкою купона за цими цінними паперами. Від володіння цінними паперами з невизначеним доходом банк отримує доходи у вигляді дивідендів.

Банк здійснює нарахування процентних доходів за цінними паперами в торговому портфелі на дату їх переоцінки, але не рідше одного разу на місяць.

У разі реалізації цінних паперів з торгового портфеля прибуток чи збиток відображається в банку-продавці за рахунком 6203.

Переведення цінних паперів з торгового портфеля в інші портфелі банку або навпаки – з інших портфелів цінних паперів у торговий портфель не допускається.

Бухгалтерські проведення з обліку вкладень банку в цінні папери в торговому портфелі наведені в табл. 7.4-1.

7.5. Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж

Цінні папери в портфелі на продаж – цінні папери, які не належать до торгового портфеля цінних паперів і до портфеля до погашення.

У портфелі цінних паперів на продаж обліковуються акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, а саме:

- боргові цінні папери з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру та/або можливості тримати до дати їх погашення, або за наявності певних обмежень щодо обліку цінних паперів у портфелі до погашення;
- цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку із зміною ринкових відсоткових ставок, своїми потребами, пов'язаними з ліквідністю, а також наявністю альтернативних інвестицій;
- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, за якими неможливо достовірно визначити справедливу вартість;
- фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та/або утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців;
- інші цінні папери, придбані з метою утримання їх у портфелі на продаж.

Бухгалтерські проведення з обліку вкладень банку в цінні папери у портфель на продаж наведені в табл. 7.5-1.

На дату балансу цінні папери в портфелі на продаж відображаються:

- за справедливою вартістю;
- за собівартістю з урахуванням часткового списання внаслідок зменшення корисності – акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо;
- за найменшою з двох величин: балансовою вартістю та справедливою вартістю, за виключенням витрат на операції, пов'язані з продажем, – інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що переведені в портфель на продаж та утримуються для продажу протягом 12 місяців;
- за найменшою з двох величин: вартістю придбання (собівартістю) та справедливою вартістю за виключенням витрат на операції, пов'язані з продажем, – інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців.

Таблиця 7.5-1. Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
1. Придбання цінних паперів у портфель банку на продаж			
1.	Відображення вартості придбаних цінних паперів на дату операції: - облік вартості цінних паперів до отримання - облік грошових коштів до відсилання	9350 990	990 9360
2.	Зміна справедливої вартості цінних паперів між датою операції і датою розрахунку: - дооцінка цінних паперів - уцінка цінних паперів	3811 5102	5102 3811
3.	Відображення придбання цінних паперів на дату розрахунку: - списання вартості цінних паперів до отримання - списання грошових коштів до відсилання - списання здійсненої між датою операції і датою розрахунку дооцінки - списання здійсненої між датою операції і датою розрахунку уцінки	990 9360 5102 3107, 1415, 3115 3811 5102	9350 990 3811 5102 5102 3107, 1415, 3115
4.	Придбання акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком (на суму придбання – собівартості)	3102, 3103, 3105	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
5.	Придбання боргових цінних паперів з дисконтом: - на суму номіналу - на суму дисконту	рахунки груп 141, 143, 311 141, 143, 311	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 1416, 1436, 3116
6.	Придбання боргових цінних паперів з премією: - на суму номіналу - на суму премії	рахунки груп 141, 143, 311 1417, 1437, 3117	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
7.	Придбання купонних цінних паперів з нарахованими процентами: - на суму номіналу - на суму накопичених процентів	рахунки груп 141, 143, 311 1418, 1438, 3118	кореспондентський рахунок, поточний рахунок

Продовження табл. 7.5-1

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
2. Переоцінка балансової вартості цінних паперів до їх справедливої вартості			
1.	Дооцінка у разі збільшення справедливої вартості: - акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком; - боргових цінних паперів	3107 1415, 1435, 3115	5102 5102
2.	Уцінка в разі зменшення справедливої вартості: - акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком - боргових цінних паперів	5102 5102	3107 1415, 1435, 3115
3. Визнання доходів за цінними паперами в портфелі банку на продаж			
1.	Нарахування процентів за борговими цінними паперами	1418, 1438, 3118	6050, 6052, 6054
2.	Надходження коштів за нарахованими процентами	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	1418, 1438, 3118
3.	Нарахування доходу за акціями у вигляді дивідендів	3108	6300
4.	Отримання дивідендів	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	3108
5.	Амортизація дисконту за борговими цінними паперами	1416, 1436, 3116	6050, 6052, 6054
6.	Амортизація премії за борговими цінними паперами	6050, 6052, 6054	1417, 1437, 3117
4. Зменшення корисності цінних паперів у портфелі банку на продаж та формування резервів			
1.	Визнання витрат звітного періоду від зменшення корисності цінних паперів	7703	1490, 3190
2.	Формування резерву під нараховані проценти	7720	1492, 3191

Продовження табл. 7.5.1

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
3.	Списання знецінених цінних паперів за рахунок резерву: • акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком • боргових цінних паперів: - на суму номіналу - на суму неамортизованого дисконту - на суму неамортизованої премії - на суму нарахованих доходів	3190 1490, 3190 1416, 3116 1490, 3190 1492, 3191	3102, 3103, 3105 Рахунки груп 141, 311 1417, 3117 1418, 1419, 3118, 3119
4.	Облік списаних за рахунок резервів цінних паперів за позабалансовими рахунками	9613 9600, 9601	991 991
5.	Надходження коштів за цінними паперами, що списані банком за рахунок резервів: - якщо цінні папери були списані протягом поточного року - якщо цінні папери були списані протягом попередніх років	991 кореспондентський рахунок, поточний рахунок	9613, 9600, 9601 7703, 7720 6713, 6717
5. Продаж цінних паперів з портфеля на продаж			
1.	Відображення реалізації цінних паперів на дату операції: - облік грошових коштів до отримання - облік вартості цінних паперів до відсилання	9350 990	990 9360
2.	Відображення реалізації цінних паперів на дату розрахунку: - списання грошових коштів до отримання - списання вартості цінних паперів до відсилання	990 9360	9350 990
3.	Продаж акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, які обліковувалися за справедливою вартістю: - на суму балансової вартості - уцінки - дооцінки - на суму раніше сформованих резервів - на суму прибутку/збитку	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 3107 5102 3190 6393 (збиток)	3102, 3103, 3105 5102 3107 7703 6393 (прибуток)

Продовження табл. 7.5-1

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
4.	Реалізація боргових цінних паперів:		
	- на суму уцінки	1415, 1435, 3115	5102
	- на суму дооцінки	5102	1415, 1435, 3115
	- на суму сформованого резерву	1490, 3190, 1492, 3191	7703, 7720
	- на суму неамортизованого дисконту	1416, 1436, 3116	141, 143, 311
	- на номінальну суму	кореспондентський рахунок,	141, 143, 311
	- на суму нарахованих доходів	поточний рахунок	1418, 1438, 3118
	- на суму неамортизованої премії		1417, 1437, 3117
	- на суму прибутку/збитку	6393 (збиток)	6393 (прибуток)
3.	Комісійні витрати, здійснені під час продажу цінних паперів	7103	кореспондентський рахунок, поточний рахунок

Цінні папери в портфелі банку на продаж, що обліковуються за справедливою вартістю, підлягають переоцінці. Обов'язково на дату балансу результати переоцінки відображаються в капіталі банку.

Усі цінні папери в портфелі банку на продаж на дату балансу підлягають перегляду щодо зменшення корисності.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які обліковувалися за собівартістю, у разі наявності критеріїв достовірної оцінки їх справедливої вартості переводяться на оцінку за справедливою вартістю в портфелі банку на продаж.

Дохід за борговими цінними паперами визнається під час кожної переоцінки, але не рідше одного разу на місяць. Амортизація дисконту (премії) здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Цінні папери з портфеля банку на продаж можуть бути переведені в портфель до погашення.

Інвестиції в асоційовані (дочірні) компанії, що придбані або раніше переведені з метою продажу протягом 12 місяців, але не продані, переводяться до інвестицій в асоційовані (дочірні) компанії.

7.6. Облік цінних паперів, що утримуються в портфелі банку до погашення

Цінні папери в портфелі до погашення – це боргові цінні папери, щодо яких банк має намір і можливість утримування до строку погашення.

Банк не повинен визнавати цінні папери в портфелі до погашення, якщо:

- немає фінансових ресурсів для фінансування цінних паперів до погашення;
- є юридичне або інше обмеження, яке може перешкодити наміру банку утримувати цінні папери до погашення;
- протягом поточного фінансового року або протягом двох попередніх фінансових років банк продав до дати погашення значну суму інвестицій порівняно із загальною сумою інвестицій, утримуваних до погашення.

Банк не повинен визнавати цінні папери як утримувані до погашення, якщо:

- має намір утримувати цінні папери протягом невизначеного часу;
- готовий продати їх у разі змін ринкових ставок відсотка, ризиків, потреб ліквідності;
- умови випуску безстрокових боргових цінних паперів передбачають сплату відсотків протягом невизначеного часу, тобто немає фіксованого строку погашення;
- емітент має право погасити цінні папери сумою, значно меншою, ніж їх амортизована собівартість.

Банк постійно на дату балансу оцінює свій намір і можливість утримувати цінні папери до погашення.

Придбані боргові цінні папери відображаються в бухгалтерському обліку за такими складовими: номінальна вартість, дисконт або премія, сума накопичених процентів на дату придбання. Витрати на операції, здійснені під час придбання боргових цінних паперів, включаються у вартість придбання та відображаються за рахунками з обліку дисконту (премії).

Бухгалтерські проведення з обліку цінних паперів у портфелі банку до погашення наведені в табл. 7.6-1.

Після первісного визнання боргові цінні папери в портфелі до погашення на дату балансу відображаються за їх амортизованою собівартістю.

Банк визнає дохід і здійснює амортизацію дисконту (премії) за борговими цінними паперами не рідше одного разу на місяць із застосуванням методу ефективної ставки відсотка.

Таблиця 7.6-1. Облік цінних паперів у портфелі банку до погашення

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
1. Придбання цінних паперів у портфель банку до погашення			
1.	Відображення вартості придбаних цінних паперів на дату операції: - облік вартості цінних паперів до отримання - облік грошових коштів до відсилання	9350 990	990 9360
2.	Відображення придбання цінних паперів на дату розрахунку: - списання вартості цінних паперів до отримання - списання грошових коштів до відсилання	990 9360	9350 990
3.	Придбання боргових цінних паперів з дисконтом: - на суму номіналу - на суму дисконту	рахунки груп 142, 144, 321	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 1426, 1446, 3216
4.	Придбання боргових цінних паперів з премією: - на суму номіналу - на суму премії	рахунки груп 142, 144, 321 1427, 1447, 3217	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
5.	Придбання купонних цінних паперів з нарахованими процентами: - на суму номіналу - на суму накопичених процентів	рахунки груп 142, 144, 321 1428, 1448, 3218	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
2. Визнання доходів за цінними паперами в портфелі банку до погашення			
1.	Нарахування процентів за борговими цінними паперами	1428, 1448, 3218	6051, 6053, 6055
2.	Надходження коштів за нарахованими процентами	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	1428, 1448, 3218
3.	Амортизація дисконту за борговими цінними паперами	1426, 1446, 3216	6051, 6053, 6055
4.	Амортизація премії за борговими цінними паперами	6051, 6053, 6055	1427, 1447, 3217

Продовження табл. 7.6-1

№ з/п	Зміст операції	Номери рахунків	
		Дт	Кт
3. Зменшення корисності цінних паперів у портфелі банку до погашення та формування резервів			
1.	Визнання витрат звітного періоду від зменшення корисності цінних паперів	7704	1491, 3290
2.	Формування резерву під нараховані проценти	7720	1493, 3291
3.	Зменшення сформованого резерву	1491, 1493, 3290, 3291	7704, 7720
4.	Списання знецінених цінних паперів за рахунок резерву: - на суму номіналу - на суму неамортизованого дисконту - на суму неамортизованої премії - на суму нарахованих доходів	1491, 3290 1426, 3216 1491, 3290 1493, 3291	Рахунки груп 142, 321 1427, 3217 1428, 1429, 3218, 3219
5.	Облік списаних за рахунок резервів цінних паперів за позабалансовими рахунками	9613 9600, 9601	991 991
6.	Надходження коштів за цінними паперами, що списані банком за рахунок резервів: - якщо цінні папери були списані протягом поточного року - якщо цінні папери були списані протягом попередніх років	991 кореспондентський рахунок, поточний рахунок	9613, 9600, 9601 7704, 7720 6714, 6717
4. Облік погашення цінних паперів у портфелі до погашення			
1.	Погашення цінних паперів з настанням строку: - на суму номіналу - на суму нарахованих процентів - на суму раніше сформованого резерву (на суму залишку, що не був використаний під час погашення)	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 1491, 3290	рахунки груп 142, 144, 321 1428, 1448, 3218 7704

Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення підлягають перегляду на зменшення їх корисності.

Не є порушенням намірів утримувати портфель до погашення, якщо продаж цінних паперів з портфеля до погашення був здійснений у таких випадках:

- не більше ніж за 3 місяці до дати погашення;
- після того, як отримано в основному всю первісну вартість фінансової інвестиції у вигляді планових платежів або передоплати;
- значного погіршення кредитоспроможності емітента;
- реорганізації емітента;
- змін законодавчих або регулятивних вимог;
- значного підвищення регулятивних вимог до капіталу;
- у зв'язку з непередбаченою подією, яка відбулася з незалежних від банку причин, не повторюється і стосовно якої є докази, що банк не мав можливості її спрогнозувати.

Боргові цінні папери, які не погашені у визначений емітентом строк, обліковуються за окремими аналітичними рахунками балансових рахунків з обліку цінних паперів.

7.7. Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії

До інвестицій в асоційовані та дочірні компанії належать пайові цінні папери емітентів, які відповідають визначенням асоційованої або дочірньої компанії банку, за винятком таких цінних паперів, які придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання.

Асоційована компанія (підприємство) – це компанія, на яку інвестор має суттєвий вплив і яка не є ні дочірньою компанією, ні спільним підприємством інвестора. Суттєвий вплив передбачає, що інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20% або більше голосів об'єкта інвестування. Суттєвий вплив існує, якщо інвестор (банк) прямо або через дочірні компанії володіє менше 20% голосів об'єкта інвестування, але виконуються щонайменше дві з таких умов:

- інвестор (банк) має представників у раді директорів або аналогічному керівному органі компанії;
- інвестор (банк) бере участь у визначенні стратегії та операцій компанії;
- здійснюється обмін управлінським персоналом між інвестором (банком) та компанією;
- інвестор (банк) надає компанії суттєву технічну інформацію.

Дочірня компанія (підприємство) – компанія, що контролюється іншою компанією. Контроль передбачає, що материнська компанія (банк) прямо або через дочірні компанії володіє більше ніж 50% голосів об'єкта інвестування. Контроль є, якщо материнська компанія (банк) прямо або через дочірні компанії володіє менше ніж 50% голосів об'єкта інвестування, але має:

- частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50% завдяки договорам з іншими інвесторами;
- право визначати фінансову та операційну політику підприємства згідно з установчими документами;
- право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керівного органу компанії;
- право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органу компанії.

Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії відображаються в бухгалтерському обліку відповідно за рахунками розділів 41 і 42 плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Якщо вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії перевищує частку банку-інвестора в справедливій вартості чистих активів на дату придбання, то виникає *гудвіл*. Гудвіл обліковується як складова вартості інвестиції і оцінюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності.

Банк має щорічно здійснювати перевірку гудвілу на зменшення корисності.

Якщо частка банку в справедливій вартості придбаних чистих активів перевищує вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії на дату придбання, то виникає *негативний гудвіл*. За наявності негативного гудвілу банк повинен перевірити ідентифікацію, оцінку ідентифікованих активів і зобов'язань та оцінку вартості придбання. Негативний гудвіл у повній сумі повинен бути визнаний доходом під час першого визнання інвестиції.

Інвестиції в асоційовані компанії можуть бути переведені: в інвестиції в дочірні компанії; у портфель на продаж. Інвестиції в дочірні компанії можуть бути переведені: в інвестиції в асоційовані компанії; у портфель на продаж.

Інвестиції в асоційовані компанії обліковуються за методом участі в капіталі.

Бухгалтерські проведення з обліку вкладень банку в асоційовані та дочірні компанії наведені в табл. 7.7-1.

За інвестиціями в дочірні компанії, облік яких здійснюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності, інвестор складає консолідовану фінансову звітність.

Таблиця 7.7-1. Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії

№ з/п	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1. Здійснення інвестицій в асоційовані та дочірні компанії			
1.	Відображення здійснених інвестицій на дату отримання суттєвого впливу	4102, 4103, 4105 4202, 4203, 4205	кореспондентський рахунок, поточний рахунок
2.	Відображення негативного гудвілу під час здійснення інвестиції: - на суму вартості придбання - на суму різниці між вартістю придбання і часткою інвестора в справедливій вартості ідентифікованих активів і зобов'язань	4102, 4103, 4105 4202, 4203, 4205 4102, 4103, 4105 4202, 4203, 4205	кореспондентський рахунок, поточний рахунок 6310 6311
2. Відображення частки банку в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування			
1.	Збільшення балансової вартості фінансової інвестиції	4102, 4103, 4105	6310
2.	Зменшення балансової вартості фінансової інвестиції	7310	4102, 4103, 4105
3. Визнання змін у власному капіталі емітента			
1.	Збільшення вартості фінансових інвестицій унаслідок із збільшення власного капіталу об'єкта інвестування	4102, 4103, 4105	5103
2.	Зменшення вартості фінансових інвестицій через зменшення власного капіталу об'єкта інвестування	5103 (5030, 5031)	4102, 4103, 4105
4. Відображення дивідендного доходу			
1.	Отримання дивідендів за інвестиціями в асоційовані компанії на суму отриманих дивідендів	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	4102, 4103, 4105
2.	Нарахування дивідендів за інвестиціями в дочірні компанії	4208	6300
3.	Отримання нарахованих дивідендів за інвестиціями в дочірні компанії	кореспондентський рахунок, поточний рахунок	4208

Продовження табл. 7.7.1

№ з/п	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
5. Зменшення корисності інвестицій			
1.	Визнання зменшення корисності (у тому числі гудвілу)	7310, 7311	4102, 4103, 4105 4202, 4203, 4205
6. Переведення інвестицій в асоційовані та дочірні компанії в інші портфелі			
1.	Переведення інвестицій в асоційовані та дочірні компанії в портфель на продаж: - у разі невідповідності критеріям асоційованої або дочірньої компанії - з метою подальшого продажу протягом 12 місяців	3102, 3103, 3105	4102, 4103, 4105 4202, 4203, 4205 (за балансовою вартістю)
2.	Переведення інвестицій в дочірню компанію в інвестиції в асоційовану компанію (на суму собівартості з урахуванням зменшення корисності)	4102, 4103, 4105	4202, 4203, 4205

Метод участі в капіталі полягає у відображенні в річній фінансовій звітності банку фінансової інвестиції за вартістю, що визначається з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу емітента, крім тих, що є результатом операцій між банком і емітентом цінних паперів.

Для визначення суми коригування балансової вартості інвестицій в асоційовані компанії, яка обліковуються за методом участі в капіталі, потрібно визначити частку банку в чистому прибутку (збитку) емітента за звітний період і частку банку в змінах власного капіталу емітента за звітний період, крім змін за рахунок чистого прибутку або збитку.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на суму, яка є часткою банку в чистому прибутку (збитку) асоційованої або дочірньої компанії за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (втрат) банку від участі в капіталі. Сума частки банку в чистому прибутку (збитку) емітента визначається пропорційно до частки банку в статутному капіталі емітента.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на частку банку в сумі зміни загальної величини власного капіталу емітента за звітний період, крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) із включенням (виключенням) цієї суми до іншого додаткового капіталу банку.

Зменшення балансової вартості фінансових інвестицій в асоційовані і дочірні компанії відображається в бухгалтерському обліку лише на суму, яка не призводить до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції, які внаслідок зменшення їхньої балансової вартості досягають нульової вартості, відображаються в бухгалтерському обліку за нульовою вартістю.

Крім того, балансова вартість інвестицій в асоційовані та дочірні компанії зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

У разі продажу інвестицій в асоційовані та дочірні компанії вони переводяться в портфель цінних паперів на продаж.

7.8. Облік боргових цінних паперів власної емісії

Боргові цінні папери можуть бути реалізовані банком за номінальною вартістю, з дисконтом або з премією.

Періодичність нарахування процентів та амортизація дисконту (премії) за борговими цінними паперами власної емісії здійснюється залежно від умов випуску цінних паперів, але не рідше одного разу на місяць протягом періоду від дати продажу цінного папера до дати його погашення.

Сума амортизації дисконту (премії) за звітний період розраховується за методом ефективної ставки відсотка. Цінні папери

Таблиця 7.8-1. Облік боргових цінних паперів власної емісії

№ з/п	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1.	Продаж цінних паперів власного боргу: - на суму номіналу - на суму премії - на суму дисконту	кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса 3306, 3316, 3326, 3336, 3346	3305, 3315, 3320, 3330, 3340 3307, 3317, 3327, 3337, 3347 3305, 3315, 3320, 3330, 3340
2.	Амортизація дисконту	7050, 7051, 7052, 7053, 7054	3306, 3316, 3326, 3336, 3346
3.	Амортизація премії	3307, 3317, 3327, 3337, 3347	7050, 7051, 7052, 7053, 7054
4.	Нарахування витрат за цінними паперами власного боргу	7050, 7051, 7052, 7053, 7054	3308, 3318, 3328, 3338, 3348

Продовження табл. 7.8-1

№ з/п	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
5.	Виплата процентів за цінними паперами власного боргу	3308, 3318, 3328, 3338, 3348	кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса
6.	Погашення боргових цінних паперів	3305, 3315, 3320, 3330, 3340	кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса

власного боргу можуть погашатися в разі настання строку погашення або достроково, якщо це визначено умовами випуску.

При настанні строку погашення в бухгалтерському обліку здійснюється амортизація залишкової частини неамортизованого дисконту (премії). У разі дострокового погашення цінного папера здійснюється амортизація відповідної частини дисконту (премії) до дати погашення, а також застосовується знижений відсоток, рівень якого визначається умовами договору.

Бухгалтерські проведення з обліку боргових цінних паперів власної емісії наведено в табл. 7.8-1.

7.9. Облік комісійних операцій банку з цінними паперами

Посередницькі (комісійні, клієнтські) операції з цінними паперами дають можливість банку залучати тимчасово вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб і перетворювати їх у капітал шляхом інвестування у реальний сектор економіки.

Якщо метою банківської діяльності на фондовому ринку є одержання доходу у вигляді комісійної винагороди від операцій із цінними паперами та надання клієнтам широкого спектра послуг за всіма напрямками банківської діяльності, банк буде проводити так звані клієнтські операції, тобто здійснювати комісійну діяльність.

Комісійна діяльність з цінними паперами являє собою цілий комплекс операцій, які здійснює банк для задоволення потреб своїх клієнтів (рис. 7.9-1), зокрема андеррайтинг, трастові, консультаційні та брокерські операції.

Андеррайтинг – розміщення цінних паперів емітентів на ринку, яке здійснюється шляхом управління випуском цінних па-

Рис. 7.9-1. Класифікація комісійних операцій з цінними паперами

перів за їх номінальною вартістю, тобто через визначення кількості цінних паперів, що реалізуються, з урахуванням структури капіталу і надійності партнерів. Дана операція, як правило, доповнюється гарантією емісії, що означає зобов'язання придбати нереалізовану частину випуску цінних паперів за фіксованою ціною, певною мірою звільняючи емітента від ризику нереалізації емісії.

Емітенти (підприємства, фірми) звертаються з відповідним проханням до банків, тому що бажають використати їхні технічні можливості з випуску і розміщення цінних паперів, ресурси, кваліфікованих працівників. Інвестори більше довіряють банкам, ніж іншим акціонерним товариствам, отже, швидше купують випущені цінні папери.

Трастові (довірчі) операції з цінними паперами – це діяльність банку в ролі довіреної особи своїх клієнтів з управління цінними паперами від свого імені і на власний розсуд із зобов'язанням збереження та примноження капіталу клієнта, як правило, за визначену процентну винагороду від приросту активів клієнта.

Створення трасту відбувається двома шляхами – або на основі письмової угоди, або на основі заповіту.

Консультаційна діяльність щодо цінних паперів – це діяльність, яку здійснюють спеціалізовані суб'єкти фондового ринку, до яких належать і банки, з надання послуг, пов'язаних із збором та обробкою інформації про стан фондового ринку і його учасників, а також прогнозуванням його розвитку в перспективі. Таку інформацію банк надає своїм клієнтам за певну винагороду у вигляді попередньо обумовлених комісійних.

Брокерська діяльність за цінними паперами – це:

- здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів;
- купівля (продаж) цінних паперів, що здійснюється торговцем цінних паперів від свого імені, за дорученням і за іншу особу.

Слід зазначити, що здійснення комісійних операцій банками базується на таких принципах:

- в обліку дані операції відображаються на позабалансових рахунках, тобто вони не впливають на зміни в балансі банку;
- за здійснення комісійних операцій з цінними паперами банк отримує дохід у вигляді комісійних;
- дані операції є для банку безризиковими, тому що всі ризики, які стосуються цінних паперів (процентний, кредитний, інфляційний та ін.), переходять до клієнта, який користується цією операцією, за винятком андеррайтингу з повним викупом.

Відображення в бухгалтерському обліку комісійних витрат, пов'язаних із виконанням договорів доручення або договорів комісій, які надалі відшкодовуються клієнтами, здійснюється за рахунком 2800.

Облік операцій із зберігання цінних паперів клієнтів. Цінні папери в документарній формі, які прийняті банком на зберігання, відображаються в бухгалтерському обліку за номінальною вартістю таким проведенням:

Дебет: 9702;

Кредит: група 991.

Видача цінних паперів, які були в банку на зберіганні, у бухгалтерському обліку відображається таким проведенням:

Дебет: група 991;

Кредит: 9702 – на суму номіналу.

Облік операцій з купівлі цінних паперів за дорученням клієнта. При одержанні коштів для купівлі цінних паперів згідно

з договором доручення здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: кореспондентський рахунок, поточний рахунок;
Кредит: 2901.

При оплаті цінних паперів для клієнта за ціною купівлі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 2901;
Кредит: кореспондентський рахунок, поточний рахунок.

Цінні папери в документарній формі, які куплені для клієнта, банк обліковує за позабалансовими рахунками. На номінальну суму цінних паперів здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 9704;
Кредит: група 991.

Видача цінних паперів клієнту за його дорученням відображається в бухгалтерському обліку за їх номінальною вартістю таким проведенням:

Дебет: група 991;
Кредит: 9704.

Якщо цінні папери були придбані за ціною, нижчою, ніж замовлена комітентом, і умовами договору про комісійне обслуговування передбачено, що сума такої винагороди або її частина належить банку-комісіонеру, такий дохід банк обліковує за рахунком 6113.

Якщо після закінчення операції з купівлі цінних паперів за дорученням клієнта банк повинен повернути залишок невикористаних коштів, у бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 2901;
Кредит: кореспондентський рахунок, поточний рахунок.

Відображення в бухгалтерському обліку продажу цінних паперів за дорученням клієнта. Якщо згідно з договором доручення банк приймає від клієнта цінні папери для продажу, то в бухгалтерському обліку на номінальну суму цінних паперів здійснюється таке проведення:

Дебет: 9704;
Кредит: група 991.

При одержанні коштів в оплату за продані цінні папери здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: кореспондентський рахунок, поточний рахунок;
Кредит: 2901.

При передаванні цінних паперів покупцеві на їх номінальну суму здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: група 991;
Кредит: 9704.

Під час перерахування коштів клієнту-продавцю на суму, зазначену в договорі, здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 2901;
Кредит: кореспондентський рахунок, поточний рахунок.

Якщо цінні папери були продані за ціною, вищою, ніж доведена комітентом, і умовами договору на комісійне обслуговування передбачено, що сума такої винагороди або її частина належить банку-комісіонеру, такий дохід банк обліковує за рахунком 6113.

Відображення в бухгалтерському обліку андерайтингу. Вимоги та зобов'язання за андерайтингом, умовами якого передбачений викуп (частковий або повний) цінних паперів банком-андерайтером, обліковуються за позабалансовими рахунками 9300 та 9310.

Якщо банк бере на себе зобов'язання реалізувати цінні папери, емітовані клієнтом, вимоги банку щодо отримання цінних паперів на обумовлену суму після закінчення їх випуску з дати договору до дати розрахунку обліковуються за позабалансовим рахунком 9300. При цьому в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 9300;
Кредит: група 990 – на суму договору.

При отриманні цінних паперів згідно з договором здійснюється зворотне проведення:

Дебет: група 990;
Кредит: 9300 – на суму договору.

Зобов'язання щодо відсилання цінних паперів, які розміщені банком, з часу укладення договору до дати розрахунку обліковуються за позабалансовим рахунком 9310.

Цінні папери до відсилання відображаються в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: група 990;
Кредит: 9310 – на суму договору.

При відсиланні цінних паперів згідно з договором здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 9310;

Кредит: група 990 – на суму договору.

Придбані банком-андерайтером цінні папери з метою їх подальшого перепродажу інвесторам обліковуються в портфелі банку на продаж за рахунками груп 310 і 311.

За результатами андерайтингу банк отримує комісійний дохід, який обліковується за рахунком 6113.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Навести визначення таких понять:

- 1) амортизована собівартість;
- 2) дата операції;
- 3) дата розрахунку;
- 4) зменшення корисності цінних паперів;
- 5) дочірня компанія;
- 6) асоційована компанія;
- 7) портфель цінних паперів;
- 8) справедлива вартість;
- 9) ринкова вартість;
- 10) собівартість цінного папера.

Завдання 2

21.02.200X р. придбано акції АТ “Сонечко” в кількості 25 675 шт. за ціною 10 грн. Акції обліковуються за справедливою вартістю.

30.03.200X р. ринкова ціна акцій знизилась до 9 грн за акцію.

12.04.200X р. АТ “Сонечко” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 0,5 грн на акцію.

10.05.200X р. сплачено дивіденди з поточного рахунку АТ „Сонечко”, який відкритий у цьому ж банку.

25.05.200X р. продано акцій на суму 286 775 грн.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 3

25.06.200X р. АКБ “Надра” придбав 120 456 шт. акцій АТ “Оболонь” за ціною 8 грн кожна з наміром продати їх при підвищенні ринкової ціни.

15.07.200X р. АТ “Оболонь” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 0,75 грн на акцію.

20.07.200X р. перераховано дивіденди з поточного рахунку АТ “Оболонь”, який відкрито в АППБ “Аваль”.

01.08.200X р. ринкова ціна акцій АТ “Оболонь” зросла до 9,25 грн за акцію.

15.08.200X р. банком продано акції АТ “Оболонь” за ціною 9,85 грн за акцію.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 4

21.04.200X р. придбано акції ВАТ “Енергія” в кількості 234 780 шт. за ціною 8 грн. за акцію до портфеля на продаж. Акції обліковуються за собівартістю.

30.06.200X р. переглянуто балансову вартість акцій та визнано витрати від зменшення корисності в сумі 55 458 грн.

12.07.200X р. ВАТ “Енергія” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 0,15 грн на акцію.

10.08.200X р. сплачено дивіденди з поточного рахунку ВАТ “Енергія”, який відкрито в КБ “Приватбанк”.

25.08.200X р. банком продані акції ВАТ “Енергія” на суму 2 740 350 грн.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 5

15.05.200X р. АППБ “Аваль” придбав облігації ВАТ “Хімпром”, за якими передбачено сплату доходу за ставкою 9% річних на суму 326 580 грн, з метою утримання їх до погашення. Облігації випущено 10.03.200X р. Номінальна вартість облігацій – 350 000 грн. Дата погашення – 10.03.200X+3 р. Проценти сплачуються раз на півроку.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 6

25.03.200X р. АППБ “Аваль” придбав 130 755 акцій АТ “Десна” за ціною 6 грн кожна з наміром продати їх при підвищенні ринкової ціни.

15.05.200X р. АТ “Десна” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 0,35 грн на акцію.

20.05.200X р. перераховано в оплату дивідендів з поточного рахунку АТ “Десна”, який відкрито в банку “Надра”

01.06.200X р. ринкова ціна акцій зросла до 7 грн на акцію.

15.07.200X р. банком продано акції по 8 грн за акцію.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7

21.02.200X р. придбано акції АТ “Мрія” в кількості 25 675 за ціною 10 грн за акцію до портфеля на продаж. Акції обліковуються за собівартістю.

30.03.200X р. переглянуто балансову вартість акцій та визнано витрати від зменшення корисності в сумі 8658 грн.

12.04.200X р. АТ “Мрія” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 0,5 грн на акцію.

10.05.200X р. сплачено дивіденди з поточного рахунку АТ “Мрія”, який відкрито в цьому ж банку.

25.05.200X р. продано акції на суму 286 775 грн.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 8

15.05.200X р. АПБВ “Аваль” придбав 126 400 шт. акцій ВАТ “Місяць” по 6,5 грн за кожну. Статутний капітал ВАТ “Місяць” складається з 505 600 шт. акцій номінальною вартістю 6 грн. За результатами звітного року ВАТ “Місяць” отримало прибуток у сумі 578 000 грн. Додатковий капітал ВАТ “Місяць” збільшився за рахунок дооцінки необоротних активів у сумі 50 300 грн і становить 380 350 грн.

10.01.200X р. ВАТ “Місяць” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 0,1 грн на акцію

25.01.200X р. перераховано дивіденди з поточного рахунку ВАТ “Місяць”, який відкрито в КБ “Приватбанк”.

18.02.200X р. продано акції ВАТ “Місяць” по 8 грн за акцію.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 9

13.07.200X р. банк придбав облігації ВАТ “Оболонь” у кількості 30220 шт, номінальною вартістю 20 грн. Ринкова вартість облігацій – 18 грн. За борговими зобов’язаннями передбачено сплату доходу за ставкою 10% річних. Проценти сплачуються щоквартально. Дата випуску – 01.06.200X р. Дата погашення – через 3 роки.

11.09.200X р. визнано зменшення корисності облігацій у сумі 85 300 грн.

25.12.200X р. банком продано облігації на суму 678 500 грн.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 10

12.01.200X р. КБ “Приватбанк” придбав 105 435 шт. акцій ВАТ “Хімпром” по 5,25 грн за кожну. Статутний капітал ВАТ “Хімпром” складається із 702 900 шт. акцій номінальною вартістю 5 грн.

За результатами звітного року ВАТ “Хімпром” отримало прибуток у сумі 856 780 грн.

10.01.200X+1 р. ВАТ “Хімпром” оголосило про виплату дивідендів із розрахунку 1,45 грн на акцію.

25.01.200X+1 р. перераховано дивіденди з поточного рахунку ВАТ “Хімпром”, який відкрито в АКБ “Надра”.

Ставка КІАКР складає 10%. За результатами оцінки фінансового стану ВАТ “Хімпром” як емітента віднесено до класу Б.

Розрахувати суму відрахувань до резерву на відшкодування можливих збитків банку від операцій з цінними паперами і скласти бухгалтерські проведення.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте операції банків із цінними паперами.
2. Охарактеризуйте класифікацію вкладень банку в цінні папери.
3. На яких рахунках відображаються операції з цінними паперами в плані рахунків?
4. Розкрийте економічний зміст поняття "цінні папери".
5. Наведіть методику обліку цінних паперів банку в торговому портфелі.
6. Наведіть методику обліку цінних паперів банку в портфелі на продаж.
7. Дайте визначення асоційованої та дочірньої компанії.
8. Розкрийте принципи організації обліку вкладень банку в асоційовані і дочірні компанії.
9. Як відображаються в обліку вкладення банку в боргові цінні папери з метою продажу?
10. Як відображаються в обліку вкладення банку в боргові цінні папери, що утримуються до погашення?
11. Розкрийте порядок нарахування доходів (витрат) за операціями з цінними паперами.
12. У чому полягає облік нарахування та одержання дивідендів з придбаних акцій?
13. Який порядок бухгалтерського обліку формування та використання резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій із цінними паперами?
14. Охарактеризуйте юридично-правові підстави здійснення банками операцій із цінними паперами.
15. Яким чином обліковуються посередницькі та довірчі операції з цінними паперами?
16. Розкрийте основні принципи обліку цінних паперів власного боргу.

Облік операцій банку в іноземній валюті

8.1. Економічні та організаційні основи здійснення валютних операцій

8.1.1. Валютні цінності і валютний ринок

Валютними цінностями називаються такі цінності, відносно яких валютним законодавством встановлено особливий режим обігу на території країни та при перетині її кордонів.

Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання та валютного контролю” від 19 лютого 1993 р. № 15-93 до валютних цінностей відносяться:

- *валюта України* – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;
- *платіжні документи та інші цінні папери* – акції, облигації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи у валюті України;
- *іноземна валюта* – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти в грошових одиницях іноземних держав

і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;

- *платіжні документи та інші цінні папери* – акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи, виражені в іноземній валюті або банківських металах;
- *банківські метали* – золото, срібло, платина і метали платинової групи, доведені до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Головне місце серед валютних цінностей посідає *валюта* (від італ. “*valuta*” – “цінність”, “вартість”) – грошові знаки іноземних держав, кредитні та платіжні документи, цінні папери, виражені в іноземній валюті або монетарних металах.

Відповідно до Класифікатора іноземних валют, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 4 лютого 1998 р. № 34 найбільш відомі іноземні валюти розподілені на три групи:

- I група – вільно конвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів у міжнародних операціях і продаються на головних валютних ринках світу;
- II група – вільно конвертовані валюти, які не використовуються широко для здійснення платежів у міжнародних операціях і не продаються на головних валютних ринках світу;
- III група – неконвертовані валюти.

Валютний ринок як економічна категорія відображає певну сукупність відносин щодо здійснення операцій з валютними цінностями та руху іноземних капіталів.

З *практичної точки зору* валютний ринок – це офіційні фінансові центри, в яких зосереджено здійснення валютних операцій.

З *функціональної точки зору* валютні ринки забезпечують своєчасне здійснення міжнародних розрахунків, страхування від валютних ризиків, диверсифікацію валютних резервів.

З *інституціональної точки зору* валютні ринки являють собою сукупність уповноважених банків, інвестиційних компаній, бірж, брокерських контор, іноземних банків, які здійснюють валютні операції.

З *організаційно-технічної точки зору* валютний ринок являє собою сукупність телеграфних, телефонних, телекських,

електронних та інших комунікаційних систем, які пов'язують між собою банки різних країн, що здійснюють міжнародні розрахунки та інші валютні операції.

Головними функціями валютного ринку є:

- реалізація валютної політики держави, спрямованої на забезпечення регулювання національної економіки та розширення зовнішньоекономічних зв'язків;
- сприяння поглибленню міжнародного розподілу праці та міжнародної торгівлі;
- визначення і формування попиту та пропозиції на іноземні валюти;
- своєчасне здійснення міжнародних розрахунків;
- регулювання валютних курсів;
- хеджування валютних ризиків;
- диверсифікація валютних резервів;
- одержання прибутку від операцій з валютними цінностями.

Існують такі валютні ринки:

1. Міжнародні регіональні ринки:

- європейський (Лондон, Цюрих, Париж, Франкфурт-на-Майні) – 40% обсягу валютних операцій;
- північноамериканський (Нью-Йорк) – 35%;
- азіатський (Токіо, Сінгапур, Гонконг) – 25%.

Специфіка функціонування міжнародного валютного ринку:

- найбільш ліквідний серед фінансових ринків;
- динамічний – фактично функціонує цілодобово, розпочинає свою роботу на Далекому Сході та в Новій Зеландії (Веллінгтон) і закінчує в Лос-Анджелесі. Розташування Києва в середньочасовому поясі дає змогу українським дилерам працювати на закритті одних ринків і відкритті інших. Якщо в Києві – 13-та год, то в Лондоні – 9-та год ранку. О 9-й год за київським часом у Сінгапурі – 16-та год, а о 17-й год. за київським часом – у Нью-Йорку 8-ма год ранку.

Найбільшими світовими валютними ринками є (у дужках вказано % до загального обороту іноземних валют на міжнародних валютних ринках):

- Лондонський (30);
- Нью-Йоркський (16);
- Токійський (10);
- Сінгапурський (7).

2. Національні ринки забезпечують рух валютних потоків у країні та обслуговують зв'язки з міжнародними валютними центрами.

Розвиненість національного валютного ринку залежить від:

- стану фінансово-кредитної системи країни;
- рівня її інтеграції у світову економіку;
- системи валютного регулювання.

3. Ринки за видами валютних операцій поділяються на: ф'ючерсні, опціонні, форвардні, депозитні.

4. Спеціальні ринки – ринки відсоткових ставок на іноземні валюти, конверсійних операцій, окремих міжнародних розрахункових одиниць.

5. Залежно від рівня організації валютних ринків розрізняють:

- біржовий ринок, який представляє валютні біржі;
- позабіржовий (міжбанківський) – комерційний банк, фінансові установи, підприємства та організації.

6. За наявністю валютних обмежень розрізняють:

- ринок з обмеженнями;
- ринок без обмежень.

7. За видами валютних курсів:

- валютний ринок з одним режимом;
- валютний ринок з подвійним режимом.

Основними учасниками валютного ринку є:

- *комерційні банки*, які здійснюють близько 70% загального обсягу валютних операцій як за рахунок та на користь клієнтів, так і самостійно за рахунок власних ресурсів. Найвпливовішими учасниками світового валютного ринку є такі банки: Citicorp, Barclay Bank, Deutsche Bank, Union Bank of Switzerland, Standard Chartered Bank. Лідерами у сфері валютних операцій та валютного ділінгу в Україні є “Укрексімбанк”, “Промінвестбанк”, “ПриватБанк”, АППБ “Аваль”, “Ва-банк”, “ПУМБ”, “Укрсоцбанк”, які активно працюють на міжнародних фінансових ринках;
- *зовнішньоторговельні організації*, які беруть участь у міжнародній торгівлі, формують попит (як імпортери) та пропозицію (як експортери) на іноземну валюту. Ці компанії, як правило, здійснюють валютні операції через уповноважені банки;
- *міжнародні інвестиційні компанії*, які здійснюють політику диверсифікованого управління портфелем власних активів шляхом вкладання ресурсів у цінні папери державних органів та корпоративні цінні папери різних країн;
- *центральні банки*, які здійснюють державну валютну політику через управління валютними резервами, проведення

валютних інтервенцій, застосування валютних обмежень, контроль за обсягом грошової маси в обігу;

- *валютні біржі* існують як самостійні фінансові некомерційні установи, головна мета яких – організація валютного ринку, здійснення валютообмінних операцій для юридичних осіб і формування валютного курсу. Часто на багатопрофільних або спеціалізованих біржах створюються спеціальні підрозділи, які займаються валютними операціями. Наприклад, лондонська міжнародна біржа валютних ф'ючерсів (LIEFE), Європейська опціонна біржа в Амстердамі (ЕОЕ), Німецька термінова біржа у Франкфурті-на-Майні (LND), біржа термінової торгівлі в Сіднеї (SFE);
- *валютні брокерські фірми*, які є юридичними особами, працюють з біржами та комерційними банками, виконують функції посередників за дорученням своїх клієнтів.

Усі учасники валютного ринку більшою чи меншою мірою створюють певне фінансове середовище, в якому формуються і розвиваються міжнародні та національні валютні ринки, валютні курси та система валютного регулювання окремих країн.

8.1.2. Класифікація валютних операцій

В Україні існує нормативно встановлений перелік видів валютних операцій, здійснювати які мають право уповноважені банки (рис. 8.1-1), затверджений постановою Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій” від 17.07.2001 р. № 275.

У сучасній економічній літературі зустрічаються різноманітні визначення терміну “валютна операція”.

Згідно з українським законодавством *валютними операціями* називаються певні банківські та фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України. Це – використання валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності; вивезення, везення, пересилання та переказування валютних цінностей; отримання і надання кредитів, нарахування відсотків, дивідендів; залучення інвестицій, придбання цінних паперів та інші операції, здійснення яких відбувається тільки за умови отримання відповідних ліцензій Національного банку України.

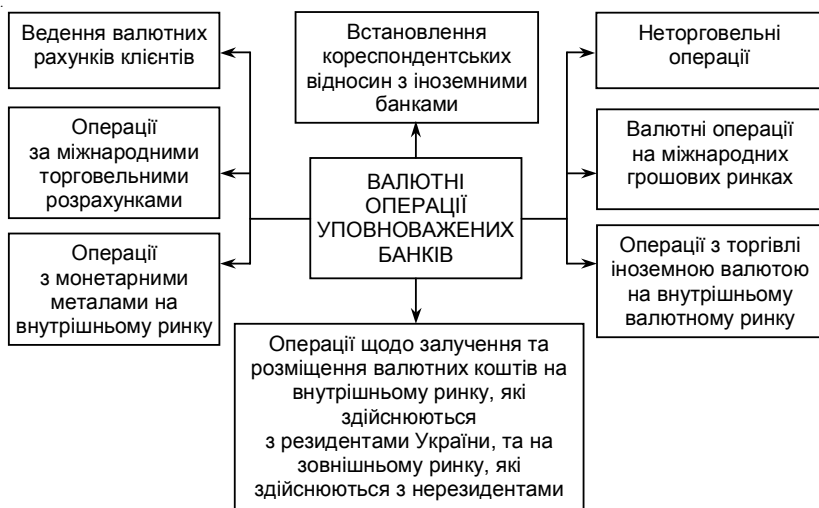

Рис. 8.1-1. Види валютних операцій комерційних банків

Класифікація банківських валютних операцій може здійснюватися як за ознаками, загальними для всіх банківських операцій (пасивних та активних), так і за ознаками, що характерні лише для валютних операцій (рис. 8.1-2 та 8.1-3.).

В Україні валютні операції можуть здійснювати лише вповноважені банки, тобто банки, які отримали ліцензію Національного банку України на здійснення операцій з валютними цінностями.

Для визначення суб'єктів, які здійснюють операції з національною та іноземною валютою, необхідно знати поняття учасника системи валютного регулювання – резидента та нерезидента.

Резиденти:

- *фізичні особи* (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном;
- *юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності*, які не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо з місцезнаходженням на території України) і здійснюють свою діяльність на підставі законів України;
- *дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України* за кордоном, які мають імунітет і

Рис. 8.1-2. Класифікація валютних операцій

дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

Нерезиденти:

- *фізичні особи* – іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства, які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;
- *юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності*, які не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо) з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності

Рис. 8.1-3. Класифікація поточних валютних операцій

з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України;

- *розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші представництва, міжнародні організації та їх філії, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.*

Згідно із законодавством України резиденти і нерезиденти мають право бути власниками валютних цінностей, які знаходяться на території України. Резиденти мають право бути власниками також валютних цінностей, що знаходяться за межами України, крім випадків, передбачених законодавством України.

8.2. Відображення в обліку операцій банку в іноземній валюті

Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті, які здійснюють банки України, регламентує Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затверджена постановою правління Національного банку України від 17.11.2004 р. № 555.

У бухгалтерському обліку операції в іноземній валюті та банківських металах відображаються відповідно до їх економічної суті за балансовими і позабалансовими рахунками плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 з урахуванням вимог нормативно-правових актів Національного банку України з валютного регулювання та контролю.

Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті та банківських металах банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме: в номінальній сумі іноземної валюти; одиницях ваги металу, до яких установлюється офіційний курс гривні, – тройських унцій та та гривневою еквіваленті за офіційним курсом.

Для відображення зв'язку між операціями в іноземній та національній валютах банки можуть використовувати технічні рахунки – рахунки валютної позиції та еквівалента валютної позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів.

Технічний рахунок – рахунок, який не має економічного навантаження і використовується для технічного здійснення операції. Для відображення обмінних операцій за балансовими рахунками використовуються технічні рахунки 3800 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів” та 3801 “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів”.

Рахунок 3801 “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів” є контррахунком рахунку 3800 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів” і використовується для обліку гривневого еквівалента позиції щодо іноземної валюти та банківських металів.

Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 та 3801 мають бути однаковими.

Різниця між сумами залишків у гривневому еквіваленті відповідної іноземної валюти за аналітичними рахунками 3800 та 3801 у розрізі кодів іноземної валюти відображаються за балансовим рахунком 6204.

Отже, рахунки валютної позиції та її еквівалента відображають позицію банку у відповідній валюті та її вартість, перераховану в гривні. Вони забезпечують взаємозв’язок між валютами тільки програмно, тобто є допоміжними. Залишки за цими рахунками до балансу не вносяться.

Для відображення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за позабалансовими рахунками банки можуть використовувати технічний рахунок 9920 “Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами”.

Банк самостійно визначає порядок ведення аналітичного обліку за технічними рахунками та технічні аспекти переоцінки рахунків в іноземній валюті.

Формування фінансової звітності здійснюється без урахування залишків за технічними рахунками 3800 та 3801.

Операції в іноземній валюті та банківських металах під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату здійснення операції (визнання активів, зобов’язань, власного капіталу, доходів і витрат).

Дата операції – дата, з якої банк зобов’язується придбати або продати актив.

Дата розрахунку – дата, з якої актив передається банку або банком.

На кожну наступну після визнання дату балансу:

- а) усі монетарні статті в іноземній валюті та банківських металах відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату балансу;
- б) немонетарні статті в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за собівартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату визнання (здійснення операції);
- в) немонетарні статті в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за справедливою вартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату визначення їх справедливої вартості.

Монетарні статті – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи і зобов’язання, які отримуватимуться або сплачуватимуться у фіксованій сумі грошей чи їх еквівалентів.

Немонетарні статті – інші статті.

Курсова різниця від переоцінки грошових коштів та інших монетарних статей в іноземній валюті зараховується на рахунок 6204 “Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами”.

Доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату їх визнання з використанням технічних рахунків групи 380 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”.

Реалізований результат за операціями купівлі-продажу іноземної валюти визначається як різниця між вартістю продажу іноземної валюти та вартістю її купівлі за одним із таких методів:

- а) “перший прийшов, перший пішов” (FIFO). При визначенні доходів банку від купівлі-продажу іноземної валюти сума реалізованої іноземної валюти множиться на різницю між курсом продажу та курсами, за якими були придбані перші суми іноземних валют;
- б) метод “середньозваженої”. При визначенні доходів банку від купівлі-продажу іноземної валюти сума реалізованої валюти множиться на різницю між курсом продажу та середньозваженим курсом, за яким вона була придбана;

- в) “останній прийшов, перший пішов” (LIFO). При визначенні доходів банку від купівлі-продажу іноземної валюти сума реалізованої валюти множиться на різницю між курсом продажу та курсами, за якими були придбані останні суми іноземної валюти.

Метод розрахунку реалізованого результату визначається політикою банку з управлінського обліку і може змінюватися, якщо це призведе до більш достовірного відображення результату обмінних операцій банку або від зміни вимог Національного банку України щодо обліку іноземної валюти.

Реалізований результат обліковується на окремому аналітичному рахунку балансового рахунку 6204 “Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами”.

Активи і зобов’язання в іноземній валюті та банківських металах відображаються у фінансовій звітності в гривневому еквіваленті за офіційним курсом на дату складання звітності або на дату їх визнання.

Аналітичний облік активів і зобов’язань в іноземній валюті та банківських металах, реалізованих та нереалізованих результатів за операціями в іноземній валюті, відкритих валютних позицій та їх гривневих еквівалентів здійснюється в розрізі кодів валют і банківських металів.

8.3. Рахунки, що використовуються для відображення в обліку операцій в іноземній валюті

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій банків в іноземній валюті використовуються такі балансові та позабалансові рахунки:

- 1200 А “Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України”;
- 1500 АП “Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках”;
- 1600 АП “Кореспондентські рахунки інших банків”;
- 2600 АП “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”;
- 2603 П “Розподільчі рахунки суб’єктів господарювання”;
- 2620 АП “Кошти на вимогу фізичних осіб”;
- 2650 АП “Кошти на вимогу небанківських фінансових установ”;
- 2800 А “Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку”;

- 2801 А “Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів банку”;
- 2900 П “Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку”;
- 2909 П “Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку”;
- 3540 А “Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку”;
- 3541 А “Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку”;
- 3640 П “Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку”;
- 3800 АП “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;
- 3801 АП “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;
- 3810 АП “Переоцінка фінансових інструментів в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за позабалансовими рахунками”;
- 5102 АП “Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж”;
- 5104 П “Результати переоцінки за операціями хеджування”;
- 6100 П “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків”;
- 6109 П “Інші комісійні доходи за операціями з банками”;
- 6110 П “Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів”;
- 6114 П “Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів”;
- 6119 П “Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами”;
- 6204 АП “Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами”;
- 6209 АП “Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами”;
- 9200 А “Валюта та банківські метали, що куплені за умовами спот”;
- 9201 А “Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами з метою хеджування”;
- 9202 А “Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами за іншими операціями”;
- 9210 П “Валюта та банківські метали, що продані за умовами “спот””;

- 9211 П “Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами з метою хеджування”;
- 9212 П “Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами за іншими операціями”;
- 9350 А “Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами”;
- 9351 А “Активи до отримання за форвардними контрактами з метою хеджування”;
- 9352 А “Активи до отримання за форвардними контрактами за іншими операціями”;
- 9353 А “Активи до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування”;
- 9354 А “Активи до отримання за іншими опціонними контрактами”;
- 9360 П “Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами”;
- 9361 П “Активи до відправлення за форвардними контрактами з метою хеджування”;
- 9362 П “Активи до відправлення за форвардними контрактами за іншими операціями”;
- 9363 П “Активи до відправлення за купленими опціонними контрактами з метою хеджування”;
- 9364 П “Активи до відправлення за іншими опціонними контрактами”;
- 9703 А “Інші активи на зберіганні”;
- 9830 А “Документи і цінності, прийняті на інкасо”;
- 9831 А “Документи і цінності, відправлені на інкасо”;
- 990 “Контррахунки для рахунків розділів 90–95”;
- 991 “Контррахунки для рахунків розділів 96–98”;
- 9920 АП “Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами”.

Під час відображення операцій в іноземній валюті та банківських металах банки за потреби використовують транзитні рахунки, рахунки з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості згідно з обліковою політикою з подальшим відображенням операцій за відповідними рахунками.

8.4. Бухгалтерський облік операцій з готівкою в іноземній валюті

Порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій з готівкою в іноземній валюті та банківськими металами у фізичній формі регулюється Інструкцією з бухгалтерського обліку

операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 20.10.2004 р. № 495.

Операції з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти відображаються в бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями (табл. 8.4-1).

Операції з конвертування готівкової іноземної валюти відображаються в бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

- на суму купленої іноземної валюти:

Дебет: 1001, 1002, 1003;

Кредит: 3800;

- на суму проданої іноземної валюти:

Дебет: 3800;

Кредит: 1001, 1002, 1003;

Таблиця 8.4-1. Облік операцій з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Відображення суми купленої банком іноземної валюти одночасно з відображенням суми проданої національної валюти	1001, 1002, 1003 3801	3800 1001, 1002, 1003
2	Відображення суми проданої банком іноземної валюти одночасно з відображення суми отриманої національної валюти	3800 1001, 1002, 1003	1001, 1002, 1003, 3801
3	Відображення результату від купівлі-продажу іноземної валюти:		
	• у разі виникнення позитивної різниці між гривневим еквівалентом придбанної (проданої) іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют та вартістю придбання	3801	6204
	• у разі виникнення від'ємної різниці між гривневим еквівалентом придбанної (проданої) валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют та вартістю придбання	6204	3801

- на суму вартості купленої іноземної валюти за офіційним курсом:

Дебет: 3801 (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента купленої іноземної валюти);

Кредит: 3801 (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента проданої іноземної валюти).

Якщо за операцією з конвертування готівкової іноземної валюти для видачі клієнту залишається сума в іноземній валюті менша, ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, то банк купує в клієнта цей залишок.

Сплата комісійної винагороди за здійснення операції з конвертування відображається в бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

- у разі сплати в гривнях:

Дебет: 1001, 1002, 1003;

Кредит: 6114;

- у разі сплати в іноземній валюті:

Дебет: 1001;

Кредит: 3800;

- одночасно:

Дебет: 3801;

Кредит: 6114.

Облік операцій з банківськими металами. Бухгалтерський облік операцій з банківськими металами здійснюється аналогічно до обліку операцій з іноземною валютою.

Облік банківських металів у касах банків здійснюється за балансовими рахунками розділу 11 “Банківські метали” плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280.

Операції з приймання та видачі банківських металів від клієнтів здійснюються банками за первинними документами, визначеними Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 06.08.2003 р. № 325.

Розглянемо облік проведення операцій з купівлі-продажу банківських металів у фізичних та юридичних осіб (табл. 8.4-2).

Бухгалтерський облік банківських металів, отриманих банком на відповідальне зберігання або в заставу з фізичною поставкою, здійснюється за позабалансовими рахунками 9703 “Інші

Таблиця 8.4-2. Облік операцій з купівлі-продажу банківських металів

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
1	Облік операцій з купівлі банківських металів у фізичних та юридичних осіб на суму купленого банківського металу в гривнях за курсом	1101, 1102 3801	3800 2900
2	Відображення різниці між вартістю купленого банківського металу за поточним офіційним курсом та його вартістю за курсом купівлі	3801 6204	6204 3801
3	Відображення суми, що сплачується продавцю банківського металу	2900	1001, 1002, 1200, 1600, 2600, 2620, 2630, 2635, 2650
4	Відображення операцій з продажу банківських металів: <ul style="list-style-type: none"> • сплата клієнтом грошових коштів • облік суми проданого банківського металу 	1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2630, 2635, 2650 3800	3801 2900
5	Відображення різниці між вартістю проданого банківського металу за офіційним курсом та його вартістю за курсом продажу, якщо ці курси не збігаються	3801 6204	6204 3801
6	Видача проданого банківського металу	2900	1101, 1102

активи на зберіганні” та 9500 “Отримана застава” з обов’язковою фіксацією характерних ознак цих металів: вид, вигляд (зливки, порошки, монети), кількість, проба, виробник, серійний номер зливка, ампули, банки (за наявності), маса в трійських унціях (за наявності) та інших ознак.

Банк самостійно визначає порядок обліку маси банківського металу та розробляє реєстри обліку для накопичення інформації про масу банківських металів у грамах та в трійських унціях з точністю до 0,001 трійської унції. У цьому разі банк повинен забезпечити формування статистичної звітності та надання інформації про масу банківських металів з точністю до 0,01 трійської унції.

8.5. Відображення в обліку операцій в іноземній валюті на дату операції

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за умовами “spot” на дату операції відображаються в обліку за позабалансовими рахунками такими бухгалтерськими проведеннями:

- купівля валюти та банківських металів:

Дебет: 9200;

Кредит: 9920 – на суму купленої валюти та банківських металів;

- продаж валюти та банківських металів:

Дебет: 9920;

Кредит: 9210 – на суму проданої валюти та банківських металів.

На дату розрахунку за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти і банківських металів у бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками виконуються такі зворотні проведеннями:

- при купівлі валюти та банківських металів:

Дебет: 9920;

Кредит: 9200 – на суму купленої валюти та банківських металів;

- при продажу валюти та банківських металів:

Дебет: 9210;

Кредит: 9920 – на суму проданої валюти та банківських металів.

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти за форвардними, ф'ючерсними контрактами в бухгалтерському обліку відображаються за позабалансовими рахунками як вимоги до отримання однієї валюти та зобов'язання з поставки іншої. У цьому разі на дату укладення контракту здійснюються такі бухгалтерські проведеннями:

- на суму валюти, що купується:

Дебет: 9201, 9202;

Кредит: 9920;

- на суму валюти, що продається:

Дебет: 9920;

Кредит: 9211, 9212.

При укладенні ф'ючерсного контракту, базовим активом якого є курс або крос-курс іноземної валюти, на дату операції (відкриття позиції на біржі) у бухгалтерському обліку здійснюються такі проведеннями:

Дебет: 9351, 9352;
Кредит: 990 “Контррахунки для рахунків розділів 90-95”;
Дебет: 990 “Контррахунки для рахунків розділів 90-95”;
Кредит: 9361, 9362.

На дату розрахунку за форвардними, ф’ючерсними контрактами за позабалансовими рахунками здійснюються зворотні бухгалтерські проведення.

Операції з купівлі-продажу інших активів в іноземній валюті на дату операції відображаються в обліку за позабалансовими рахунками таким бухгалтерським проведенням:

- при купівлі або продажу інших активів в іноземній валюті:

Дебет: 9350, 9351, 9352, 9353, 9354;
Кредит: 9360, 9361, 9362, 9363, 9364 – на суму договору;

- при отриманні або відсиланні відповідних активів здійснюється зворотне проведення:

Дебет: 9360, 9361, 9362, 9363, 9364;
Кредит: 9350, 9351, 9352, 9353, 9354 – на суму договору.

8.6. Бухгалтерський облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку

На дату розрахунку операції з купівлі та продажу іноземної валюти та банківських металів за національну валюту в клієнтів банку відображаються за балансовими рахунками такими бухгалтерськими проведення (табл. 8.6-1).

Операції з конвертації однієї іноземної валюти в іншу іноземну валюту відображаються в бухгалтерському обліку як купівля однієї валюти з одночасним продажем іншої за крос-курсом на дату розрахунку. У цьому разі здійснюються такі бухгалтерські проведення:

Дебет: 1500, 1600;
Кредит: 3800 – на суму валюти, що купується;
Дебет: 3800;
Кредит: 1500, 1600 – на суму валюти, що продається.

Одночасно здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти, що купується;
Кредит: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти, що продається.

Таблиця 8.6-1. Облік операцій купівлі-продажу іноземної валюти в клієнтів банку

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
Облік операцій з купівлі іноземної валюти та банківських металів за національну валюту в клієнтів банку			
1	Відображення суми коштів у гривнях, що сплачуються клієнту—продавцю іноземної валюти	3540 або 3801	2600, 2620, 2650
2	Облік суми іноземної валюти, що куплена та отримана від клієнтів	2600, 2620, 2650	3640 або 3800
3	Закриття кредиторської та дебіторської заборгованості	3640 або 3800	3540 або 3801
4	Відображення суми різниці між вартістю купленої іноземної валюти та банківських металів за офіційним курсом гривні та вартістю за курсом купівлі: <ul style="list-style-type: none"> • у разі позитивної різниці між гривневим еквівалентом купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні та її вартістю за курсом купівлі • у разі від'ємної різниці між гривневим еквівалентом купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні та її вартістю за курсом купівлі 	3801 6204	6204 3801
Облік операцій з продажу іноземної валюти і банківських металів за національну валюту клієнтам банку			
5	Відображення суми іноземної валюти, що продана клієнту-покупцю	3540 або 3800	2600, 2620, 2650
6	Облік суми гривні, що отримана від клієнта—покупця іноземної валюти та банківських металів	2600, 2620, 2650	3640 або 3801
7	Закриття кредиторської та дебіторської заборгованості	3640 або 3801	3540 або 3800
8	Відображення суми різниці між вартістю проданої іноземної валюти та банківських металів за офіційним курсом і вартістю за курсом продажу <ul style="list-style-type: none"> • у разі позитивної різниці між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом гривні та її вартістю за курсом продажу • у разі від'ємної різниці між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом гривні та її вартістю за курсом продажу 	3801 6204	6204 3801

8.7. Бухгалтерський облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів

Операції з купівлі і продажу іноземної валюти та банківських металів за національну валюту за дорученням клієнтів відображаються на дату розрахунку за балансовими рахунками такими бухгалтерськими проведеннями (табл. 8.7-1).

Операції з конвертації однієї іноземної валюти в іншу іноземну валюту та одного банківського металу в інший банківський

Таблиця 8.7-1. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за дорученням клієнтів банку

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
Облік операцій з купівлі іноземної валюти та банківських металів за національну валюту за дорученням клієнтів банку			
1	Перерахування клієнтом коштів у національній валюті на купівлю іноземної валюти та банківських металів	2600, 2620, 2650	2900
2	Перерахування коштів у національній валюті продавцю іноземної валюти та банківських металів	2900	1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2650
3	Зарахування іноземної валюти та банківських металів, що куплені і отримані для клієнтів	1500, 1600	2900
4	Зарахування купленої іноземної валюти та банківських металів на рахунок клієнта	2900	2600, 2620, 2650
5	Утримання комісії банку	2900	6114
6	Повернення клієнту коштів у національній валюті, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлений клієнтом	2900	1200, 2600, 2620, 2650
Облік операцій з продажу іноземної валюти та банківських металів за національну валюту за дорученням клієнтів банку			
7	Перерахування клієнтом-продавцем іноземної валюти та банківських металів	2600, 2620, 2650	2900
8	Перерахування іноземної валюти та банківських металів покупцю	2900	1500, 1600, 2600, 2620, 2650
9	Зарахування гривні, яка отримана для клієнтів за продану іноземну валюту та банківські метали	1200, 1500, 1600	2600, 2620, 2650, 2900
10	Утримання комісії банку	2900	6114

метал за дорученням клієнта відображаються в бухгалтерському обліку на дату розрахунку за курсом такими проведеннями:

Дебет: 2600, 2620, 2650;

Кредит: 3800 – на суму іноземної валюти та банківського металу, що купуються;

Дебет: 3800;

Кредит: 2600, 2620, 2650 – на суму іноземної валюти та банківського металу, що продаються.

Одночасно здійснюється бухгалтерське проведення:

Дебет: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківського металу, що купуються;

Кредит: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківського металу, що продаються.

8.8. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти і банківських металів на міжнародному ринку і на валютному ринку України

На дату розрахунку операції з купівлі іноземної валюти та банківських металів за гривні на міжбанківському валютному ринку України відображаються в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- перерахування гривні на купівлю іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 2800, 2900, 3540;

Кредит: 1200, 1500, 1600;

- зарахування придбаної іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 1500, 1600;

Кредит: 2900, 3640;

- при поверненні клієнту коштів у національній валюті, якщо іноземна валюта куплена за курсом, який нижчий, ніж заявлений клієнтом:

Дебет: 2900;

Кредит: 2600, 2620, 2650;

- закриття дебіторської, кредиторської заборгованості і визнання результату від купівлі іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 2900, 3640;

Кредит: 3800.

- одночасно здійснюється бухгалтерське проведення:

Дебет: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківського металу, що купуються;

Кредит: 2800, 3540, 6204 – при позитивній різниці між гривневим еквівалентом купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют та її вартістю за курсом купівлі;

або:

Дебет: 6204 – при від’ємній різниці між гривневим еквівалентом купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют та її вартістю за курсом купівлі;

3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківського металу, що купуються;

Кредит: 2800, 3540.

Операції з продажу іноземної валюти та банківських металів за гривні на міжбанківському валютному ринку України відображаються в бухгалтерському обліку на дату розрахунку такими проведеннями:

- перерахування суми проданої іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 2900, 3540;

Кредит: 1500, 1600;

- отримання суми в гривнях від продажу іноземної валюти:

Дебет: 1200, 1500, 1600;

Кредит: 2900, 3640;

- закриття дебіторської, кредиторської заборгованості і визнання результату від продажу іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 3800;

Кредит: 3540 – на суму проданої іноземної валюти.

- одночасно здійснюється бухгалтерське проведення:

Дебет: 2900, 3640 – на суму отриманої гривні;

Кредит: 3801, 6204 – при позитивній різниці між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют та її вартістю за курсом продажу;

або:

Дебет: 2900, 3640, 6204 – при від’ємній різниці між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офі-

ційним курсом гривні до іноземних валют та її вартістю за курсом продажу;

Кредит: 3801.

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за іншу іноземну валюту на валютному ринку України та на міжнародному ринку відображаються в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- перерахування іноземної валюти та банківських металів на купівлю іншої іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 2800, 2900, 3540;

Кредит: 1500, 1600;

- зарахування придбаної іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 1500, 1600;

Кредит: 2900, 3640;

- закриття дебіторської, кредиторської заборгованості і визнання результату від купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів:

Дебет: 2900, 3640;

Кредит: 3800 – на суму купленої іноземної валюти та банківських металів;

Дебет: 3800;

Кредит: 2800, 3540 – на суму проданої іноземної валюти та банківських металів;

- одночасно здійснюється бухгалтерське проведення:

Дебет: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківських металів, що купуються;

Кредит: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківських металів, що продаються;
6204 – при позитивній різниці між гривневим еквівалентом проданої та купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют;

або:

Дебет: 6204 – при від'ємній різниці між гривневим еквівалентом проданої та купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют;

3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківських металів, що купуються;

Кредит: 3801 – на суму гривневого еквівалента іноземної валюти та банківських металів, що продаються.

8.9. Облік переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті і банківських металах

Переоцінка (перерахунок залишків за рахунками в іноземній валюті в еквівалентні суми в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют) усіх монетарних статей балансу в іноземній валюті здійснюється під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Курсова різниця від переоцінки монетарних статей балансу в іноземній валюті в бухгалтерському обліку відображається за балансовим рахунком 6204.

Облік переоцінки активів зобов'язань в іноземній валюті розглянуто в табл. 8.9-1.

Переоцінка залишків в іноземній валюті за балансовими рахунками з обліку нарахованих доходів і витрат здійснюється під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за немонетарними статтями не переоцінюються при зміні офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Внески до статутного капіталу банку в іноземній валюті переоцінюються за офіційним курсом гривні до іноземних валют до визнання збільшення статутного капіталу з відображенням курсової різниці за балансовим рахунком 6204.

Залишки в іноземній валюті за рахунками цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю, переоцінюються під час зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют. Результати переоцінки цінних паперів, що обліковуються в торговому портфелі, відображаються за балансовим рахунком 6204. Результати переоцінки акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що обліковуються в портфелі на продаж, відображаються за балансовим рахунком 5102.

Боргові цінні папери в іноземній валюті відносяться до монетарних статей балансу і незалежно від того, у якому портфелі обліковуються, переоцінюються під час зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют. Результати переоцінки боргових цінних паперів відображаються за балансовим рахунком 6204.

Залишки в іноземній валюті за рахунками цінних паперів, що обліковуються за собівартістю, інвестиції до асоційованих та дочірніх компаній в іноземній валюті не переоцінюються.

Переоцінка позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті здійснюється під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Таблиця 8.9-1. Облік переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті

№ пор.	Зміст операції	Назва рахунків	
		Дт	Кт
Облік переоцінки активів і зобов'язань у разі зниження офіційного курсу гривні до іноземних валют			
1	Переоцінка активів	рахунки з обліку активів 3801	3800 6204
2	Переоцінка зобов'язань	3800 6204	рахунки з обліку зобов'язань 3801
Облік переоцінки активів і зобов'язань при зростанні офіційного курсу гривні до іноземних валют			
3	Переоцінка зобов'язань	рахунки з обліку зобов'язань 3801	3800 6204
4	Переоцінка активів	3800 6204	рахунки з обліку активів 3801
Переоцінка позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті при зниженні офіційного курсу гривні до іноземних валют			
5	Переоцінка позабалансових активних рахунків	позабалансові активні рахунки	рахунки розділу 99 "Контррахунки та позабалансова позиція банку"
6	Переоцінка позабалансових пасивних рахунків	рахунки розділу 99 "Контррахунки та позабалансова позиція банку"	позабалансові пасивні рахунки
Переоцінка позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті при зростанні офіційного курсу гривні до іноземних валют			
7	Переоцінка позабалансових активних рахунків	рахунки розділу 99 "Контррахунки та позабалансова позиція банку"	позабалансові активні рахунки
8	Переоцінка позабалансових пасивних рахунків	позабалансові пасивні рахунки	рахунки розділу 99 "Контррахунки та позабалансова позиція банку"

Результати переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті за форвардними, ф'ючерсними контрактами, що обліковуються за позабалансовими рахунками, відображаються за балансовим рахунком 6209, крім контрактів, укладених з метою хеджування. Результати переоцінки контрактів, укладених з метою хеджування, відображаються за рахунком 5104 у кореспонденції з балансовим рахунком 3810.

При позитивному результаті переоцінки в бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

Дебет: 3810;
Кредит: 6209, 5104.

При від'ємному результаті переоцінки в бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

Дебет: 6209, 5104;
Кредит: 3810.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Навести визначення таких понять:

- 1) валютна операція;
- 2) валютна позиція банку;
- 3) дата операції;
- 4) дата розрахунку;
- 5) технічний рахунок.

Завдання 2

Банк купує за дорученням клієнта 2000 євро за 14 000 грн. Курс торгів становить 6,5 грн за євро. Комісійні, сплачені та отримані банком, відповідно складають 0,2 і 0,4%.

Скласти бухгалтерські проведення за датою валютування.

Завдання 3

Купівля 100 дол. США за 510 грн клієнтом на відрядження. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,05 грн.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 4

Скласти бухгалтерські проведення за такими операціями:

1. Видача в підзвіт авансу обмінному пункту в сумі 600 доларів США. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,1 грн.

2. Продаж обмінним пунктом 20 дол. США фізичній особі за курсом 5,3 грн за 1 дол. США. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,1 грн.
3. Нарахування доходів за кредитами в сумі 100 дол. США. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,2 грн.
4. Нарахування процентів за валютним депозитом у сумі 200 дол. США. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,1 грн.

Завдання 5

Банк купив 300 дол. США за 1560 грн:

- 100 дол. США: курс – 5,1 грн за 1 долар;
- 100 дол. США: курс – 5,2 грн за 1 дол.;
- 100 дол. США: курс – 5,3 грн за 1 дол.

Банк продав 150 дол. США на суму 787,5 грн (курс – 5,25 грн. за 1 дол.).

Розрахувати дохід за методами FIFO, LIFO і середньозваженої.

Завдання 6

15.04.200X р. банк “Ажіо” купив 100 дол. США за 510 грн, тоді як офіційний курс 1 дол. США до гривні складає 1:5,09.

16.04.200X р. офіційний курс долара до гривні встановлюється на рівні 5,12 грн за 1 дол.

Здійснити переоцінку технічних рахунків.

Завдання 7

05.05.200X р. банком укладено угоду про обмін 1530 дол. США на 1250 євро.

05.05.200X р. банком надано клієнту 1250 євро. Офіційний курс 1 євро становить 6,17 грн. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,05 грн.

06.05.200X р. клієнт перерахував 1530 дол. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,09. Офіційний курс 1 євро 6,17 грн.

Скласти бухгалтерські проведення за операціями.

Завдання 8

12.03.200X р. банк продав за дорученням клієнта, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність, виручку в сумі 25 460 євро. Офіційний курс 1 євро становить 6,1 грн. Курс продажу – 6,17 грн за 1 євро.

Скласти бухгалтерські проведення.

Контрольні питання

1. Система обліку та звітності операцій в іноземній валюті.
2. Особливості здійснення і відображення в обліку міжнародних розрахунків за різними формами та основні правила їх обліку.

3. Облік операцій з пластиковими картками і дорожніми чеками.
4. Облік строкових валютних угод.
5. Прокласифікуйте види банківських валютних операцій.
6. Як можна пояснити мультивалютність плану рахунків комерційного банку?
7. Охарактеризуйте рахунки для запису валютної позиції.
8. Перелічіть операції, які впливають на валютну позицію банку.
9. Охарактеризуйте визначення “дата операції” і “дата розрахунку”.
10. Поясніть процедуру переоцінки валютних статей.
11. Як здійснюється облік переоцінки валютних статей балансу?
12. Який порядок обліку операцій на поточних та розподільчих рахунках в іноземній валюті суб’єктів господарювання?
13. Який порядок здійснення та обліку операцій з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти в обмінних пунктах?
14. Як обліковуються уповноваженими банками операції з касового обслуговування клієнтів в іноземній валюті?
15. Який порядок обліку операцій із купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти?
16. Поясніть облік операцій в іноземній валюті, що виконується за дорученням клієнтів банку.
17. Які основні правила бухгалтерського обліку обмінних операцій в іноземній валюті?

Облік внутрішньобанківських операцій у банках України

9.1. Облік основних засобів і нематеріальних активів

Організація бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 20.12.2005 р. № 480.

Основні засоби – матеріальні активи, які банк утримує з метою використання їх у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг (оренду) іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій. Очікуваний строк корисного використання (експлуатації) – більше одного року або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

Нематеріальний актив – актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком з метою використання у своїй діяльності більше одного року або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік, в адміністративних цілях або надання в лізинг (оренду) іншим особам.

Амортизація – систематичний розподіл вартості основних засобів і нематеріальних активів, яка амортизується протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Знос основних засобів – сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання.

Рахунки, що використовуються для обліку операцій з основними засобами та нематеріальними активами:

1200 А “Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України”;

- 1500 АП “Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках”;
- 1525 А “Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам”;
- 1528 А “Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам”;
- 2071 А “Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб’єктам господарювання”;
- 2075 А “Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб’єктам господарювання”;
- 2078 А “Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб’єктам господарювання”;
- 2600 АП “Кошти на вимогу суб’єктів господарювання”;
- 2620 АП “Кошти на вимогу фізичних осіб”;
- 2650 АП “Кошти на вимогу небанківських фінансових установ”;
- 3409 А “Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя”;
- 3500 А “Витрати майбутніх періодів”;
- 3510 А “Дебіторська заборгованість з придбання активів”;
- 3519 А “Дебіторська заборгованість за послуги”;
- 3522 А “Дебіторська заборгованість за податками та обов’язковими платежами, крім податку на прибуток”;
- 3552 А “Нестачі та інші нарахування на працівників банку”;
- 3578 А “Інші нараховані доходи”;
- 3580 А “Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями банку”;
- 3590 КА “Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку”;
- 3600 П “Доходи майбутніх періодів”;
- 3615 П “Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)”;
- 3622 П “Кредиторська заборгованість за податками та обов’язковими платежами, крім податку на прибуток”;
- 3652 П “Нарахування працівникам банку за заробітною платою”;
- 3653 П “Утримання з працівників банку на користь третіх осіб”;
- 3678 П “Інші нараховані витрати”;
- 3800 АП “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;
- 3801 АП “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;
- 4103 А “Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи”;

- 4105 А “Інвестиції в інші асоційовані компанії”;
- 4203 А “Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи”;
- 4205 А “Інвестиції в інші дочірні компанії”;
- 4300 А “Нематеріальні активи”;
- 4309 КА “Накопичена амортизація нематеріальних активів”;
- 4310 А “Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами”;
- 4321 А “Гудвіл”;
- 4400 А “Основні засоби”;
- 4409 КА “Знос основних засобів”;
- 4430 А “Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами”;
- 4431 А “Обладнання, що потребує монтажу”;
- 4500 А “Інші необоротні матеріальні активи”;
- 4509 КА “Знос інших необоротних матеріальних активів”;
- 4530 А “Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)”;
- 5030 П “Нерозподілені прибутки минулих років”;
- 5100 П “Результати переоцінки основних засобів”;
- 5101 П “Результати переоцінки нематеріальних активів”;
- 6018 П “Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам”;
- 6028 П “Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб’єктам господарювання”;
- 6395 П “Доходи від оперативного лізингу (оренди)”;
- 6490 П “Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів”;
- 6499 П “Інші доходи”;
- 7028 А “Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)”;
- 7395 А “Витрати на оперативний лізинг (оренду)”;
- 7399 А “Інші операційні витрати”;
- 7420 А “Витрати на утримання власних основних засобів та нематеріальних активів”;
- 7421 А “Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)”;
- 7423 А “Амортизація”;
- 7490 А “Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів”;
- 7499 А “Інші витрати”;
- 7705 АП “Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку”;
- 9500 А “Отримана застава”;
- 9510 П “Надана застава”;
- 9617 А “Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами”;

9840 А “Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)”;
групи 990 “Контрахаунки для рахунків розділів 90–95”;
групи 991 “Контрахаунки для рахунків розділів 96–98”.

Аналітичний облік основних засобів та нематеріальних активів здійснюється за інвентарними картками. Записи в інвентарну книгу вносяться за кожним предметом окремо.

Ведення інвентарної книги (крім обліку зброї) та інвентарних карток може здійснюватися автоматизовано або вручну. При цьому будь-яка форма ведення реєстрів має забезпечувати наявність усіх необхідних реквізитів та звірку даних аналітичного обліку із синтетичним на будь-яку дату. Порядок звіряння даних аналітичного обліку з синтетичним визначається банком самостійно. Інвентарні картки та інвентарна книга роздруковуються у разі потреби. В обов’язковому порядку роздруковуються інвентарні картки в разі вибуття об’єкта необоротних активів, які разом з іншими документами, на підставі яких актив списується з балансу банку, долучаються до документів дня.

Кожному інвентарному об’єкту присвоюється відповідний інвентарний номер, який проставляється на предметі, в інвентарній книзі та в інвентарній картці. Ці номери зберігаються за об’єктом на весь період його знаходження в цій установі. Інвентарні номери об’єктів, що вибули, не можуть бути присвоєні іншим об’єктам, які надійшли в банк.

Інвентарні книги обліку основних засобів і нематеріальних активів у кінці року не закриваються, записи в них продовжуються в новому році.

Придбані (створені) основні засоби та нематеріальні активи зараховуються на баланс банку за первісною вартістю, що включає всі витрати, які пов’язані з придбанням (створенням), доставкою, установкою і введенням їх в експлуатацію.

Первісна вартість придбаного об’єкта основних засобів складається з таких витрат:

- сума, що сплачується постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, що здійснюються у зв’язку з придбанням (отриманням) прав на об’єкт основних засобів;
- сума ввізного мита;

- сума непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів, якщо вони не відшкодовуються банку;
- витрати на страхування ризиків доставки основних засобів;
- витрати на транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів;
- інші витрати, які безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, придатного для використання за призначенням.

Придбання основних засобів і нематеріальних активів за національну валюту відображається такими проведеннями:

- передоплата:

Дебет: 3510, 4310, 4430;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650;

- визнання основних засобів і нематеріальних активів у балансі банку:

Дебет: 4300, 4400, 4500;

Кредит: 3510, 4310, 4430.

Придбання основних засобів і нематеріальних активів за іноземну валюту відображається такими проведеннями:

- передоплата:

Дебет: 3510;

Кредит: 1500 – на суму в іноземній валюті;

- визнання необоротних активів у балансі банку:

Дебет: 3800;

Кредит: 3510 – на суму в іноземній валюті;

Дебет: 4300, 4400, 4500, 4310, 4430;

Кредит: 3801 – на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату перерахування коштів в іноземній валюті.

Дебіторська заборгованість з придбання необоротних активів є немонетарною статтею і не підлягає переоцінці у зв'язку зі зміною офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Створені основні засоби та нематеріальні активи визнаються активами за тими критеріями, які визначені для придбаних необоротних активів.

Первісна вартість об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, створених банком, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, що безпосередньо пов'язані зі створенням цього активу та доведенням його до стану, придатного для використання за призначенням.

Створення основних засобів і нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- передоплата:

Дебет: 4310, 4430;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650;

- нарахування заробітної плати працівникам:

Дебет: 4310, 4430;

Кредит: 3652, 3653;

- нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних з оплатою праці, до фондів соціального страхування:

Дебет: 4310, 4430;

Кредит: 3622;

- віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість основних засобів і нематеріальних активів:

Дебет: 4300, 4400;

Кредит: 4310, 4430.

Облік витрат, пов'язаних із поліпшенням основних засобів та вдосконаленням нематеріальних активів, здійснюється за рахунками обліку капітальних інвестицій.

Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, первісно очікувані від використання цього об'єкта.

Первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних з удосконаленням цих нематеріальних активів і підвищенням їхніх можливостей і строку використання, що сприятиме збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод.

Поліпшення основних засобів і вдосконалення нематеріальних активів відображаються такими проведеннями:

- передоплата:

Дебет: 4310, 4430;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650;

- віднесення суми витрат для поліпшення і вдосконалення на збільшення вартості об'єкта:

Дебет: 4300, 4400;

Кредит: 4310, 4430.

Заміна елементів або конструктивних частин об'єкта основних засобів відображається в обліку під час її здійснення такими бухгалтерськими проведеннями:

- якщо балансову вартість частини активу, що підлягає заміні, можна визначити, то списується вартість заміненого активу і визнається вартість нового активу:

Дебет: 7490 – на суму збитку від вибуття заміненого активу;
4409 – на суму зносу заміненого активу;

Кредит: 4400 – на первісну вартість заміненого активу;

Дебет: 4400;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650 – на первісну вартість придбаного активу;

- якщо балансову вартість частини активу, яка підлягає заміні, неможливо визначити:

- замінюється частина активу, що призводить до збільшення строку корисного використання об'єкта основних засобів. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 4409;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650 – на первісну вартість придбаного для заміни активу;

- замінюється частина активу, що призводить до збільшення кількості або якості продуктивності активу. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 4400;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650 – на первісну вартість придбаного для заміни активу.

Придбання обладнання, що потребує монтажу, відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- передоплата:

Дебет: 4430;

Кредит: 1200, 2600, 2620, 2650;

- передавання для монтажу обладнання:

Дебет: 4431;

Кредит: 4430;

- уведення в експлуатацію обладнання після монтажу:

Дебет: 4400;

Кредит: 4431.

Фінансовий результат від вибуття об'єктів основних засобів і нематеріальних активів визначається як різниця між доходом від вибуття основних засобів і нематеріальних активів за вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних із вибуттям основних засобів і нематеріальних активів, та їх залишковою вартістю.

Сума залишкової вартості об'єкта, що перевищує суму виручки від його реалізації, відображається за дебетом рахунку 7490, а сума виручки від реалізації, що перевищує залишкову вартість, – за кредитом рахунку 6490.

Реалізація основних засобів і нематеріальних активів відображається такими проведеннями:

- при перевищенні суми залишкової вартості об'єкта порівняно із сумою виручки від його реалізації:

Дебет: 1200, 2600, 2620, 2650, 4309, 4409, 4509, 7490;

Кредит: 4300, 4400, 4500;

- при перевищенні суми виручки від реалізації порівняно із сумою залишкової вартості об'єкта:

Дебет: 1200, 2600, 2620, 2650, 4309, 4409, 4509;

Кредит: 4300, 4400, 4500, 6490;

- за переоціненими основними засобами і нематеріальними активами:

Дебет: 5100, 5101;

Кредит: 5030.

При частковій ліквідації об'єкта основних засобів його первісна (переоцінена) вартість і знос зменшуються відповідно на суму первісної (переоціненої) вартості та зносу ліквідованої частини об'єкта.

Часткова ліквідація в бухгалтерському обліку відображається такими проведеннями:

Дебет: 4409; 7490;

Кредит: 4400 – на суму часткової ліквідації об'єкта.

Під час списання з балансу основних засобів здійснюються такі проведення:

Дебет: 4409, 4509;

Кредит: 4400, 4500 – на суму зносу;

Дебет: 7490;

Кредит: 4400, 4500 – на залишкову вартість.

Переоцінка основних засобів і нематеріальних активів. Після первісного визнання об'єкта основних засобів та нематеріальних активів як активу його подальший облік має здійснюватися із застосуванням одного з таких методів:

- за первісною вартістю (собівартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;
- за переоціненою вартістю (справедливою вартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Обраний метод банки зобов'язані застосовувати для всіх об'єктів певної групи основних засобів і не поєднувати об'єкти з різними методами оцінки в одну групу.

Банки здійснюють оцінку нематеріальних активів за справедливою вартістю, якщо для таких активів є активний ринок. При переоцінці окремого об'єкта нематеріальних активів слід переоцінювати всі інші активи тієї групи, до якої належить цей об'єкт, крім тих, для яких немає активного ринку.

Активний ринок – ринок, якому притаманні такі умови:

- предмети, що продаються та купуються на цьому ринку, є однорідними;
- у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців;
- інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Переоцінку потрібно здійснювати, якщо залишкова вартість об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату складання балансу. Під час переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату необхідно здійснювати переоцінку всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт.

Переоцінка групи основних засобів, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Під час проведення переоцінки основних засобів накопичена амортизація відображається в бухгалтерському обліку на дату переоцінки за одним із таких методів.

Перший метод. Накопичена амортизація перераховується пропорційно зміні балансової вартості об'єкта основних засобів таким чином, щоб після переоцінки балансова вартість дорівнювала переоціненій вартості. Переоцінена первісна вартість і сума зносу об'єкта основних засобів визначається множенням первісної вартості та суми зносу об'єкта основних засобів на індекс переоцінки. Індекс переоцінки визначається діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість. Такий метод не потребує перегляду норми амортизації.

Другий метод. Накопичена амортизація вираховується з первісної (переоціненої) вартості об'єкта основних засобів, а отримана на нетто-основі балансова вартість переоцінюється до його справедливої вартості. За цим методом переоцінена вартість об'єкта дорівнює його справедливій вартості, а

накопичена амортизація дорівнює нулю. Норми амортизації потребують перегляду. Цей метод, як правило, використовується для будівель і споруд.

Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта.

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів включається до складу додаткового капіталу, а сума уцінки – до складу витрат.

Якщо балансова вартість об'єкта основних засобів та нематеріальних активів збільшується в результаті переоцінки (дооцінки), таке збільшення має відобразитися як зростання додаткового капіталу.

Дооцінка основних засобів та нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет: 4400, 4500, 4300;

Кредит: 5100, 5101;

одночасно:

Дебет: 5100, 5101;

Кредит: 4409, 4509, 4309;

- якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет: 4409, 4509, 4309;

Кредит: 4400, 4500, 4300;

одночасно:

Дебет: 4400, 4500, 4300;

Кредит: 5100, 5101.

Уцінка основних засобів здійснюється за рахунок дооцінки за цими об'єктами, а за недостатності суми дооцінки – за рахунок витрат банку.

У бухгалтерському обліку уцінка відображається такими проведеннями:

- якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет: 5100, 5101, 7499 (за відсутності кредитового залишку за рахунком 5100);

Кредит: 4400, 4500, 4300;

одночасно:

Дебет: 4409, 4509, 4309;

Кредит: 5100, 5101;

• якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:

Дебет: 4409, 4509, 4309;

Кредит: 4400, 4500, 4300;

одночасно:

Дебет: 5100, 5101, 7499 (за відсутності кредитового залишку за рахунком 5100);

Кредит: 4400, 4500.

Облік амортизації основних засобів і нематеріальних активів. Вартість усіх необоротних (матеріальних і нематеріальних) активів підлягає амортизації, крім вартості землі і незавершених капітальних інвестицій.

Амортизація не нараховується, якщо ліквідаційна вартість необоротного активу не перевищує його балансової вартості. Амортизація не нараховується за об'єктами основних засобів, які є предметами антикваріату.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який установлюється банком під час їх первісного визнання.

Строк корисного використання (експлуатації) основних засобів і нематеріальних активів визначається банком самостійно з урахуванням таких факторів:

- очікуваного використання об'єкта з урахуванням його розрахункової потужності або фізичної продуктивності;
- строків корисного використання подібних активів;
- передбачуваного фізичного та морального зносу;
- правових або інших подібних обмежень щодо строків використання об'єкта;
- інших факторів.

Нематеріальні активи чутливі до технологічного старіння, тому строк їх корисного використання не може бути більшим, ніж 20 років.

Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів і нематеріальних активів переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання.

Нарахування амортизації починається з першого числа місяця, наступного за звітним, у якому об'єкт основних засобів і нематеріальних активів став придатним для корисного використання;

припиняється з першого числа місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів і нематеріальних активів.

Амортизація об'єкта основних засобів і нематеріальних активів нараховується, виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Результат амортизації основних засобів і нематеріальних активів відображається за рахунками 4309 “Накопичена амортизація нематеріальних активів”, 4409 “Знос основних засобів”, 4509 “Знос інших необоротних матеріальних активів”.

Нарахована сума амортизації основних засобів і нематеріальних активів відображається таким проведенням:

Дебет: 7423;

Кредит: 4309, 4409, 4509.

Амортизацію основних засобів, крім інших необоротних матеріальних активів, банки нараховують із застосуванням таких методів:

- *прямолінійного*, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів;
- *зменшення залишкової вартості*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітнього року або первісної вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у процентах) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта в результаті ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість;
- *прискореного зменшення залишкової вартості*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітнього року або первісної його вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації, яка обчислюється залежно від строку корисного використання об'єкта, і подвоюється;
- *кумулятивного*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на кількість років його корисного використання;

- *виробничого*, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, що амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який банк планує виробити (виконати) із використанням об'єкта основних засобів.

Банк повинен регулярно наприкінці кожного фінансового року переглядати методи нарахування амортизації основних засобів на відповідність економічним вигодам, які планує отримати від їх застосування, та вносити відповідні зміни в облікову політику як зміни облікової оцінки. Норми амортизації відповідно до нового методу амортизації визначаються на підставі залишкової вартості відповідного об'єкта.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів може нараховуватися в першому місяці використання об'єкта в розмірі 50 процентів його вартості, що амортизується, а інші 50 процентів вартості, що амортизується, – у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу) унаслідок невідповідності критеріям визнання їх активом або в першому місяці використання об'єкта в розмірі 100 процентів його вартості.

Метод амортизації основних засобів і нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо для нематеріальних активів ці умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

При зміні методу нарахування амортизації новий метод застосовується, починаючи з місяця, наступного за тим, у якому відбулися зміни.

Під час розрахунку вартості, яка амортизується, ліквідаційна вартість нематеріальних активів прирівнюється до нуля, крім таких випадків:

- якщо є безвідмовне зобов'язання іншої особи щодо придбання цього об'єкта наприкінці строку його корисного використання;
- якщо ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі інформації наявного активного ринку та очікується, що цей ринок функціонуватиме наприкінці строку корисного використання об'єкта.

Нарахування амортизації здійснюється щомісяця. Місячна сума амортизації визначається діленням суми амортизації за повний рік корисного використання на кількість місяців, тобто на 12.

Зменшення корисності основних засобів і нематеріальних активів. На кожну дату балансу визнається зменшення корисності необоротних активів, якщо є імовірність втрати економічної вигоди, а саме:

- протягом періоду експлуатації ринкова вартість активу зменшилася більше, ніж очікувалося, унаслідок плину часу або використання;
- відбулися (відбудуться найближчим часом) значні зміни у використанні об'єкта, пов'язані з негативним впливом як зовнішніх (технологічні, ринкові, економічні, правові), так і внутрішніх (припинення експлуатації, реструктуризація, ліквідація активу до раніше очікуваної дати тощо) факторів;
- ринкові ставки відсотка або інші ринкові показники прибутковості інвестицій збільшилися, і це збільшення, можливо, вплине на ставку дисконту, яка застосовуватиметься під час обчислення вартості використання активу;
- моральне старіння або фізичне пошкодження об'єктів;
- економічна ефективність є (буде) нижчою, ніж очікувана.

Корисність необоротних активів зменшується, якщо їх балансова вартість перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування.

Банки зобов'язані переглядати на зменшення корисності нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання та нематеріальні активи, які не можна використовувати за призначенням незалежно від наявності ознак зменшення корисності. Тест на зменшення корисності необхідно проводити в будь-який час протягом звітного періоду за умови, що він проводитиметься кожного року в один і той же час. Вперше придбані нематеріальні активи підлягають перегляду на зменшення корисності до закінчення звітного року. Гудвіл, що виник під час об'єднання, переглядається на зменшення корисності щорічно.

Втрати від зменшення корисності за необоротними активами, які не переоцінювалися, визнаються у звіті про фінансові результати, а за необоротними активами, які переоцінювалися, – зменшенням додаткового капіталу за результатами переоцінки.

Втрати від зменшення корисності об'єктів основних засобів і нематеріальних активів включаються до складу витрат звітного

періоду із збільшенням у балансі суми зносу основних засобів і накопиченої амортизації об'єктів нематеріальних активів. Одноразово здійснюється таке проведення:

Дебет: 7499;
Кредит: 4309, 4409.

Втрати від зменшення корисності об'єктів основних засобів і нематеріальних активів, що обліковуються за переоціненою вартістю, спрямовуються на зменшення додаткового капіталу із включенням різниці між сумою чергової (останньої) уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і нематеріальних активів і сумою перевищення до витрат звітного періоду.

У такому разі зменшення корисності відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет: 5100, 5101, 7499;
Кредит: 4300, 4400;
одночасно:
Дебет: 4309, 4409;
Кредит: 5100, 5101.

За наявності ознак, що свідчать про відновлення корисності об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, сума такого відновлення (не більша, ніж сума попереднього її зменшення) відображається як дохід з одночасним зменшенням суми зносу об'єкта основних засобів і накопиченої амортизації об'єктів нематеріальних активів. При цьому здійснюється таке проведення:

Дебет: 4309, 4409;
Кредит: 6499.

Відновлення корисності об'єктів основних засобів і нематеріальних активів, що обліковуються за переоціненою вартістю, включається до складу доходів звітного періоду з відображенням різниці між сумою чергової (останньої) дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і нематеріальних активів і сумою перевищення в складі додаткового капіталу.

Відновлення корисності відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет: 4300, 4400;
Кредит: 5100, 5101, 6499;
одночасно:
Дебет: 5100, 5101;
Кредит: 4309, 4409.

Інвентаризація основних засобів і нематеріальних активів.
Банки проводять інвентаризацію активів і зобов'язань з метою

забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Основними завданнями інвентаризації є встановлення фактичної наявності в банках основних засобів, нематеріальних активів та інших активів і зобов'язань, з'ясування стану їх зберігання; з'ясування обсягів нестач або надлишків необоротних активів; виявлення активів, що тимчасово не використовуються, втрачених активів тощо.

Відповідальність за організацію інвентаризації несе керівник банку, який повинен створити необхідні умови для її проведення, визначити об'єкти інвентаризації та періодичність її проведення, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим.

Проведення інвентаризації є обов'язковим:

- перед складанням річної фінансової звітності;
- при зміні матеріально відповідальних осіб (на день прийняття-передавання справ);
- при встановленні фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей (на день установа таких фактів);
- при техногенних аваріях, пожежі або стихійних лихах, повені, землетрусу (на день закінчення явища);
- при ліквідації банку;
- при реорганізації;
- при передаванні майна банку в лізинг (оренду) та в інших випадках, передбачених законодавством України.

Для проведення інвентаризації створюється постійна інвентаризаційна комісія у складі працівників банку з обов'язковою участю головного бухгалтера або його заступника. Інвентаризаційна комісія створюється строком на один рік. Комісію очолює керівник установи або його заступник. Проведення інвентаризації має документально оформлятися.

Основні засоби та нематеріальні активи, які виявлені як надлишок, підлягають оприбуткуванню. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 4300, 4400, 4500;

Кредит: 6499.

Вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, яких не вистачає) необоротних активів списується на витрати звітного періоду. Суми нестач і втрат від псування цінностей до встановлення осіб, які повинні відшкодувати нестачі або втрати, відображаються за позабалансовими рахунками. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення:

Дебет: 7490, 4309, 4409, 4509;
Кредит: 4300, 4400, 4500;

одночасно:

Дебет: 9617;

Кредит: група 991.

Після встановлення осіб, які повинні відшкодувати збитки, належна для відшкодування сума зараховується до дебіторської заборгованості та доходу звітного періоду, а також здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 3552;

Кредит: 6499;

одночасно:

Дебет: група 991;

Кредит: 9617.

При відшкодуванні вартості основних засобів і нематеріальних активів здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 1200, 2600, 2620, 2650;

Кредит: 3552.

Якщо невідшкодована частина збитків буде визнана сумнівною для отримання, то в бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 3580;

Кредит: 3552.

Відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку України на суму сумнівної дебіторської заборгованості формується резерв і відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: 7705;

Кредит: 3590.

При визнанні дебіторської заборгованості безнадійною, тобто якщо немає впевненості щодо її повернення боржником або за якою минув строк позовної давності, у бухгалтерському обліку здійснюється таке проведення:

Дебет: 3590;

Кредит: 3580.

Списана безнадійна заборгованість враховується за позабалансовим рахунком 9617 і відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

Дебет: 9617;

Кредит: група 991.

9.2. Облік запасів матеріальних цінностей

Організація бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України, яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 10.12.2004 р. № 625.

Запаси – це активи, які утримуються для забезпечення безперервної роботи банку, надання послуг.

Запаси матеріальних цінностей визнаються активом, якщо є імовірність того, що банк отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, а їх вартість може бути достовірно визначена.

До складу запасів матеріальних цінностей включаються матеріальні цінності, які призначені для забезпечення безперервної роботи банку, надання послуг. Запаси матеріальних цінностей складаються з господарських матеріалів, малоцінних і швидкозношуваних предметів, що використовуються не більше одного року.

Запаси матеріальних цінностей в обліку відображаються за первісною вартістю, включаючи витрати на доставку, податки, збори та інші обов'язкові платежі, крім тих, які згодом відшкодовуються банку, за балансовим рахунком 3400.

Первісна вартість – це фактична сума коштів, сплачена за певну одиницю запасів матеріальних цінностей під час її придбання, включаючи витрати на доставку, податки, збори та інші обов'язкові платежі, крім тих, які згодом повертаються банку.

Бухгалтерський облік операцій із запасами матеріальних цінностей, ювілейними і пам'ятними монетами карбованцевого номіналу здійснюється за рахунками:

- 1001 А “Банкноти та монети в касі банку”;
- 1200 А “Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України”;
- 1500 АП “Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках”;
- 1819 А “Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками”;
- 1919 П “Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками”;
- 2600 АП “Кошти на вимогу суб'єктів господарювання”;
- 2620 АП “Кошти на вимогу фізичних осіб”;
- 2650 АП “Кошти на вимогу небанківських фінансових установ”;
- 2909 П “Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку”;

- 3400 А “Запаси матеріальних цінностей на складі”;
- 3402 А “Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб”;
- 3409 А “Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя”;
- 3510 А “Дебіторська заборгованість з придбання активів”;
- 3552 А “Нестачі та інші нарахування на працівників банку”;
- 3580 А “Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями банку”;
- 3590 КА “Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку”;
- 3610 П “Кредиторська заборгованість з придбання активів”;
- 3800 АП “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;
- 3801 АП “Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів”;
- 4400 А “Основні засоби”;
- 4430 А “Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами”;
- 4500 А “Інші необоротні матеріальні активи”;
- 4530 А “Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)”;
- 6399 П “Інші операційні доходи”;
- 6499 П “Інші доходи”;
- 6715 П “Повернення раніше списаної безнадійної іншої дебіторської заборгованості та інших активів банку”;
- 7405 А “Витрати на спеодяг та інші засоби захисту працівників”;
- 7409 А “Інші витрати на утримання персоналу”;
- 7420 А “Витрати на утримання власних основних засобів і нематеріальних активів”;
- 7421 А “Витрати на утримання основних засобів, що отримані у фінансовий лізинг (оренду)”;
- 7431 А “Господарські витрати”;
- 7432 А “Витрати на охорону”;
- 7433 А “Інші експлуатаційні витрати”;
- 7442 А “Поштово-телефонні витрати”;
- 7454 А “Представницькі витрати”;
- 7455 А “Витрати на маркетинг і рекламу”;
- 7491 АП “Втрати від уцінки запасів на продаж”;
- 7499 А “Інші витрати”;
- 7705 АП “Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку”;
- 9500 А “Отримана застава”;
- 9510 П “Надана застава”;

- 9615 А “Списана у збиток дебіторська заборгованість”;
9617 А “Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами”;
9819 А “Інші цінності і документи”;
групи 990 “Контррахунки для рахунків розділів 90–95”;
групи 991 “Контррахунки для рахунків розділів 96–98”.

Передавання матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію або їх реалізацію банки здійснюють за вартістю, що визначається за одним із таких методів.

Метод вартості перших за часом надходження запасів: “перше надходження – перший видаток” (**FIFO**) передбачає, що цінності, які надійшли на склад першими, першими і передаються в експлуатацію.

Метод середньозваженої вартості передбачає, що під час надходження матеріальних цінностей середньозважена вартість кожної одиниці товару на складі має бути перерахована. Надалі передавання запасів зі складу в експлуатацію проводиться за цією вартістю, доки на склад не надійдуть нові матеріальні цінності і не відбудеться новий перерахунок середньої вартості цінностей. Вартість кожної одиниці запасів визначається як середня величина вартості цінностей на початок облікового періоду та вартості подібних цінностей, придбаних протягом цього облікового періоду. Середньозважена вартість одиниці запасів матеріальних цінностей дорівнює сумі вартості наявних та отриманих запасів, поділеній на кількість одиниць запасу цінностей.

Метод ідентифікованої вартості передбачає ведення записів за кожною окремою одиницею запасів, які придбані, передані в експлуатацію або реалізовані.

За ідентифікованою вартістю оцінюються запаси, які не замінюють один одного.

Вибір методу визначення вартості запасів матеріальних цінностей обумовлюється обліковою політикою банку.

Придбані матеріальні цінності, що надходять на склад у запас, у бухгалтерському обліку відображаються за первісною вартістю за рахунком 3400.

Придбання матеріальних цінностей за національну валюту відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

- попередня оплата:
Дебет: 3510;
Кредит: 1200, 2600.

- отримання матеріальних цінностей:

Дебет: 3400;

Кредит: 3510.

Придбання матеріальних цінностей за іноземну валюту відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

- попередня оплата:

Дебет: 3510;

Кредит: 1500 – на суму в іноземній валюті;

- отримання матеріальних цінностей та закриття дебіторської заборгованості з придбання активів:

Дебет: 3800;

Кредит: 3510;

Дебет: 3400 – на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату перерахування коштів в іноземній валюті;

Кредит: 3801.

Якщо оплата за матеріальні цінності, придбані за національну валюту, здійснюється відповідно до умов договору після їх отримання, у бухгалтерському обліку виконуються такі проведення:

- отримання матеріальних цінностей:

Дебет: 3400;

Кредит: 3610;

- перерахування коштів за отримані матеріальні цінності:

Дебет: 3610;

Кредит: 1200, 2600.

Якщо оплата за матеріальні цінності, придбані за іноземну валюту, здійснюється після їх отримання, то в бухгалтерському обліку виконуються такі проведення:

- отримання матеріальних цінностей:

Дебет: 3400 – на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату отримання запасів;

Кредит: 3801;

Дебет: 3800;

Кредит: 3610 – на суму в іноземній валюті;

- перерахування коштів за отриманими матеріальними цінностями:

Дебет: 3610;

Кредит: 1500 – на суму в іноземній валюті.

Якщо банк не має складу, то придбані матеріальні цінності відображаються за балансовим рахунком 3402. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- за умови попередньої оплати:

Дебет: 3402;

Кредит: 3510;

- при передаванні матеріальних цінностей в експлуатацію:

Дебет: 7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7442, 7454,
7455, 7499;

Кредит: 3402.

Запаси матеріальних цінностей можуть списуватися з балансу після передачі їх в експлуатацію, за непридатністю для подальшого використання, недостачі, безоплатної передачі філіям (відділенням) банку та іншим банкам і організаціям, реалізації тощо.

При видачі в експлуатацію вартість матеріальних цінностей списується на витрати:

Дебет: 7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7442, 7454,
7455, 7499;

Кредит: 3400.

Використання матеріальних цінностей для створення та поліпшення основних засобів відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

- на суму вартості матеріальних цінностей, виданих зі складу:

Дебет: 3402;

Кредит: 3400;

- на суму вартості матеріальних цінностей, які використані для створення та поліпшення основних засобів:

Дебет: 4430, 4530;

Кредит: 3402;

- на суму поліпшення та створення об'єкта основних засобів:

Дебет: 4400, 4500;

Кредит: 4430, 4530.

Видача господарських матеріалів зі складу в підзвіт у бухгалтерському обліку відображається таким проведенням:

Дебет: 3402;

Кредит: 3400.

Господарські матеріали, видані в підзвіт і використані на господарські потреби, списуються і відображаються в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- повернення підзвітною особою отриманих господарських матеріалів на склад:

Дебет: 3400;

Кредит: 3402;

- використання підзвітною особою отриманих господарських матеріалів за призначенням:

Дебет: рахунки витрат залежно від використання цінностей за призначенням;

Кредит: 3402.

Пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності підлягають списанню з балансу. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 7499;

Кредит: 3400.

Вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, яких не вистачає) матеріальних цінностей списується на витрати звітного періоду. Суми витрат від псування цінностей до часу встановлення осіб, які повинні відшкодувати нестачу, відображаються за позабалансовими рахунками. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- визнання витрат звітного періоду:

Дебет: 7499;

Кредит: 3400, 3402.

За позабалансовим рахунком здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 9617;

Кредит: групи 991;

- після встановлення осіб, які повинні відшкодувати збитки, належна до відшкодування сума відноситься до дебіторської заборгованості та доходу звітного періоду. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 3552;

Кредит: 6499.

За позабалансовим рахунком здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: групи 991;

Кредит: 9617;

- при відшкодуванні вартості матеріальних цінностей здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 1001, 1200;

Кредит: 3552;

- якщо невідшкодована частина збитків визнана сумнівною щодо її погашення боржником, у бухгалтерському обліку здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 3580;

Кредит: 3552.

При реалізації запасів матеріальних цінностей дохід або витрати від реалізації визначаються як різниця між вартістю продажу та вартістю, яка розрахована за одним із методів. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- при перевищенні визначеної вартості матеріальних цінностей над виручкою від реалізації:

Дебет: 1001, 1200, 2600, 2620, 2650; 7499;

Кредит: 3400;

- при перевищенні виручки від реалізації понад визначену вартість матеріальних цінностей:

Дебет: 1001, 1200, 2600, 2620, 2650;

Кредит: 3400; 6499.

Облік ювілейних монет, які мають номінал і не є засобом платежу. Придбання ювілейних монет, які не є засобом платежу, відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- при перерахуванні коштів Національному банку України за ювілейні монети здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 1819;

Кредит: 1200 – за відпускною ціною Національного банку України;

- при отриманні ювілейних монет:

Дебет: 3400;

Кредит: 1819.

Реалізація ювілейних монет клієнтам (банкам) відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

- при отриманні коштів від клієнтів (банків) за ювілейні монети здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 1001, 1200, 2600, 2650, 2620 – за відпускною ціною банку;

Кредит: 1919; 2909;

- видача клієнтам (банкам) ювілейних монет у бухгалтерському обліку відображається таким проведенням:

Дебет: 1919; 2909;

Кредит: 3400 – за відпускною ціною Національного банку України;
6399 – на суму різниці між відпускною ціною банку і відпускнуою ціною Національного банку України.

При використанні монет на представницькі цілі в бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

Дебет: 7454 – за відпускною ціною Національного банку України;

Кредит: 3400.

9.3. Облік розрахунків з персоналом

Заробітна плата працівників, які перебувають у штаті банку, визначається штатним розкладом, який затверджується керівником банку. У штатному розкладі визначаються місячні посадові оклади працівників банку.

Працівникам, які перебувають у штаті банку, може виплачуватись основна та додаткова заробітна плата.

Основна заробітна плата визначається за кількістю відпрацьованих днів протягом місяця і виплачується, як правило, 2 рази за місяць: 16 числа кожного місяця – заробітна плата за першу половину місяця (аванс); 1 числа кожного місяця – заробітна плата за другу половину місяця.

Додаткова заробітна плата виплачується у вигляді премій.

Заробітна плата працівників, які не перебувають у штаті банку, визначається трудовою угодою.

Облік нарахованих сум заробітної плати працівників, які перебувають у штаті банку, та працівників, які не перебувають у штаті банку, здійснюється за рахунком 3652 П „Нарахування працівникам банку за заробітною платою”. Витрати на оплату праці відображаються за рахунком 7400 А “Основна та додаткова заробітна плата”.

Із заробітної плати працівників банку здійснюється утримання сум на користь третіх осіб, а саме: прибуткового податку, пенсійних внесків, внесків до фондів соціального страхування.

Нормативними документами, які визначають порядок і розміри здійснення зборів до фондів соціального спрямування,

а також прибуткового податку з доходів працівників банку є:

- Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” №400/97-ВР від 26.06.1997 р. (зі змінами та доповненнями);
- Закон України “Про збір на обов’язкове соціальне страхування” №403/97-ВР від 26.06.1997 р. (зі змінами та доповненнями).

Враховуючи часті зміни в нормативних актах, порядок утримання і ставки в посібнику не наводяться.

Облік сум, які утримуються на користь третіх осіб, здійснюється за рахунком 3653 П “Утримання з працівників банку на користь третіх осіб”.

За час непрацездатності (за листами непрацездатності) працівникам виплачується основна заробітна плата, яка частково або повністю залежить від трудового стажу:

- якщо трудовий стаж до 5 років – 60% середньої заробітної плати;
- якщо трудовий стаж від 5 до 8 років – 80%;
- якщо трудовий стаж більше 8 років – 100%.

Нарахування відпускних здійснюється залежно від середньої заробітної плати за рік. При нарахуванні відпускних не враховуються виплати за листками непрацездатності. Облік нарахованих сум відпускних до сплати здійснюється за рахунком 3654 П „Нараховані відпускні до сплати”. Витрати на сплату відпускних відображаються за рахунком 7400 А „Основна та додаткова заробітна плата”.

Нараховані та невикористані протягом 3 днів суми заробітної плати, відпускних депонуються на рахунку 3659 П „Інші нарахування працівникам банку”.

В аналітичному обліку на кожного працівника банку ведеться аналітичний рахунок – розрахункова картка. Працівникам банку видаються витяги з особових рахунків.

Основні бухгалтерські проведення:

1. Нарахування сум за оплатою праці:

Дт 7400 – Кт 3652.

2. Утримання сум на користь третіх осіб:

Дт 3652 – Кт 3653.

3. Перерахування сум на користь третіх осіб:

Дт 3653 – Кт 1200.

4. Виплата сум за оплатою праці:

Дт 3652 – Кт 1001, 2924.

5. Виплата сум за листками непрацевдатності:

Дт 3559 – Кт 1001, 2924.

6. Погашення дебіторської заборгованості за листками непрацевдатності за рахунок утримань з працівників банку на користь третіх осіб:

Дт 3653 – Кт 3559;

7. Нарахування сум відпускних:

Дт 7400 – Кт 3654;

8. Виплата відпускних:

Дт 3654 – Кт 1001, 2924;

9. Депонування сум заробітної плати, відпускних:

Дт 3652 – Кт 3659;

10. Виплата депонованих сум заробітної плати, відпускних:

Дт 3659 – Кт 1001.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Наведіть визначення таких понять:

- 1) капітальні інвестиції;
- 2) ліквідаційна вартість;
- 3) об'єкт основних засобів;
- 4) операційний цикл;
- 5) залишкова вартість.

Завдання 2

Вибрати правильну відповідь:

1) придбані (створені) основні засоби та нематеріальні активи зараховуються на баланс банку за:

- первісною вартістю;
- залишковою вартістю;
- ліквідаційною вартістю;

2) вибір методу нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних актів визначається:

- Національним банком України;
- банком самостійно;
- банком за погодженням з НБУ;

3) передачу матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію або на реалізацію банки здійснюють за вартістю, що визначається за одним із таких методів:

- середньозваженої вартості;
- ідентифікованої вартості відповідної одиниці запасів;
- вартості перших надходжень запасів – ”перше надходження – перший видаток” (ФІФО);
- вартості останніх надходжень запасів – ”останнє надходження – перший видаток” (ЛІФО).

Завдання 3

Скласти проводки за такими операціями:

1. Нарахована заробітна плата.
2. Нарахована амортизація основних засобів та нематеріальних активів.
3. Придбані основні засоби з передплатою через коррахунок.
4. Видані господарські матеріали зі складу в підзвіт підзвітній особі.
5. Реалізовано нематеріальний актив, залишкова вартість перевищує виручку від реалізації.
6. Реалізовано нематеріальний актив, виручка від реалізації перевищує залишкову вартість.
7. Списано з балансу основні засоби.
8. Оприбутковано надлишок основних засобів, який було виявлено при проведенні інвентаризації.
9. Погашення дебіторської заборгованості за листками непрацездатності за рахунок відрахувань до фонду соціального страхування.

Завдання 4

Нарахувати амортизацію автомобіля із застосуванням таких методів: прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного.

Первісна вартість автомобіля – 10 000 грн.

Ліквідаційна вартість – 3000 грн.

Амортизована вартість – 7000 грн.

Визначений строк корисного використання – 5 років.

Завдання 5

Банк придбав автомобіль за 25 000 грн. Строк корисного використання – 7 років. Ліквідаційна вартість автомобіля – 4000 грн. Необхідно розрахувати річну суму амортизаційних нарахувань.

Через 2 роки експлуатації банк вирішив, що строк корисного використання автомобіля зменшився з 7 до 5 років. Розрахувати нову річну суму амортизації, виходячи із залишкової вартості автомобіля та скоригувати строк корисного використання (5 років).

Завдання 6

Банк реалізував будівлю за ціною 120 000 грн.

Первісна вартість будівлі – 150 000 грн.

Знос – 50 000 грн.

Розрахувати залишкову вартість будівлі та відобразити в обліку операції з реалізації будівлі.

Завдання 7

Банк добуває господарським способом будівлю, яку він використовує. Витрати на це становлять: будівельні матеріали – 20 000 грн, заробітна плата працівникам – 10 000 грн, нарахування на фонд оплати праці – 1700 грн.

Відобразити в обліку операції з поліпшення будівлі.

Завдання 8

Відобразити в обліку операції з переоцінки комп'ютера.

Первісна вартість комп'ютера – 2000 грн.

Нарахований знос – 100 грн.

Справедлива вартість комп'ютера – 2300 грн.

Завдання 9

Відобразити в обліку операції з обліку заробітної плати.

Нарахована заробітна плата – 5000,00 грн, нараховані відпускні – 2000,00 грн, виплати за листками непрацездатності – 800 грн:

- нарахована заробітна плата та відпускні перераховані на карткові рахунки працівників банку;
- нарахована заробітна плата видана працівникам банку через касу, а нараховані відпускні через 3 дні були депоновані, а потім видані працівникам банку через касу.

Завдання 10

Розрахувати вартість запасів, що вибули, використовуючи методи середньозваженої та ФІФО.

Порівняти вплив різних методів оцінки запасів на показники:

- собівартість запасів;
- залишок на кінець;
- дохід від реалізації.

Дата	Показники	Кількість, шт.	Ціна, грн	Вартість, грн
01.02	Залишок на початок	140	11	?
14.02	Придбано	150	15	?
17.02	Продано (вартість реалізації – 25 грн)	110	?	
21.02	Придбано	120	17	?
25.02	Продано (вартість реалізації – 27 грн)	160	?	
28.02	Залишок на кінець	?	?	

Результати розрахунків занести до таблиці.

Показники	Метод оцінки вибуття запасів	
	метод середньозваженої	метод ФІФО
Собівартість		
Залишок на кінець		
Дохід від реалізації		

Контрольні питання

1. Розкрийте поняття “основні засоби”, “нематеріальні активи”, “запаси”.
2. Охарактеризуйте рахунки для обліку основних засобів та нематеріальних активів.
3. За якими статтями і в яких формах фінансової звітності відображаються внутрішньобанківські операції банку?
4. З яких витрат складається первісна вартість основних засобів і нематеріальних активів?
5. Який порядок обліку придбання основних засобів?
6. Які існують методи нарахування амортизації?
7. Назвіть методи розрахунку вартості вибуття запасів матеріальних цінностей.
8. Облік амортизації основних засобів та нематеріальних активів.
9. Який порядок обліку відшкодування недостач матеріальних цінностей при виявленні винної особи?
10. Який порядок обліку придбання основних засобів за іноземну валюту?
11. Який порядок контролю за правильністю здійснення обліку внутрішньобанківських операцій?
12. Облік вибуття запасів матеріальних цінностей.
13. Розкрийте особливості обліку сум, які утримуються на користь третіх осіб.
14. Розкрийте порядок обліку реалізації основних засобів та нематеріальних активів.
15. Розкрийте порядок проведення інвентаризації та відображення її результатів в обліку.

Облік доходів і витрат банків України

10.1. Визнання доходів і витрат

Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку інформації про доходи і витрати та порядок застосування банками основних принципів бухгалтерського обліку під час визнання та обліку доходів і витрат визначаються Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255, які розроблені відповідно до Законів України і ґрунтуються на основних принципах міжнародних стандартів фінансової звітності та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу, за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів.

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу, за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками.

Відповідно до правил бухгалтерського обліку доходів і витрат доходи і витрати банків України визнаються за таких умов:

- визнання реальної заборгованості за активами та зобов'язаннями банку;
- точне визначення фінансового результату операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг.

У результаті використання активів банку іншими сторонами доходи визнаються у вигляді процентів, роялті і дивідендів.

Проценти визнаються в тому звітному періоді, до якого вони належать, і розраховуються, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами.

Роялті визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди.

Дивіденди визнаються в періоді прийняття рішення про їх виплату.

Умовою визнання процентів і роялті є імовірність отримання банком економічної вигоди, а дивідендів – достовірно оцінений дохід.

За операціями з торгівлі фінансовими інструментами прибутки і збитки визнаються за таких умов:

- покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на активи;
- банк не здійснює подальшого управління та контролю за реалізованими активами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод банку;
- витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно оцінений, то він визнається та відображається в бухгалтерському обліку в розмірі здійснених витрат, що підлягають відшкодуванню.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, амортизація) між відповідними звітними періодами.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені.

Доходи (витрати) за одноразовими послугами, наприклад, комісії за здійснений обмін валют, надання (отримання) консультацій тощо, можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахованих доходів (витрат), якщо кошти отримані (сплачені) у звітному періоді, в якому фактично надаються (отримуються) послуги .

Доходи (витрати) за безперервними послугами, наприклад, комісії за інформаційно-розрахункове обслуговування в системі електронних платежів, за послуги користування системою електронної пошти тощо, визнаються щомісяця протягом усього

строку дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування.

Доходи (витрати) за послугами, що надаються поетапно визнаються після завершення кожного етапу операції протягом дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування.

Доходи (витрати) за послугами з обов'язковим результатом визнаються за фактом надання (отримання) послуг або за фактом досягнення передбаченого договором результату.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

- сума завдатку під заставу або в погашення кредиту, якщо це передбачено відповідним договором;
- сума надходжень за договором комісії, агентським та аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо. Кошти, які надійшли на користь комітентів, принципалів, інших контрагентів, і витрати, здійснені банком за договорами комісій тощо, які відшкодовуються клієнтами, обліковуються на рахунках класів 1, 2, 3 як кредиторська і дебіторська заборгованості відповідно;
- сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг, товарів тощо;
- надходження, які належать іншим особам;
- надходження від первинного розміщення цінних паперів;
- сума податку на додану вартість, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету і позабюджетних фондів.

Не визнаються витратами і не включаються до звіту про фінансові результати:

- платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо;
- попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг;
- погашення одержаних кредитів, повернення депозитів тощо;
- витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до чинного законодавства України.

10.2. Класифікація доходів і витрат банку

Визнані банком доходи і витрати від здійснення банківських операцій з метою їх відображення у фінансовій звітності слід розглядати як доходи і витрати, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку.

У результаті операційної діяльності в банку виникають такі доходи і витрати:

- процентні доходи і витрати;
- комісійні доходи і витрати;
- прибутки (збитки) від торговельних операцій;
- доходи у вигляді дивідендів;
- витрати на формування спеціальних резервів банку;
- доходи від повернення раніше списаних активів;
- інші операційні доходи і витрати;
- загальні адміністративні витрати;
- податок на прибуток.

Процентні доходи і витрати – операційні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), які обчислюються пропорційно часу із застосуванням ефективною ставки відсотка.

Комісійні доходи і витрати – операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, суми яких обчислюються пропорційно до сум активу чи зобов'язання або є фіксованими.

Комісії за наданими (отриманими) послугами залежно від мети їх оцінки та підстав для обліку пов'язаного з ними фінансового інструменту поділяються на:

- комісії, які є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Ці комісії визнаються в складі первісної вартості фінансового інструменту і впливають на визначення сум дисконту та премії за цим фінансовим інструментом. Якщо фінансовий інструмент обліковується за справедливою вартістю із визнанням змін справедливої вартості через прибутки/збитки, то комісії, отримані (сплачені) банком, визнаються комісійними доходами (витратами) під час первісного визнання такого фінансового інструменту;
- комісії, які отримуються (сплачуються) під час надання послуг, визнаються доходами (витратами).
- комісії, які отримуються (сплачуються) після виконання певних дій, визнаються як дохід (витрати) після завершення певної операції.

Прибутки (збитки) від торговельних операцій – результат (прибуток чи збиток) від операцій з купівлі-продажу різних фінансових інструментів.

Дохід у вигляді дивідендів – дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів з нефіксованим прибутком.

Витрати на формування спеціальних резервів банку – це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Доходи від повернення раніше списаних активів – кошти, які надійшли для погашення заборгованості, що була визнана банком безнадійною щодо повернення.

Інші операційні доходи і витрати – доходи і витрати від операцій, які не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів і витрат, зокрема: доходи (витрати) від оперативного лізингу (оренди); витрати за послуги аудиту; витрати на інкасацію; неустойки (штрафи, пені), отримані (сплачені) за банківськими операціями, та ін.

Загальні адміністративні витрати – операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків. До них належать витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо); амортизація необоротних активів; витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо); гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо); витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо); сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток, та інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком.

Податок на прибуток – операційні витрати банку, пов'язані зі сплатою податку відповідно до чинного законодавства України та з урахуванням вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо визнання відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів.

За результатами інвестиційної діяльності банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій в асоційовані компанії;
- доходи (витрати) за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи;
- доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів тощо.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;

- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, сплачені протягом звітного періоду;
- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу, та інші.

10.3. Основні принципи бухгалтерського обліку доходів і витрат

При відображенні в бухгалтерському обліку інформації про доходи і витрати банки України застосовують ряд основних принципів.

Нарахування та відповідність доходів і витрат – відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності доходів і витрат під час їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів та порівняння доходів звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів, з метою визначення фінансового результату звітного періоду.

Обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів банку.

Доходи і витрати банку відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками класів 6 та 7 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280.

Залишки за рахунками доходів і витрат відображаються наростаючим підсумком з початку року і в кінці звітного фінансового року закриваються за таких умов:

- перевищення доходів над витратами – на рахунок 5040 “Прибуток звітного року, що очікує затвердження”;
- перевищення витрат над доходами – на рахунок 5041 “Збиток звітного року, що очікує затвердження”.

Банки самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків за балансовими рахунками класів 6 і 7. Облік нарахованих доходів і витрат та фактично отриманих доходів або сплачених витрат, а також доходів і витрат, що підлягають чи не підлягають оподаткуванню, здійснюється банком на окремих аналітичних рахунках.

Облік нарахованих доходів і витрат здійснюється за відповідними рахунками класів 1, 2, 3 у кореспонденції з рахунками класів 6 та 7.

Якщо доходи (витрати) отримані (сплачені) на дату балансу, банк може не відображати їх за рахунками нарахованих доходів і витрат.

На нетто-основі, як правило, відображаються доходи і витрати, що виникають у результаті:

- реалізації та переоцінки балансової вартості цінних паперів, придбаних для здійснення торгових операцій;
- реалізації та переоцінки балансової вартості цінних паперів у портфелі на продаж;
- операцій в іноземній валюті.

Бухгалтерський облік нарахованих доходів і витрат, а також амортизація дисконту (премії) здійснюються не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо.

Величина дисконту (премії) з урахуванням сум комісій, що включаються до вартості фінансового інструменту, відноситься на процентні доходи (витрати) під час визнання такого фінансового інструменту, якщо вона є несуттєвою, тобто меншою 1% від суми номіналу.

Отримані доходи і здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються відповідно за рахунками 3600 “Доходи майбутніх періодів” та 3500 “Витрати майбутніх періодів”.

Банк щомісяця визнає суму доходів і витрат, що належить до звітного періоду, з відображенням за відповідними рахунками класів 6 і 7.

Доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображаються за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання з використанням рахунків валютної позиції групи 380 “Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів”.

У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів класів 1, 2, 3.

Якщо банк не впевнений в погашенні заборгованості за основним боргом і процентами, ураховуючи фінансовий стан боржника (контрагента банку), то така заборгованість має бути визнана та відображена в обліку як сумнівна щодо отримання.

За наявності простроченої та сумнівної заборгованості за нарахованими доходами банк формує спеціальні резерви у відповідній валюті за рахунок витрат.

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнана сумнівною і обліковується за відповідними рахунками сумнівної заборгованості, подальше нарахування доходів та їх облік банк здійснює за позабалансовими рахунками групи 960 “Не сплачені в строк доходи” до часу їх погашення клієнтом (поручителем) або до строку, визначеного в угоді.

Визнану безнадійною заборгованість за нарахованими доходами банк списує за рахунок сформованих резервів і обліковує за позабалансовими рахунками групи 960.

Критерії, строки і порядок визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною (безнадійною) визначаються згідно з обліковою політикою банку відповідно до вимог законодавства України.

Умови нарахування та сплати доходів і витрат (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки в разі порушення боржником зобов’язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України.

Для обчислення процентних доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- метод “факт/факт” передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;
- метод “факт/360” передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році – 360 днів;
- метод “30/360” передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році – 360, у місяці – 30.

10.4. Порядок застосування ефективної ставки відсотка в обліку доходів і витрат банку

Процентні доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням ефективної ставки відсотка та визначаються як добуток амортизованої собівартості на ефективну ставку відсотка.

Амортизована собівартість – це вартість, за якою оцінюються фінансовий актив, фінансове зобов’язання і яка складається із собівартості придбання, зменшеної на суму погашення основної суми боргу, збільшеної (зменшеної) на суму накопиченої

амортизації будь-якої різниці між первісною вартістю та вартістю погашення, розрахованої з використанням ефективної ставки відсотка і зменшеної на суму часткового списання внаслідок зменшення корисності.

Ефективна ставка відсотка – ставка, яка точно дисконтує очікуваний потік майбутніх грошових платежів або надходжень упродовж очікуваного терміну дії фінансового інструменту до чистої балансової вартості (амортизованої собівартості) цього інструменту.

Балансова вартість – це вартість, за якою актив, зобов'язання та власний капітал відображаються в балансі. Балансова вартість для фінансового активу та фінансового зобов'язання складається з основної суми, нарахованих процентів та неамортизованої премії і дисконту, суми переоцінки, суми визнаного зменшення корисності.

Для розрахунку ефективної ставки відсотка визначаються потоки грошових коштів з урахуванням усіх умов договору за фінансовим інструментом, у тому числі включаються всі комісії та інші сплачені або отримані сторонами суми, які є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Якщо достовірно оцінити потоки грошових коштів або очікуваний строк дії фінансового інструменту неможливо, використовуються потоки грошових коштів, передбачені відповідним договором, протягом строку дії цього договору.

Якщо в подальшому реальні значення і строки потоків грошових коштів будуть відрізнятися від запланованих, на дату балансу необхідно скоригувати балансову вартість фінансового інструменту.

Банки самостійно розробляють методику визначення ефективної ставки відсотка.

Ефективна ставка відсотка може не застосовуватися до фінансового інструменту зі строком користування до одного року, а також якщо рівень відхилення ефективної ставки відсотка за фінансовими інструментами від номінальної процентної ставки є несуттєвим за критеріями, визначеними згідно з обліковою політикою банку.

Метод ефективної ставки відсотка – це метод калькуляції амортизованої собівартості фінансового активу чи фінансового зобов'язання (групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань), а також розподілу (алокації) процентних доходів або процентних витрат протягом відповідного періоду (МСБО 39).

10.5. Особливості організації податкового обліку в банках України

У зв'язку з введенням у дію Законів України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.1997 р. № 283-ВР і “Про податок на додану вартість” від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР з'явилося поняття податкового обліку, а також кардинально змінився механізм бухгалтерського обліку. Це призвело до виникнення суперечностей між вимогами фінансового і податкового обліку, тому було запроваджено обов'язкове ведення зазначених обліків окремо.

Податковий облік – це сукупність облікових процедур, які здійснюються з метою правильного і достовірного складання податкової звітності.

Податковий облік, правила якого регламентовані, регулює взаємовідносини між платником податку і державою щодо обсягів і структур обов'язкових податкових платежів. Даний вид обліку не тільки виконує функції нарахування і сплати податків, але також надає відповідну інформацію державним органам у податкових деклараціях.

Податковий облік – це облік валових доходів і валових витрат, який здійснюється з метою визначення податку на прибуток, облік податку на додану вартість, у тому числі податкового кредиту і податкового зобов'язання, а також облік та розрахунок інших податків і зборів, сплачуваних банком.

Податковий облік використовується для складання податкової звітності, форма, правила, порядок і термін подання якої визначаються Державною податковою адміністрацією.

Податковий облік повинен вирішувати такі завдання:

1. Формування реальної величини прибутку до оподаткування на основі даних фінансового обліку.
2. Визначення правильного документально обґрунтованого об'єкта оподаткування на основі даних фінансового обліку.
3. Виявлення відхилень між прибутком до оподаткування і прибутком від діяльності для його подальшого аналізу.
4. Забезпечення обґрунтованої методики розрахунку валових доходів і валових витрат з максимально можливим їх спрощенням.
5. Пристосування фінансового обліку здійснюваних операцій банку до потреб податкового обліку валових доходів і валових витрат.

6. Визначення реальної суми податку, яка сплачується банком за певний період часу.
7. Проведення аналізу сум сплачених податків банком порівняно з попередніми періодами.
8. Забезпечення ведення досконалого документообігу щодо здійснення ряду розрахунків для різного роду податків.

Правила ведення податкового обліку встановлюються на основі чинного податкового законодавства. При внесенні змін до законодавчих і нормативних актів щодо ведення податкового обліку застосовуються норми законодавства з урахуванням цих змін.

Податковий облік організовується в порядку, який задовольняє потреби управління і служби податкового менеджменту в інформації щодо формування податкової бази від усіх видів діяльності. Водночас податковий облік обмежується створенням системи формування валових доходів і витрат, достовірності їх відображення в декларації про прибуток банку, а також повноти нарахування різних податків.

Податковий облік суттєво відрізняється від фінансового бухгалтерського, оскільки мета останнього – визначення фінансового стану підприємства і надання інформації про фінансові результати. Прерогативою податкового обліку є підстави для нарахування податку.

Вимоги законодавства, що визначені Законами про прибуток і ПДВ, кардинально змінили підхід до визначення об'єкта оподаткування. Фінансовий результат, який визначається у фінансовому обліку як різниця між доходами і витратами, не може бути основою для розрахунку податку на прибуток. Це зумовлює необхідність ведення окремого податкового обліку валових доходів і валових витрат.

Незважаючи на деякі відмінності цих видів обліку, вони мають і спільні риси. Спільне в податковому і фінансовому обліку таке:

1. Обидва базуються на єдиній первинній інформації.
2. Фіксують одні й ті самі дані і факти.
3. Основна частина інформації, отриманої в системі як фінансового, так і податкового обліку, призначена для зовнішніх користувачів.

Податковий облік у банківських установах здійснюється на підставі даних фінансового обліку, відображених за балансовими

та позабалансовими рахунками, а також окремих розрахунків за особливими видами операцій, які не відображаються у фінансовому обліку банку. Методики розрахунку фінансових результатів від здійснення таких операцій у фінансовому і податковому обліках різні.

Порядок ведення податкового обліку визначається банком самостійно, а порядок ведення фінансового обліку встановлюється Національним банком України і є обов'язковим для всіх банківських установ. Податковий облік може здійснюватись:

- позасистемно. Для визначення оподатковуваного прибутку установа банку здійснює податковий облік окремо. При здійсненні будь-якої операції, яка відноситься до валових доходів і валових витрат, необхідно одночасно відображати її як за відповідними рахунками бухгалтерського обліку, так і в системі податкового обліку;
- за позабалансовими рахунками. Установа банку може вести податковий облік на окремих позабалансових рахунках, які відкриваються банком самостійно і не враховуються при складанні фінансової звітності. Позабалансові рахунки для ведення податкового обліку зручніше відкривати відповідно до статей податкової декларації та додатків до неї;
- за балансовими рахунками. Ведення обліку валових доходів і валових витрат на балансових рахунках може здійснюватись шляхом:
 - а) відкриття нових балансових рахунків (номери рахунків визначаються банком самостійно), які не включаються в бухгалтерські та фінансові звіти;
 - б) ведення аналітичних рахунків доходів і витрат у розрізі оподатковуваних і неоподатковуваних сум.

Кожен із методів організації податкового обліку має як позитивні, так і негативні моменти. Однак найефективнішим буде той метод, який дасть можливість вивести податковий облік в окрему базу даних.

До основних податків, зборів і обов'язкових платежів які сплачують банки, належать:

1. Податок на прибуток.
2. Податок на додану вартість.
3. Податок на землю.
4. Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.

5. Внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням.
6. Внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття.
7. Збір на державне пенсійне соціальне страхування.
8. Внески на державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві.
9. Відрахування у фонд гарантування вкладів фізичних осіб.
10. Державне мито.
11. Збір за забруднення навколишнього середовища.
12. Збір за спеціальне використання водних ресурсів та збір за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту.
13. Збір за використання радіочастотного ресурсу.
14. Збір на обов'язкове державне пенсійне соціальне страхування з окремих видів господарських операцій.
15. Місцеві податки.

До місцевих податків, що сплачуються банком, належать комунальний податок і податок на рекламу.

Крім того, банки повинні мати торгові патенти на торгівлю іноземною валютою.

Місцеві податки і збори та порядок їх сплати встановлюються органами місцевого самоврядування відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, установлених законодавством України.

Податок на прибуток банки сплачують відповідно до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.1997 р. № 283-ВР. Оподатковуваний прибуток розраховується зменшенням скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань.

При визначенні прибутку, який є об'єктом оподаткування, вживаються терміни "валові доходи" та "валові витрати". Ці терміни істотно відрізняються від термінів "доходи" і "витрати банку", що підтверджує вимогу здійснювати одночасно бухгалтерський і податковий облік.

Валовий дохід – це загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі, виключній (морській) економічній зоні, так і за її межами.

Валові витрати – це сума будь-яких витрат платника податку в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних

як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які він придбав (виготовив) для подальшого використання в господарській діяльності.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” містить також інформацію про елементи, які включаються і не включаються до складу валових доходів і валових витрат.

Таблиця 10.5-1.Складові елементи валового доходу і валових витрат

Валовий дохід	Валові витрати
Елементи, що входять до їх складу:	
<ul style="list-style-type: none"> • загальні доходи від продажу товарів (робіт, послуг), у тому числі допоміжних та обслуговуючих виробництв, що не мають статусу юридичної особи, а також доходи від продажу цінних паперів та ін.; • доходи від здійснення банківських, страхових та інших операцій з надання фінансових послуг, торгівлі валютними цінностями, цінними паперами, борговими зобов'язаннями та вимогами; • доходи від спільної діяльності та у вигляді дивідендів, отриманих від нерезидентів, процентів, роялті, володіння борговими вимогами, а також доходів від здійснення операцій лізингу (оренди); • доходи, не враховані в розрахунках валового доходу періодів, що передують звітному, та виявлені у звітному періоді; • доходи з інших джерел, у тому числі, але не виключно, у вигляді: <ul style="list-style-type: none"> - сум коштів страхового резерву, використаних не за призначенням; - вартості матеріальних цінностей, переданих платнику податку згідно з договорами зберігання та використаних ним у власному виробничому чи господарському обороті; - сум безповоротної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному періоді, вартості товарів (робіт, послуг), безоплатно наданих платнику податку у звітному періоді; 	<ul style="list-style-type: none"> • суми будь-яких витрат, сплачених протягом звітного періоду у зв'язку з підготовкою, організацією, веденням виробництва, продажем продукції та ін.; • суми витрат, не віднесені до складу валових витрат минулих звітних податкових періодів у зв'язку з втратою, знищенням чи псуванням; • суми безнадійної заборгованості в частині, що не була віднесена до валових витрат, у випадку, коли заходи не призвели до позитивного результату; • суми витрат, не враховані в минулих податкових періодах у зв'язку з допущеними помилками і виявлені у звітному податковому періоді при розрахунку податкового зобов'язання; • суми коштів або вартість майна, добровільно перераховані (передані) організаціям роботодавців та їх об'єднанням, створеним відповідно до Закону з цього питання, у вигляді вступних, членських та цільових внесків, але не більше 0,2 відсотка фонду оплати праці платника податку в розрахунку за звітний рік; • суми витрат, пов'язаних з поліпшенням основних фондів у межах, установлених Законом, та суми перевищення балансової вартості основних фондів і нематеріальних активів над вартістю їх продажу, визначені в порядку, установленому ст. 8 цього Закону

Продовження табл. 10.5-1

Валовий дохід	Валові витрати
<ul style="list-style-type: none"> - сум штрафів та/або неустойки чи пені, фактично одержаних за рішенням сторін договору; - сум дотацій і субсидій з фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або бюджетів, отриманих платником податку, та ін. 	
Елементи, що не входять до їх складу:	
<ul style="list-style-type: none"> • суми податку на додану вартість, отримані (нараховані) платником податку на додану вартість; • суми коштів чи вартість майна, отримані платником податків як компенсація за примусове відчуження державою іншого майна платника податків у випадках, передбачених законодавством; • суми коштів чи вартість майна, отримані платником податків за рішенням суду або внаслідок задоволення претензій у порядку, установленому законодавством як компенсація прямих витрат чи збитків та ін.; • суми доходів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування від надання державних послуг (видача дозволів, ліцензій, сертифікатів, посвідчень, реєстрації, інших послуг, обов'язковість придбання яких передбачена законодавством), у разі зарахування таких доходів до відповідних бюджетів; • вартість основних фондів, отриманих платником податку безоплатно з метою їх експлуатації у випадках, передбачених законодавством, якщо такі фонди отримані за рішенням органів центральної виконавчої влади 	<ul style="list-style-type: none"> • потреби, не пов'язані з веденням господарської діяльності, а саме: <ul style="list-style-type: none"> - організація та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг і відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків, крім благодійних внесків і пожертвувань неприбутковим організаціям та витрат, пов'язаних з проведенням рекламної діяльності; - сплата податку на прибуток підприємств, податку на нерухомість, а також податків, установлених пунктами 7.8, 10.2 і статтею 13 Закону; сплата податку на додану вартість, сплата податків на доходи фізичних осіб; - сплата штрафів та/або неустойки чи пені за рішенням сторін договору або за рішенням відповідних державних органів, суду; - виплата дивідендів; - виплата винагород або інших видів заохочень, пов'язаних з платником податку, фізичним чи юридичним особам у разі, якщо немає документальних доказів, що таку виплату або заохочення було проведено як компенсацію за фактично надану послугу (відпрацьований час)

Прибуток банків – платників податку оподатковується за ставкою 25 відсотків до об'єкта оподаткування.

Податок на додану вартість в Україні регулюється законом України “Про податок на додану вартість” від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР. Специфіка банківської діяльності передбачає, що в основному операції з надання банківських послуг не є об'єктами оподаткування.

До банківських операцій, які оподатковуються ПДВ, належать:

- надання консультаційних послуг;
- надання послуг оперативної оренди;
- надання послуг з реєстрації прав на заставлене рухоме майно;
- надання послуг з розрахунково-касового обслуговування клієнтів банку;
- надання послуг факторингу у випадку, коли об'єктом факторингу не є валютні цінності;
- надання послуг з інкасації боргових вимог тощо;
- продаж товарно-матеріальних цінностей третім особам;
- безплатна передача товарів та безплатне надання оподатковуваних послуг як з метою реклами, так і без такої мети;
- придбання послуг і товарів від нерезидентів з метою використання їх на митній території України.

Не оподатковуються такі операції та послуги:

- випуск (емісія), розміщення та продаж за грошові кошти цінних паперів, що випущені в обіг (емітовані) суб'єктом підприємницької діяльності, Національним банком України, Міністерством фінансів України, органами місцевого самоврядування;
- передача майна орендодавця (лізингодавця), який є резидентом, у користування орендарю (лізингоотримувачу) згідно з умовами договору оренди (лізингу) та його повернення орендодавцю (лізингодавцю) після закінчення дії такого договору;
- обіг валютних цінностей, у тому числі національної та іноземної валюти, банківських металів, банкнот і монет Національного банку України;
- надання послуг з інкасації, розрахунково-касового обслуговування, залучення, розміщення та повернення грошових коштів за договорами позики, депозиту, вкладу, доручення; здійснення управління і переуступки фінансових кредитів, кредитних гарантій і банківських поручительств особою, яка надала такі кредити, гарантії або поручительства; торгівля за грошові кошти або цінні папери борговими зобов'язаннями, факторингові операції, якщо об'єктом боргу є валютні

цінності, цінні папери, у тому числі компенсаційні папери (сертифікати), інвестиційні сертифікати та житлові чеки;

- виплата дивідендів та роялті в грошовій формі або у формі цінних паперів (корпоративних прав).

Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів сплачується на підставі Закону України “Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів” від 11.12.1991 р. № 1963-ХІІ. Згідно з вимогами Закону обов’язок сплати податку за транспортні засоби не залежить від фактичного використання транспортного засобу. Тобто, якщо транспортний засіб банком зареєстрований у встановленому порядку, але не використовується, наприклад, у зв’язку з тим, що зберігається з метою реалізації або знаходиться в неробочому стані, податок за такий транспортний засіб має сплачуватись на загальних підставах, доки він не буде знятий з реєстрації в органах ДАІ.

Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів обчислюється юридичними особами на підставі звітних даних про кількість транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів за станом на 1 січня поточного року.

Податок за землю або орендна плата за землю сплачується банком до бюджету на підставі Закону України “Про плату за землю” від 03.07.1992 р. № 2535-ХІІ. Податок сплачується за землі, які знаходяться у власності банку або в його господарському використанні на підставі оформлених землевідрядних документів, які зареєстровані за банком у земельному кадастрі.

Ставки земельного податку із земель, грошову оцінку яких проведено, встановлюються в розмірі одного відсотка від їх грошової оцінки.

Податок на землю або плата за землю, що використовується у виробничих цілях, на якій розташовані виробничі об’єкти (виробничі приміщення, споруди, автостоянки, гаражі та ін.), включається в податковому обліку до складу валових витрат у повному обсязі. За землі невиробничого характеру податок сплачується за рахунок прибутку в податковому обліку і до складу валових витрат не включається.

Страхові внески на загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням, для банків розраховуються виходячи з сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що підлягають обкладанню податком на

доходи громадян. Найманий працівник – це фізична особа, яка працює за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, або у фізичної особи. Об'єктом нарахування внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням, для працівників – найманих осіб є суми оплати праці у вигляді основної та додаткової заробітної плати, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які підлягають обкладанню податком на доходи громадян.

Розмір внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням, становить 2,9 відсотка для роботодавців.

Внески на обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття для банків нараховуються у відсотках до сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включають витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, інших заохочувальних і компенсаційних виплат. Для найманих працівників внески розраховуються у відсотках, виходячи з сум оплати праці, що включають основну та додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які підлягають обкладанню податком на доходи громадян. Розмір страхових внесків щорічно за поданням Кабінету Міністрів України встановлюється Верховною Радою України відповідно для роботодавців та застрахованих осіб одночасно із затвердженням Державного бюджету України на поточний рік.

Платниками збору на державне пенсійне соціальне страхування є банк – роботодавець та застраховані особи – фізичні особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), і фізичні особи, які виконують роботи за цивільно-правовими договорами. Об'єктом оподаткування для роботодавців є фактичні витрати на оплату праці працівників, які включають витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат. Об'єктом оподаткування для застрахованих осіб є сукупний оподатковуваний дохід, обчислений відповідно до законодавства.

Страхові внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності,

сплачуються з 01.04.2001 р. на підставі Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. Даний вид страхування здійснюється в безособовій формі. Усі фізичні особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), вважаються застрахованими з моменту набрання чинності цим Законом. Платником страхових внесків є роботодавець. Розрахунок розміру річного страхового внеску для кожного підприємства проводиться Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

Відрахування до фонду гарантування вкладів фізичних осіб банки здійснювали на підставі Указу Президента України “Про затвердження Положення про порядок створення фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів” від 10.09.1998 р. № 996/98. З 19.10.2001 р. набрав чинності Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” від 20.09.2001 р. № 2740-III, згідно з яким відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб були включені до переліку обов’язкових податків і зборів в Україні. Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у вигляді початкового внеску, регулярних та спеціальних відрахувань здійснюються банком у повному обсязі за рахунок валових витрат.

Суми сплаченого банком державного мита у зв’язку з веденням операційної діяльності, у тому числі державне мито за звернення із заявами до суду, за вчинення нотаріальних дій, за бланки векселів, які купуються банком для емісії власних векселів, відносяться в податковому обліку до складу валових витрат у повному обсязі.

Збір за забруднення навколишнього середовища банки сплачують за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними та стаціонарними джерелами забруднення. Цей збір згідно із Законом України “Про систему оподаткування” є обов’язковим. До пересувних джерел забруднення належить автомобільний транспорт, який використовується банком, а до стаціонарних джерел забруднення – дизель-генератори, які використовуються для вироблення електроенергії.

Збір за спеціальне використання водних ресурсів та за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту сплачується на підставі Водного кодексу. Збір сплачується за використання водних ресурсів, крім використання води для задоволення питних і санітарно-гігієнічних потреб. Якщо банк,

використовує воду для забезпечення не тільки питних і санітарно-гігієнічних цілей, а й потреб іншої діяльності, наприклад, миття автотранспортних засобів господарським способом, використання води орендарями на виробничі цілі, то в такому випадку за обсяг води, використаний на ці цілі, розраховується та сплачується збір за використання води.

Збір за використання радіочастотного ресурсу сплачується за виділені в установленому порядку смуги радіочастот користувачами радіочастотного ресурсу, діяльність яких пов'язана з використанням радіоелектронних засобів та/чи радіовипромінювальних пристроїв в установленому законодавством порядку.

Відповідно до Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування” від 15.07.1999 р. № 967-14 сплачується пенсійний збір за проведення таких видів операцій:

- купівля-продаж іноземної валюти;
- торгівля ювелірними виробами;
- придбання нерухомого майна;
- продаж легкових автомобілів;
- надання послуг стільникового рухомого зв'язку;
- торгівля тютюновими виробами.

Банки сплачують лише збір за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, з придбання легкових автомобілів та з придбання нерухомого майна. Платниками збору на державне пенсійне страхування за послуги стільникового зв'язку є підприємства, які надають послуги стільникового зв'язку. Користувачі послуг стільникового зв'язку, до яких належать і банки, указаний збір лише відшкодовують підприємствам зв'язку в складі вартості використаних послуг.

Збір на державне пенсійне страхування сплачується банками за операціями з купівлі іноземної готівкової та безготівкової валюти для власних потреб.

Щодо збору на державне пенсійне страхування, який перераховується банком за операції з купівлі іноземної валюти за дорученням та за рахунок клієнтів, сплата його здійснюється за рахунок коштів цих клієнтів.

Порядок розрахунку та сплати комунального податку встановлений статтею 15 Декрету Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 р. № 56-93 та спеціальними рішеннями місцевих органів влади. Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України комунальний податок сплачується від річного фонду оплати праці, обчисленого виходячи з розміру неоподаткованого

мінімуму доходів громадян. Порядок і ставки податку (не більше 10%) установлюються місцевими органами влади.

Кількість працюючих при розрахунку податку визначається як середньоспискова чисельність штатних працівників.

Патентуванню підлягають операції банку з торгівлі готівковими валютними цінностями, які здійснюються в пунктах обміну іноземної валюти. Торгівля готівковими валютними цінностями – це продаж готівкової іноземної валюти, інших готівкових платіжних засобів в іноземній валюті, у тому числі дорожніх, банківських і персональних чеків, а також операції з дебетування кредитних (дебетових) карток в обмін на валюту України, інших готівкових платіжних засобів у валюті України, а також в обмін на іншу іноземну валюту.

При цьому згідно з вимогами Закону України “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” від 23.03.1996 р. № 98/96-ВР патентуванню підлягає як торгівля іноземними валютними цінностями в обмінних пунктах уповноважених банків у межах операційних залів, так і в обмінних пунктах уповноважених банків, що розташовані поза операційними залами.

Отже, банки сплачують податки на загальних підставах, установлених Законом України “Про систему оподаткування”.

10.6. Облік податків у фінансовій звітності

Визначення сум податків і контроль за їх сплатою банки здійснюють відповідно до норм чинного податкового законодавства України. За основу береться таке правило: фінансовий облік має надавати повну та об’єктивну інформацію про фінансовий стан банку і результати його діяльності незалежно від правил та вимог податкового законодавства. Такий підхід зумовлює певну різницю у визначенні активів, зобов’язань, доходів та витрат банку і, як наслідок, – відмінність між обліковим (за даними фінансового обліку) та податковим прибутком. Підходи МСБО 12 “Податок на прибуток” базуються на такому тлумаченні цих категорій: **обліковий прибуток** – це чистий прибуток або збиток без урахування податкових витрат; **оподатковуваний прибуток** (податковий збиток) – це прибуток (збиток), визначений за нормами податкового законодавства, тобто це база оподаткування, на підставі якої визначається податок на прибуток як зобов’язання до сплати або як актив до відшкодування.

П(С)БО 17 пояснює основні терміни щодо податку на прибуток так: **обліковий прибуток (збиток)** – це сума прибутку

(збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у звіті про фінансові результати за звітний період. Тобто йдеться про економічний прибуток від діяльності суб'єкта господарювання; **податковий прибуток (збиток)** – це сума прибутку (збитку), визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за звітний період.

Усі відмінності між обліковим і податковим прибутком можна класифікувати як постійні та тимчасові різниці.

Постійні різниці між податковим та обліковим прибутками зумовлені тим, що окремі витрати і доходи включаються до розрахунку облікового прибутку (збитку), але не враховуються при визначенні податкового прибутку (збитку) або визнаються з метою оподаткування, але не визнаються у фінансових звітах.

Тимчасові різниці між податковим та обліковим прибутками – це різниці в часі, які виникають унаслідок того, що період, у якому окремі доходи або витрати включаються до складу податкового прибутку, не збігається з періодом, у якому ці статті включені для обчислення облікового прибутку.

Отже, **постійна різниця** – це різниця між податковим прибутком (збитком) і обліковим прибутком (збитком) за певний період, що виникає в поточному звітному періоді та не анулюється в наступних звітних періодах, а **тимчасова різниця** – різниця між оцінкою активу або зобов'язанням за даними фінансової звітності та податковою базою цього активу або зобов'язаннями відповідно.

У табл. 10.6-1 наведені деякі причини виникнення таких відмінностей. Наприклад, благодійні внески, які перевищують 4% суми прибутку минулого періоду, за чинним законодавством України не визнаються витратними статтями податкового обліку, однак у повному обсязі визнаються у фінансовому обліку. Тому бухгалтер, який займається податковим обліком, повинен досконало знати норми та вимоги чинного Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” у частині оподаткування банків.

Основні положення обліку податку на прибуток у банках визначені в Інструкції “Про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів”, затвердженій постановою Національного банку України від 19.03.2003 р. № 121.

Інструкція “Про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів” оперує двома видами тимчасових різниць:

Таблиця 10.6-1. Причини виникнення різниць у бухгалтерському та податковому обліках

Стаття	Бухгалтерський облік	Податковий облік	Різниця
Витрати на утримання легкового автотранспорту	Включають до складу операційних витрат	Не включають у валові витрати	Постійна
Витрати на благодійні чи соціальні потреби	Включають до складу операційних витрат	Не включають або включають частково у валові витрати	Постійна
Витрати майбутніх періодів	Відображають у складі активів, згідно з принципом відповідності поступово включають до складу витрат періоду	Включають у повному обсязі до валових витрат	Тимчасова
Сума амортизації необоротних активів	Строк корисної експлуатації та метод нарахування визначаються банком самостійно	Визначається Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств"	Тимчасова
Аванси одержані	Відображають у балансі як зобов'язання	Входять до складу валових доходів	Тимчасова
Аванси видані	Відображають у балансі як дебіторську заборгованість	Входять до складу валових витрат	Тимчасова
Доходи майбутніх періодів	Відображають у балансі в складі зобов'язань, згідно з принципом відповідності поступово визнають як дохід	Входять до складу валових доходів	Тимчасова
Штрафи	Входять до складу операційних витрат	Не включають у валові витрати	Постійна

1) *тимчасова різниця, що підлягає вирахуванню*, тобто призводить до зменшення податкового прибутку (збільшення податкового збитку) у майбутніх періодах. Тимчасові різниці, що підлягають вирахуванню з бази оподаткування в майбутніх періодах, у податковому обліку виникають, якщо балансова вартість зобов'язання за даними бухгалтерського обліку більша, ніж його податкова база, або якщо балансова вартість активу менша, ніж його податкова база, тобто доходи тимчасово менші, ніж валові доходи, а витрати тимчасово більші, ніж валові витрати.

Ці різниці призводять до визнання в поточному періоді відстроченого податкового активу (ВПА);

2) *тимчасова різниця, що підлягає оподаткуванню*, тобто включається до податкового прибутку (збитку) у майбутніх

періодах. Тимчасові різниці, що підлягають оподаткуванню, виникають, якщо балансова вартість активу за даними бухгалтерського обліку більша, ніж його податкова база, або якщо балансова вартість зобов'язання менша, ніж його податкова база, тобто витрати тимчасово менші, ніж валові витрати, а доходи тимчасово більші, ніж валові доходи. Ці тимчасові різниці призводять до виникнення в поточному періоді відстроченого податкового зобов'язання (ВПЗ) щодо сплати податку на прибуток у наступних періодах, за винятком гудвілу, вартість якого не підлягає амортизації згідно з вимогами податкового законодавства; первісного визнання активу або зобов'язання в результаті господарських операцій (крім об'єднання підприємств), які не впливають на обліковий і податковий прибуток.

Обидва види тимчасових різниць зумовлюють необхідність відображення в балансі сум відстрочених податкових активів або відстрочених податкових зобов'язань.

Відстрочений податковий актив – це сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок:

- тимчасової різниці, що підлягає відрахуванню;
- перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді;
- перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими неможливо скористатися у звітному періоді.

Отже, відстрочений податковий актив виникає тоді, коли сума податку на прибуток за фінансовим обліком є меншою за суму, розраховану за нормами чинного законодавства. Це свідчить про перевищення суми податкового прибутку над сумою облікового прибутку.

Відстрочене податкове зобов'язання – це сума податку на прибуток, який сплачуватиметься в наступних періодах з тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню.

Згідно з положенням Інструкції “Про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів” для визначення розміру ВПЗ порівнюється балансова вартість активу або зобов'язання за даними бухгалтерського обліку з їх податковою базою. ВПЗ виникає, якщо:

- балансова вартість активу за даними бухгалтерського обліку більша, ніж податкова база активу;
- балансова вартість зобов'язання за даними бухгалтерського обліку менша, ніж податкова база зобов'язання.

ВПА визнається при виникненні тимчасових різниць, які підлягають вирахуванню, якщо очікується в майбутньому отримання податкового прибутку, за рахунок якого можна реалізувати оподатковувані тимчасові різниці та застосувати невикористані податкові збитки і пільги, з якими пов'язані ці тимчасові різниці. Для визначення розміру ВПА порівнюється балансова вартість активу або зобов'язання за даними бухгалтерського обліку з їх податковою базою.

Сума ВПА на дату балансу зменшується за умови недостатності податкового прибутку для списання цього активу. При очікуванні податкового прибутку, достатнього для списання ВПА, сума його попереднього зменшення, яка не перевищує суму очікуваного податкового прибутку, відображається способом сторно. ВПА виникає, якщо:

- балансова вартість активу за даними бухгалтерського обліку менша, ніж податкова база активу;
- балансова вартість зобов'язання за даними бухгалтерського обліку більша, ніж податкова база зобов'язання;
- податкові збитки перенесено на наступні звітні періоди;
- податкові пільги не використані.

ВПА та ВПЗ розраховуються за ставками оподаткування, що діятимуть протягом періоду, у якому здійснюватимуться реалізація або використання активу та погашення зобов'язання.

Отже, для розрахунку впливу тимчасових різниць на податок на прибуток потрібно:

- визначити всі тимчасові різниці на дату складання балансу;
- здійснити їх розподіл на тимчасові різниці, що підлягають оподаткуванню, і тимчасові різниці, що підлягають вирахуванню;
- обрахувати всі ВПЗ, визначивши податковий ефект сукупних тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню, застосовуючи ставку податку;
- обрахувати всі ВПА, застосовуючи ставку податку до тимчасових різниць, що підлягають вирахуванню.

Відображення поточних і відстрочених податкових активів і зобов'язань здійснюється згідно з планом рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280, здійснюється із застосуванням таких рахунків:

1200 А “Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України”;

3520 А “Дебіторська заборгованість за податком на прибуток”;
3521 А “Відстрочений податковий актив”;
3620 П “Кредиторська заборгованість за податком на прибуток”;
3621 П “Відстрочені податкові зобов’язання”;
5400 П “Прибуток звітного року, що очікує затвердження”;
5100 П “Результати переоцінки основних засобів”;
7900 АП “Податок на прибуток”.

Перерахування суми податку на прибуток відповідно до чинного законодавства відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет: 3520, 3620;
Кредит: 1200.

Визнання витрат з податку на прибуток відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: 7900;
Кредит: 3620.

Згортання поточних активів і зобов’язань за наслідками сплати податку за квартал (рік) відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: 3620;
Кредит: 3520.

У разі визнання банком ВПЗ виконується таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 7900;
Кредит: 3621.

Визнання поточного податку на прибуток за звітний період (квартал, рік) з урахуванням раніше визнаного ВПЗ відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет: 7900;
Дебет: 3621;
Кредит: 3620

або

Дебет: 7900;
Кредит: 3620;
Дебет: 3621;
Кредит: 3620.

У разі визнання банком ВПА виконується таке бухгалтерське проведення:

Дебет: 3521;
Кредит: 3620.

У разі визнання витрат з податку на прибуток за звітний період (квартал, рік) з урахуванням раніше визнаних ВПА здійснюються такі бухгалтерські проведення:

Дебет: 7900;
Кредит: 3620;
Кредит: 3521

або

Дебет: 7900;
Кредит: 3521;
Дебет: 7900;
Кредит: 3620.

Якщо на дату складання річної або проміжної фінансової звітності потрібно зробити відповідні коригування суми витрат з податку на прибуток з урахуванням раніше визнаних ВПА та ВПЗ, здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- у разі збільшення (зменшення) ВПЗ:

Дебет: 7900;
Кредит: 3621

або

Дебет: 3621;
Кредит: 7900;

- у разі збільшення (зменшення) ВПА:

Дебет: 3521;
Кредит: 7900

або

Дебет: 7900;
Кредит: 3521.

ВПА та ВПЗ відображаються в балансі окремо за відповідними статтями “Інші активи” та “Інші зобов’язання”.

ВПА і ВПЗ згортаються, якщо сплата податку на прибуток контролюється одним і тим самим податковим органом. У консолідованому балансі ВПА і ВПЗ відображаються розгорнуто. У проміжній фінансовій звітності ВПА і ВПЗ можуть наводитися в балансі в сумі зазначених активів і зобов’язань, що визначені станом на 31 грудня попереднього року без їх обчислення на дату проміжної фінансової звітності. У цьому разі у звіті про фінансові результати наводиться лише сума поточного податку на прибуток, а на дату річного балансу в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності здійснюється відповідне коригування (збільшення, зменшення) суми витрат з податку на прибуток,

виходячи з податкового прибутку (збитку) за звітний рік, ВПА і ВПЗ на кінець звітного року.

Сума податку, що підлягає сплаті, визначається з урахуванням раніше нарахованих платежів. При сплаті податку складається така кореспонденція рахунків:

Дебет: 3620;

Кредит: 1200.

Після завершення року суми податку на прибуток, відображені на дебеті рахунку 7900 “Податок на прибуток”, списуються на рахунок 5040 “Прибуток звітного року, що очікує затвердження” бухгалтерською проводкою:

Дебет: 5040;

Кредит: 7900.

Внесені до бюджету зайві суми податку зараховуються в рахунок наступних платежів або повертаються платникові згідно одержаної від нього письмової заяви.

Бухгалтерський облік інших податків, зборів та внесків банки ведуть на таких рахунках:

1200 А „Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України”;

3622 П „Кредиторська заборгованість за податками та обов’язковими платежами, крім податку на прибуток”;

3623 П „Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб”;

3652 П „Нарахування працівникам банку за заробітною платою”;

7401 А „Внески, збори на обов’язкове державне пенсійне та соціальне страхування”;

7410 А „Податок на додану вартість”;

7411 А „Податок на землю”;

7418 А „Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб”

7419 А „Сплата інших податків та обов’язкових платежів, крім податку на прибуток”.

На рахунку 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов’язковими платежами, крім податку на прибуток» відкривають аналітичні рахунки за видами податків та обов’язкових платежів.

Аналітичний облік податків, зборів та внесків до державних цільових фондів здійснюють у “Відомості аналітичного обліку податкових розрахунків”. Головним завданням такого обліку є:

- точне визначення видів обов'язкових платежів і термінів їх сплати;
- правильне і своєчасне визначення бази для оподаткування і проведення розрахунків обов'язкових платежів. Приступаючи до визначення бази для оподаткування, необхідно ґрунтовно вивчити методичку розрахунку податку, перш за все, які суми підлягають оподаткуванню, а які не підлягають. Суму обов'язкового платежу визначають на основі бази оподаткування, ставки податку та встановлених пільг;
- забезпечення у визначені терміни перерахувань грошових коштів, пов'язаних з обов'язковими платежами, на рахунки Державного і місцевих бюджетів, фондів та позабюджетні рахунки. За кожен день прострочки платежів передбачені фінансові санкції;
- дотримання термінів подання звітності до державної податкової інспекції та представництва державних фондів на місцях.

Нараховані суми плати за землю відображаються в обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: 7411;
Кредит: 3622.

При сплаті земельного податку:

Дебет: 3622;
Кредит: 1200.

На суму нарахованого податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів складається така кореспонденція рахунків:

Дебет: 7419;
Кредит: 3622.

При сплаті до бюджету податку з власників транспортних засобів:

Дебет: 3622;
Кредит: 1200.

На суму нарахованого податку на доходи фізичних осіб складається така кореспонденція рахунків:

Дебет: 3652;
Кредит: 3622.

При перерахуванні коштів у бюджет:

Дебет: 3622;
Кредит: 1200.

У бухгалтерському обліку нарахування до бюджету зобов'язань банку з податку на додану вартість відображається бухгалтерським проведенням:

Дебет: 7410;

Кредит: 3622.

При сплаті в бюджет нарахованого ПДВ кореспондуються рахунки:

Дебет: 3622.

Кредит: 1200.

Суми внесків та зборів, які сплачують до пенсійного фонду та фондів соціального страхування, відображаються:

Дебет: 7401;

Кредит: 3622 (відповідні аналітичні рахунки за розрахунками з пенсійним фондом і фондами соціального страхування).

При перерахуванні коштів до зазначених фондів операції в обліку відображають як:

Дебет: 3622.

Кредит: 1200.

Витрати на сплату комунального податку відносять до інших операційних витрат таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: 7419;

Кредит: 3622.

Державне мито сплачується за місцем розгляду та оформлення документів і зараховується до місцевого бюджету (за винятком деяких випадків). Державне мито сплачується готівкою, митними марками або перерахуванням з рахунку платника. При сплаті здійснюється така кореспонденція рахунків:

Дебет: 3622;

Кредит: 1001, 1200.

Суми сплаченого державного мита відносять на інші операційні витрати, а саме:

Дебет: 7419;

Кредит: 3622.

Суми нарахованих внесків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб відображаються таким бухгалтерським проведенням:

Дебет: 7418;

Кредит: 3623.

За несвоєчасно сплачені банками суми податків та інших податкових платежів передбачені фінансові санкції. Після закін-

чення встановлених термінів сплати відповідних платежів не внесена сума вважається недоїмкою і утримується з нарахуванням пені. Пеня нараховується із сум недоїмок за кожний день прострочення, включаючи день сплати, у розмірі, визначеному законодавством за окремими видами платежів від 0,1% до 0,3%.

Якщо законодавством відносно окремих видів платежів розмір пені не встановлений, нарахування пені на суму недоїмки здійснюється в розмірі 0,3% від суми недоїмки.

При надходженні сум для сплати недоїмки в першу чергу погашається недоїмка, а потім – пеня. При утриманні недоїмки на підставі рішення суду першочергово покриваються витрати, пов'язані з утриманням.

Недоїмки за податками та іншими податковими платежами і нарахування пені можуть визначатись на підставі актів перевірок державних податкових інспекторів та працівників відповідних державних цільових фондів.

На суму дорахувань за результатами перевірки сум податків та інших платежів до бюджету передбачено дворазовий штраф, а при повторному порушенні протягом року – п'ятиразовий. За неподання або несвоєчасне подання декларацій, розрахунків та інших документів для обчислення податків, а також неподання або несвоєчасне подання установами банків платіжних доручень на сплату податків, інших платежів до бюджетів, внесків до державних цільових фондів, утримується штраф у розмірі 10% від належних до сплати сум податків та інших платежів до бюджету, внесків до державних цільових фондів.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Скласти бухгалтерські проведення за такими операціями:

1. Нарахування доходів (витрат) у кінці кожного місяця та їх сплата.
2. Визнання нарахованих доходів сумнівними.
3. Нарахування сумнівних доходів.
4. Формування резерву під сумнівну заборгованість.
5. Списання сумнівної заборгованості з балансу.
6. Часткове (повне) погашення безнадійної заборгованості за доходами.
7. Сплата процентів авансом.
8. Сплата комісійних витрат.

9. Отримання комісії авансом.
10. Оголошення дивідендів.

Завдання 2

Банк “Аркада” протягом кварталу провів такі операції:

1. На поточні рахунки клієнтів банку надійшли з інших банків кошти в сумі 10 000 000 грн.
2. На депозит іншого банку розміщено 2 000 000 грн на два місяці.
3. Банк видав кредити своїм клієнтам на термін 3 місяці на суму 1 000 000 грн.
4. Видано позики клієнтам інших банків на суму 200 000 грн на 60 днів.
5. Нараховано й отримано відсотки за кредитами (29% річних), метод розрахунку “30/360”.
6. Отримано відсотки за депозитом (12% річних), метод розрахунку “30/360”.
7. Банк стягнув з клієнтів за розрахунково-касове обслуговування 7000 грн.
8. Нараховано заробітну плату співробітникам у сумі 8000 грн, податкові та обов’язкові нарахування склали 3400 грн.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення за операціями.
2. Вивести залишки за рахунками доходів та витрат.
3. Визначити фінансовий результат за квартал.

Завдання 3

Банк “Академія” протягом березня провів такі операції:

1. Нарахував проценти за кредит у сумі 400 грн за кредитною угодою № 1.
2. Нарахував проценти за депозит у сумі 20 грн.
3. Отримав проценти за кредит у сумі 400 грн. за кредитною угодою № 1.
4. Отримав проценти в сумі 400 грн за кредитною угодою № 1 авансом за один місяць.
5. Нарахував проценти в сумі 30 грн за кредитною угодою № 2.
6. Реалізував ощадні сертифікати, емітовані банком, на суму 300 грн.
7. Нарахував проценти в сумі 3 грн за ощадні сертифікати, емітовані банком.
8. Попередня оплата за послуги, які будуть надані банку в майбутньому, складає 180 грн.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення за операціями.
2. Відобразити операції в податковому обліку.
3. Визначити суму податку на прибуток за місяць за системою фінансового та податкового обліку.

Завдання 4

05.10.200X р. Петренко І.В. вніс готівку на депозит у сумі 12 500 грн. Депозит залучено строком на 4 місяці під 16% річних. Проценти нараховуються за методом “факт/365”.

Скласти бухгалтерські проведення, якщо:

- проценти сплачено при внесенні коштів на депозит;
- проценти нараховуються і сплачуються щомісячно.

Указати, на які статті звіту про фінансові результати вплинуть здійснені операції.

Завдання 5

02.09.200X р. банк придбав цінні папери в ТОВ “Арго” на суму 38 540 грн з умовою зворотного продажу через 3 місяці. Комісійні, що сплачує банк брокеру, який обслуговується в іншому банку, становлять 430 грн. Проценти нараховуються щомісячно та сплачуються в момент зворотного продажу цінних паперів. Метод нарахування процентів – “факт/365”, ставка – 22%.

Скласти бухгалтерські проведення та вказати, на які статті звіту про фінансові результати вплинуть здійснені операції.

Завдання 6

05.04.200X р. АКБ “Промінвестбанк” надав кредит ВАТ “Весна” на суму 45 500 грн на 4 місяці під 25% річних в поточну діяльність. Проценти нараховуються і сплачуються щомісяця за методом “факт/365”. Згідно з угодою ВАТ “Весна” сплачує щомісяця 4% від суми боргу.

Скласти бухгалтерські проведення.

Завдання 7

15.04.200X р. банк “Ажіо ” купив 100 доларів США за 510 грн, у той час як офіційний курс 1 дол. США до гривні становить 5,09 грн.

16.04.200X р. офіційний курс долара до гривні встановлено на рівні 5,12 грн за один долар.

Зробити переоцінку технічних рахунків.

Завдання 8

Скласти бухгалтерські проведення за такими операціями:

1. Нараховано доходи за кредитом на поточні потреби фізичній особі в сумі 150 дол. США. Офіційний курс 1 дол.і США становить 5,2 грн.

2. Нараховано проценти за короткостроковим депозитом фізичної особи в сумі 235 дол. США. Офіційний курс 1 дол. США становить 5,1 грн.
3. Визнано сумнівними щодо отримання проценти за кредитом на поточну діяльність суб'єкта господарювання в сумі 5486 грн.
4. Визнано безнадійними щодо отримання проценти за цінними паперами в портфелі банку до погашення в сумі 15 460 грн.
5. Нараховано проценти за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення в сумі 12 480 євро. Офіційний курс євро становить 6,1 грн.
6. Сформовано резерв під безнадійні нараховані доходи за кредитом фізичної особи на поточні потреби в сумі 795 грн.
7. Нараховано проценти за цінними паперами власного боргу в сумі 5680 дол. США. Офіційний курс долара становить 5,12 грн.
8. Нараховано проценти за сумнівним кредитом на поточні потреби фізичної особи в сумі 1250 грн.
9. Нараховано доходи за угодою фінансового лізингу в сумі 6380 євро. Офіційний курс євро становить 6,1 грн.
10. Сплачено проценти за кредитом фізичної особи, що попередньо були списані за рахунок резерву минулого року в сумі 2590 грн.

Завдання 9

За підсумками 200X року у фінансовій звітності банку відображено:

- доходи – 900 000 грн;
- витрати – 700 000 грн;
- у тому числі витрати на утримання соціальної інфраструктури – 32 000 грн;
- амортизація основних засобів – 25 000 грн.

Під час обчислення податкового прибутку за 200X рік у складі валового доходу банку враховуються:

- перевищення звичайної ціни продажу над ціною реалізації пов'язаній особі – 8 000 грн;
- аванси одержані – 20 000 грн.

У складі валових витрат враховуються:

- аванси видані – 12 000 грн;
- амортизація основних засобів – 18 000 грн.

Витрати з податку на прибуток, що сплачений протягом року до бюджету, становлять 59 000 грн.

Необхідно:

1. Визначити суму податку на прибуток.
2. Скласти бухгалтерські проведення.

Контрольні питання

1. У чому полягають особливості податкового обліку валових доходів та валових витрат банку?
2. Охарактеризуйте поняття “відстрочений податок на прибуток”.
3. Як класифікуються банківські доходи і витрати?
4. Наведіть приклади доходів і витрат від інвестиційної діяльності банку.
5. За якими принципами відображаються в бухгалтерському обліку доходи і витрати?
6. Які основні правила фінансового обліку доходів і витрат?
7. Розгляньте механізм визначення об’єкта та бази оподаткування.
8. Яким чином в обліку відображається відстрочений податок на прибуток?
9. Як обліковуються операції з нарахування та сплати до бюджету податку на додану вартість?
10. За якими рахунками здійснюється облік податків та інших обов’язкових платежів банку, крім податку на прибуток?
11. Як розраховується ефективна ставка відсотка?
12. У чому сутність обліку доходів і витрат банку за методом ефективної ставки відсотка?
13. Назвіть умови визнання доходів і витрат банку.
14. Наведіть приклади платежів банку, які не визнаються витратами.
15. Які надходження коштів не визнаються доходами банку?
16. Розкрийте правила обліку нарахованих доходів і витрат банку.
17. Яким чином обліковується безнадійна заборгованість за нарахованими доходами?
18. Розкрийте поняття “амортизована собівартість”.
19. Розгляньте основні податки та обов’язкові платежі, що сплачуються банком.

Основи організації управлінського обліку в банківських установах України

11.1. Сутність і завдання управлінського обліку в банку

Банківський бізнес в Україні у даний час не забезпечує стабільність доходів за одними і тими ж операціями на довготривалий період. Тому банківські установи повинні самостійно визначати пріоритети діяльності з метою підтримання ліквідності та платоспроможності, а також зростання обсягу власного капіталу. Тільки так можна досягти надійності в роботі банку, що є головною умовою його співпраці з клієнтами. Це також активізує процес розширення клієнтури, що дуже важливо в умовах конкуренції.

Однак процес управління не обмежується показниками фінансових звітів. Створити ефективну систему управління банком можна, лише ліквідувавши такі найтипівіші ознаки низької культури управління:

- відображення у звітності недостовірних фактів господарської діяльності;
- перекручення звітних показників;
- приховування реального фінансового стану банку;
- заохочення спекулятивних операцій;
- активне ведення високоризикових операцій;
- порушення строків повернення боргів кредиторам і депозитних сум вкладникам;
- необґрунтоване підвищення заробітної плати працівникам;
- безпідставне просування по службі лояльних до керівництва працівників.

Будь-яку діяльність, метою якої є отримання прибутку, можна здійснювати в різних галузях економіки і в різних організаційно-правових формах. Але незалежно від форми та сфери діяльності

реалізація функцій бізнесу потребує залучення певного капіталу для фінансування операцій, визначення об'єктів та обсягів інвестування. Успіх бізнесу безпосередньо залежить від ефективного використання наявних ресурсів у процесі господарських операцій. Отже, будь-яка діяльність складається з трьох взаємопов'язаних видів: інвестиційного, операційного та фінансового. Управління забезпечує узгодження різних видів діяльності, їх планування, організацію, мотивацію, контроль і регулювання.

Для нормального виконання функцій управління необхідна інформація. Таку інформацію має надавати, насамперед, система бухгалтерського обліку, яка виявляє і систематизує дані господарської діяльності банку. Ту частину бухгалтерського обліку, яка забезпечує потреби управління в інформації, називають управлінським обліком.

Зв'язок між функціями управління та системою обліку схематично відображено на рис. 11.1-1.

Інформація, яку надає управлінський облік, зорієнтована на задоволення потреб як стратегічного, так і поточного управління, на оптимізацію використання ресурсів, забезпечення об'єктивної оцінки діяльності підрозділів та окремих менеджерів. Тобто управлінський облік є складовою процесу управління, яка забезпечує інформацію для:

- визначення стратегії та планування майбутніх операцій;
- контролю поточної діяльності;

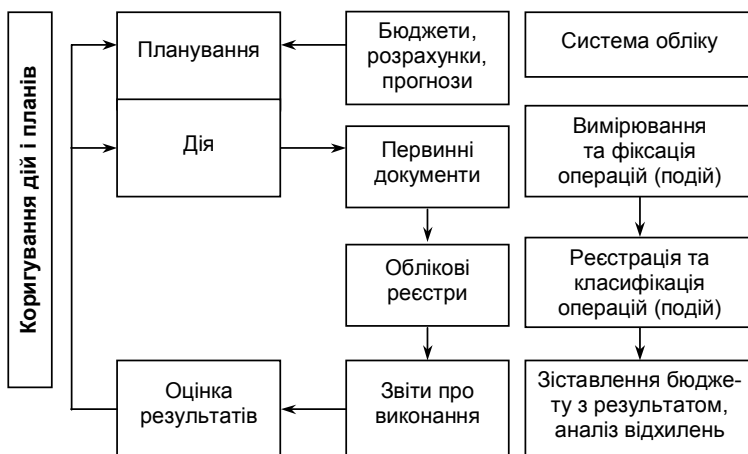

Рис. 11.1-1. Взаємозв'язок системи обліку та функцій управління

- оптимізації використання ресурсів;
- оцінки ефективності діяльності;
- зниження рівня суб'єктивності в процесі прийняття рішень.

Зміст управлінського обліку, його призначення можна охарактеризувати як продуктування необхідної для управління інформації. Її групують за певними ознаками і надають керівництву в зручній для сприйняття формі. Не менш важливу роль управлінський облік відіграє при вирішенні завдань прогнозного характеру, а саме: з'ясуванні рентабельності нових видів банківських операцій; підрахунку величини очікуваного доходу від запланованих заходів; оцінці ефективності інвестицій; прийнятті рішень в умовах обмеженості ресурсів.

Тактичні аспекти управлінського обліку визначають облік, контроль, аналіз, регулювання раніше прийнятих рішень і відповідальність за їх виконання; стратегічні – систему планування та координації управлінських рішень, сформовану в банківській установі з метою вибору перспективних напрямів її розвитку.

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV система обліку включає бухгалтерський (фінансовий), управлінський та податковий облік, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі і відрізняються формою та періодичністю розрахунків даних.

Управлінський (внутрішньогосподарський) облік – це система збору, обробки та надання облікової інформації для потреб управління. Метою управлінського обліку є створення і підтримання інформаційної системи в банку, адже це основна передумова його функціонування. Другою передумовою є розробка необхідної системи показників і внутрішніх форм звітності.

В умовах ринкової економіки ведення управлінського обліку зумовлене об'єктивною необхідністю. Оскільки кожен банк самостійно обирає напрямки розвитку, види послуг і продуктів, соціальну та інвестиційну політику, виникає потреба в накопиченні інформації за цими параметрами та отриманні необхідних облікових даних. Ведення управлінського обліку дає можливість керівництву банку приймати виважені управлінські рішення.

Використання системи управлінського обліку впливає на весь процес управління банком, створює реальні можливості для його оптимізації. При впровадженні системи управлінського обліку перш за все необхідно вирішити такі завдання: визначити мету і шляхи її досягнення, рівень відповідальності окремих працівників; здійснити поточний і наступний контроль за виконанням рішень, облік отриманих результатів; проаналізувати

відхилення; удосконалити поточний і наступний контроль. Вирішення цих завдань забезпечить найбільш оптимальну систему прийняття і реалізації відповідних управлінських рішень.

Класифікацію основних характеристик управлінського обліку наведено в табл. 11.1-1.

Таблиця 11.1-1. Основні характеристики управлінського обліку

Характеристика	Зміст
Призначення	забезпечення керівників банку інформацією, необхідною для вирішення внутрішніх управлінських завдань
Ведення обліку	управлінський облік необов'язковий, тому питання про його ведення вирішується банком самостійно; збір і обробка інформації вважаються доцільними, якщо їх цінність для управління вища від витрат на отримання відповідних даних
Ступінь охоплення	охоплює витрати і результати, виявлені відхилення від оптимального використання ресурсів з метою управління; містить розрахункові та прогностичні величини
Регулювання	методологія державними органами і законодавством не регламентується; облік ведеться за правилами, які встановлені банком самостійно, з урахуванням специфіки діяльності, особливостей вирішення управлінських завдань
Користувачі інформації	інформація надається менеджерам різного рівня повноважень і відповідальності залежно від завдань управління і відповідно до їхніх прав і обов'язків
Метод обліку	може використовуватися метод подвійного запису – повністю або частково; облік також може здійснюватися без використання подвійного запису; підрахунок і оцінка доходів, витрат, активів без використання системи спеціальних рахунків здійснюються статистичними методами накопичення, вибірки, порівняння тощо
Методика ведення управлінського обліку	ведеться за місцями формування витрат, центрами відповідальності, за причинами і винуватцями відхилень і лише за необхідності узагальнюється в цілому по банку; питання про те, які служби повинні вести облік, вирішується банком самостійно
Періодичність	періодичність надання інформації – щодня, щотижня, щомісяця; частина звітних даних формується на вимогу, у разі виникнення потреби в інформації або до встановленого терміну
Відображення даних	зорієнтоване на те, "як це має бути"; здійснюється контроль за виконанням прийнятого рішення; облік фактичних даних (витрати і результати діяльності, зміни вартості активів і джерел їх утворення, зобов'язань тощо) використовується як база для прийняття рішень та аналізу їх ефективності
Ступінь достовірності	можливі приблизні оцінки, розрахунки, орієнтовні показники; точність може бути не вирішальною, першочергове значення має швидкість отримання інформації для управління

В управлінському обліку формується внутрішня інформація про діяльність банку для конкретних потреб управління. Дані управлінського обліку – це комерційна таємниця. Вони не підлягають розголошенню, оскільки відображають стратегію і тактику банку в його конкурентній боротьбі.

Управлінські рішення ґрунтуються на плановій, нормативній, технологічній, обліковій та аналітичній інформації, яка має бути викладена в реєстрах управлінського обліку. Контроль та регулювання – основні функції управління, які будуються на зіставленні планових даних та інформації оперативного обліку. Оцінюються результати управлінських рішень за показниками внутрішньої звітності. Планування та координація подальшої діяльності банку здійснюється на основі відповідних аналітичних розрахунків.

Фінансовий облік забезпечує банк інформацією, за допомогою якої формується загальне уявлення про його роботу: залучаються та використовуються ресурси; розглядаються отримані результати, але при цьому ефективність використання ресурсів не аналізується. Завданням управлінського обліку є надання апарату управління інформації про ефективність використання залучених і власних ресурсів банку з метою досягнення найкращого фінансового результату.

Управлінський облік у банках передусім пов'язаний з обліком доходів і витрат. Це закономірно, адже його становлення починалося з калькуляції. Оскільки основне завдання управлінського обліку полягає в чіткому і достовірному відображенні результатів діяльності структурних підрозділів та визначенні частки їхньої участі в отриманні банком прибутку, під час обліку постійно порівнюються фактичні та заплановані (стандартні) витрати і результати від здійснених витрат. У такий спосіб діє інтегрована система обліку витрат і доходів банку, що формує інформаційну базу для всіх видів планування, контролю, регулювання та аналізу діяльності. Це сприяє систематизації інформації для прийняття оперативних управлінських рішень і координації перспектив розвитку банку.

Основні об'єкти управлінського обліку – це доходи й витрати банку, фінансові результати, інформацію про які вже відображено у фінансовому обліку. Однак для потреб управлінського обліку доходи і витрати перегруповуються за видами операцій, за джерелами коштів, які використовуються для виконання активних операцій, за структурними підрозділами, які отримують доходи або витрачають кошти тощо. Аналогічно групуються і фінансові результати.

У межах управлінського обліку витрати в банках обліковують за місцем їх здійснення, а також калькулюють собівартість проведених операцій. Метод обліку витрат і калькулювання собівартості продуктів і послуг банк обирає самостійно.

Отже, *управлінський облік* – це синтез методів і принципів обліку доходів і витрат, формування фінансових результатів, а також прогнозування, планування (бюджетування), аналізу й контролю.

Інформація, яку надає управлінський облік, зорієнтована на задоволення потреб як стратегічного, так і тактичного управління, на оптимізацію використання ресурсів, забезпечення об'єктивної оцінки діяльності структурних підрозділів, уникнення суб'єктивізму в процесі прийняття рішень тощо.

Найважливішими функціями управлінського обліку є, по-перше, облік витрат, по-друге, аналітичність інформації. Його призначення полягає в чіткому й достовірному відображенні результатів діяльності структурних підрозділів та внеску кожного з них у прибуток банку шляхом порівняння запланованих і фактичних витрат з отриманими фінансовими результатами.

Характерною ознакою управлінського обліку є взаємозв'язок його складових – планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання (рис. 11.1-2).

Тактичні аспекти управлінського обліку визначають облік, контроль, аналіз, регулювання прийнятих рішень і відповідальність за їх виконання; стратегічні аспекти – систему планування та координації управлінських рішень, сформовану в банківській установі з метою вибору перспективних напрямів

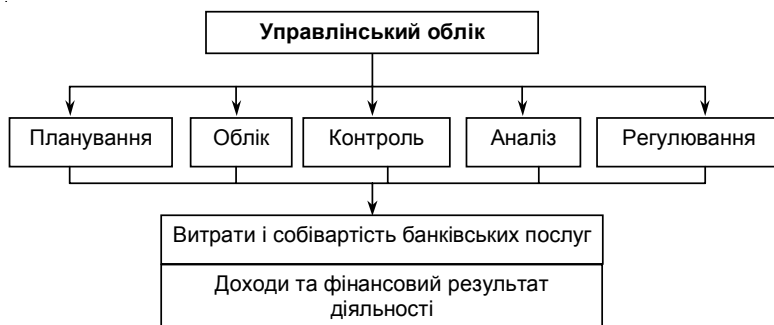

Рис. 11.1-2. Елементи управлінського обліку

розвитку. Стратегія стосується планування діяльності банку в цілому та основних напрямів його роботи.

У підсистемі управлінського обліку контроль і його функції зорієнтовані на майбутні події, хоча процедури в основному пов'язуються з аналізом і ревізією фактів минулого. Контроль є продовженням процесу планування – початкового етапу управління. Якщо ж розглядати підсистему управлінського обліку, то управлінський контроль слід вважати процесом регулювання всіх видів діяльності банку з метою поліпшення якості управлінських рішень.

За допомогою управлінської бухгалтерії формується відповідна інформація, яка доводиться до відома керівництва у формі внутрішньої звітності. Вона містить оперативні дані про доходи, витрати і результати діяльності за центрами відповідальності, прибутку та витрат, тобто відповідно до обраних кожним банком напрямів ведення управлінського обліку.

Завданнями системи управлінського обліку в банку є:

- створення умов для ефективного управління банком шляхом надання адекватної та своєчасної інформації з різних напрямків діяльності;
- оцінка ефективності роботи банку;
- оцінка прибутковості окремих банківських підрозділів і продуктів;
- ведення обліку кожним центром відповідальності;
- управління ресурсами банку з використанням централізованої моделі управління ліквідністю;
- управління ризиками;
- оцінка ефективності роботи банку з конкретним клієнтом;
- формування якісної та своєчасної інформації для створення гнучкої системи управління витратами;
- поінформованість менеджменту банку щодо ключових показників діяльності на базі багаторівневої системи управлінського обліку.

11.2. Методичні аспекти організації управлінського обліку

Актуальною проблемою кожного банку незалежно від його масштабів та специфіки є ефективна організація управлінського обліку. Адже повна і своєчасна інформація про поточний фінансовий стан банку, вчасно прийняті управлінські рішення сприяють

оперативному маневруванню ресурсами, успішному подоланню труднощів, які виникають у процесі роботи.

Управлінський облік постійно вдосконалюється майже упродовж століття. З розширенням спектра послуг, виходом банків на світовий ринок, зростанням конкуренції між ними, застосуванням сучасних технологій з'явилися нові вимоги до інформації, яка надається керівництву банку. Протягом останнього десятиліття управлінський облік розвивається за новими напрямками, а саме:

- визначення прибутковості окремих послуг і продуктів згідно з диференціацією видів діяльності;
- управлінський облік життєвого циклу продуктів і послуг;
- стратегічний управлінський облік;
- аналіз прибутковості окремих клієнтів;
- інтеграція фінансових і нефінансових показників ефективної діяльності;
- посилення уваги до менеджменту якості продуктів і послуг.

Організація управлінського обліку в банках не регламентується державними органами і здійснюється на основі міжнародного досвіду та національного законодавства, виходячи з особливостей діяльності конкретної банківської установи, а також під впливом економічних, юридичних та організаційних факторів.

Формування системи управлінського обліку починається із затвердження її загальної концепції, яка визначає основну мету, завдання, принципи, основні етапи побудови.

Розробка системи управлінського обліку розпочинається з науково обґрунтованого визначення центрів відповідальності банківської установи. Формування таких центрів здійснюється кожним банком і залежить від багатьох факторів, зокрема, від обсягів банківської діяльності, клієнтської бази, кваліфікації банківських працівників тощо.

Центр відповідальності – це окрема структурна одиниця банку, яка здійснює певні банківські операції, наділена повноваженнями і відповідає за отримані результати.

У банківській сфері залежно від мети діяльності розрізняють центри прибутку та центри витрат.

Центр прибутку – це підрозділ банку, що здійснює операції, на основі яких він акумулює дохід і несе певні витрати. Наприклад, казначейство, кредитне управління, управління операцій із цінними паперами тощо. Основною метою діяльності таких центрів є максимізація прибутку.

Центр витрат – це підрозділ банку, який надає внутрішньобанківські послуги і відповідає лише за понесені витрати. Як правило, це інфраструктурні підрозділи, до яких належать управління бухгалтерського обліку та звітності, управління програмного, технічного та інформаційного забезпечення, управління аналізу та ін. Діяльність цих підрозділів спрямована на мінімізацію витрат.

Центри, сфера яких збігається з межами інтересів діяльності реального структурного підрозділу банку, називаються *первинними*. Наприклад, до центру прибутку може відноситися лише кредитний відділ.

Похідні центри розглядаються як центри, що не ототожнюються з конкретними структурними одиницями. До них можуть входити кілька функціональних підрозділів у повному складі. У такому випадку це будуть центри *вищого порядку*. Прикладом центру витрат вищого порядку є управління бухгалтерського обліку та звітності, яке включає відділ обліку внутрішньобанківських операцій, відділ звітності, відділ обліку роботи з клієнтами банку та ін.

Центри, які за обсягом менші від організаційної одиниці банку, називаються *похідними центрами нижчого порядку*.

Основною передумовою організації центрів є необхідність розподілу банку на бек-офіс, фронт-офіс та мідл-офіс. На підрозділи *фронт-офісу* покладається безпосереднє обслуговування клієнтів. *Бек-офіс* здійснює функції підтримки при здійсненні операцій, тобто документальне оформлення угод, ведення обліку та ін. Структурні одиниці *мідл-офісу* не беруть безпосередньої участі в операційній роботі банку. До їхніх функцій належать здійснення процесу бюджетування; оцінка прибутковості продуктів та клієнтів; проведення аналізу діяльності фронт-офісу тощо.

Наступним етапом розробки системи управлінського обліку є створення класифікатора банківських продуктів залежно від типу бізнесу, виду діяльності, типу валюти. З допомогою цього класифікатора складається перелік банківських продуктів і послуг за центрами. Об'єктивна необхідність створення класифікатора банківських продуктів виникає у зв'язку з потребою формування сфери діяльності та визначення компетенції кожного центру.

Оскільки розподіл відповідальності між центрами банку передбачає насамперед закріплення доходів і витрат за ними, наступним етапом є класифікація витрат і доходів кожного центру відповідно до причинно-наслідкових зв'язків. Це певною мірою

дозволяє передбачити фінансовий результат не тільки кожного підрозділу, а й конкретного банківського продукту.

Одним із найважливіших етапів організації управлінського обліку є розробка методологічних засад облікового блоку системи, зокрема вибір моделі обліку, системи внутрішніх рахунків, первинної документації.

Ведення обліку може здійснюватись:

- за аналітичними рахунками фінансового обліку;
- за рахунками 8-го класу “Управлінський облік” плану рахунків бухгалтерського обліку банків України;
- позасистемно.

Банк обирає найбільш прийнятний для нього варіант, порівнюючи при цьому очікуваний результат і витрати. Застосування першого варіанта ведення обліку, тобто посилення управлінської орієнтації фінансового обліку, передбачає введення додаткових параметрів аналітичного обліку. Вони можуть набувати значення для центрів відповідальності, банківських продуктів тощо.

Після розробки плану рахунків визначається методика обліку та кореспонденція рахунків. У цьому випадку користуватися методом подвійного запису за рахунками не обов’язково.

Наступним етапом організації управлінського обліку є розробка форм внутрішньоуправлінської звітності, оскільки від неї в першу чергу залежить прийняття того чи іншого рішення. Внутрішня звітність може складатися за категоріями клієнтів, сегментами банківського бізнесу, видами продуктів або послуг, центрами відповідальності.

Національний банк України в Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України від 30.12.1998 р. № 566 рекомендує такі форми управлінської звітності:

- звіт про зміни в балансі;
- аналіз змін статей балансу;
- звіт про зміни доходів і витрат;
- аналіз змін доходів і витрат;
- зведений фінансовий звіт;
- звіт про зміни капіталу;
- аналіз процентної дохідності та збитковості;
- звіт про позабалансові ризики;
- звіт про активи, придбані для подальшого продажу, в якому передбачена вартість їх придбання та поточна оцінка можливої ціни реалізації;

- звіт про зміни вартості портфеля інвестиційних цінних паперів;
- звіт про забалансові зобов'язання в географічному, галузевому або іншому аспекті;
- звіт про прострочені кредити та активи (векселі та ін.), розмір відповідних резервів та пояснення щодо їх розрахунку. Кредити та інші активи мають бути оцінені без понижуючих коефіцієнтів, передбачених нормативними документами Національного банку України;
- звіт про платоспроможність (достатність) капіталу і ліквідність.

Складання управлінської звітності Національний банк України рекомендує здійснювати шляхом коригування та деталізації фінансової звітності, фіксуючи такі дії:

- виключення залишків за взаємними розрахунками при консолідації;
- перекласифікацію за суттю значних сум, що обліковуються на транзитних і технічних рахунках;
- коригування акціонерного капіталу та активів;
- коригування відповідності звітних періодів;
- виправлення помилок згідно з інформацією та поясненнями, наданими відповідними підрозділами.

Одним із ключових аспектів упровадження системи управлінського обліку є раціональна організація процесу бюджетування, внутрішнього аналізу та належного механізму контролю. Організація системи бюджетування передбачає формування технології складання бюджетів, установлення їх взаємозв'язків та підпорядкованості, розробку форм бюджетів тощо.

Забезпечення ефективного контролю обумовлюється чітким визначенням об'єктів і параметрів контролю, вибором оптимальних форм і методів проведення контролю.

Сутність внутрішнього аналізу полягає в аналітичному і ефективному опрацюванні внутрішньої та зовнішньої інформації з метою виваженого вибору необхідних управлінських рішень, внесення змін у роботу банку для досягнення його прибуткового та стійкого функціонування.

До основних напрямків управлінського аналізу можна віднести: аналіз взаємозв'язку “витрати – обсяг – прибуток”; аналіз фінансових ризиків; аналіз діяльності центрів відповідальності; аналіз грошових потоків банку; аналіз окупності понесених витрат; аналіз рентабельності банківських продуктів, послуг; аналіз варіантів альтернативних рішень; аналіз відхилень від запланованих показників; факторний аналіз діяльності банку та інші.

Для ефективного функціонування системи управлінського обліку необхідно створити відповідне внутрішнє правове поле, тобто розробити нормативне забезпечення організації управлінського обліку в банку. До нього можна віднести такі внутрішні положення:

- “Про систему управлінського обліку”;
- “Про бюджетування”;
- “Про порядок ведення управлінського обліку на внутрішніх рахунках банку”;
- “Про відділ управлінського обліку”.

Для ведення управлінського обліку в банку створюється спеціальний підрозділ – відділ управлінського обліку. Співробітники цього відділу визначають загальну методологію управлінського обліку, розробляють форми внутрішньої звітності, удосконалюють систему управлінського обліку, надають організаційну та методичну допомогу з питань управлінського обліку працівникам інших функціональних підрозділів тощо. Управлінський облік здійснюють також відповідні підрозділи мідл-офісу, які супроводжують діяльність центрів прибутку.

Належно організована система управлінського обліку є дієвим та ефективним засобом реалізації тактичних і стратегічних цілей банку.

Основні концептуальні методи при формуванні системи управлінського обліку:

1. Облік вартості індивідуальних робіт (контрактів). Застосовується при наданні послуг та виробництві продуктів з унікальними характеристиками, які потребують різних за обсягом і структурою ресурсів. Рентабельність контракту визначається за методом прямого поділу витрат, необхідних для його виконання, на отримані доходи. Цей підхід має такі переваги:

- високоефективний при наданні широкого спектра послуг;
- дозволяє визначати прибутковість окремої послуги шляхом прямого зіставлення витрат і доходів;
- дає можливість визначати результативність шляхом порівняння запланованих і фактичних витрат і доходів.

2. Облік вартості процесу. Даний метод ефективний при здійсненні значного обсягу операцій з подібними характеристиками. Витрати розподіляються шляхом віднесення їх до підрозділів, які виконують операції, а в подальшому – до продуктів чи послуг, передбачених цими операціями. Наприклад, дохідність кредитних і депозитних операцій, які виконуються певним

центром відповідальності, найчастіше визначається шляхом поділу загального обсягу витрат підрозділу на результативні показники кількості продуктів чи послуг.

Переваги цього методу такі:

- простий у застосуванні;
- дозволяє визначати прибутковість послуг і банківських продуктів шляхом порівняння запланованих та фактичних витрат і доходів;
- потребує незначних витрат.

Зазначені методи відрізняються порядком розподілу витрат. У першому випадку вони одразу відносяться на вартість наданих послуг і продуктів, у другому – спочатку розподіляються між структурними підрозділами, для яких у подальшому здійснюється розрахунок вартості окремих продуктів та послуг.

У міжнародній практиці управлінський облік найчастіше організовують на основі концепції, яка базується на обліку диференційованих видів діяльності (activity based costing – ABC). Ця концепція передбачає відокремлення операцій і визначення їх ефективності шляхом віднесення витрат на відповідні види діяльності та подальший їх розподіл між клієнтами, окремими видами продукції, послугами.

Переваги цього методу такі:

- більш точний розподіл і визначення витрат за окремими видами операцій і послуг;
- визначення зв'язку між різними напрямками діяльності та результатами, а саме:
 - установлення повного обсягу витрат за операційними та допоміжними видами діяльності;
 - порівняння рентабельності окремих напрямів діяльності;
 - застосування міжфункціонального підходу до використання ресурсів;
 - можливість отримання повної та якісної інформації;
 - об'єктивне визначення загальних результатів діяльності.

Банки мають також велику кількість непрямих витрат. Подальший аналіз та віднесення їх на вартість послуг чи операцій неможливі без застосування розроблених на основі світового досвіду концептуальних методів:

- прямого віднесення загальних витрат;
- причинно-наслідкового;
- розподілу витрат.

Вибір одного із цих методів зумовлюється наявною інформацією та витратами на організацію облікової системи.

Метод прямого віднесення витрат ґрунтується на визначенні безпосереднього зв'язку між витратами і окремими видами банківських продуктів та послуг. Застосовуючи його, можна одержати найточнішу оцінку. Однак даний метод потребує суцільного відстеження і прямого підрахунку всіх видів витрат на виробництво певного продукту.

Причинно-наслідковий метод полягає у віднесенні витрат на види діяльності, які їх зумовили, з подальшим їх розподілом між окремими видами послуг чи продуктів.

Метод розподілу витрат застосовується в банках тоді, коли цінність отримуваної інформації виявляється нижчою, ніж витрати на її отримання з допомогою попередніх методів. Запровадити його просто, але не слід сподіватися на дуже точну оцінку. До цього методу звертаються, коли потрібно розподілити адміністративні та інші загальні витрати, які не можна віднести до готових продуктів чи послуг. Кошти розподіляються на основі розрахунку окремого базового показника, який може змінюватися залежно від виду витрат. Зазначений метод передбачає процедуру, яка починається розподілом усіх непрямих витрат між центрами витрат банку. У подальшому здійснюється віднесення цих витрат на вартість послуг і банківських продуктів кожного центру.

При віднесенні витрат до окремих центрів постає питання вибору бази їх розподілу, яка визначається природою самих витрат. Найчастіше за основу беруть кількість відпрацьованих годин, кількість працюючих та емпірично чи експертно визначену питому вагу витрат на проведення певних банківських операцій.

Необхідно враховувати, що в банках є значна кількість центрів витрат. Вони не отримують доходів, але забезпечують функціонування центрів прибутку. Мова йде про службу правового захисту і безпеки, відділи внутрішньої бухгалтерії, автоматизації та інформаційно-технічного забезпечення, господарський та ін. Аналізуючи діяльність цих підрозділів, підраховують кошти, витрачені на їх функціонування, порівнюють обсяги із запланованими та виявляють причини відхилень.

Ще одним напрямом аналізу може бути розподіл витрачених коштів між центрами прибутків за обсягами наданих послуг. Однак, щоб здійснити такий аналіз, потрібна система управлінського обліку, яка б надавала інформацію, необхідну для визначення прибутковості окремих операцій, допомагала виявляти збиткові відділи та неефективні напрями діяльності, поліпшу-

вати портфель активних і пасивних операцій. За такими ж критеріями можна оцінювати окремих клієнтів. Базою для аналізу має бути інформація управлінського обліку, адже дані фінансового обліку лише частково задовольняють ці потреби.

Розробляючи систему управлінського обліку, насамперед необхідно враховувати інтереси користувачів:

- визначити групи користувачів інформації;
- з'ясувати специфічні вимоги кожної групи до характеру, методів обробки інформації, а також періодичність її отримання;
- оцінити практичний і теоретичний досвід роботи в цьому напрямі кожної групи користувачів.

Якість управлінських рішень значною мірою залежить від обсягу інформаційної бази та своєчасного її поповнення новими даними. Облік охоплює всі процеси фінансово-господарської діяльності банку і є невід'ємною складовою його організаційно-управлінської системи. Він необхідний для формування ретроспективної інформації та розрахунку бюджетів на прогностичний період на етапі планування, накопичення відомостей про всі види операцій банку, про витрати і доходи структурних підрозділів на оперативному етапі управління, для систематизування та узагальнення інформації при складанні фінансової і статистичної звітності.

Управлінський облік традиційно сприймають як документальне оформлення та відображення на відповідних рахунках фінансово-господарських операцій банку. На сучасному етапі його роль у системі управління банком дедалі зростає. З'явилися тенденції до розширення функціонального спектра системи обліку. Нині вона забезпечує:

- створення інформаційної бази, характерною особливістю якої є не лише механічне накопичення даних, а й їх аналітичне структурування та обробка;
- підтримку системи управління прибутковістю, що передбачає не тільки традиційний розрахунок результатів, а й визначення факторів, трендів і шляхів підвищення ефективності;
- управління витратами, тобто формування та вдосконалення системи їх розподілу з метою найточнішого відображення вартості окремих банківських продуктів та підвищення обґрунтованості бюджетного планування;
- створення системи визначення непродуктивних витрат, що передбачає підвищення прибутковості шляхом скорочення витрат, які не створюють доданої вартості відповідних банківських послуг;
- моделювання динамічних систем, тобто створення моделей функціонування зовнішнього середовища;

- моделювання діяльності, тобто побудову та аналіз внутрішньо-банківських процесів;
- визначення найприбутковіших напрямів діяльності банку.

З огляду на диверсифікованість банківської діяльності, складність і значний обсяг інформації, що підлягає обробці, несвоєчасне її отримання та диференційованість необхідних параметрів систему обліку структурують за функціональними потребами управління. У цьому аспекті особливо важливими є дані управлінського обліку, зорієнтовані на задоволення потреб стратегічного та оперативного управління, ефективне використання ресурсів, об'єктивність оцінки діяльності окремих структурних підрозділів. У процесі управління надана інформація використовується для:

- визначення стратегії банку та планування напрямів майбутньої діяльності;
- контролю поточної діяльності;
- поліпшення використання ресурсів;
- оцінки ефективності діяльності.

Отже, основні етапи формування системи управлінського обліку такі:

- формування загальної концепції управлінського обліку, яка визначає основну мету, завдання, принципи, основні етапи побудови системи;
- науково обґрунтоване визначення центрів відповідальності банківської установи;
- побудова фінансової структури банку;
- створення класифікатора банківських продуктів залежно від типу бізнесу, виду діяльності, типу валюти, на основі якого складається перелік банківських продуктів і послуг центрів;
- здійснення класифікації витрат і доходів у розрізі кожного центру відповідно до причинно-наслідкових зв'язків;
- ефективний розподіл витрат між структурними підрозділами;
- розробка методологічних засад облікового блоку системи – вибір моделі обліку, системи внутрішніх рахунків, первинної документації;
- розробка форм внутрішньоуправлінської звітності;
- організація процесу бюджетування, внутрішнього аналізу та механізму контролю;
- розробка нормативного забезпечення організації управлінського обліку в банку;
- визначення працівників, які будуть безпосередньо здійснювати управлінський облік.

11.3. Управлінський облік як інструмент оцінки діяльності підрозділів банку

Для забезпечення успішного виконання заходів, що впроваджуються банком, необхідно постійно вдосконалювати процес планування й контролю (рис. 11.3-1).

Планування – це основний елемент ефективного функціонування підприємства в конкурентному середовищі. Воно передбачає розробку стратегічних, оперативних або поточних планів. Формуючи стратегічний план розвитку, банк оцінює на перспективу свій економічний потенціал, зокрема розмір активів, можливі джерела збільшення пасивів, матеріальну базу та фінансові результати в тісному зв'язку з ризиками, що супроводжують його діяльність. Завершальним етапом розробки стратегічного плану є визначення необхідної суми капіталу, яка б забезпечила адекватне зростання активів банку і підтримку проведених ним операцій з метою зменшення негативного впливу фінансових ризиків. Стратегічні плани банку реалізуються шляхом

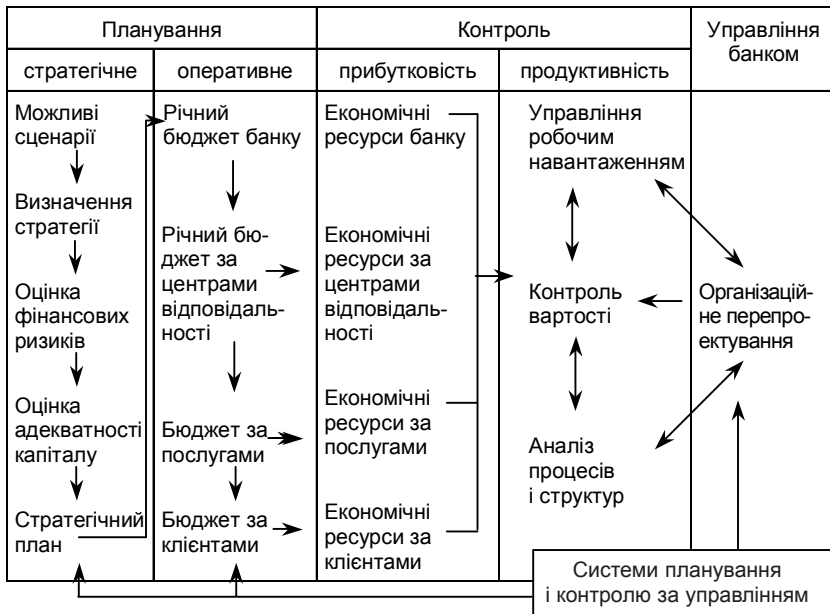

Рис. 11.3-1. Процес управління банком

зведення поточних (оперативних) планів, які передбачають здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. У практиці сучасного управління банком все частіше використовується децентралізована система, яка передбачає виділення підрозділів банку в самостійні центри, що мають свій бюджет доходів і витрат. Аналогічні бюджети складаються також для управління прибутковістю клієнтів і продуктів.

Подібна децентралізація управління дозволяє керівництву банку визначати рівень прибутковості різних видів діяльності, прибутковість і збитковість продуктів і послуг, здійснювати розподіл клієнтів за рівнем доходу, який банк одержує від їх обслуговування. Процес досягнення цілей, поставлених банком, повинен перебувати під постійним контролем, що здійснюється відповідно до прийнятої методології поточного планування. При цьому контролюється виконання економічних показників у структурних підрозділах банку, ефективність використання фінансових і кадрових ресурсів. Якщо діюча організаційна структура управління банком не відповідає новим завданням, то виникає необхідність її заміни. А це, у свою чергу, вимагає організаційного перепроектування структури банку відповідно до потреб управління.

Удосконалення організаційної структури може бути здійснене на регіональному рівні, на рівні планування або в цілому по банку. На регіональному рівні структурування пов'язане з підвищенням ролі регіональної системи управління на основі контролю за показниками роботи відділень, філій, банківських операцій. На рівні планування роботи банку необхідна перебудова основних підрозділів, правильне визначення пріоритетів у кожному функціональному підрозділі, удосконалення управління та контролю, підвищення ефективності операцій, поліпшення обслуговування клієнтів. Основними напрямками структурної перебудови банку можна вважати розширення і вдосконалення процесу управління, поліпшення методів контролю, поліпшення організації збору і обробки інформації, передачі її керівництву.

При фундаментальній перебудові банку необхідно зосередити увагу на конкретних проблемах банку і, орієнтуючись на його майбутній розвиток, розробити структурні зміни відповідно до стратегії.

З цією метою спочатку визначаються найважливіші ключові підрозділи банку, які будуть реалізовувати його стратегію. Для цього необхідно:

- виділити підрозділи, зорієнтовані на ринок банківських продуктів, які відповідатимуть за створення і управління рентабельними напрямками банківського бізнесу з урахуванням оперативного планування, наприклад, обслуговування індивідуальних клієнтів, VIP-клієнтів, малого бізнесу, надання міжнародних послуг та ін.;
- виділити підрозділи підтримки головного управління і чітко визначити їх завдання, права та обов'язки, а також забезпечити персоналом відповідної кваліфікації для виконання цих обов'язків у таких сферах, як технології, облік, управління активами і пасивами, управлінська інформація, планування та ін.;
- створити паралельні підрозділи і впровадити нові операції на регіональному рівні та на рівні філій з метою розширення сфери їх діяльності, підвищення рівня планування;
- раціоналізувати систему регіонального управління для забезпечення ефективного управління і контролю;
- впровадити основні процеси управління і структурування управлінської інформації, які необхідні для управління банком.

Водночас слід зазначити, що банки в процесі своєї діяльності повинні враховувати зміни, які відбуваються як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі. Потреби банків в інформації обумовлені, з одного боку, зовнішніми чинниками, а з іншого це створює внутрішні проблеми для банку. До зовнішніх чинників можна віднести глобалізацію, конкуренцію, мінливість ринку, зростання компетентності клієнтів, зміну регулятивних і економічних умов. Факторами, що породжують внутрішні проблеми для банку, є розробка нових продуктів, використання інформаційних технологій, управління структурними та організаційними змінами, контроль за витратами, управління ризиками.

Аналізуючи інформацію управлінського обліку, банки розробляють напрямки свого розвитку, а саме: визначають стратегію бізнесу; проводять оцінку ринків бізнесу; розробляють управління бізнесом відповідно до здійснюваних операцій; забезпечують планування й бюджетування. Цей процес відображений на рис. 11.3-2.

При розробці стратегії бізнесу обов'язково враховується корпоративна стратегія, проводиться аналіз витрат та аналіз ринку. Крім того, у банку розробляється система виміру результатів діяльності, яка дозволяє:

- порівнювати результати діяльності з планом;
- здійснювати контроль за ризиками;

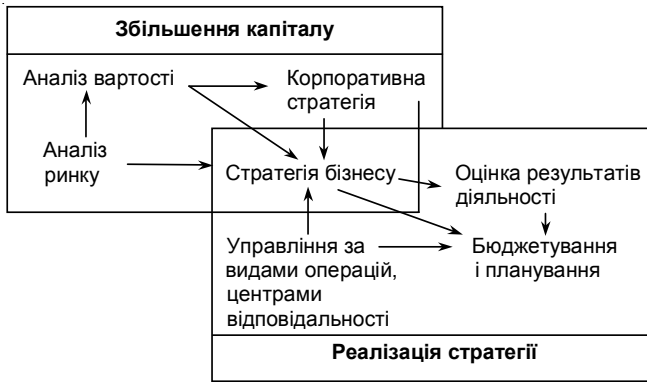

Рис. 11.3-2. Напрямки розвитку банку

- забезпечувати ефективність розподілу капіталу;
- аналізувати ділову стратегію.

Використання різних способів управління та оцінки діяльності банку забезпечує поліпшення його показників за такими напрямками: підвищення рівня обслуговування клієнтів і розширення послуг і ринків; поліпшення якості активів і використання потужностей банку; зниження фінансових ризиків. Усе це сприяє збільшенню прибутків і рентабельності банку.

Одним з основних показників оцінки діяльності банків є рентабельність. Вона характеризує результативність його діяльності і дуже важлива для всіх учасників економічного процесу. Акціонери зацікавлені в підвищенні рентабельності, тому що вона впливає на рівень доходу від інвестицій. Прибуток банку приносить вигоди як його вкладникам, так і кредиторам, оскільки це джерело збільшення капіталу і підвищення якості пропонувані послуг.

Позичальники банку також зацікавлені в достатньому банківському прибутку, адже можливості банку надавати позики залежать від розміру і структури його капіталу.

Забезпечуючи інтереси учасників економічного процесу, банки приділяють велику увагу управлінню прибутковістю. При цьому вони зосереджуються на збільшенні загальних доходів і контролі за витратами, що дозволяє стабілізувати й селективно підвищувати рентабельність. Управляючи прибутком, банк регулює всі потоки доходів і витрат. Оскільки банки працюють в економічному середовищі, яке впливає на результати їх діяль-

ності, а банківські ризики постійно зростають, вирішення проблем оцінки й управління рентабельністю банку є першочерговим завданням його керівників.

Основними завданнями оцінки рентабельності й прибутковості є:

- оптимізація управління банком;
- мотивація роботи персоналу банку;
- впевненість аудиторів у наявності адекватної системи управління прибутковістю й рентабельністю банку;
- визначення рентабельності функціональних підрозділів банку.

Виконання цих завдань забезпечує досягнення банками найкращих показників діяльності. Управління рентабельністю з використанням центрів відповідальності дозволяє визначати внесок кожного функціонального підрозділу банку, а управління рентабельністю обслуговування клієнтів – оцінювати рівень доходів від основних (великих) клієнтів. Рентабельність окремих банківських продуктів і послуг забезпечує отримання важливої інформації про собівартість кожного банківського продукту й послуги, доцільність і перспективи їх розширення.

Отримана інформація дає можливість визначити основні джерела доходів і витрат банку. На її основі розробляються управлінські рішення, спрямовані на підвищення прибутковості підрозділів і банку в цілому. Оскільки в сучасних умовах оцінки тільки загальних результатів недостатньо, великого значення набуває оцінка доходів, витрат і прибутку в розрізі напрямків діяльності підрозділів та їх вплив на рівень рентабельності банку.

Отже, одним із головних завдань управлінського обліку є надання службам управління банку інформації щодо найефективнішого управління його підрозділами з метою досягнення найкращого фінансового результату.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Теми для самостійної роботи

1. Становлення та розвиток управлінського обліку в банках України.
2. Міжнародний досвід організації управлінського обліку.
3. Форми управлінської звітності: характеристика та цілі складання.

Контрольні питання

1. Дайте визначення управлінського обліку.
2. Охарактеризуйте об'єкт управлінського обліку.

3. Як можна пояснити взаємозв'язок між функціями управління та системою управлінського обліку?
4. Яка мета управлінського обліку?
5. Назвіть основні характеристики управлінського обліку.
6. Охарактеризуйте функції управлінського обліку.
7. Поясніть елементи управлінського обліку.
8. Які завдання системи управлінського обліку?
9. Дайте визначення поняттям “центр відповідальності”, “центр прибутку”, “центр витрат”.
10. Які передумови організації центрів?
11. Які форми управлінської звітності ви знаєте?
12. Охарактеризуйте основні напрямки управлінського аналізу.
13. Поясніть основні концептуальні методи при організації управлінського обліку.
14. Назвіть етапи формування системи управлінського обліку.
15. Охарактеризуйте процес управління банком, його складові.

Організація аудиту

12.1. Виникнення аудиту, його суть і призначення

Слово “аудит” походить від латинського *audio* – слухаю, відповідно *auditor* – той, хто слухає. На початковому етапі розвитку аудиту на аудитора покладалися функції контролю за діяльністю посадових осіб з метою викриття фактів обману та шахрайства.

Ще в стародавньому світі, як тільки функції володіння і управління власністю були поділені між такими основними суб'єктами господарювання того періоду, як держава і рабовласницький маєток, була вперше усвідомлена необхідність аудиту. Зокрема, давньоримські джерела, що збереглися до нашого часу, свідчать, що облік, як правило, здійснювали одночасно і незалежно одна від одної дві спеціально призначені особи. Така організація облікового процесу була зумовлена бажанням запобігти розкраданню державної скарбниці або майна окремого рабовласника. Водночас вона забезпечувала підтвердження правильності звіту. Крім того, для перевірки облікових записів використовували інвентаризацію. Однак на ці прийоми контролю повністю не покладалися.

Традиційною для тих часів була так звана практика прослуховування бухгалтерів. Прагнучи одержувати якомога більший прибуток, власники, що наймали управлінців, призначали контролерів, в обов'язки яких входило вислуховувати підзвітних осіб. Так здійснювався контроль на приватному рівні. На державному рівні створювалися спеціальні органи (облікові управління), які контролювали державні витрати.

Вважається, що аудит як вид професійної діяльності виник в Англії. Одними з найдавніших англійських облікових документів, що дійшли до наших часів, є згадки про аудит в архіві

казначейства Англії та Шотландії 1130 р. Також є дані про існування аудиту з 1299 р. до 1324 р., коли королівським указом були призначені аудитори в графствах Оксфорд, Беркшир, Південний Емптон, Уїлтс, Самсет і Дорсет. У XVI ст. правовий контроль облікових книг був офіційно запроваджений у багатьох країнах світу. Для позначення особи, яка здійснювала перевірку облікових записів, в Англії вже використовувався термін “аудитор”.

Тому не дивно, що перший у світі законодавчий акт, який регулював діяльність аудиторів, був виданий у 1285 році королем Англії Едвардом I. Відповідно до цього закону від імені держави надавались певні привілеї аудиторам, якими були не тільки особи із довірених слуг сеньйорів, але й деякі категорії цивільних службовців.

Згідно із законом метою перших обов’язкових перевірок був незалежний розгляд бухгалтерських записів і звітів, а роботу осіб, які їх проводили, прирівнювали майже до фінансового аудиту в сучасному його розумінні. Аудит передбачав ретельну звірку фактів із документами та іншими даними. Тому робота аудиторів цього періоду полягала в детальній перевірці кожної господарської операції. Концепції вибіркової перевірки як аудиторської процедури ще не було. Як правило, аудит проводився для замовника (дворянина, короля) окремою особою, а при умові оголошення перед громадою його результатів – комісією. Аудитори того часу не мали фахового статусу, хоча були зобов’язані проводити перевірку чесно, із знанням справи, з належною увагою і повагою до інтересів особи, яка їх запросила. Незалежність аудитора досягалась за допомогою його призначення “замовником” і заборонаю будь-яких приватних контактів між ним і особою, що перевірялась.

У XVII–XIX ст., коли фінансові кризи стали актуальною проблемою, аудит набув найбільшого розвитку. Унаслідок криз збільшувалася кількість збанкрутілих підприємств, що підвищувало попит на бухгалтерів-експертів, які захищали інтереси населення. Фактична робота аудитора полягала в контролі за правильністю ведення бухгалтерського обліку і складання звітності. Після закінчення кризи почався стрімкий розвиток акціонерних товариств. Зацікавлені особи вимагали достатнього для прийняття рішень обсягу інформації, що містилася в річних звітах, і обов’язкового оприлюднення цих звітів та висновків аудиторів.

Першим документально зафіксованим результатом проведення незалежного аудиту спекулятивної діяльності акціонерних товариств вважається крах Південноморської компанії

у Великобританії в 1720 році. Коли з'ясувалося, що директорат компанії неспроможний ані виконати взяті зобов'язання щодо сплати дивідендів, ані викупити випущені в біржовий обіг акції, у справу втрутилися державні органи. Ними був призначений бухгалтер для проведення незалежної додаткової перевірки допоміжних облікових записів цієї компанії.

Тоді ж з метою запобігання недобросовісних угод була започаткована практика державного регулювання фахової діяльності облікових працівників. Важливим досягненням стало також визнання на державному рівні необхідності проведення незалежного аналізу рахунків великих і малих підприємств. У 1720 р. парламент Великобританії прийняв акт, який забороняв корпоративну підприємницьку діяльність, а єдино можливою формою її визнавав партнерство. Лише в 1825 р. цей акт було скасовано під тиском громадськості. З 1844 р. у Великобританії вийшла серія законів про компанії, згідно з якими їх керівники були зобов'язані один раз на рік надавати акціонерам підписаний ними балансовий звіт підприємства і запрошувати незалежного бухгалтера (аудитора) для перевірки і підтвердження звітності перед акціонерами.

Досвід Англії в галузі аудиту мав великий вплив на інші країни, передусім на США. Аналогічні закони про обов'язковий незалежний аудит були прийняті у Франції (1867) і США (1887).

Незважаючи на такий прогрес в аудиторській практиці, професійний аудитор набув повних прав у діловому світі лише в другій половині XIX ст. Це було пов'язано з будівництвом залізниць і збільшенням кількості страхових компаній, банків та акціонерних товариств. Наприкінці XIX ст. роз'їзні аудитори вже відвідували транспортні агентства, що були розкидані по всій території країни, з метою оцінки рівня відповідальності адміністрації за майно і звітність.

І тільки наприкінці XIX ст. незалежний аудит сформувався як самостійна сфера професійної практичної діяльності. Зміни в попиті на аудиторські послуги в США на початку XX ст. були причиною докорінних змін цілей аудиту. Подальший розвиток ринкових відносин вимагав великих капітальних вкладень, що зумовлювало збільшення ризику. Для котирування акцій на фондовій біржі, одержання позик від приватних осіб або банківських кредитів зацікавленим особам, як правило, надавалася фінансова звітність компанії, перевірена на точність і достовірність. Такі послуги в обов'язковому порядку надавали незалежні бухгалтери (аудитори). У той самий період створювалися різноманітні організації чи спілки професійних бухгалтерів, які

вимагали від урядів країн законодавчого оформлення їхньої діяльності.

До 1929 р. об'єктом аудиторської перевірки були лише результати господарської діяльності, тобто прибуток або збиток. Після "великої депресії" комісією з цінних паперів і бірж (SEC) були розроблені спеціальні вимоги до змісту і структури аудиторського висновку. Цей документ повинен був містити дату, деталі проведення роботи, чітку думку аудитора про надану звітність, принципи і процедури обліку. Такі вимоги зумовили поділ висновку на два параграфи: перший – опис проведеної роботи, другий – відображення думки аудитора.

На початковому етапі розвитку аудиту не існувало системи внутрішнього контролю. Аудит на той час полягав у детальній перевірці кожної операції, а тестування або вибіркової перевірки як аудиторської процедури не було. Такий аудит дістав назву підтверджуючого.

За період до 60-х років ХХ ст. відбулися лише несуттєві зміни в цілях і методах аудиту. Основна увага, як і раніше, приділялась визначенню достовірності фінансової звітності, яка підлягала перевірці. При цьому досить багато технічних прийомів аудиту були створені безпосередньо з метою виявлення порушень. У спеціальній літературі зберігався певний дисонанс у питаннях відповідальності аудитора за виявлення фактів перекручень під час аудиторської перевірки. Зрештою, переважна більшість спеціалістів зійшлися на думці, що виявлення помилок і порушень усе ще залишається метою зовнішнього аудиту, хоча і не основною.

Що стосується цілей сучасного зовнішнього аудиту в країнах ринкової економіки, то в деяких із них аудитор повинен зробити висновок про відповідність фінансової звітності підприємства, яке перевіряється, законодавству країни (Німеччина, Франція, Італія), у ряді інших – про достовірність звітності та її відповідність стандартам бухгалтерського обліку (Канада, США, Японія), у третій – обидва висновки (Великобританія та ін.).

Початок 70-х років ХХ ст. по суті виявився новим етапом в історії аудиту – інтернаціоналізації на міжнародному рівні.

Початком інтернаціоналізації аудиту було створення в 1977 р. Міжнародної федерації бухгалтерів із штаб-квартирою в Нью-Йорку, на яку були покладені функції розробки етичного кодексу професійних бухгалтерів, міжнародних стандартів аудиту, бюлетенів з аудиту, положень про державний і управлінський облік, посібників з професійної освіти і аудиту державних підприємств. Слід відзначити, що Міжнародна федерація

бухгалтерів не може вимагати від організацій-членів приведення стандартів своїх країн у відповідність з міжнародними або застосовувати будь-які санкції проти них. Це є добровільним актом інтернаціоналізації нормативної бази аудиту, кваліфікаційного рівня професійних бухгалтерів (аудиторів) країн світового співтовариства.

Сучасний аудит зорієнтований переважно на ризик. Як правило, аудиторська перевірка проводиться вибірково, в основному там, де існує ризик грубої помилки або шахрайства.

Виникнення і становлення вітчизняного аудиту. Україна довгий час розвивалась як адміністративно-територіальна одиниця Росії, тому виникнення в нашій державі аудиту пов'язане з історією Російської імперії.

Перша згадка про аудиторів у Росії належить до початку XVIII ст., коли аудиторами називали військових слідчих.

Звання аудитора в Росії було введено Петром I, який у Військовому статуті 1716 р. і в Табелі про ранги до військових чинів відніс і аудитора. Це звання Петро I увів, наслідуючи приклад Польщі, де аудитором спочатку називали суддю, потім особу, яка брала участь у судовому слуханні, і слідчого. В 1797 р. аудитори були переведені в цивільні чини, а в 1833 р. для навчання аудиторів у Петербурзі була заснована школа, яку пізніше назвали аудиторським училищем.

За своїм характером посада аудитора поєднувала обов'язки діловода, судового секретаря і прокурора. Після проведення в Росії військово-судової реформи 1867 р. посаду аудитора було скасовано.

На жаль, спроби організації наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. в Росії інституту присяжних бухгалтерів (рахівників) обмежилися тільки підготовкою документів, які б регламентували його діяльність.

Професійну організацію бухгалтерів у Російській імперії так і не вдалося створити, проте аудит як явище мав місце. Незалежна перевірка щорічних звітів акціонерних товариств проводилася ревізійними комісіями, але не на професійному рівні. Ці комісії складалися з акціонерів, які, як правило, не мали досвіду ведення обліку.

До 1987 р. в СРСР проблема методології та організації аудиту не вирішувалася, на неї зовсім не звертали уваги. Перші зародки аудиту можна віднести до 1987–1989 років, коли на рівні міністерств фінансів союзних республік були створені госпрозрахункові контрольно-ревізійні групи і групи “Інаудиту”. В Україні, виходячи з необхідності контролювати спільні (з участю іноземного капіталу) підприємства, було створене дочірнє відділення

“Інаудиту”, яке називалось “Інаудит-Україна”. До складу першої аудиторської фірми увійшли колишні держслужбовці контрольно-ревізійного управління Міністерства фінансів України.

В Україні аудит виник у відповідь на соціальне замовлення, причому відразу як аудит підтверджуючий (при підтвердженні звітності спільних підприємств – СП) і консультаційно-орієнтований (на замовлення клієнтів). Попит був досить високим. Частина консультантів залишили попередні місця роботи і зайнялися виключно аудиторськими послугами. Проте їх становище де-юре визнавалося лише частково тільки застарілою союзною постановою.

Однак значного розвитку в Україні аудит набув тільки після розпаду Радянського Союзу. 14 лютого 1992 р. на з’їзді аудиторів у Києві було прийнято Статут громадського об’єднання осіб, які здійснюють аудиторську діяльність, – Спілки аудиторів України (САУ). Метою її діяльності було об’єднання зусиль аудиторів для захисту своїх законних прав та інтересів, сприяння розвитку аудиторської діяльності.

Для сприяння розвитку, удосконаленню та уніфікації аудиторської справи в 1993 р. було створено незалежний самостійний орган – Аудиторську палату України (АПУ). Головним завданням АПУ та її регіональних відділень є сприяння розвитку аудиту, вирішення на єдиній методологічній основі принципових питань аудиторської діяльності в Україні.

Формально цілісна система аудиту в Україні почала існувати лише з 1993 р. після прийняття Закону України “Про аудиторську діяльність”.

У 1995–1996 роках були прийняті тимчасові вітчизняні нормативи з аудиту, а з 1998 р. в Україні запроваджуються національні нормативи аудиту.

З березня 1997 р. почав виходити офіційний журнал “Вестник бухгалтера і аудитора України”. Він видається Спілкою аудиторів України та Федерацією професійних бухгалтерів і аудиторів України.

У 2003 р. Аудиторська палата України прийняла рішення про прийняття стандартів аудиту та етики Міжнародної федерації бухгалтерів як національних стандартів аудиту. Стандарти аудиту та етики підлягають обов’язковому застосуванню суб’єктами аудиторської діяльності.

Згідно із Законом України “Про аудиторську діяльність” аудит – це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації про фінансово-господарську діяльність суб’єктів господарювання з метою визначення

достовірності їхньої звітності, повноти обліку і відповідності його чинному законодавству та встановленим нормативам. Аудит здійснюється незалежними особами (аудиторами), аудиторськими фірмами, які повноважені суб'єктами господарювання на його проведення. Аудит може проводитися з ініціативи суб'єктів господарювання, а також у випадках, передбачених чинним законодавством (обов'язковий аудит).

Аудит – це метод наступного контролю, який складається із сукупності методичних прийомів, застосування яких дозволяє визначити повноту, законність і достовірність відображення в обліку і фінансовій звітності операцій банку.

Призначення і необхідність аудиту. Теорія аудиту обґрунтовує його необхідність з різних точок зору. Найбільшого визнання у Великобританії та США здобули три підходи:

- потреби потенційного чи існуючого інвестора;
- теорія агентів;
- теорія мотивації.

Потреби потенційного чи існуючого інвестора – цей підхід полягає в тому, що кожен інвестор компанії навіть за наявності необхідного рівня знань у сфері фінансового аналізу не завжди обізнаний із системою бухгалтерського обліку, тому не впевнений у достовірності показників фінансової звітності. Актуальність цієї проблеми зростає зі збільшенням кількості акціонерів, які фактично не мають відношення до управління компаніями. Отже, підтверджуючи публічну звітність, аудитор стає певним гарантом порядних відносин між основними учасниками господарської діяльності. Саме в цьому полягає суспільне призначення аудиту.

Теорія агентів пояснює потребу в аудиті, посиляючись на історичні факти незалежної перевірки звітів управляючих (стюардів) на замовлення землевласників (лендлордів). Розглядаючи управляючих як агентів власника, ця теорія вказує на потенційний конфлікт їхніх інтересів, у якому роль судді відводиться аудитору. Отримуючи аудиторське підтвердження результатів своєї діяльності у вигляді фінансової звітності, управляючі посилюють довіру до неї власників.

Теорія мотивацій, крім наведених доводів, враховує суто психологічні моменти. Вважається, що менеджери більш відповідально ставляться до складання звітності, тому що знають про обов'язкову перевірку аудитором. Це зменшує випадки можливих помилок, шахрайства, а отже, сприяє забезпеченню інтересів користувачів цієї звітності.

В усіх розглянутих теоріях спільне одне: для нормального функціонування ринкових відносин необхідна об'єктивна фінансова інформація, основним постачальником якої є бухгалтерський облік. Хоча для прийняття обґрунтованого рішення лише цієї об'єктивності недостатньо, оскільки кожен споживач такої інформації (кредитор, менеджер, майбутній покупець, акціонер і т.д.) має свої інтереси. Тому бухгалтерська інформація повинна бути також релевантною, тобто до певної міри враховувати інтереси своїх споживачів.

Роль аудитора полягає в тому, що він оцінює призначену для користувачів фінансову інформацію з позицій об'єктивності та релевантності, рівень яких визначається нормативними документами. Порядок встановлення критеріїв об'єктивності залежить від традицій регулювання бухгалтерського обліку в тій чи іншій країні.

12.2. Предмет і об'єкти аудиту

До предмета аудиту слід відносити процеси і явища, які відображені документально і пов'язані з господарською діяльністю підприємств. При цьому межі аудиторського дослідження визначаються його метою. Аудит включає контрольний перегляд здійснених господарських операцій з метою підтвердження повноти, достовірності та об'єктивності інформації, яка надається користувачам.

Сукупним об'єктом аудиту в банку можна вважати документально зафіксовану інформацію про наявність і рух активів банку та джерел їх формування. Об'єктами аудиту в банку є: фінансові активи – надані позики, розміщені депозити, цінні папери; основні засоби та інші активи; фінансово-господарські процеси, депозитні та кредитні операції, тобто діяльність банку; фінансові результати, фінансовий стан банку (облік і звітність); організаційні форми управління (підрозділи банку).

Суб'єктами аудиторської діяльності є фірми та самостійні аудитори, діяльність яких спрямована на здійснення незалежного контролю та оцінку економічних дій з метою встановлення рівня відповідності їх існуючим критеріям, надання результатів перевірки зацікавленим користувачам.

Серед різних видів контролю розрізняють ревізії, тематичні перевірки, розслідування та службові розслідування. Усі вони спрямовані на дослідження фактів економічної діяльності суб'єкта господарювання. Дуже часто використовуються одні й ті

самі методи дослідження. Відрізняються вони за метою, завданнями, характером відносин між об'єктом дослідження та суб'єктом перевірки, правовим регулюванням відносин, відповідальності тощо.

12.3. Класифікація аудиту

У міжнародній практиці прийнято розрізняти аудит за об'єктами, суб'єктами та обов'язковістю здійснення. Крім цих ознак класифікації, враховуються ще такі, як періодичність аудиту та сектори економіки, де діють суб'єкти економічного контролю (табл. 12.3-1).

Таблиця 12.3-1. Класифікація аудиту в міжнародній практиці

Ознака класифікації	Вид аудиту	Визначення
Об'єкт аудиту	фінансової звітності	аудит достовірності показників річної фінансової звітності відповідно до встановлених критеріїв
	на узгодженість	оцінка відповідності діяльності підприємства або посадової особи установленим вимогам законодавства
	операційний	систематичний огляд діяльності підприємств у цілому або його підрозділів з метою визначення її ефективності та можливостей для поліпшення
Суб'єкт аудиту	зовнішній	здійснюється сертифікованими аудиторами на договірній основі
	внутрішній	здійснюється кваліфікованими працівниками самого підприємства
Обов'язковість здійснення (ініціатор здійснення)	обов'язковий	здійснюється на вимогу законодавства
	необов'язковий	здійснюється за ініціативою клієнта (на добровільній основі)
Періодичність здійснення	періодичний	здійснюється з певною періодичністю (щороку)
	неперіодичний	здійснюється за необхідності
Сектор економіки, до якого належить клієнт	приватного сектору	здійснюється на підприємствах приватного сектору
	державного сектору	здійснюється в установах і організаціях державного сектору

Класифікація аудиту має практичне значення, оскільки допомагає встановити об'єкти аудиту, критерії достовірності фінансової інформації, що впливає на планування, методика аудиту, вибір форми і формування змісту аудиторського висновку.

Слід зазначити, що незалежні аудитори приватного сектору здійснюють фактично всі види аудиту і можуть залучатись до аудиту в державному секторі. Внутрішні аудитори виконують лише аудит на узгодженість або операційний за ініціативою клієнта. Аудитори державного сектору також здійснюють усі види аудиту, проте їх повноваження обмежені лише цим сектором економіки.

Використовуючи дані ознаки класифікації, в Україні також можна виділити аналогічні види аудиту (табл. 12.3-2). У державному секторі економіки основними суб'єктами економічного контролю, крім Державної податкової адміністрації, є Державна

Таблиця 12.3-2. Класифікація аудиту в Україні за об'єктами

Критерії	Аудит за об'єктами		
	річної бухгалтерської звітності	узгодженості	операційний
Мета аудиту	визначення достовірності та повноти балансу і звітності	перевірка фінансового стану, підтвердження достовірності показників звітності та іншої інформації вимогам законодавства	оцінка окремих господарських процесів чи операцій з метою визначення їх ефективності та можливостей для поліпшення
Критерії достовірності	установлені Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", П(С)БО, нормами податкового законодавства	установлені Законами України "Про банкрутство", "Про цінні папери і фондову біржу" та ін.	визначені завданнями суб'єкта господарювання або його структурних підрозділів
Кінцевий результат	аудиторський висновок про достовірність і повноту річної звітності	аудиторський висновок про достовірність показників та іншої інформації	звіт з рекомендаціями
Обов'язковість	згідно із законодавством	обов'язковий і необов'язковий	необов'язковий
Періодичність	при виникненні визначених законодавством обставин	при виникненні визначених законодавством обставин	на замовлення клієнта

контрольно-ревізійна служба – для бюджетних установ і організації та незалежні аудитори – для госпрозрахункових підприємств.

Законом України “Про аудиторську діяльність” обов’язковий аудит передбачений у таких випадках:

- підтвердження достовірності та повноти річного балансу і звітності комерційних банків, бірж, перевірки фінансового стану засновників комерційних банків, підприємств з іноземними інвестиціями, акціонерних товариств, холдінгових компаній, інвестиційних фондів, довірчих товариств та інших фінансових посередників;
- емітентів цінних паперів;
- державних підприємств при здачі в оренду цілісних майнових комплексів, приватизації, корпоратизації та інших змінах форми власності;
- порушення питання про визнання неплатоспроможним або банкрутом.

12.4. Сертифікація аудиторів банківських установ України

На сьогодні в Україні вже сформувалась національна система аудиту, яка аналогічна системам країн з ринковою економікою. Базовими складовими національної системи аудиту є, з одного боку, аудитори та аудиторські фірми, аудитори-нерезиденти, у тому числі дочірні структури відомих транснаціональних аудиторських компаній. З іншого боку, важливими компонентами цієї системи є професійні громадські організації – Спілка аудиторів України (САУ) та Аудиторська палата України (АПУ), які мають мережу територіальних відділень у всіх регіонах країни.

Закон України “Про аудиторську діяльність” окреслює основні положення регулювання аудиту через визначення засад функціонування САУ та АПУ з метою сприяння розвитку, удосконаленню та уніфікації аудиторської справи в Україні (табл. 12.4-1).

Відповідно до статті 69 Закону України “Про банки і банківську діяльність” та з метою врегулювання процесів нагляду за дотриманням банками вимог законодавства України щодо подання фінансової звітності та її щорічного підтвердження аудитором, на виконання вимог постанови Правління Національного банку України “Про затвердження Концепції програми

Таблиця 12.4-1. Регулювання аудиторської діяльності

Функції	Аудиторська палата України	Спілка аудиторів України
Методологічна	затвердження норм і стандартів аудиту, програм підготовки аудиторів	розробка методик і рекомендацій з питань аудиторської діяльності
Інформаційна	сприяння виданню нормативних, методичних та інших матеріалів з питань аудиторської діяльності	видання навчальної, методичної та довідкової літератури з питань аудиторської діяльності
Кадрова	сертифікація	участь у навчальній діяльності, сприяння підготовці та перепідготовці кадрів
Організаційна	<ul style="list-style-type: none"> - підготовка пропозицій з питань розвитку аудиту в Україні - реєстрація аудиторських фірм та аудиторів, які одноосібно надають аудиторські послуги - створення регіональних відділень, визначення їх повноважень та контроль діяльності - участь у роботі міжнародних організацій з питань аудиту 	<ul style="list-style-type: none"> - внесення пропозицій до органів влади та управління з питань аудиторської діяльності - представлення законних інтересів своїх членів в органах державної влади та управління України, в АПУ - створення регіональних відділень, визначення їх повноважень та контроль діяльності - забезпечення своїх членів необхідними інформаційними, консультативними та іншими послугами - розвиток міжнародного співробітництва, участь у роботі міжнародних громадських організацій - співробітництво з державними і громадськими об'єднаннями, підприємствами, приватними особами на території України та за її межами з питань, віднесених до статутних завдань САУ
Контрольна	розгляд скарг на діяльність окремих аудиторів та аудиторських фірм з питань їх компетенції та застосування стягнень за неналежне виконання професійних обов'язків	сприяння дотриманню законності і проведенню профілактики правопорушень серед своїх членів

підготовки і сертифікації зовнішніх аудиторів банківських установ України з участю Національного банку України” від 15.07.2002 р. № 250 та для сприяння підвищенню професійного рівня зовнішніх аудиторів банків Правлінням Національного банку України було затверджено Положення про Комітет з питань сертифікації аудиторів банків.

Цей комітет створений Національним банком України для забезпечення сертифікації осіб, які мають намір здійснювати аудит фінансової звітності банків, та контролю за виконанням аудиторами умов сертифікації і законодавства України щодо перевірки та підтвердження фінансової звітності банків.

Сертифікація – це визначення кваліфікаційної придатності аудитора шляхом складання іспиту на знання Міжнародних стандартів аудиту та етики, банківської справи, процедура надання аудиторам сертифіката на право здійснення аудиту банків згідно з вимогами законодавства України.

Аудитори мають право здійснювати аудит банків лише після отримання відповідного сертифіката.

Комітет складається з дев'яти осіб, із яких п'ять – представники Національного банку України, три – представники АПУ та один – представник Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України. Комітет очолює голова, який за посадою є заступником Голови Національного банку України і згідно з розподілом функціональних обов'язків здійснює загальне керівництво та контролює діяльність служби банківського нагляду. Персональний склад Комітету затверджується наказом Голови Національного банку. Члени Комітету переобираються кожні три роки і не можуть бути обрані більше двох термінів підряд.

Комітет готує і подає на розгляд Правління Національного банку України до 20 січня кожного року звіт про свою діяльність. Комітет визначає та подає на затвердження Правлінням Національного банку України правила проведення сертифікації аудиторів, до яких включаються:

- кваліфікаційні та професійні вимоги до аудиторів;
- перелік документів, що подаються аудитором до Комітету для проходження сертифікації;
- порядок отримання сертифіката Національного банку України на право здійснення аудиту банків (далі – сертифікат) і продовження терміну його чинності;
- розміри оплати за сертифікацію та продовження терміну чинності сертифіката.

Порядок складання аудиторами кваліфікаційних іспитів (тестів) для отримання сертифіката і перелік екзаменаційних питань затверджуються Комітетом. Комітет здійснює в установленому порядку сертифікацію аудиторів, а саме: надає дозвіл на складання аудиторами кваліфікаційного іспиту (тестів); забезпечує процедуру складання аудиторами кваліфікаційних іспитів (тестів); приймає рішення про видачу або відмову у видачі аудиторам сертифіката; приймає рішення про продовження або відмову в продовженні терміну чинності сертифіката, який становить три роки. Розмір оплати за сертифікацію та продовження терміну чинності сертифіката визначається Національним банком за поданням Комітету.

Сертифікат – це офіційний документ, що засвідчує право аудитора на аудит банків. Сертифікат не підлягає передачі для використання іншими аудиторам.

Право на отримання сертифіката мають фізичні особи, які мають вищу економічну або юридичну освіту, досвід роботи за фахом не менше ніж три роки підряд на посадах аудитора, бухгалтера, ревізора, юриста, фінансиста або економіста та не мають непогашеної або не знятої в установленому порядку судимості, а також склали кваліфікаційний іспит. Для отримання сертифіката вперше аудитор повинен мати трирічний досвід роботи в банківській сфері або протягом трьох років брати участь у наданні банкам будь-яких послуг чи консультацій, пов'язаних з бухгалтерським обліком у банках, банківським аудитом, консультацій з банківського менеджменту, з фінансової діяльності банків, оподаткування банків.

Для отримання дозволу на складання кваліфікаційного іспиту аудитор подає до Комітету заяву за встановленою формою, копію диплома про освіту, засвідчену нотаріально, виписку з трудової книжки, засвідчену в установленому порядку, підтвердження про участь у наданні послуг чи консультацій банкам (у разі потреби), копію платіжного документа про внесення плати за сертифікацію.

Комітет розглядає результати проведення кваліфікаційного іспиту та приймає рішення про видачу або відмову у видачі сертифікатів аудиторам. Сертифікат містить такі реквізити: номер; прізвище; ім'я та по батькові аудитора; дату; номер рішення Комітету про видачу сертифіката; термін чинності або продовження терміну чинності сертифіката. Сертифікат реєструється в Книзі реєстрації сертифікатів на право здійснення аудиту банків, його дані заносяться в комп'ютерну базу. У разі втрати або пошкодження аудитором сертифіката, термін чинності

якого не закінчився, Комітет може видати аудитору дублікат сертифіката. Комітет має право продовжити термін чинності сертифіката аудитора не більше ніж на три роки.

Для забезпечення належної якості аудиту фінансової звітності банку при встановленні фактів порушення аудитором, які мають сертифікат, вимог законодавства України, у тому числі Міжнародних стандартів аудиту, що прийняті як національні стандарти аудиту рішенням Аудиторської палати України від 18.04.2003 р. № 122, та умов сертифікації, Комітет адекватно вчиненому порушенню в установленому ним порядку має право приймати рішення про застосування таких заходів впливу:

- письмове попередження аудитора про недопущення надалі порушень;
- тимчасове зупинення чинності сертифіката на визначений строк;
- відкликання (анулювання) сертифіката відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України.

Комітет надає Аудиторській палаті України, банкам і державним органам відповідно до їхніх повноважень, законодавства України та на їх письмовий запит інформацію про перелік аудиторів, які отримали сертифікат, та яким продовжено термін чинності сертифіката, про факти порушення аудитором вимог законодавства України з питань проведення аудиту фінансової звітності банків, стандартів і застосування до них відповідних заходів впливу.

12.5. Договір про проведення аудиту та відповідальність аудитора

Відносини між клієнтом та аудитором регулюються договором на проведення аудиту. Договір обов'язково повинен містити такі положення:

- мета проведення аудиту;
- масштаб аудиту з посиланням на чинне законодавство, стандарти, інші документи (необхідний обсяг і глибина перевірки, склад, кількість і обсяг аудиторських процедур);
- можливість доступу до будь-яких записів, документації та іншої інформації, необхідної для проведення аудиту;
- відповідальність керівництва банку, який перевіряється, за надану аудитору інформацію;

- умови відповідальності за початкові залишки при першому проведенні аудиту або якщо попередні перевірки виконувались іншим аудитором;
- зауваження про те, що у зв'язку з особливостями перевірки та іншими характерними для аудиту обмеженнями існує можливість і навіть імовірність того, що будь-які, навіть суттєві, помилки можуть залишитися невиявленими;
- форма, за якою замовнику буде надана інформація про результати проведеної аудитором роботи (обсяг і склад переданої замовнику документації).

Договір набирає чинності з моменту підписання його сторонами.

Відносини між аудиторською фірмою (аудитором) і клієнтом регулюються нормами цивільного законодавства. Відповідно до ст. 35 Закону України “Про аудиторську діяльність” за неналежне виконання своїх зобов'язань аудитор несе цивільну відповідальність, яка передбачає відшкодування ним завданих збитків.

До *цивільної відповідальності* аудиторські фірми (аудитори) притягуються за рішенням арбітражного суду. За звичайними цивільно-правовими угодами сторони несуть відповідальність тільки одна перед одною, а аудитор – перед клієнтом і перед третіми особами, які є користувачами фінансової звітності клієнта, засвідченої висновком аудитора. Ця специфіка відповідальності аудитора передбачена метою аудиту – засвідчити достовірність, повноту і законність представленої інформації про дії суб'єкта господарювання з метою зменшення ризику для користувачів інформації.

Аудитор (фізична особа) може бути притягнутий до кримінальної відповідальності і визнаний винним у кримінальних злочинах. Особливо це стосується випадків, коли порушуються вимоги законодавства щодо цінних паперів. Кримінальна відповідальність загрожує йому в разі приховування істини у власних інтересах.

Професійна відповідальність аудитора визначається попередженням, припиненням дії сертифіката на строк до одного року або анулюванням сертифіката.

Аудитор, який працює в аудиторській фірмі і пов'язаний з нею трудовими правовідносинами, у випадку неналежного виконання своїх обов'язків може бути притягнений до відповідальності за нормами трудового права (догана, звільнення, обмежене відшкодування завданих збитків).

12.6. Суть і структура аудиторських висновків

Після закінчення аудиторської перевірки аудитор складає два підсумкові документи – звіт про результати аудиторської перевірки та аудиторський висновок.

Аудиторський звіт. Результати аудиту з коротким описом виявлених порушень, помилок, відхилень, з оцінкою стану бухгалтерського обліку, достовірності звітності та законності господарських операцій мають бути представлені в аудиторському звіті. Інформація, викладена у звіті, має бути чіткою, надійною і компетентною, а також незалежною, об'єктивною та правдивою. Аудиторський звіт складається в довільній формі. Він призначений для замовника і його зміст не підлягає оприлюдненню.

Аудиторський висновок. Для користувачів публічної фінансової звітності аудитор готує чіткий висновок про перевірену звітність, відповідність її у всіх суттєвих аспектах інструкціям про порядок складання звітності та принципам обліку, що передбачені Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” і національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Аудиторський висновок – це офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою аудитора (аудиторської фірми), який складається у встановленому порядку за наслідками проведення аудиту і містить у собі висновок про достовірність звітності, повноту і відповідність чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності.

За своїм правовим статусом висновок аудитора прирівнюється до висновку експертизи, що призначається відповідно до процесуального законодавства України.

Структура аудиторського висновку. Аудиторський висновок складається в довільній формі і обов'язково повинен містити такі розділи: заголовок; вступ; масштаб перевірки; висновок аудитора про фінансову звітність; дату аудиторського висновку; адресу аудиторської фірми; підпис аудиторського висновку.

Заголовок аудиторського висновку містить запис про те, що аудиторську перевірку проведено незалежним аудитором (аудиторами), а також назву фірми або прізвище аудитора, який здійснивав аудит. Це є свідченням того, що під час аудиту не було жодних обставин, які могли б призвести до порушення принципу незалежності перевірки. В аудиторському висновку слід чіт-

ко зазначити, кому він адресований (повна назва підприємства, яке перевірялось, і час перевірки).

Вступна частина. Аудиторський висновок має містити інформацію про зміст перевіреної звітності та дату її складання. Слід також зазначити, що відповідальність за правильність складання звітності покладається на керівництво підприємства, яке перевіряється, а за обґрунтованість аудиторського висновку, складеного за цією звітністю, – на аудитора.

Масштаб перевірки. В аудиторському висновку необхідно зазначити масштаб аудиту і зміст проведених робіт. Цей розділ аудиторського висновку дає впевненість його користувачам у тому, що аудиторська перевірка здійснена відповідно до вимог українського законодавства та норм, які регулюють аудиторську практику і ведення бухгалтерського обліку, або відповідно до вимог міжнародних стандартів і практики. У цьому розділі зазначається, що перевірка була спланована і підготовлена з достатнім рівнем упевненості в тому, що фінансова звітність не має суттєвих помилок.

Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність. Аудитор повинен підготувати чіткий висновок про перевірену звітність, відповідність її за всіма суттєвими аспектами національним Положенням (стандартам) бухгалтерського обліку та принципам обліку, які передбачені Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”.

Датою аудиторського висновку є день завершення аудиторської перевірки. Цього дня аудитор зобов’язаний доповісти про результати перевірки керівництву підприємства, яке перевіряється. Дата на аудиторському висновку проставляється в той самий день, коли керівництво підприємства підписує акт прийому-передачі аудиторського висновку (перед вступною частиною аудиторського висновку або біля підпису аудитора).

Підпис аудиторського висновку. Аудиторський висновок підписує від імені аудиторської фірми її директор або аудитор, який має сертифікат аудитора України відповідної серії. Аудиторський висновок рекомендується підписувати назвою аудиторської фірми, оскільки вона несе юридичну відповідальність за якість проведеного аудиту і згідно із Законом України “Про аудиторську діяльність” у разі неякісного проведення аудиторської перевірки може бути позбавлена Аудиторською палатою України права на аудиторську діяльність.

В аудиторському висновку вказується адреса дійсного місцезнаходження аудиторської фірми. Ця інформація може

розміщуватися як наприкінці аудиторського висновку, після підпису аудитора, так і на бланку аудиторської фірми.

Висновки аудитора за результатами аудиту можуть бути таких видів: аудиторські висновки перевірки річної фінансової звітності; аудиторські висновки спеціального призначення. Аудиторські висновки спеціального призначення надаються за результатами тематичного аудиту, перевірки окремих фінансових звітів, дотримання договірних відносин. В окремих випадках аудитор може відмовитися від надання висновку.

12.7. Поняття внутрішнього аудиту

Система ефективного внутрішнього контролю – це важлива складова управління банком, яка є основою його функціонування.

З метою забезпечення надійності, законності, ефективності, а також безпеки банківських операцій і діяльності кожен банк повинен мати внутрішній механізм, який захищає від потенційних помилок, втрат і різноманітних порушень. Саме цю роль виконує внутрішній контроль у банку, однією зі складових якого є внутрішній аудит.

Внутрішній аудит банку – це незалежна оцінка системи внутрішнього контролю, встановленого в комерційному банку. Головним завданням внутрішнього аудиту є аналіз інформаційної системи, у тому числі системи бухгалтерського обліку і супутніх видів контролю, вивчення фінансової та операційної інформації, дослідження економічності та ефективності операцій.

Внутрішній аудитор зосереджує свою увагу на таких аспектах: дотримання правил бухгалтерського обліку та звітності за операціями, які здійснює банк; стан внутрішнього контролю в банку та його оцінка; дотримання банком положень законодавчих та нормативних актів України; виконання економічних нормативів, встановлених Національним банком України.

За змістом і функціями внутрішній аудит поділяється на операційний і стратегічний. Операційний аудит відображає процеси, здійснені банком у минулому або теперішньому часі. Стратегічний аудит передбачає оцінку дій банку з позиції досягнення стратегічних цілей у майбутньому.

За організацією внутрішній аудит поділяється на одно- і багатопредметний. Однопредметний аудит пов'язаний з однією або двома нетрудомісткими функціями і може виконуватися одним аудитором. Багатопредметний – це аудит трудомістких або різ-

нотипних функцій, який може виконуватися колективом аудиторів. Прикладом однопредметного аудиту є перевірка окремої банківської операції, а багатопредметного – перевірка внутрішньобанківських операцій.

Традиційно основними цілями функціонування внутрішнього аудиту в банківській системі було виявлення порушень і дотримання положень і процедур роботи банку. Однак згодом обов'язки внутрішніх аудиторів були розширені. До них ввійшла оцінка повноти і надійності бухгалтерського обліку, операційного та адміністративного контролю. Така оцінка дозволяє впевнитися в тому, що відповідний контроль забезпечує швидкий і правильний облік операцій та належну охорону активів. До того ж внутрішні аудитори часто зобов'язані брати участь у формуванні нових і розширенні існуючих положень і процедур діяльності. Це дозволяє планувати та забезпечувати гарантовану охорону, безпеку і контроль, зокрема щодо суцільних аудиторських перевірок. Додаткові обов'язки внутрішніх аудиторів також можуть передбачати нагляд за тим, чи дотримується банк вимог відповідних законів, правил і нормативних актів, перевірку ефективності адміністративного контролю та його процедур, а також ефективності операцій (діяльності). Останнє часто називають операційним аудитом або аудитом діяльності.

Основними факторами функціонування внутрішнього аудиту є компетентність і незалежність внутрішніх аудиторів і достатність та ефективність програми аудиту. Для визначення обов'язків аудитора важливим є аналіз процесу звітування аудитора та висновків і рекомендацій, що містяться в таких звітах. Аудитор повинен мати повноваження, які необхідні для виконання його обов'язків. Його повноваження мають передбачати вільний доступ до матеріалів, необхідних для досконалого проведення аудиту.

Внутрішні аудитори повинні проявляти на практиці свою незалежність. Відповідно до цього вони повинні знати норми особливої поведінки та практичного виконання своєї роботи.

Важливою умовою створення ефективної системи внутрішнього контролю в банку є підтримання взаємовідносин та обмін інформацією між зовнішніми та внутрішніми аудиторами. Тісні контакти між внутрішнім та зовнішнім аудитом створюють сприятливі умови для обміну між ними практичним досвідом проведення аудиту за взаємопогодженими процедурами.

Для забезпечення кваліфікованого аналізу та підтвердження повноти і достовірності річної фінансової звітності банку при

здійсненні аудиторської перевірки зовнішніми аудиторами служба внутрішнього аудиту банку надає їм відповідну документацію, що дозволяє скорочувати витрати банку на проведення зовнішнього аудиту.

12.8. Організація внутрішнього аудиту в банку

Внутрішній аудит у банку здійснюється на підставі Положення про службу внутрішнього аудиту та стандартів внутрішнього аудиту, які розробляються кожним банком самостійно з дотриманням вимог Національного банку України та з урахуванням специфіки його діяльності.

Обов'язкове впровадження в банках служби внутрішнього аудиту передбачене Положенням “Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України”, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 20.03.1998 р. № 114, у якому зазначено, що ця служба створюється з метою оцінки адекватності й ефективності системи внутрішнього контролю.

Служба внутрішнього аудиту – це самостійний структурний підрозділ банку, який створюється за рішенням виконавчого органу банку і підпорядковується безпосередньо правлінню (раді директорів) банку.

Положення про службу внутрішнього аудиту затверджується правлінням банку та погоджується з радою банку.

Положення про службу внутрішнього аудиту банку має містити такі розділи:

- завдання та функції служби внутрішнього аудиту банку;
- статус і роль служби внутрішнього аудиту банку;
- права та обов'язки керівника служби внутрішнього аудиту банку та внутрішніх аудиторів;
- обсяги та напрями роботи внутрішніх аудиторів;
- обов'язки внутрішніх аудиторів щодо звітування.

Чисельність внутрішніх аудиторів у банку має бути достатньою для ефективного досягнення цілей і завдань, що стоять перед цим підрозділом.

Служба внутрішнього аудиту банку має бути укомплектована професійно придатними, кваліфікованими кадрами, які можуть виконувати покладені на них обов'язки. Працівники служби внутрішнього аудиту повинні мати базові знання у сфері бухгалтерського обліку і фінансів, права, інформаційних техно-

логій, управління активами та пасивами, фінансового та організаційного менеджменту банку тощо. Призначення керівника служби внутрішнього аудиту банку погоджується з Національним банком України. Керівник і працівники служби внутрішнього аудиту банку при призначенні на посаду підписують зобов'язання про нерозголошення інформації про діяльність банку та збереження банківської таємниці відповідно до вимог чинного законодавства України.

Служба внутрішнього аудиту звітує перед правлінням банку не менше одного разу на рік, готує доповідну записку раді банку та зборам акціонерів.

Головними функціями служби внутрішнього аудиту банку є:

- зменшення ризиків при проведенні операцій, пов'язаних з раціональним та ефективним використанням ресурсів банку;
- надання рекомендацій структурним підрозділам банку в процесі планування, на стадії розроблення і впровадження нових продуктів, процесів, систем;
- проведення аудиту діяльності структурних підрозділів банку з метою забезпечення аналізу та оцінки внутрішнього контролю, політики, процедур банку, що стосуються адекватності, відповідності, ефективності та точності бухгалтерських даних і збереження активів банку;
- координація діяльності з діями незалежних аудиторських фірм при проведенні зовнішнього аудиту банку з метою забезпечення оптимальних умов, при яких аудиторські фірми можуть довіряти висновкам служби внутрішнього аудиту для уникнення дублювання перевірок;
- складання та надання висновків і звітів при проведенні перевірки;
- перевірка результатів фінансової діяльності банку, нагляд за поточною діяльністю банку, дотриманням посадовими особами, працівниками банку, у цілому банком вимог чинного законодавства та рішень органів його управління;
- перевірка систем управління та передавання фінансової інформації, у тому числі електронних інформаційних систем та електронних банківських послуг.

Основними завданнями служби внутрішнього аудиту банку є:

- сприяння адекватності системи внутрішнього контролю банку та операційних процедур;
- здійснення неупередженої та об'єктивної оцінки фінансової, операційної, інших систем і процедур контролю в банку, оцінка та аналіз виконання посадовими особами і персоналом банку Статуту та внутрішніх положень банку;

- сприяння організації ведення бухгалтерського обліку;
- упровадження ефективної, достовірної та повної інформаційної системи управління з метою своєчасного виявлення та усунення недоліків і порушень при здійсненні банківських операцій;
- своєчасне виявлення порушень і недоліків у діяльності структурних підрозділів банку, прийняття оптимальних рішень щодо їх ліквідації та усунення в процесі діяльності;
- виявлення сфер потенційних збитків для банку, чинників, що сприяють шахрайству, зловживанням і незаконному присвоєнню коштів банку;
- перевірка і надання рекомендацій щодо дотримання вимог ефективного управління ризиками банківської діяльності;
- налагодження взаємодії із зовнішніми аудиторами, державними органами контролю та службою банківського нагляду НБУ;
- надання правління банку та керівникам структурних підрозділів, що перевіряються, висновків про результати проведеної аудиторської перевірки, а також пропозицій щодо поліпшення системи внутрішнього контролю банку.

Служба внутрішнього аудиту має право:

- ознайомлюватися з усією документацією банку, наглядати за діяльністю будь-якого підрозділу банку, а також вимагати письмових пояснень від окремих посадових осіб банку щодо виявлених недоліків;
- визначати відповідність дій та операцій, що здійснюються співробітниками банку, вимогам чинного законодавства, нормативним актам НБУ та рішенням керівних органів банку;
- перевіряти розрахунково-касові документи, контракти банку, фінансову і статистичну звітність, іншу документацію, а в разі необхідності готівку, інші цінності, які знаходяться в банку;
- отримувати в межах своїх повноважень на запит банку до інших організацій або суб'єктів підприємницької діяльності потрібні відомості та документи, які необхідні в процесі перевірки;
- залучати в разі необхідності співробітників інших структурних підрозділів банку для виконання поставлених перед службою внутрішнього аудиту завдань;
- мати безперешкодний доступ до підрозділу, що перевіряється, а також у приміщення, які використовуються для зберігання документів, готівки та коштовностей, отримувати інформацію, яка зберігається на магнітних носіях;

- з дозволу керівництва банку знімати копії документів, у тому числі копії файлів;
- при виявленні грубих порушень, допущених працівниками банку, рекомендувати правлінню банку усунути їх від виконання службових обов'язків;
- при встановленні фактів зловживання керівниками банку службовим становищем повідомляти про це раду банку.

Аудит структурних підрозділів банку здійснюється за планом (графіком) проведення перевірок на поточний рік, який затверджується правлінням банку та погоджується радою банку. План проведення аудиторських перевірок та їх кількість мають обумовлюватися оцінками ризиків, які притаманні кожній сфері проведення аудиту. За дорученням правління (ради директорів) банку служба внутрішнього аудиту банку має право здійснювати позапланові перевірки з окремих питань. Внутрішній аудит також може проводитися на вимогу Національного банку України в рамках пруденційного нагляду.

Служба внутрішнього аудиту є органом оперативного контролю виконавчих органів банку і на відміну від ревізійної комісії, яка є органом контролю акціонерів (учасників) банку, не ставить за мету комплексну перевірку діяльності підрозділів після завершення фінансово-господарських процесів, тобто за квартал або за рік. З метою запобігання виникненню конфлікту інтересів у відносинах із співробітниками інших підрозділів банку керівник служби внутрішнього аудиту застосовує ротацію внутрішніх аудиторів. Один і той самий аудитор не може проводити аудит одного підрозділу постійно.

Проведення внутрішнього аудиту підрозділів банку складається з таких етапів:

- отримання повної інформації про підрозділ, що перевіряється, включаючи засоби контролю для оцінки внутрішнього ризику;
- складання плану внутрішнього аудиту банку, в якому мають відобразитися мета і процедури перевірки з урахуванням інформації про підрозділ, що перевіряється;
- проведення перевірок на суттєвість, оцінка доказів того, що рішення керівництва банку, відображені в бухгалтерській звітності та фінансових документах, є обґрунтованими і дають можливість досягти відповідних цілей;
- проведення позапланової тематичної перевірки, яка підвищує рівень упевненості в окремих висновках аудиторської перевірки;
- складання службою внутрішнього аудиту звіту або рекомендацій, надання інформації про недоліки в структурі контролю підрозділу, що перевіряється.

12.9. Стандарти внутрішнього аудиту

Внутрішні аудитори банку працюють згідно з методичними вказівками щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 20.07.1999 р. № 358, які є обов'язковими для виконання банками, що розташовані на території України.

Стандарти внутрішнього аудиту – це критерії визначення процедур аудиту, за якими здійснюється оцінка діяльності системи внутрішнього контролю.

Служба внутрішнього аудиту банку повинна керуватися такими стандартами: керівництво службою внутрішнього аудиту; незалежність; професійна компетентність; обсяг роботи; планування і виконання аудиторської перевірки; складання аудиторського висновку.

Кандидатура керівника служби внутрішнього аудиту погоджується з радою банку і має відповідати вимогам, установленим НБУ. Рішення про призначення на цю посаду затверджується наказом керівника банку. Керівник служби внутрішнього аудиту повинен не менше одного разу на рік, а також на вимогу правління та ради банку подавати звіти про роботу свого підрозділу, в яких відображати виявлені в ході аудиторської перевірки недоліки в діяльності банку та відповідні рекомендації щодо їх усунення. Щорічно подавати для затвердження правлінням банку і погодження радою банку плани (графіки) проведення аудиторських перевірок, проекти штатного розпису та кошторису витрат свого підрозділу.

Незалежність в роботі досягається завдяки організаційному визначенню статусу та об'єктивності служби внутрішнього аудиту. Організаційний статус служби внутрішнього аудиту повинен передбачати безпосередню підпорядкованість її правління та раді банку, постійну участь керівника цього підрозділу в засіданнях правління банку з питань аудиторської діяльності, фінансової звітності, управління, організації внутрішнього контролю. Внутрішні аудитори банку не несуть відповідальності за проведення банком будь-яких банківських операцій. Співробітники служб внутрішнього аудиту, які раніше працювали в будь-яких підрозділах банку, не можуть призначатися для проведення аудиторської перевірки цих підрозділів протягом року після їх зарахування до служби внутрішнього аудиту.

Усі працівники служби внутрішнього аудиту повинні мати певний професійний досвід і володіти необхідними знаннями та навичками.

Працівники служби внутрішнього аудиту зобов'язані:

- проводити аудиторські перевірки з метою здійснення оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю банку, її відповідності рівню потенційного ризику, різних сфер діяльності банку;
- забезпечувати організацію постійного контролю за дотриманням співробітниками банку встановленого документообігу, процедур проведення операцій, функцій та повноважень згідно з покладеними на них обов'язками;
- розглядати факти порушень співробітниками банку чинного законодавства, нормативних актів НБУ і стандартів професійної діяльності, внутрішніх документів, які регулюють і визначають політику банку;
- розробляти рекомендації та вказівки щодо усунення виявлених порушень, покращання системи внутрішнього контролю та здійснювати контроль за їх виконанням;
- забезпечувати схоронність і повернення одержаних від підрозділів банку документів на всіх носіях;
- забезпечувати документальне оформлення кожної перевірки, оформляти письмово висновки, в яких відображати всі питання, вивчені в ході перевірки, та рекомендації, надані керівництву банку;
- контролювати організацію роботи з вивчення співробітниками банку вимог чинного законодавства України, нормативних актів НБУ, внутрішніх документів згідно із службовими обов'язками;
- брати участь у засіданнях ради або правління банку з питань, які прямо або опосередковано стосуються стану бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та аудиту, зовнішнього аудиту, змін у структурі або діяльності банку.

Правління і рада банку здійснюють загальний контроль обсягу робіт і напрямків діяльності банку, що підлягають аудиту. При розробці системи внутрішнього контролю керівництво банку повинне враховувати співвідношення витрат і доходів. Потенційні ризики, пов'язані з загрозою ризику або власне з ризиком, оцінюються за витратами на здійснення контролю. Виходячи із завдань внутрішнього контролю, визначаються обсяги аудиторської перевірки.

План кожної аудиторської перевірки має передбачати: визначення мети, завдань та обсягів аудиту; отримання повної інформації про підрозділ, який підлягає аудиторській перевірці; визначення обсягу коштів на її проведення; складання програми аудиторської перевірки, календарного графіка виконання робіт.

Робоча документація аудиторської перевірки оформляється внутрішніми аудиторами і перевіряється керівником служби внутрішнього аудиту. У цих документах подається перелік отриманої інформації, а також результати її аналізу.

Робоча документація внутрішнього аудитора є власністю банку. Архів робочої документації з проведення аудиту має знаходитися в службі внутрішнього аудиту і доступ до нього надається тільки уповноваженим особам, зокрема членам правління та ради банку, працівникам служби внутрішнього аудиту.

Після завершення аудиторської перевірки внутрішні аудитори складають висновок. Аудиторський висновок повинен містити інформацію про обсяг роботи, період перевірки та особу перевіряючого. Внутрішній аудитор, який підписує аудиторський висновок, призначається керівником підрозділу внутрішнього аудиту.

В аудиторському висновку має бути зазначено, наскільки діяльність підрозділу, що перевіряється, відповідає існуючим законодавчим і нормативним вимогам. У ньому відображаються факти виявлених порушень, характер здійсненої перевірки (планова чи на запит), а також подаються рекомендації, які ґрунтуються на виявлених під час перевірки недоліках та порушеннях. Письмові коментарі суб'єкта аудиту можуть подаватися в основній частині висновку, у супровідному листі або включатися в додаток. Аудиторський висновок надається тим співробітникам банку, які зобов'язані вжити заходів щодо усунення виявлених недоліків або гарантувати їх виконання. Аудиторський висновок в обов'язковому порядку надається керівникам підрозділу, що перевіряється; керівництву банку подається тільки резюме. Аудиторський висновок також надається особам, чиї інтереси були порушені в результаті проведення перевірки. Інформація конфіденційного характеру викладається в окремому висновку. Якщо вона стосується керівників банку, то аудиторський висновок обов'язково надається раді банку з повідомленням Національного банку України.

12.10. Контроль НБУ за роботою служб внутрішнього аудиту

Контроль за роботою служб внутрішнього аудиту здійснює Національний банк України за такими напрямками:

- звіт про роботу служби внутрішнього аудиту банку повинен включатися до пояснювальної записки при складанні річної фінансової звітності;
- банки надають звіти про роботу служби внутрішнього аудиту до НБУ два рази на рік протягом першої половини місяця, наступного за звітним періодом. У разі необхідності НБУ може вимагати від банків звіт про роботу внутрішнього аудиту за певний період його діяльності, а також іншу інформацію з питань, що відносяться до компетенції служби внутрішнього аудиту;
- звіт банку про роботу служби внутрішнього аудиту повинен містити інформацію про контроль за діяльністю всіх підрозділів банку;
- територіальні управління НБУ за місцезнаходженням філії банку мають право затребувати в неї інформацію про роботу та матеріали перевірок її службою внутрішнього аудиту банку;
- НБУ здійснює контроль за роботою служби внутрішнього аудиту банку шляхом проведення інспекторами НБУ або вповноваженими особами перевірок її діяльності.

За результатами аналізу звітності та матеріалів перевірок НБУ в разі необхідності надсилає банку лист з вимогою приведення системи внутрішнього аудиту у відповідність до Положення “Про організацію внутрішнього аудиту в банках України”.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Практичні завдання

Завдання 1

Указати і пояснити, який метод контролю (ревізія, аудит, інвентаризація, перевірка) характеризується такими ознаками (діями):

- 1) контроль, який не потребує використання складних методик і застосування професійних знань і вмінь, наслідки якого оформляються довідкою або доповідною запискою;
- 2) контроль державних органів з метою виявлення недоліків у фінансово-господарській діяльності банку з погляду законності, доцільності й достовірності;

- 3) при виявленні порушень за результатами контролю підприємств, що користуються коштами державного бюджету, накладаються штрафні санкції;
- 4) контроль, що здійснюється на добровільних договірних засадах;
- 5) застосування в ході контролю органолептичних прийомів (вимірювання, зважування, перерахування) та порівняння фактичних даних з обліковими;
- 6) після проведення контролю складається висновок і надаються рекомендації керівництву банку щодо усунення недоліків.

Завдання 2

Розподілити наведені характеристики за відповідними методами господарського контролю. Результати пояснити та оформити у вигляді таблиці.

Ревізія	Аудит	Інвентаризація

Характеристики:

- 1) незалежна форма господарського контролю;
- 2) збереження державної власності, попередження і профілактика зловживань;
- 3) здійснюється на добровільних засадах;
- 4) виявлення фактичної наявності об'єкта перевірки;
- 5) контроль примусовий, здійснюється за розпорядженням вищих органів;
- 6) здійснюється для перевірки діяльності матеріально відповідальних осіб;
- 7) здійснюється на договірних засадах;
- 8) проводиться тільки після здійснення господарської операції;
- 9) посадова особа має право вилучати документи, опечатувати місця зберігання матеріальних цінностей, коштів і документів;
- 10) у результаті перевірки складається інвентаризаційний опис;
- 11) здійснюється за планом роботи контролюючого органу без погодження з керівником банку, який перевіряється;
- 12) у результаті перевірки складається акт.

Завдання 3

Провести порівняльну характеристику аудиту і ревізії. Відповідь оформити у вигляді таблиці.

№ пор.	Ознака	Аудит	Ревізія
1	Визначення		
2	Правова основа		
3	Основне завдання		
4	Витрати		
5	Відповідальність		
6	Нормативні документи, що регламентують проведення		
7	За вимогою яких органів проводиться		
8	Результати		

Завдання 4

Поєднати поняття з їх визначеннями (поставити ліворуч від поняття відповідну літеру).

Поняття	Визначення
Формальна перевірка	А. Перевірка різних за характером документів і облікових даних, в яких знайшли відображення господарські операції, що перевіряються
Арифметична перевірка	Б. Перевірка наявності і достовірності тих реквізитів, які передбачені для даного типу документів
Нормативно-правова перевірка	В. Перевірка кількісної інформації про рух однорідних цінностей за певний період
Зустрічна перевірка	Г. Перевірка документів, що здійснюється з метою визначення правильності підрахунків та виявлення зловживань і крадіжок, що приховані неправильними арифметичними діями
Взаємна перевірка	Д. Перевірка господарських операцій з погляду їх відповідності різним нормативним актам, інструкціям, стандартам, положенням, чинним законам
Хронологічна перевірка	Е. Перевірка достовірності і правильності відображених у документах господарських операцій здійснюється шляхом порівняння даних різних документів, що відносяться до однієї або різних, але взаємопов'язаних господарських операцій та знаходяться на інших підприємствах

Завдання 5

Розглянути наведені порушення і вказати, за допомогою якого методу аудиту їх можна виявити.

Порушення:

- 1) неправильне нарахування відпускних у розрахунково-платіжній відомості;
- 2) несвочасне оприбуткування готівки в касу;
- 3) невідповідність підпису одержувача коштів справжньому у видатковому касовому ордері;
- 4) невідповідність реквізитів банку та печатки на податковій накладній;
- 5) включення до відомості на видачу заробітної плати прізвища працівника, який був оформлений на роботу лише в наступному місяці;
- 6) записи в авансовому звіті не відповідають записам в наданих документах про витрачені підзвітні суми;
- 7) бухгалтер банку, використавши готівку з каси для особистих потреб, склав видатковий касовий ордер, де вказав, що гроші були передані безбалансовому відділенню, хоча у відділенні кошти не оприбутковані;
- 8) відсутній номер і дата на авансовому звіті. Невідповідність даних платіжної відомості на видачу заробітної плати і табелів за окремими працівниками.

Завдання 6

Написати вступну частину аудиторського висновку фінансово-господарської діяльності. Скласти програму проведення аудиту фінансово-господарської діяльності.

Дані для виконання:

- 1) назва банку – СОД АППБ “Аваль”;
- 2) місце знаходження – м. Суми;
- 3) аудит проводиться за період з 1 січня по 1 липня 200X року;
- 4) склад аудиторської групи: керівник групи – Мельник В.А.; аудитори – Петрова Т.І., Винниченко П.О., Скляренко Н.В., Сімчук Д.М.;
- 5) термін проведення аудиту – з 18 вересня по 10 жовтня 200X р.;
- 6) попередня ревізія була проведена під керівництвом заступника контрольно-ревізійного відділу м. Суми Іванова М.С. за період з 1 квітня 200X – 1 р. по 1 січня 200X – 1 р.;
- 7) відповідальними особами в період, що перевірявся, були директор Москаленко Г.Л. та головний бухгалтер Ярова О.П.;
- 8) на підставі банківської ліцензії СОД АППБ “Аваль” має право здійснювати такі банківські операції:
 - приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
 - відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів і зарахування коштів на них;

- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій;
- операції з валютними цінностями.

Завдання 7

Аудиторами при перевірці правильності й законності відкриття та закриття рахунків в АКБ “Аркадія” було встановлено:

- 1) фізичній особі для здійснення безготівкових розрахунків у національній валюті з юридичними особами був відкритий рахунок до запитання;
- 2) у юридичній справі довірчого товариства “Соло” зберігаються такі документи:
 - заява на відкриття рахунку;
 - копія свідоцтва про державну реєстрацію;
 - копія статуту;
 - копія установчого договору;
 - картки зі зразками підписів та відбитком печатки;
- 3) поточний рахунок АТ “Акація” був закритий 15 січня, податкова інспекція була проінформована 21 січня;
- 4) малому підприємству “Адоніс” було відмовлено в закритті рахунку через кредитну заборгованість.

Зробити висновки про правильність дій працівників банку та надати пропозиції щодо поліпшення операційно-облікової роботи банку.

Завдання 8

Аудиторами при перевірці правильності й законності ведення розрахунково-касових операцій в АКБ “Умовний” за період з 01.04.200X р. по 01.01.200X р. встановлено:

- у договорі про повну матеріальну відповідальність касира Мельниченко Т.П. відсутня розписка про ознайомлення;
- у прибутковому касовому ордері № 78 від 25.04.200X р. відсутній підпис контролера;
- у заяві на переказ готівки № 116 від 13.09.200X р. виправлено номер балансового рахунку 26001002709 на 26001003709;
- у грошовому сховищі № 1 (шафа № 5) поряд з розкритою пачкою бланків вкладишів до трудових книжок зберігається розмінна монета в мішках;
- у платіжному дорученні ПП “Мілан” від 13.07.200X р. на перерахування коштів ПП “Нова канцелярія” (обслуговуєть-

ся в АКБ “Форум”) за канцтовари не зазначено місцезнаходження банку одержувача;

- відсутнє внутрішнє положення про операції банку з платіжними картками;
- у юридичній справі Новікова П.О. на відкриття карткового рахунку відсутня картка із зразком підпису.

Зробити висновок за матеріалами перевірки та надати пропозиції щодо поліпшення операційно-облікової роботи банку.

Завдання 9

01.02.200X р. в АКБ “Умовний” було розміщено депозит ПП “Світ” у розмірі 35 800 грн строком на 8 місяців. За умовами договору № 45 від 25.01.200X р. проценти нараховуються в останній день місяця з розрахунку 13% річних. Проценти перераховуються на поточний рахунок клієнта в останній день місяця. 15.04.200X р. на той же рахунок було внесено додатково 50 тис. гривень. В аналітичному обліку щодо цього депозиту було відображено:

- назва контрагента – ПП “Світ”;
- тип договору – короткостроковий;
- дата залучення депозиту – 1 лютого 200X року;
- номінал депозиту – 35 800 грн;
- процентна ставка – 13%;
- дата погашення депозиту – 1 вересня 200X року.

Перевірити повноту відображення інформації про депозит в аналітичному обліку.

Завдання 10

При перевірці кредитних операцій АКБ “Еталон” за 200X рік аудиторами було встановлено:

- 1) відсутнє положення про кредитний відділ;
- 2) відсутні протоколи засідань кредитного комітету за II кв. 200X р.;
- 3) 28.08.200X. р. ПП Іваненко М.І. було надано кредит у сумі 10 000 грн (заборгованість за кредитом, наданим 15.03.200X р., станом на 28.08.200X р. складає 500 грн);
- 4) 15.09.200X р. надано кредит Назаренко А.А. в сумі 3 500 грн. строком на 6 місяців на придбання телевізора. Середній зарібок Назаренко А.А. складає 480 грн;
- 5) у кредитному договорі № 358 від 01.10.200X р. процентна ставка і дата погашення кредиту проставлені олівцем;
- 6) 26.11.200X р. пролонговано кредит ТОВ “Верес”. У кредитній справі доповнення до кредитного договору відсутнє.

Обґрунтувати виявлені недоліки та з’ясувати, до яких наслідків ведуть порушення.

Контрольні питання

1. Визначення аудиту та його сутність.
2. У чому полягають відмінності між аудитом і ревізією?
3. Охарактеризувати складові системи внутрішнього контролю в банках.
4. У чому полягає необхідність аудиту?
5. Передумови виникнення та розвиток аудиту у світі.
6. Становлення аудиту в Україні.
7. Які основні завдання аудиту?
8. Завдання і функції САУ та АПУ.
9. Вимоги до аудиторів. Сертифікація аудиторів в Україні.
10. Предмет і об'єкти аудиту.
11. Суб'єкти аудиту.
12. Що таке "аудиторські послуги"?
13. Аудиторський ризик та його складові.
14. Відповідальність аудитора.
15. Охарактеризуйте етапи планування аудиту.
16. Порядок складання програми аудиту.
17. Вимоги до аудиторських доказів.
18. Методика одержання аудиторських доказів.
19. Суть і структура аудиторського висновку.
20. Складові системи внутрішнього контролю в банку.
21. Структура служби внутрішнього аудиту.
22. Завдання і функції служби внутрішнього аудиту.
23. Стандарти внутрішнього аудиту.
24. Взаємовідносини між зовнішнім і внутрішнім аудитом.
25. Звітність служби внутрішнього аудиту.

Список літератури

Використана

1. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
2. Закон України “Про аудиторську діяльність в Україні” від 22.04.1994 р. № 3125-XII.
3. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III.
4. Закон України “Про бухгалтерський облік та звітність в Україні” від 16.07.1999 р.
5. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 р. № 679-XIV.
6. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.1997 р.
7. Закон України “Про податок на додану вартість” від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР.
8. Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” від 26.06.1997 р. № 400/97-ВР (зі змінами та доповненнями).
9. Закон України “Про розмір внесків на деякі види загальнообов’язкового державного соціального страхування” від 11.01.2001 р. № 2213-III (зі змінами та доповненнями).
10. Інструкція з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 10.12.2004 р. № 265.
11. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики, затверджена постановою Правління НБУ від 15.09.2004 р. № 435.
12. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 17.11.2004 р. № 555.
13. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 20.10.2004 р. № 495.
14. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 03.10.2005 р. № 358.

15. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 20.12.2005 р. № 480.
16. Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11.08.1994 р. № 69.
17. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22.
18. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280.
19. Інструкція про касові операції в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 14.08.2003 р. № 337.
20. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.
21. Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів, затверджена постановою Правління НБУ від 19.03.2003 р. № 121.
22. Інструкція про порядок складання і оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 07.12.2004 р. № 598.
23. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України. – К.: КНЕУ, 2001. – 636 с.
24. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту: Навчальний посібник. – К.: Каравела; Львів: Новий світ–2000, 2002. – 504 с.
25. Облік і аудит у банках: Підручник / А.М. Герасимович, Л.М. Кіндрацька, Г.В. Кривов'яз та ін.; за заг. ред. проф. А.М. Герасимовича. – КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2004. – 536 с.
26. Парасій-Вергуненко І.М. Організація управлінського обліку в банках // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 10. – С. 26–30.
27. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280.
28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 “Основні засоби”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92.
29. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ від 15.12.2004 р. № 637.
30. Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в банківських установах України, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.

31. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 20.03.1998 р. № 114.
32. Положення про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів, затверджене постановою Правління НБУ від 17.12.2003 р. № 561.
33. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 516.
34. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279.
35. Положення про організацію операційної діяльності в банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 254.
36. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.
37. Правила бухгалтерського обліку операцій довірчого управління в банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 498.
38. Правила бухгалтерського обліку операцій із використанням платіжних карток у банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 08.04.2005 р. № 123.
39. Правила ведення аналітичного обліку в банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 16.06.2005 р. № 221.

Рекомендована

1. Абрамова И. Правильное решение! Как строить систему управленческого учета // Бухгалтер и компьютер. – 2003. – № 10. – С.14–19.
2. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 278 с.
3. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Славіянської. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр, 1999. – 528 с.
5. Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н.М., Петренко Н.І. Контроль і ревізія: Підручник. – Житомир: ПП “Рута”, 2000. – 509 с.
6. Васин А.С. Система управленческого учета в банке // Финансы и кредит. – 2001. – № 13. – С. 10–15.
7. Гагаріна С.А. Деякі аспекти організації управлінського обліку в комерційних банках // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць: Т. 5. – Суми: ВТД “Мрія-1” ЛТД, 2002. – 288 с.
8. Голов С.Ф. Управлінський облік: Підручник. – К.: Лібра, 2003. – 704 с.

9. Губенко С.М., Мозгова О.П. Посібник для внутрішніх аудиторів банківських установ. – Х.: Штрих, 2000. – 360 с.
10. Енциклопедія банківської справи України. – К.: Молодь: Ін Юре, 2001. – 680 с.
11. Жигайло А. Необходимость и результаты реформы системы учета банков // Бухгалтерский учет и аудит. – 2002. – № 4. – С. 17–20.
12. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.
13. Кіндрацька Л. Управлінський облік та контролінг у системі управління банку // Вісник Національного банку України (укр.). – 2001. – № 8. – С. 20–25.
14. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України. – К.: КНЕУ, 2001. – 636 с.
15. Кіндрацька Л.М. Вдосконалення облікової системи банківських установ триває // Регіональні перспективи (укр.). – 2001. – № 2. – С. 62–64.
16. Кіндрацька Л.М. Передумови впровадження управлінського обліку в практичну діяльність банків України // Регіональна економіка (Львів). – 2000. – № 4. – С. 78–87.
17. Коваленко В.В., Слав'янська Н.Г. Методологічні основи процесу бюджетного планування в комерційних банках // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 2 (11). – С. 35–38.
18. Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Воляшко І.В. Стратегічний менеджмент банку: Навчальний посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2003. – 734 с.
19. Коренева О.Г. Становлення та розвиток Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2001. – С. 298–300.
20. Корчажникова Л. Проблеми бухгалтерського й управлінського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 12. – С. 50–51.
21. Кредитна система України і банківські технології: Навчальний посібник: У 3 кн. Книга друга: Бухгалтерський облік. Банківський нагляд. Контроль та аудит / За заг. ред. д.е.н., проф. І.В. Сала. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – 392 с.
22. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту: Навчальний посібник. – К.: Каравела, 2002.
23. Ластовецький В. Який вид обліку не є управлінським? // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 4. – С. 40–44.
24. Мумінова-Савіна Г.Г., Кравець В.М., Мазур О.А., Галенко О.М., Кириленко В.В. Тим, хто не нехтує законом. Контроль, ревізія та аудит у комерційних банках України. – К.: Факт, 2001. – 448 с.
25. Никишаев Ю.Ю. Международные стандарты финансовой отчетности как основа управленческой отчетности банка // Деньги и кредит. – 2003. – № 1. – С. 53–56.

26. Операції комерційних банків / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук, Я. Грудзевич, М. Врознюк. – 3-тє вид. – К.: Алерта; Л.: ЛБІ НБУ, 2003. – 500 с.
27. Ордіховська Н.Д. Методологічні та теоретичні основи, проблеми становлення управлінського обліку в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 9. – С. 70–72.
28. Парасій-Вергуненко І.М. Організація управлінського обліку в банках // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 10. – С. 26–30.
29. Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затверджене постановою Правління НБУ від 06.08.2003 р. № 235.
30. Положення про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, затверджене постановою Правління НБУ від 30.08.2002 р. № 268.
31. Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України, затверджене постановою Правління НБУ від 09.10.2001 р. № 427.
32. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 280 с.
33. Роуз Питер С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. – М.: Дело Лтд, 1995. – 768 с.
34. Соколов Я.В. Управленческий учет: миф или реальность? // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 18. – С. 50–52.
35. Чумак Р. Запровадження системи управлінського обліку // Вісник НБУ. – 2002. – № 7. – С. 60–61.
36. Чумаченко М. Управлінський облік в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 6. – С. 43–47.
37. Чумаченко М. Управлінський облік потребує підтримки // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 5. – С. 3–7.

ДОДАТОК

ПЛАН рахунків бухгалтерського обліку банків України

Клас 1. Казначейські та міжбанківські операції

10	Готівкові кошти
100	Банкноти та монети
1001 А	Банкноти та монети в касі банку
1002 А	Банкноти та монети в касі відділень банку
1003 А	Банкноти та монети в обмінних пунктах
1004 А	Банкноти та монети в банкоматах
1005 А	Банкноти та монети, інкасовані до перерахування
1007 А	Банкноти та монети в дорозі
101	Дорожні чеки
1011 А	Дорожні чеки в касі банку
1012 А	Дорожні чеки в касі відділень банку
1013 А	Дорожні чеки в обмінних пунктах
1017 А	Дорожні чеки в дорозі
11	Банківські метали
110	Банківські метали
1101 А	Банківські метали в банку
1102 А	Банківські метали у відділенні банку
1107 А	Банківські метали в дорозі
12	Кошти в Національному банку України
120	Кошти на вимогу в Національному банку України
1200 А	Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України
1203 А	Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України
1207 А	Накопичувальний рахунок банку в Національному банку України
1208 А	Нараховані доходи за коштами на вимогу в Національному банку України
121	Строкові вклади (депозити) в Національному банку України

- 1211 А Кошти, що надані Національному банку України за операціями репо
- 1212 А Короткострокові вклади (депозити) у Національному банку України
- 1218 А Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами) у Національному банку України
- 13 Кошти Національного банку України
- 130 Кореспондентський рахунок Національного банку України в банку
- 1300 П Кореспондентський рахунок Національного банку України в банку
- 1308 П Нараховані витрати за кореспондентським рахунком Національного банку України в банку
- 131 Короткострокові кредити, що отримані від Національного банку України
- 1310 П Кредити овернайт, що отримані від Національного банку України шляхом рефінансування
- 1311 П Кошти, що отримані від Національного банку України за операціями репо
- 1312 П Короткострокові кредити, що отримані від Національного банку України шляхом рефінансування
- 1313 П Короткострокові стабілізаційні кредити, що отримані від Національного банку України
- 1316 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1317 П Прострочена заборгованість за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1318 П Нараховані витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 132 Довгострокові кредити, що отримані від Національного банку України
- 1322 П Довгострокові кредити, що отримані від Національного банку України
- 1323 П Довгострокові стабілізаційні кредити, що отримані від Національного банку України
- 1325 П Довгострокові кредити, що отримані від Національного банку України за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій
- 1326 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1327 П Прострочена заборгованість за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1328 П Нараховані витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України

- 133 Строкові вклади (депозити) Національного банку України
- 1332 П Короткострокові вклади (депозити) Національного банку України
- 1335 П Довгострокові вклади (депозити) Національного банку України
- 1338 П Нараховані витрати за строковими вкладками (депозитами)
- 14 Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, та цінні папери, емітовані Національним банком України
- 140 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1400 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1401 А Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1402 А Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1403 А Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1404 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1405 АП Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1406 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1407 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 1408 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 141 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1410 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1411 А Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

- 1412 А Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1413 А Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1414 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1415 АП Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1416 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1417 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1418 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1419 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 142 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1420 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1421 А Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1422 А Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1423 А Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1424 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1426 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

- 1427 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1428 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1429 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 143 Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1430 А Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1435 АП Переоцінка боргових цінних паперів, емітованих Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1436 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1437 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1438 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 144 Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1440 А Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1446 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1447 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 1448 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 149 Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України
- 1490 КА Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1491 КА Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

- 1492 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 1493 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 15 Кошти в інших банках
- 150 Кошти на вимогу в інших банках
- 1500 АП Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках
- 1502 А Кошти банків у розрахунках
- 1507 П Нараховані витрати за отриманими кредитами овердрафт від інших банків
- 1508 А Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках
- 1509 А Прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках
- 151 Строчкові вклади (депозити), що розміщені в інших банках
- 1510 А Депозити овернайт, що розміщені в інших банках
- 1512 А Короткострочкові вклади (депозити), що розміщені в інших банках
- 1515 А Довгострочкові вклади (депозити), що розміщені в інших банках
- 1516 А Довгострочкові вклади (депозити), що розміщені на умовах субординованого боргу
- 1517 А Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках
- 1518 А Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках
- 1519 А Прострочені нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках
- 152 Кредити, що надані іншим банкам
- 1521 А Кредити овернайт, що надані іншим банкам
- 1522 А Кредити, що надані іншим банкам за операціями репо
- 1523 А Короткострочкові кредити, що надані іншим банкам
- 1524 А Довгострочкові кредити, що надані іншим банкам
- 1525 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам
- 1526 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані іншим банкам
- 1527 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам
- 1528 А Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам
- 1529 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам

- 158 Сумнівна заборгованість інших банків
- 1580 А Сумнівна заборгованість за коштами на вимогу в інших банках
- 1581 А Сумнівна заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках
- 1582 А Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам
- 1589 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими іншим банкам
- 159 Резерви під заборгованість інших банків
- 1590 КА Резерви під нестандартну заборгованість інших банків за кредитними операціями
- 1591 КА Резерви під стандартну заборгованість інших банків за кредитними операціями
- 1592 КА Резерви під нестандартну заборгованість за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках
- 1593 КА Резерви під стандартну заборгованість за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках
- 16 Кошти інших банків
- 160 Кошти на вимогу інших банків
- 1600 АП Кореспондентські рахунки інших банків
- 1602 П Кошти в розрахунках інших банків
- 1607 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані іншим банкам
- 1608 П Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків
- 161 Строкові вклади (депозити) інших банків
- 1610 П Депозити овернайт інших банків
- 1612 П Короткострокові вклади (депозити) інших банків
- 1615 П Довгострокові вклади (депозити) інших банків
- 1617 П Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами) інших банків
- 1618 П Нараховані витрати за строковими вкладками (депозитами) інших банків
- 162 Кредити, що отримані від інших банків
- 1621 П Кредити овернайт, що отримані від інших банків
- 1622 П Кредити, що отримані від інших банків за операціями репо
- 1623 П Короткострокові кредити, що отримані від інших банків
- 1624 П Довгострокові кредити, що отримані від інших банків
- 1626 КП Неамортизований дисконт за кредитами, що отримані від інших банків
- 1627 П Прострочена заборгованість за кредитами, що отримані від інших банків

- 1628 П Нараховані витрати за кредитами, що отримані від інших банків
- 17 Сумнівна заборгованість та резерви за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 178 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 1780 А Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 179 Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 1790 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями
- 18 Дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 181 Дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 1811 А Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою
- 1819 А Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 188 Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 1880 А Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 189 Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 1890 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 19 Кредиторська заборгованість за операціями з банками
- 191 Кредиторська заборгованість за операціями з банками
- 1911 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою
- 1919 П Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками

Клас 2. Операції з клієнтами

- 20 Кредити, що надані суб'єктам господарювання
- 201 Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання
- 2010 А Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання
- 2016 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання
- 2018 А Нараховані доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання
- 202 Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання
- 2020 А Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання

- 2026 КА Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарювання
- 2027 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання
- 2028 А Нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання
- 2029 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання
- 203 Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання
- 2030 А Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання
- 2036 КА Неамортизований дисконт за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання
- 2037 А Прострочена заборгованість за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання
- 2038 А Нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання
- 2039 А Прострочені нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання
- 206 Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2062 А Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2063 А Довгострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2065 А Неамортизована премія за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2066 КА Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2067 А Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2068 А Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2069 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 207 Кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2071 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання
- 2072 А Короткострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2073 А Довгострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

- 2074 А Довгострокові кредити, що надані суб'єктам господарювання за участю кредитів Національного банку України
- 2075 А Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2076 КА Неамортизований дисконт за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2077 А Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2078 А Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2079 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 208 Іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання
- 2082 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання
- 2083 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання
- 2085 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2086 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2087 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2088 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2089 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання.
- 2082 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання
- 2083 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання
- 2085 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2086 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2087 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2088 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2089 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 209 Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані суб'єктам господарювання

- 2092 А Сумнівна заборгованість за врахованими векселями суб'єктів господарювання
- 2093 А Сумнівна заборгованість за операціями факторингу суб'єктів господарювання
- 2095 А Сумнівна заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 2096 А Сумнівна заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2097 А Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 2099 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими суб'єктам господарювання
- 21 Кредити, що надані органам державної влади
- 210 Кредити, що надані органам державної влади
- 2102 А Короткострокові кредити, що надані органам державної влади
- 2103 А Довгострокові кредити, що надані органам державної влади
- 2105 А Неамортизована премія за кредитами, що надані органам державної влади
- 2106 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані органам державної влади
- 2107 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані органам державної влади
- 2108 А Нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади
- 2109 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади
- 211 Кредити, що надані органам місцевого самоврядування
- 2112 А Короткострокові кредити, що надані органам місцевого самоврядування
- 2113 А Довгострокові кредити, що надані органам місцевого самоврядування
- 2115 А Неамортизована премія за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2116 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2117 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2118 А Нараховані доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2119 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

- 212 Іпотечні кредити, що надані органам державної влади
- 2122 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані органам державної влади
- 2123 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані органам державної влади
- 2125 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади
- 2126 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади
- 2127 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади
- 2128 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади
- 2129 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади
- 213 Іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування
- 2132 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування
- 2133 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування
- 2135 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2136 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2137 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2138 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2139 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 219 Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані органам державної влади
- 2190 А Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані органам державної влади
- 2191 А Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 2198 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими органам державної влади
- 2199 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими органам місцевого самоврядування
- 22 Кредити, що надані фізичним особам
- 220 Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам

- 2202 А Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2203 А Довгострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2205 А Неамортизована премія за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2206 КА Неамортизований дисконт за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2207 А Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2208 А Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2209 А Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 221 Кредити в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2211 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам
- 2212 А Короткострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2213 А Довгострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2215 А Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2216 КА Неамортизований дисконт за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2217 А Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2218 А Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2219 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 222 Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам
- 2220 А Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам
- 2226 КА Неамортизований дисконт за врахованими векселями фізичних осіб
- 2227 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам
- 2228 А Нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам
- 2229 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам

- 223 Іпотечні кредити, що надані фізичним особам
- 2232 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані фізичним особам
- 2233 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані фізичним особам
- 2235 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 2236 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 2237 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 2238 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 2239 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 229 Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані фізичним особам
- 2290 А Сумнівна заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 2291 А Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 2292 А Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані фізичним особам за врахованими векселями
- 2295 А Сумнівна заборгованість за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 2299 А Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими фізичним особам
- 24 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами та резерви під заборгованість за наданими кредитами і нарахованими доходами
- 240 Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам
- 2400 КА Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам
- 2401 КА Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам
- 248 Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами
- 2480 А Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами
- 249 Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами
- 2490 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

- 25 Кошти бюджету та позабюджетних фондів України
- 251 Кошти Державного бюджету України
- 2512 П Кошти Державного бюджету України цільового характеру
- 2513 П Кошти Державного казначейства України
- 2518 П Нараховані витрати за коштами Державного бюджету України
- 252 Бюджетні кошти клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
- 2520 П Поточні рахунки клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
- 2523 П Поточні рахунки цільового характеру клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
- 2525 П Вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
- 2526 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
- 2528 П Нараховані витрати за коштами клієнтів банку, які утримуються за рахунок Державного бюджету України
- 253 Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України
- 2530 П Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України
- 2531 П Кошти, що вилучені уповноваженими органами
- 2538 П Нараховані витрати за коштами бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України
- 254 Кошти місцевих бюджетів та бюджетні кошти клієнтів, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів
- 2541 П Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів
- 2542 П Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів
- 2544 П Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів цільового характеру
- 2545 П Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів цільового характеру
- 2546 П Вклади (депозити) місцевих бюджетів
- 2548 П Нараховані витрати за коштами місцевих бюджетів
- 255 Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя
- 2552 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів

- 2553 П Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів
- 2554 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунків районних, міських, селищних та сільських бюджетів
- 2555 П Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціальних фондів районних, міських, районних у містах, селищних та сільських бюджетів
- 2558 П Нараховані витрати за коштами бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя
- 256 Кошти позабюджетних фондів
- 2560 П Державні позабюджетні фонди
- 2561 П Галузеві позабюджетні фонди
- 2562 П Регіональні позабюджетні фонди
- 2565 П Цільові кошти позабюджетних фондів
- 2568 П Нараховані витрати за коштами позабюджетних фондів
- 257 Кошти державного та місцевого бюджетів для виплат
- 2570 П Кошти державного бюджету для виплат
- 2571 П Кошти державного та місцевих бюджетів для цільових виплат готівкою
- 2572 П Кошти місцевих бюджетів для виплат
- 26 Кошти клієнтів банку
- 260 Кошти на вимогу суб'єктів господарювання
- 2600 АП Кошти на вимогу суб'єктів господарювання
- 2601 П Поточні рахунки банку управителя з довірчого управління
- 2602 П Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання
- 2603 П Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання
- 2604 П Цільові кошти на вимогу суб'єктів господарювання
- 2605 АП Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток
- 2606 П Рахунки платників податку на додану вартість
- 2607 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання
- 2608 П Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання
- 261 Строкові кошти суб'єктів господарювання
- 2610 П Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання
- 2611 П Кошти, що отримані від суб'єктів господарювання за операціями репо

- 2615 П Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання
- 2616 КП Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 2617 П Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 2618 П Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 262 Кошти на вимогу фізичних осіб
- 2620 АП Кошти на вимогу фізичних осіб
- 2622 П Кошти в розрахунках фізичних осіб
- 2625 АП Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток
- 2627 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам
- 2628 П Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб
- 263 Строкові кошти фізичних осіб
- 2630 П Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб
- 2635 П Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб
- 2636 КП Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб
- 2637 П Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб
- 2638 П Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб
- 264 Кошти виборчих фондів
- 2640 П Кошти виборчого фонду кандидата на пост Президента України
- 2641 П Кошти виборчого фонду політичної партії (блоку), кандидатів від якої зареєстровано Центральною виборчою комісією
- 2642 П Кошти виборчого фонду місцевої організації партії (блоку)
- 2643 П Кошти виборчого фонду кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати в одномандатному окрузі
- 265 Кошти небанківських фінансових установ
- 2650 АП Кошти на вимогу небанківських фінансових установ
- 2651 П Короткострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ
- 2652 П Довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ
- 2653 П Неамортизована премія за строковими коштами небанківських фінансових установ
- 2656 КП Неамортизований дисконт за строковими коштами небанківських фінансових установ

- 2655 АП Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток
- 2657 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані небанківським фінансовим установам
- 2658 П Нараховані витрати за коштами небанківських фінансових установ
- 27 Кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 270 Кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 2700 П Короткострокові кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 2701 П Довгострокові кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 2706 КП Неамортизований дисконт за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 2707 П Неамортизована премія за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 2708 П Нараховані витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 28 Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 280 Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 2800 А Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку
- 2801 А Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів банку
- 2805 А Дебіторська заборгованість за операціями з грошово речовими лотереями
- 2806 А Дебіторська заборгованість за індексацією грошових заощаджень
- 2809 А Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 288 Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 2888 А Дебіторська заборгованість за іншими операціями колишнього СРСР
- 2889 А Інша сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 289 Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 2890 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку

- 29 Кредиторська заборгованість і транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку
- 290 Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 2900 П Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку
- 2901 П Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів
- 2902 П Кредиторська заборгованість за прийняті платежі
- 2903 П Кошти клієнтів банку за недіючими рахунками
- 2905 П Кредиторська заборгованість за операціями з грошово-речовими лотереями
- 2906 П Кредиторська заборгованість за індексацією грошових заощаджень
- 2907 П Кредиторська заборгованість за операціями з цінними паперами колишнього СРСР
- 2908 П Кредиторська заборгованість за іншими операціями колишнього СРСР
- 2909 П Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку
- 292 Транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку
- 2920 АП Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат
- 2924 АП Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток

Клас 3. Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання

- 30 Цінні папери в торговому портфелі банку
- 300 Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку
- 3002 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку
- 3003 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені небанківськими фінансовими установами, у торговому портфелі банку
- 3005 А Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку
- 3007 АП Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку
- 3008 А Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку

- 301 Боргові цінні папери в торговому портфелі банку
- 3010 А Боргові цінні папери органів державної влади в торговому портфелі банку
- 3011 А Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в торговому портфелі банку
- 3012 А Боргові цінні папери, випущені банками, у торговому портфелі банку
- 3013 А Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у торговому портфелі банку
- 3014 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств у торговому портфелі банку
- 3015 АП Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку
- 3016 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку
- 3017 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку
- 3018 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку
- 31 Цінні папери в портфелі банку на продаж
- 310 Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж
- 3102 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у портфелі банку на продаж
- 3103 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені небанківськими фінансовими установами, у портфелі банку на продаж
- 3105 А Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж
- 3107 АП Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж
- 3108 А Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж
- 311 Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж
- 3110 А Боргові цінні папери органів державної влади в портфелі банку на продаж
- 3111 А Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в портфелі банку на продаж
- 3112 А Боргові цінні папери, випущені банками, у портфелі банку на продаж
- 3113 А Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у портфелі банку на продаж
- 3114 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств у портфелі банку на продаж

- 3115 АП Переоцінка боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж
- 3116 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 3117 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 3118 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 3119 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 312 Інвестиції в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу
- 3122 А Інвестиції в асоційовані банки, що утримуються з метою продажу
- 3123 А Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи, що утримуються з метою продажу
- 3125 А Інвестиції в інші асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу
- 3128 А Нараховані доходи за інвестиціями в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу
- 313 Інвестиції в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу
- 3132 А Інвестиції в дочірні банки, що утримуються з метою продажу
- 3133 А Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи, що утримуються з метою продажу
- 3135 А Інвестиції в інші дочірні компанії, що утримуються з метою продажу
- 3138 А Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу
- 319 Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж
- 3190 КА Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж
- 3191 КА Резерв під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 32 Цінні папери в портфелі банку до погашення
- 321 Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення
- 3210 А Боргові цінні папери органів державної влади в портфелі банку до погашення
- 3211 А Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в портфелі банку до погашення
- 3212 А Боргові цінні папери, випущені банками, у портфелі банку до погашення

- 3213 А Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у портфелі банку до погашення
- 3214 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств у портфелі банку до погашення
- 3216 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
- 3217 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
- 3218 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
- 3219 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
- 329 Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення
- 3290 КА Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення
- 3291 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
- 33 Цінні папери власного боргу, крім субординованого боргу
- 330 Короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком
- 3300 П Короткострокові прості векселі, емітовані банком
- 3301 П Акцепти, що надані за короткостроковими переказними векселями
- 3305 П Інші короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком
- 3306 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 3307 П Неамортизована премія за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 3308 П Нараховані витрати за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 331 Довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком
- 3310 П Довгострокові прості векселі, емітовані банком
- 3311 П Акцепти, що надані за довгостроковими переказними векселями
- 3315 П Інші довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком
- 3316 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 3317 П Неамортизована премія за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

- 3318 П Нараховані витрати за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком
- 332 Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком
- 3320 П Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком
- 3326 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3327 П Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3328 П Нараховані витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 333 Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком
- 3330 П Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком
- 3336 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3337 П Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 3338 П Нараховані витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком
- 334 Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком
- 3340 П Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком
- 3346 КП Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком
- 3347 П Неамортизована премія за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком
- 3348 П Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком
- 34 Запаси матеріальних цінностей
- 340 Запаси матеріальних цінностей
- 3400 А Запаси матеріальних цінностей на складі
- 3402 А Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб
- 3403 А Дорогоцінні метали в банку
- 3407 А Дорогоцінні метали в дорозі
- 3409 А Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя
- 35 Інші активи банку
- 350 Витрати майбутніх періодів
- 3500 А Витрати майбутніх періодів
- 351 Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку

- 3510 А Дебіторська заборгованість з придбання активів
- 3519 А Дебіторська заборгованість за послуги
- 352 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами
- 3520 А Дебіторська заборгованість за податком на прибуток
- 3521 А Відстрочений податковий актив
- 3522 А Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток
- 354 Дебіторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами
- 3540 А Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку
- 3541 А Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку
- 3548 А Дебіторська заборгованість за фінансові послуги, що надані банком
- 355 Дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку
- 3550 А Аванси працівникам банку на витрати з відрядження
- 3551 А Аванси працівникам банку на господарські витрати
- 3552 А Нестачі та інші нарахування на працівників банку
- 3559 А Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами
- 357 Інші нараховані доходи
- 3570 А Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування
- 3578 А Інші нараховані доходи
- 3579 А Прострочені інші нараховані доходи
- 358 Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями банку
- 3580 А Сумнівна дебіторська заборгованість за операціями банку
- 3589 А Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами
- 359 Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку
- 3590 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку
- 3599 КА Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами
- 36 Інші пасиви банку
- 360 Доходи майбутніх періодів
- 3600 П Доходи майбутніх періодів
- 361 Кредиторська заборгованість за господарською діяльністю банку
- 3610 П Кредиторська заборгованість з придбання активів
- 3615 П Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)
- 3619 П Кредиторська заборгованість за послуги

- 362 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами
- 3620 П Кредиторська заборгованість за податком на прибуток
- 3621 П Відстрочені податкові зобов'язання
- 3622 П Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток
- 3623 П Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб
- 363 Розрахунки з акціонерами (учасниками)
- 3630 П Внески за незареєстрованим статутним капіталом
- 3631 П Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами
- 364 Кредиторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами
- 3640 П Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку
- 3641 П Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку
- 3648 П Кредиторська заборгованість за фінансові послуги, що отримані банком
- 365 Кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку
- 3650 П Заборгованість працівникам банку на відрядження
- 3651 П Заборгованість працівникам банку на господарські витрати
- 3652 П Нарахування працівникам банку за заробітною платою
- 3653 П Утримання з працівників банку на користь третіх осіб
- 3654 П Нараховані відпускні до сплати
- 3658 П Забезпечення оплати відпусток
- 3659 П Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами
- 366 Субординований борг банку
- 3660 П Субординований борг банку
- 3668 П Нараховані витрати за субординованим боргом
- 367 Інші нараховані витрати
- 3670 П Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування
- 3678 П Інші нараховані витрати
- 369 Банківські резерви на покриття ризиків і витрат
- 3690 П Резерви за виданими зобов'язаннями
- 3699 П Резерви за іншими операціями за позабалансовими рахунками
- 37 Клірингові рахунки, суми до з'ясування та транзитні рахунки
- 370 Клірингові рахунки

- 3705 АП Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками
- 371 Дебетові суми до з'ясування
- 3710 А Дебетові суми до з'ясування
- 372 Кредитові суми до з'ясування
- 3720 П Кредитові суми до з'ясування
- 373 Транзитні рахунки
- 3739 АП Транзитний рахунок за іншими розрахунками
- 38 Положення банку щодо іноземної валюти та банківських металів
- 380 Положення банку щодо іноземної валюти та банківських металів
- 3800 АП Положення банку щодо іноземної валюти та банківських металів
- 3801 АП Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів
- 381 Переоцінка фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками
- 3810 АП Переоцінка фінансових інструментів в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за позабалансовими рахунками
- 3811 АП Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками
- 39 Розрахунки між філіями банку
- 390 Розрахунки між філіями банку
- 3900 АП Рахунки філій, що відкриті в банку
- 3901 АП Рахунки, що відкриті для філій банку
- 3902 А Розрахунки за коштами, що надані філіям банку
- 3903 П Розрахунки за коштами, що отримані від філій банку
- 3904 А Нараховані доходи за коштами, що надані філіям банку
- 3905 П Нараховані витрати за коштами, що отримані від філій банку
- 3906 А Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку
- 3907 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку
- 392 Транзитні рахунки за розрахунками між філіями банку
- 3928 А Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні
- 3929 П Транзитні рахунки для кредитових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні

Клас 4. Фінансові та капітальні інвестиції

- 41 Інвестиції в асоційовані компанії
- 410 Інвестиції в асоційовані компанії
- 4102 А Інвестиції в асоційовані банки
- 4103 А Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи
- 4105 А Інвестиції в інші асоційовані компанії
- 42 Інвестиції в дочірні компанії
- 420 Інвестиції в дочірні компанії
- 4202 А Інвестиції в дочірні банки
- 4203 А Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи
- 4205 А Інвестиції в інші дочірні компанії
- 4208 А Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії
- 43 Нематеріальні активи
- 430 Нематеріальні активи
- 4300 А Нематеріальні активи
- 4309 КА Накопичена амортизація нематеріальних активів
- 431 Капітальні інвестиції в нематеріальні активи
- 4310 А Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами
- 432 Гудвіл, що виник у результаті придбання
- 4321 А Гудвіл
- 44 Основні засоби
- 440 Основні засоби
- 4400 А Основні засоби
- 4409 КА Знос основних засобів
- 443 Капітальні інвестиції за основними засобами
- 4430 А Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами
- 4431 А Обладнання, що потребує монтажу
- 45 Інші необоротні матеріальні активи
- 450 Інші необоротні матеріальні активи
- 4500 А Інші необоротні матеріальні активи
- 4509 КА Знос інших необоротних матеріальних активів
- 453 Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)
- 4530 А Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)

Клас 5. Капітал банку

50	Статутний капітал та інші фонди банку
500	Статутний капітал банку
5000 П	Зареєстрований статутний капітал банку
5001 КП	Несплачений зареєстрований статутний капітал банку
5002 КП	Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)
5003 П	Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу
501	Емісійні різниці
5010 П	Емісійні різниці
502	Загальні резерви та фонди банку
5020 П	Загальні резерви
5021 П	Резервні фонди
5022 П	Інші фонди банку
503	Результати минулих років
5030 П	Нерозподілені прибутки минулих років
5031 А	Непокриті збитки минулих років
504	Результати звітного року, що очікують затвердження
5040 П	Прибуток звітного року, що очікує затвердження
5041 А	Збиток звітного року, що очікує затвердження
51	Результати переоцінки
510	Результати переоцінки
5100 П	Результати переоцінки основних засобів
5101 П	Результати переоцінки нематеріальних активів
5102 АП	Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж
5103 П	Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії
5104 П	Результати переоцінки за операціями хеджування

Клас 6. Доходи

60	Процентні доходи
600	Процентні доходи за коштами, що розміщені в Національному банку України
6000 П	Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в Національному банку України
6002 П	Процентні доходи за коштами, що надані Національному банку України за операціями репо
6003 П	Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в Національному банку України

- 601 Процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках
- 6010 П Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках
- 6011 П Процентні доходи за депозитами овернайт, що розміщені в інших банках
- 6012 П Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках
- 6013 П Процентні доходи за довгостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках
- 6014 П Процентні доходи за кредитами овернайт, що надані іншим банкам
- 6015 П Процентні доходи за кредитами, що надані іншим банкам за операціями репо
- 6016 П Процентні доходи за кредитами овердрафт та короткостроковими кредитами, що надані іншим банкам
- 6017 П Процентні доходи за довгостроковими кредитами, що надані іншим банкам
- 6018 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам
- 602 Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 6020 П Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання
- 6021 П Процентні доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання
- 6022 П Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання
- 6023 П Процентні доходи за операціями з факторингу із суб'єктами господарювання
- 6026 АП Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 6027 АП Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання
- 6028 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання
- 6029 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання
- 603 Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади
- 6030 АП Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади
- 6031 АП Процентні доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

- 6032 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади
- 6033 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
- 604 Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам
- 6040 П Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам
- 6042 АП Процентні доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам
- 6043 АП Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам
- 6044 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам
- 6045 П Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам
- 6046 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам
- 605 Процентні доходи за цінними паперами
- 6050 АП Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 6051 АП Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 6052 АП Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на продаж
- 6053 АП Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку до погашення
- 6054 АП Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж
- 6055 АП Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення
- 6056 АП Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку
- 6057 АП Процентні доходи за цінними паперами в торговому портфелі банку
- 608 Процентні доходи за операціями з філіями банку
- 6080 П Процентні доходи за операціями з філіями банку
- 609 Інші процентні доходи
- 6099 П Інші процентні доходи

- 61 Комісійні доходи
- 610 Комісійні доходи за операціями з банками
- 6100 П Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків
- 6101 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування банків
- 6103 П Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для банків
- 6104 П Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для банків
- 6106 П Комісійні доходи від довірчого обслуговування банків
- 6108 П Комісійні доходи за позабалансовими операціями з банками
- 6109 П Інші комісійні доходи за операціями з банками
- 611 Комісійні доходи за операціями з клієнтами
- 6110 П Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів
- 6111 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів
- 6113 П Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для клієнтів
- 6114 П Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів
- 6116 П Комісійні доходи від довірчого обслуговування клієнтів
- 6118 П Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами
- 6119 П Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами
- 618 Комісійні доходи за операціями з філіями банку
- 6180 П Комісійні доходи за операціями з філіями банку
- 62 Результат від торговельних операцій
- 620 Результат від торговельних операцій
- 6203 АП Результат від торговельних операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку
- 6204 АП Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами
- 6209 АП Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами
- 63 Інші операційні доходи
- 630 Дохід у вигляді дивідендів
- 6300 П Дохід у вигляді дивідендів
- 631 Дохід від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії
- 6310 П Дохід від інвестицій в асоційовані компанії
- 6311 П Дохід від інвестицій у дочірні компанії
- 638 Інші операційні доходи за операціями з філіями банку

- 6380 П Інші операційні доходи за операціями з філіями банку
- 639 Інші операційні доходи
- 6393 АП Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж
- 6395 П Доходи від оперативного лізингу (оренди)
- 6396 П Доходи від наданих консультаційних послуг фінансового характеру
- 6397 П Штрафи, пені, що отримані банком
- 6399 П Інші операційні доходи
- 64 Інші доходи
- 649 Інші доходи
- 6490 П Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів
- 6499 П Інші доходи
- 67 Повернення списаних активів
- 671 Повернення списаних активів
- 6710 П Повернення раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості за операціями з банками
- 6711 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості інших банків
- 6712 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам
- 6713 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів на продаж
- 6714 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення
- 6715 П Повернення раніше списаної безнадійної іншої дебіторської заборгованості та інших активів банку
- 6717 П Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років

Клас 7. Витрати

- 70 Процентні витрати
- 700 Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України
- 7000 А Процентні витрати за коштами на вимогу, що отримані від Національного банку України
- 7002 А Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України за операціями репо
- 7003 А Процентні витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України

- 7004 А Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 7005 А Процентні витрати за короткостроковими вкладками (депозитами), що отримані від Національного банку України
- 7006 А Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами), що отримані від Національного банку України
- 701 Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків
- 7010 А Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків
- 7011 А Процентні витрати за депозитами овернайт інших банків
- 7012 А Процентні витрати за короткостроковими вкладками (депозитами) інших банків
- 7013 А Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами) інших банків
- 7014 А Процентні витрати за кредитами овернайт, що отримані від інших банків
- 7015 А Процентні витрати за кредитами, що отримані від інших банків за операціями репо
- 7016 А Процентні витрати за кредитами овердрафт та короткостроковими кредитами, що отримані від інших банків
- 7017 А Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від інших банків
- 702 Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання
- 7020 А Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання
- 7021 АП Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 7028 А Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)
- 703 Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України
- 7030 А Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України
- 704 Процентні витрати за операціями з фізичними особами
- 7040 А Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб
- 7041 АП Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб
- 705 Процентні витрати за цінними паперами власного боргу
- 7050 АП Процентні витрати за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком, крім ощадних (депозитних) сертифікатів
- 7051 АП Процентні витрати за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком, крім ощадних (депозитних) сертифікатів

- 7052 АП Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком
- 7053 АП Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком
- 7054 АП Процентні витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком
- 706 Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 7060 АП Процентні витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 7061 АП Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 707 Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами
- 7070 А Процентні витрати за коштами на вимогу небанківських фінансових установ
- 7071 АП Процентні витрати за строковими коштами небанківських фінансових установ
- 708 Процентні витрати за операціями з філіями банку
- 7080 А Процентні витрати за операціями з філіями банку
- 709 Інші процентні витрати
- 7096 А Процентні витрати за субординованим боргом
- 7099 А Інші процентні витрати
- 71 Комісійні витрати
- 710 Комісійні витрати
- 7100 А Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування
- 7101 А Комісійні витрати на кредитне обслуговування
- 7103 А Комісійні витрати за операціями з цінними паперами
- 7104 А Комісійні витрати за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів
- 7106 А Комісійні витрати на довірче обслуговування
- 7108 А Комісійні витрати за позабалансовими операціями
- 7109 А Інші комісійні витрати
- 718 Комісійні витрати за операціями з філіями банку
- 7180 А Комісійні витрати за операціями з філіями банку
- 73 Інші операційні витрати
- 731 Втрати від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії
- 7310 А Втрати від інвестицій в асоційовані компанії
- 7311 А Втрати від інвестицій у дочірні компанії
- 738 Інші операційні витрати за операціями з філіями банку

- 7380 А Інші операційні витрати за операціями з філіями банку
- 739 Інші операційні витрати
- 7391 А Витрати на інкасацію та перевезення цінностей
- 7392 А Витрати на аудит
- 7395 А Витрати на оперативний лізинг (оренду)
- 7396 А Витрати за отриманими консультаційними послугами фінансового характеру
- 7397 А Штрафи, пені, що сплачені банком
- 7399 А Інші операційні витрати
- 74 Загальні адміністративні витрати
- 740 Витрати на утримання персоналу
- 7400 А Основна і додаткова заробітна плата
- 7401 А Внески, збори на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування
- 7403 А Матеріальна допомога та інші соціальні виплати
- 7404 А Витрати на підготовку кадрів
- 7405 А Витрати на спецодяг та інші засоби захисту працівників
- 7409 А Інші витрати на утримання персоналу
- 741 Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток
- 7410 А Податок на додану вартість
- 7411 А Податок на землю
- 7418 А Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб
- 7419 А Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток
- 742 Витрати на утримання основних засобів і нематеріальних активів
- 7420 А Витрати на утримання власних основних засобів і нематеріальних активів
- 7421 А Витрати на утримання основних засобів, що отримані в лізинг (оренду)
- 7423 А Амортизація
- 743 Інші експлуатаційні та господарські витрати
- 7430 А Витрати на комунальні послуги
- 7431 А Господарські витрати
- 7432 А Витрати на охорону
- 7433 А Інші експлуатаційні витрати
- 744 Витрати на телекомунікації
- 7440 А Витрати на СЕП
- 7441 А Витрати на інші системи банківського зв'язку
- 7442 А Поштово-телефонні витрати

- 745 Інші адміністративні витрати
- 7452 А Витрати на відрядження
- 7454 А Представницькі витрати
- 7455 А Витрати на маркетинг і рекламу
- 7456 А Спонсорство та добродійність
- 7457 А Інші адміністративні витрати
- 749 Інші витрати
- 7490 А Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів
- 7491 АП Втрати від уцінки запасів на продаж
- 7499 А Інші витрати
- 77 Відрахування в резерви
- 770 Відрахування в резерви
- 7700 АП Відрахування в резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 7701 АП Відрахування в резерви під заборгованість інших банків
- 7702 АП Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам
- 7703 АП Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж
- 7704 АП Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення
- 7705 АП Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку
- 7706 АП Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат
- 772 Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами
- 7720 АП Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами
- 79 Податок на прибуток
- 790 Податок на прибуток
- 7900 АП Податок на прибуток

Клас 8. Управлінський облік

Клас 9. Позабалансові рахунки

- 90 Зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій
- 900 Гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам
- 9000 А Гарантії, що надані банкам
- 9001 А Підтверджені акредитиви

- 9002 А Акцепти, що надані банкам
- 9003 А Авалі, що надані банкам
- 901 Гарантії, що отримані від банків
- 9010 П Прості гарантії, що отримані від банків
- 9015 П Контргарантії, що отримані від банків
- 902 Гарантії, що надані клієнтам
- 9020 А Гарантії, що надані клієнтам
- 9023 А Авалі, що надані клієнтам
- 903 Гарантії, що отримані від клієнтів
- 9030 П Прості гарантії, що отримані від Уряду України
- 9031 П Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України
- 9036 П Контргарантії, що отримані від клієнтів
- 909 Сумнівні гарантії та поручительства
- 9090 А Сумнівні гарантії, що надані банкам
- 9091 А Сумнівні гарантії, що надані клієнтам
- 91 Zobov'язання з кредитування, що надані та отримані
- 910 Zobov'язання з кредитування, що надані банкам
- 9100 А Zobov'язання з кредитування, що надані банкам
- 911 Zobov'язання з кредитування, що отримані від банків
- 9110 П Zobov'язання з кредитування, що отримані від банків
- 9111 П Zobov'язання з кредитування, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій
- 912 Zobov'язання з кредитування, що надані клієнтам
- 9122 А Непокриті акредитиви
- 9129 А Інші zobov'язання з кредитування, що надані клієнтам
- 92 Zobov'язання і вимоги за операціями з валютою та банківськими металами
- 920 Валюта та банківські метали, що куплені, але не отримані
- 9200 А Валюта та банківські метали, що куплені за умовами спот
- 9201 А Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9202 А Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9203 А Валюта та банківські метали до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9204 А Валюта та банківські метали до отримання за іншими опціонними контрактами
- 9205 А Дисконт/премія до отримання за форвардними валютними контрактами
- 9206 А Хеджовані процентні доходи майбутніх періодів в іноземній валюті

- 9207 А Витрати майбутніх періодів, що хеджовані
- 921 Валюта та банківські метали, що продані, але не відправлені
- 9210 П Валюта та банківські метали, що продані за умовами спот
- 9211 П Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9212 П Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9213 П Валюта та банківські метали до відправлення за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9214 П Валюта та банківські метали до відправлення за іншими опціонними контрактами
- 9215 П Дисконт/премія до виплати за форвардними контрактами
- 9216 П Хеджовані процентні витрати майбутніх періодів в іноземній валюті
- 9217 П Доходи майбутніх періодів, що хеджовані
- 929 Сумнівні вимоги за операціями з валютою та банківськими металами
- 9290 А Сумнівні вимоги за операціями з валютою та банківськими металами
- 93 Вимоги та зобов'язання щодо андерайтингу цінних паперів, спотових і строкових фінансових інструментів, крім інструментів валютного обміну
- 930 Цінні папери до отримання за операціями андерайтингу
- 9300 А Вимоги за андерайтингом цінних паперів
- 931 Цінні папери до відправлення за операціями андерайтингу
- 9310 П Зобов'язання за андерайтингом цінних паперів
- 935 Активи до отримання
- 9350 А Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами
- 9351 А Активи до отримання за форвардними контрактами з метою хеджування
- 9352 А Активи до отримання за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9353 А Активи до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9354 А Активи до отримання за іншими опціонними контрактами
- 936 Активи до відправлення
- 9360 П Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами
- 9361 П Активи до відправлення за форвардними контрактами з метою хеджування

- 9362 П Активи до відправлення за форвардними контрактами за іншими операціями
- 9363 П Активи до відправлення за купленими опціонними контрактами з метою хеджування
- 9364 П Активи до відправлення за іншими опціонними контрактами
- 939 Сумнівні вимоги за операціями з фінансовими інструментами, крім інструментів валютного обміну
- 9390 А Сумнівні вимоги за операціями з фінансовими інструментами, крім інструментів валютного обміну
- 95 Інші зобов'язання і вимоги
- 950 Отримана застава
- 9500 А Отримана застава
- 9503 А Застава за складськими свідоцтвами
- 951 Надана застава
- 9510 П Надана застава
- 952 Іпотека
- 9520 А Земельні ділянки
- 9521 А Нерухоме майно житлового призначення
- 9523 А Інші об'єкти нерухомого майна
- 96 Списана заборгованість та кошти до повернення
- 960 Не сплачені в строк доходи
- 9600 А Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками
- 9601 А Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами
- 9602 А Нараховані та неотримані доходи за операціями з банками
- 9603 А Нараховані та неотримані доходи за операціями з клієнтами
- 9604 А Списана методом прямого списання заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками
- 9605 А Списана методом прямого списання заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами
- 961 Списана у збиток заборгованість за активами
- 9610 А Списана у збиток заборгованість за коштами на кореспондентських рахунках
- 9611 А Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями
- 9613 А Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами
- 9615 А Списана у збиток дебіторська заборгованість
- 9617 А Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами
- 9618 А Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами

- 962 Кошти до повернення
- 9620 А Валютні кошти підприємств, організацій, міністерств, відомств і Кабінету Міністрів України, що обліковуються на рахунках у Зовнішекономбанку Росії
- 9621 А Валютні кошти фізичних осіб, що обліковуються на рахунках у Зовнішекономбанку Росії
- 97 Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні
- 970 Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні
- 9702 А Цінні папери на зберіганні
- 9703 А Інші активи на зберіганні
- 9704 А Цінні папери клієнтів згідно з договором доручення (комісії)
- 971 Документи з приватизації – житлові чеки
- 9710 А Розрахунки з емісії приватизаційних житлових чеків
- 9711 А Житлові чеки в установах ВАТ “Ощадбанк”
- 9712 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації
- 9713 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9714 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно територіальних одиниць
- 9715 А Розрахунки установ ВАТ “Ощадбанк” за житловими чеками
- 9717 А Житлові чеки, що акумульовані на рахунках фінансових посередників
- 9718 А Житлові чеки, що акумульовані для розрахунків за придбані об’єкти приватизації
- 972 Документи з приватизації – майнові сертифікати
- 9720 А Розрахунки з емісії приватизаційних майнових сертифікатів
- 9721 А Майнові сертифікати в установах ВАТ “Ощадбанк”
- 9722 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації
- 9723 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9724 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць
- 9725 А Розрахунки установ ВАТ “Ощадбанк” за майновими сертифікатами
- 9726 А Бланки приватизаційних майнових сертифікатів

- 9727 А Приватизаційні майнові сертифікати, що акумульовані на рахунках фінансових посередників для приватизації майна
- 9728 А Майнові сертифікати, що акумульовані для розрахунків за приватизоване житло
- 973 Документи з приватизації – земельні бони
- 9731 А Земельні бони в установах ВАТ “Ощадбанк”
- 9733 А Розрахунки земельними бонами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9734 А Розрахунки земельними бонами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно територіальних одиниць
- 9735 А Розрахунки установ ВАТ “Ощадбанк” за земельними бонами
- 9737 А Земельні бони, що акумульовані на рахунках фінансових посередників
- 974 Інші розрахунки
- 9740 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації за придбане майно
- 9741 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим за придбане майно
- 9742 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць за придбане майно
- 9743 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації за приватизоване житло
- 9744 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим за приватизоване житло
- 9745 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць за приватизоване житло
- 9746 А Транзитний рахунок за розрахунковими документами з приватизації
- 975 Документи з приватизації – компенсаційні сертифікати
- 9751 А Бланки компенсаційних сертифікатів
- 9752 А Компенсаційні сертифікати, що обертаються на ринку
- 9753 А Компенсаційні сертифікати, що запропоновані для продажу на біржі
- 9754 А Компенсаційні сертифікати, що зберігаються в установах банків

- 9755 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації
- 9756 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим
- 9757 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць
- 976 Грошова компенсація заощаджень громадян України в установах ВАТ “Ощадбанк”
- 9760 А Грошова компенсація заощаджень громадян України в установах ВАТ “Ощадбанк”
- 977 Різні цінності і документи з приватизації в дорозі
- 9770 А Різні цінності і розрахункові документи за придбаними об’єктами приватизації, що відправлені
- 9771 А Бланки з приватизації в дорозі
- 978 Активні рахунки довірчого управління
- 9780 А Готівкові кошти за операціями довірчого управління
- 9781 А Поточні рахунки банку управителя з довірчого управління
- 9782 А Дебіторська заборгованість за операціями довірчого управління
- 9783 А Цінні папери в довірчому управлінні
- 9784 А Банківські метали в довірчому управлінні
- 9786 А Інші активи в довірчому управлінні
- 9787 А Витрати за операціями довірчого управління
- 9788 А Нараховані доходи за об’єктами довірчого управління
- 979 Пасивні рахунки довірчого управління
- 9790 П Фонди банківського управління
- 9791 П Рахунки установників
- 9792 П Кредиторська заборгованість за операціями довірчого управління
- 9797 П Доходи від операцій довірчого управління
- 98 Облік інших засобів, цінностей та документів
- 980 Документи за розрахунковими операціями
- 9800 А Розрахункові документи за факторинговими операціями
- 9802 А Акредитиви до виконання
- 9803 А Розрахункові документи клієнтів, що обліковуються банком відповідно до укладених цивільно-правових договорів
- 9804 А Розрахункові документи, що не сплачені в строк з вини банку
- 9805 А Прострочена заборгованість за кредитами, оформлена вексями

- 9809 А Інші документи за розрахунковими операціями клієнтів
- 981 Інші цінності і документи
- 9810 А Нерозібрані посилки з цінностями
- 9811 А Отримані дозволи на випуск цінних паперів
- 9812 А Погашені цінності
- 9819 А Інші цінності і документи
- 982 Бланки цінних паперів та бланки суворого обліку
- 9820 А Бланки цінних паперів
- 9821 А Бланки суворого обліку
- 983 Документи і цінності, прийняті та відправлені на інкасо
- 9830 А Документи і цінності, прийняті на інкасо
- 9831 А Документи і цінності, відправлені на інкасо
- 984 Операції за основними засобами
- 9840 А Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)
- 985 Кошти на будівництво, які передані в порядку пайової участі
- 9850 А Кошти на будівництво, які передані в порядку пайової участі
- 989 Документи та цінності в підзвіті та в дорозі
- 9890 А Бланки цінних паперів у підзвіті
- 9891 А Бланки цінних паперів у дорозі
- 9892 А Бланки суворого обліку в підзвіті
- 9893 А Бланки суворого обліку в дорозі
- 9898 А Інші цінності та документи в підзвіті
- 9899 А Інші цінності та документи в дорозі
- 99 Контррахунки та позабалансова позиція банку
- 990 Контррахунки для рахунків розділів 90–95
- 991 Контррахунки для рахунків розділів 96–98
- 992 Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами
- 9920 АП Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами

Предметний покажчик

- Акредитив 108
Активи 14
Активний ринок 330
Акція 256
Амортизація 322
Амортизована собівартість 266,359
Андерайтинг 284
Асоційована компанія 279
Аудит 409,415
Балансова вартість 360
Банк-екваер 119
Банк-емітент 108
Банківська документація 36
Банківський документ 36
Банківські метали 294
Безвідкличний акредитив 109
Безготівкові розрахунки 82
Безнадійні кредитні операції 234
Бек-офіс 395
Бенефіціар 108
Брокерська діяльність 286
Бухгалтерський облік 16
Валовий кредитний ризик 234
Валюта 294
Валютна операція 297
Валютний ринок 294
Валютні цінності 294
Виконуючий банк 108
Виробничий метод нарахування амортизації 334
Витрати на формування спеціальних резервів банку 356
Витрати 15,352
Відкличний акредитив 109
Відстрочене податкове зобов'язання 375
Відстрочений податковий актив 375
Вклад на вимогу 163
Вклад 162
Внутрішній аудит банку 427
Грошові кошти 44
Дата операції 264,302
Дата розрахунку 264,302
Дисконт 265
Довгостроковий вклад 163
Документообіг 39
Дохід у вигляді дивідендів 355
Доходи від повернення раніше списаних активів 356
Доходи 15,352
Дочірня компанія 280
Ефективна ставка відсотка 360
Загально адміністративні витрати 356
Запаси 339
Зареєстрований капітал 74
Заявник акредитива 108
Звичайна акція 74
Зменшення корисності цінних паперів 266

Знос основних засобів 322
Зобов'язання 14
Інвестиційні операції 258
Іноземна валюта 293
Іпотечна облігація 257
Іпотечний сертифікат 257
Капітал 62
Касові операції 140
Комісійні доходи та витрати 355
Короткостроковий вклад 163
Кредит 186
Кредитна політика банку 192
Кредитний портфель 189
Кредитні операції 187
Кумулятивний метод 333
Купонний сертифікат 175
Лізинг 228
Метод FIFO 303,341
Метод LIFO 304
Метод ефективної ставки відсотка 360
Метод зменшення залишкової вартості 333
Метод ідентифікованої вартості 341
Метод прискореного зменшення залишкової вартості 333
Метод середньозваженої вартості 303,341
Метод участі в капіталі 266
Мідл-офіс 395
Монетарна стаття 303
Нематеріальні активи 322
Немонетарна стаття 303
Непокритий акредитив 108
Номінальний капітал 74
Облігація 256
Облікова політика банку 18
Обліковий прибуток (збиток) 372
Овердрафт 212
Оголошений капітал 74
Операційна діяльність банку 36
Операційна каса 140
Операція репо 214
Основні засоби 322
Ощадний (депозитний) сертифікат 175,256
Первісна вартість 325,339
План рахунків 20
Платіжна картка 115
Платіжне вимога-доручення 99
Платіжне доручення 96
Платіжний інструмент 85
Податковий облік 17,361
Податковий прибуток (збиток) 373
Податок на прибуток 356
Покритий акредитив 108
Портфель цінних паперів 264
Постійна різниця 373
Премія 265
Прибуток (збиток) від торгових операцій 355
Привілейована акція 74
Принцип обліку 14
Прострочена заборгованість 210
Процентний сертифікат 175
Процентні доходи та витрати 355
Прямолінійний метод нарахування амортизації 333
Ринкова вартість цінних паперів 265
Розрахунковий чек 102
Сертифікат 422
Сертифікація 421
Служба внутрішнього аудиту 429
Собівартість цінних паперів 265
Сплачений капітал 74
Справедлива вартість 265

Стандарти внутрішнього аудиту 433	Фінансова звітність 39
Стандартні кредитні операції 233	Фінансовий облік 16
Строковий вклад 163	Фронт-офіс 396
Субстандартні кредитні операції 233	Центр витрат 395
Сумнівна заборгованість 210	Центр відповідальності 395
Сумнівні кредитні операції 234	Центр прибутку 394
Технічний рахунок 302	Цінні папери в портфелі банку до погашення 276
Тимчасова різниця 373	Цінні папери в портфелі банку на продаж 271
Управлінська звітність 49	Цінні папери в торговому портфелі банку 267
Управлінський облік 17,389	
Факторинг 214	

Навчальне видання

Коренєва Оксана Геннадіївна
Слав'янська Наталія Григорівна
Євченко Наталія Григорівна
Карпенко Олеся Володимирівна

Облік і аудит у банках

Навчальний посібник

Директор видавництва Р.В. Кочубей
Головний редактор В.І. Кочубей
Технічний редактор Н.Ю. Курносова
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка В.Б. Гайдабрус, О.І. Молодецька

ТОВ "ВТД "Університетська книга"
40030, м. Суми, вул. Кірова, 27
E-mail: publish@book.sumy.ua

Відділ реалізації
Тел./факс: (0542) 21-26-12, 21-11-25
E-mail: info@book.sumy.ua

Підписано до друку 19.12.2006
Формат 60x90^{1/16}. Папір офсетний. Гарнітура Скулбук.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 28,8. Обл.-вид. арк. 25,4.
Тираж 1000 прим. Замовлення № 178

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 489 від 18.06.2001

Надруковано відповідно до якості
наданих діапозитивів у друкарні "Принт-Лідер"
Україна, 61070, м. Харків, вул. Рудика, 8